

ដីកា

ភាសាចារ្យ

អភិជម្ពូបិជកេ

បញ្ចូបករណ៍

មូលដីកា

។ នមោ តស្ស ភកវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

បញ្ចបករណ៍-មូលដ្ឋាន

ធាតុកថាបករណ៍-មូលដ្ឋាន

គន្ថាម្ពវណ្ណា

ធាតុកថាបករណ៍ ទេសេន្តោ ភកវតោ យស្មី សមយេ ទេសេសិ, តំ សមយំ
ទស្សេតុំ, វិភជ្ជានន្តរំ ទេសិតស្ស បករណ៍ស្ស ធាតុកថាភារំ ទស្សេតុំ វា
“អដ្ឋាសហី” តិ អាទិមាហា។ តត្ថ ពលវិធមនិសយាតិ ក្កមនវសេន
ទេវបុត្តមារស្ស, អប្បវត្តិ ករណាវសេន កិលេសាភិសដ្ឋាវមារនំ,
សមុទយប្បហានបរិញ្ញាវសេន ខន្ធមារស្ស, មច្ចុមារស្ស ច ពោធិមូលេ វេ
ភញ្ញិតត្តា បរុបនិស្សយរហិតំ និរតិសយំ តំ ភញ្ញនំ ឧបាទាយ ភកវតោ វេ
“មារភញ្ញនោ” តិ ថោមិតោ។ តត្ថ មារេ អភញ្ញេសិ, មារភញ្ញនំ វា វេតស្ស, ន
បរាជាទិភញ្ញនត្ថិ មារភញ្ញនោ។ មហាវិក្កន្តោ មហាវិរិយោតិ មហាវិរោ។

ខន្ធទាយោ អរណាត្តា ធម្មា សភាវជ្ជេន ធាតុយោ, អភិធម្មកថាធិដ្ឋានជ្ជេន
វាតិ កត្វា តេសំ កថនតោ ឥមស្ស បករណ៍ស្ស ធាតុកថាតិ អធិវចនំ។
យទិបិ អញ្ញេសុ ច បករណេសុ តេ សភាវា កថិតា, វត្ថុ បន តេសំ សញ្ញេសំ
សង្កហាសង្កហាទីសុ ចុទ្ធសសុ នយេសុ វេកេកស្មី កថិតត្តា សាតិសយំ
កថនត្ថិ ឥទមេវ វេរំនាមកំ។ វេកេនេសកថនមេវ ហិ អញ្ញត្ថ កតត្ថិ។

ខន្ទាយតនធាតុហិ វា ខន្ទាទីនំ អរណាឆ្មានំ សង្កហាសង្កហាធម្មោ នយា វុត្តាតិ
តត្ថ មហាវិសយានំ ធាតុនំ វសេន ធាតុហិ កថា ធាតុកថាតិ ឯវំ អស្ស នាមំ
វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ទិដា តិដា ធម្មា អដ្ឋាសធាតិ អនេកធា ធាតុភេទំ
បកាសេសីតិ ធាតុភេទប្បកាសនោតិ។ តស្សត្ថន្តិ តស្ស ធាតុកថាយ អត្ថំ។
អ-ការេ អា-ការស្ស លោចោ ធម្មញ្ញោ។ “យំ ធាតុកថ”ន្តិ វា ឯត្ថ បករណន្តិ
វេចនសេសោ សត្តន្តំ បករណានំ កមេន វណ្ណាធាយ បវត្តត្តាតិ តេន យោជនំ
កត្វា តស្ស បករណស្ស អត្ថំ តស្សត្ថន្តិ អ-ការលោចោ វា។ តន្តិ តំ ទីបនំ
សុណាថ, តំ វា អត្ថំ តំទីបនវេចនសវនេន ឧបដារថាតិ អត្ថោ។ សមាហិតាតិ
នាណកិច្ចេហិ អវិក្ខត្តចិត្តា, អត្តនោ ចិត្តេ អាហិតាតិ វា អត្ថោ។

គន្ថាវម្ពវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១. មាតិការវណ្ណានា

១. នយមាតិការវណ្ណានា

១. កោ បនេតស្ស បករណស្ស បរិច្ឆេទោតិ? ន សោ ឥធ វុត្តញ្ញោ,
អដ្ឋសាលិនិយំ (ធម៌. ស. អដ្ឋ. និទានកថា) បករណបរិច្ឆេទោ វុត្តោ ឯវាតិ
ធស្សេន្តោ អាហា “ចុទ្ទសវិជេន វិភត្តន្តិវុត្ត”ន្តិ។ ខន្ទាទីនំ ទេសនា និយតិ
បវត្តិយតិ ឯតេហិ, ខន្ទាធម្មោ ឯវំ វា និយន្តិ ព្រាយន្តិ ឯតេហិ បកាវេហិតិ
នយា, នយានំ មាតិកា ឧទ្ទេសោ, នយា ឯវំ វា មាតិកាតិ នយមាតិកា។ ឯតេសំ
បទានំ មូលភូតត្តាតិ “មូលមាតិកា”តិ វុត្តញ្ញានំ សង្កហាសង្កហាទីនំ ចុទ្ទសន្តំ
បទានំ ខន្ទាទិដម្បវិភជនស្ស ឥមស្ស បករណស្ស មូលភូតត្តា
និស្សយភូតត្តាតិ អត្ថោ។

២. អព្ពន្ធវមាតិការវណ្ណានា

២. “បញ្ចក្ខន្ធា” តិអាទីហិ រូប ក្ខន្ធាទិបទានិ ទស្សីតានិ,
បដិច្ចសមុប្បាទវចនេន ច យេសុ ធាទសសុ អន្តេសុ បច្ចេកំ
បដិច្ចសមុប្បាទសន្តោ វត្ថុតិ, តទត្ថានិ ធាទស បទានិ ទស្សីតានីតិ តេសំ
តថាទស្សីតានំ សរូបេនេវ ទស្សីតានំ ជស្សនីនញ្ច បទានំ វសេន អាហ
“បញ្ចវីសាធិកេន បទសតេនា” តិ។ តត្ថ កម្មុបបត្តិកាមកវាទីនំ វេទ វិកត្តានំ
ភាវនកវនភាវេន ភវេ វិយ សោកាទីនំ ជវាមរណាស្ស វិយ អនិជ្ជត្តា
តន្តិទានទុក្ខភាវេន ច ជវាមរណេ អន្តោគដតាយ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស
ធាទសបទតា ទដ្ឋញ្ច។ ឯត្ថ ច ចាឡិយំ ភិក្ខុត្វា អវិស្សន្តិទានម្មិ
សតិបដ្ឋានាទីនំ ភិក្ខុត្វា គហលំ ករោត្តោ តេសំ ភិក្ខុត្វាបិ វិស្សន្តិទត្ថតំ
ទស្សេតីតិ វេទិតញ្ច។

នយមាតិកាទិកា លក្ខណមាតិកត្តា មាតិកា
បករណន្តរាសាធារណតាយ ធាតុកថាយ មាតិកា នាម, តស្ស អព្ពន្ធរ
វុត្តោ វិកទិតញ្ចានំ ឧទ្ទេសោ អព្ពន្ធរមាតិកា នាមាតិ ឥមមត្តំ បកាសេន្តោ
“អយញ្ចី” តិអាទីមាហា។ តត្ថ ឯវំ អវត្វាតិ យថា “សញ្ចាបិ... បេ... មាតិកា” តិ
អយំ ធាតុកថាមាតិកតោ ពហិក្ខតា វុត្តោ, ឯវំ អវត្វាតិ អត្ថោ។ ធាតុកថាយ
អព្ពន្ធរយេវាតិ ច ធាតុកថាមាតិកាយ អព្ពន្ធរយេវាតិ អត្ថោ ទដ្ឋញ្ច។
តទាវេណិកមាតិកាអព្ពន្ធរ ហិ ឋបិតា តស្សយេវ អព្ពន្ធរ ឋបិតាតិ វុត្តោ។
អថ វា ឯវំ អវត្វាតិ យថា “សញ្ចាបិ... បេ... មាតិកា” តិ ឯតេន វចនេន
ធាតុកថាតោ ពហិក្ខតា កុសលាទិអរណាត្តា មាតិកា បករណន្តរគតា វុត្តោ,
ឯវំ អវត្វាតិ អត្ថោ។ ធាតុកថាយ អព្ពន្ធរយេវាតិ ច ឥមស្ស បករណស្ស
អព្ពន្ធរ ឯវំ សរូបតោ ទស្សេត្វា ឋបិតតត្ថាតិ អត្ថោ។ សព្ពស្ស អភិធម្មស្ស
មាតិកាយ អសង្កហិតត្ថា វិកិល្លាភាវេន បកិល្លាកតា វេទិតញ្ច។

៣. នយមុខមាតិការណ៍

៣. នយានំ បវត្តិទ្វារភូតា សង្កហាសង្កហវិយោគីសហយោគីធម្មា
នយមុខានីតិ តេសំ ឧទ្ទេសោ នយមុខមាតិកា។ ចុទ្ធសមិ ហិ
សង្កហាសង្កហាសម្បយោគវិប្បយោគានំ វេមិស្សកតាវសេន បវត្តាតិ យេហិ
តេ ចត្តារោមិ ហោត្តិ, តេ ធម្មា ចុទ្ធសន្ទម្យំ នយានំ មុខានិ ហោត្តិ។ តត្ថ
សង្កហិតេនអសង្កហិតបទាធិសុ សទ្ធាធិហិមិ យថាសម្ពុំ សង្កហាសង្កហោ
យធិមិ វុត្តោ, សោ បន សង្កាហកក្ខតេហិ តេហិ វុត្តោ, ន សង្កហក្ខតេហិ,
សោមិ “ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតា អាយតនសង្កហេន
អសង្កហិតា” តិអាធិនា បុច្ឆិតព្ភិវិស្សន្និតព្ភធម្មទ្វារេ តត្ថាមិ ខន្ធធិហោវ
សង្កហេហិ និយមេត្វា វុត្តោ, តស្មា “តីហិ សង្កហោ, តីហិ អសង្កហោ” តិ វុត្តំ។
បុច្ឆិតព្ភិវិស្សន្និតព្ភធម្មទ្វារេមិ បន បុច្ឆាវិស្សន្ននេសុ ច រូបក្ខន្ធធិនំ អរណាត្តានំ
យថាសម្ពុំ សម្បយោគវិប្បយោគា ចត្វហោវ ខន្ធមិ ហោត្តិ “ចត្វហិ
សម្បយោគោ, ចត្វហិវិប្បយោគោ” តិ វុត្តំ។

ននុ ច វិប្បយោគោ រូបនិព្វានេហិមិ ហោតិ, តស្មា “ចត្វហិវិប្បយោគោ” តិ
វុត្តន្តិ? រូបនិព្វានេហិ ភវន្តស្សមិ ចត្វហោវ ភាវតោ។ ន ហិ រូបំ រូបេន និព្វានេន វា
វិប្បយុត្តំ ហោតិ, និព្វានំ វា រូបេន, ចត្វហោវ បន ខន្ធមិ ហោតីតិ ចតុន្នំ ខន្ធនំ
រូបនិព្វានេហិវិប្បយោគោមិ វិប្បយុត្តមាទេហិ ចត្វហិ ខន្ធមិ និយមិតោ តេហិ
វិនាវិប្បយោគាភាវតោ។ សោ ចាយំ វិប្បយោគោ អនាម្ពណាស្ស,
អនាម្ពណាអនាម្ពណាមិស្សកេហិ មិស្សកស្ស ច ន ហោតិ, អនាម្ពណាស្ស
បន មិស្សកស្ស ច សាវម្ពណាន, សាវម្ពណាស្ស សាវម្ពណាន អនាម្ពណាន
មិស្សកេន ច ហោតីតិ វេទិតព្ភោ។

៤. លក្ខណមាតិការណ៍

៤. សង្គហាយេវ សង្គហនយោ។ សភាកោវិសភាកោតិ ឯតស្ស “តីហិ
សង្គហោ, តីហិ អសង្គហោ” តិ ឯតេន, “ចតុហិ សម្មយោគោ, ចតុហិ
វិប្បយោគោ” តិ ឯតេនបិ វិសុំ យោជនា កាតញ្ចា។ តេន សង្គហោ អសង្គហោ ច
សភាកោវិសភាកោ ច ភាវោ, តថា សម្មយោគោវិប្បយោគោ ចាតិ
អយមត្ថោវិញ្ញាយតិ។ យស្ស វា សង្គហោ ច អសង្គហោ ច, សោ ធម្មោ
សភាកោវិសភាកោ ច, តថា យស្ស សម្មយោគោវិប្បយោគោ ច, សោបិ
សភាកោវិសភាកោ ចាតិ។ តត្ថ យេន រូបក្ខន្ធា... បេ... មនោវិញ្ញាណធាតុតិ
ធម្មា គណនំ គច្ឆន្តិ, សោ រុប្បនាទិកោ សមានភាវោ សង្គហោ សភាគតា,
ឯកុប្បនាទិកោ សម្មយោគោ វេទិតញ្ចោ។

៥. ពាហិរមាតិការណ្ឌនា

៥. ឯវំ ធាតុកថាយ មាតិកតោ ពហិ ប្រតិបត្តាតិ “សញ្ញាបិ... បេ...
មាតិកា” តិ ឯតេន ប្រជនាការេន ពហិ បិដ្ឋិតោ ប្រតិបត្តាតិ អត្ថោ។ ឯតេន វា
ប្រជនាការេន កុសលាធិនំ អរណាធានំ ឥធ អជ្ឈបេត្វា ធាតុកថាយ មាតិកតោ
ពហិ បករណន្តរមាតិកាយ ឥមស្ស បករណស្ស មាតិកាការេន ប្រតិបត្តា
តថា បកាសិតត្ថាតិ អត្ថោ។

សង្គហោ អសង្គហោតិ អាទីសុ សង្គហោ ឯកវិជោវ, សោ កស្មា
“ចតុត្ថិជោ” តិ វុត្តោតិ? សង្គហោតិ អត្តំ អវត្វា អនិទ្ធវារិតត្ថស្ស សទ្ធស្សវ
វុត្តត្ថា។ សង្គហោ អសង្គហោតិ អាទីសុ សទ្ធសុ សង្គហសទ្ធា តាវ អត្តនោ
អត្តវសេន ចតុត្ថិជោតិ អយញ្ញេត្ថត្ថោ។ អត្ថោបិ វា អនិទ្ធវារិតវិសេសោ
សាមញ្ញេន គហេតព្ពតំ បត្តោ “សង្គហោ អសង្គហោ” តិ អាទីសុ “សង្គហោ” តិ
វុត្តោតិ ន កោចិ នោសោ។ និទ្ធវារិតេ ហិ វិសេសេ តស្ស ឯកវិជតា សិយា, ន
តតោ បុព្វេតិ។ ជាតិសទ្ធស្ស សាបេក្ខសទ្ធត្ថា “ជាតិយា សង្គហោ” តិ វុត្ត

“អត្ថនោ ជាតិយា” តិ វិញ្ញាយ តិ សម្ពុទ្ធាហស្ស អញ្ញស្ស អវុត្តត្តា តិ
ជាតិសង្គហោ តិ រូបកណ្ណោ វុត្តោ សជាតិសង្គហោ វុត្តោ ហោ តិ។

ឯត្ថ នយមាតិកាយ “សង្គហោ អសង្គហោ, សម្មយោគោ វិប្បយោគោ” តិ
ឥមេ ទ្វេ បុច្ឆិតញ្ញវិស្សន្ធិតត្ថធម្មវិសេសំ អនិទ្ធាវេត្វា សាមញ្ញេន ធម្មានំ
បុច្ឆនវិស្សន្ធននយឧទ្ទេសា, អវសេសា និទ្ធាវេត្វា។ “សង្គហិតេន អសង្គហិត” ត្ថិ
ហិ “សង្គហិតេន អសង្គហិតំ អសង្គហិត” ត្ថិ វុត្តេត្ថេ ឯកស្ស អសង្គហិតសទ្ធស្ស
លោចោ ទដ្ឋញ្ញោ។ តេន សង្គហិតវិសេសវិសិដ្ឋោ យោ អសង្គហិតោ
ធម្មវិសេសោ, តន្តិស្សិតោ អសង្គហិតតាសង្ខាតោ បុច្ឆាវិស្សន្ធននយោ ឧទ្ធិដ្ឋោ
ហោ តិ, “សង្គហិតេនា” តិ ច វិសេសេនេ ករណាវចនំ ទដ្ឋព្ភំ។ ឯស នយោ
តតិយាធិសុ ទសមាវសានេសុ នយុទ្ធសេសុ ធម្មវុទ្ធសុ។ តេសុបិ ហិ វុត្តនយេន
ទ្វិហិ ទ្វិហិ បទេហិ បុច្ឆិតញ្ញវិស្សន្ធិតត្ថធម្មវិសេសនិទ្ធាវណំ កត្វា តត្ថ តត្ថ
អន្តិមបទសទិសេន តតិយបទេន បុច្ឆនវិស្សន្ធននយោ ឧទ្ធិដ្ឋាតិ។ តត្ថ
ចតុត្ថបញ្ចមេសុ កត្ថុអត្ថ ករណានិទ្ទេសោ, សត្តមាធិសុ ច ចតុសុ
សហយោគេ ទដ្ឋញ្ញោ, ន ទុតិយតតិយេសុ វិយ សមាធាធិករណាវិសេសេន។
តត្ថ ហិ សភាវន្តវេន សភាវន្តស្ស វិសេសនំ កតំ, ឯតេសុ ធម្មន្តវេន
ធម្មន្តស្សាតិ។ ឯកាទសមាធិសុ បទ ចតុសុ អាទិបទេនេវ ធម្មវិសេសនិទ្ធាវណំ
កត្វា ឥតវេហិ បុច្ឆនវិស្សន្ធននយោ ឧទ្ធិដ្ឋា។ វិសេសេនេ ឯវ ចេត្ថ ករណាវចនំ
ទដ្ឋព្ភំ។ បុច្ឆាវិស្សន្ធនានញ្ញំ និស្សយភូតា ធម្មា សង្គហិតតាទិវិសេសេន
ករណាភូតេន សម្មយុត្តវិប្បយុត្តាធិការំ អត្ថនោ វិសេសេន្តិ តិ។

វិកប្បតោតិ វិវិធកប្បនតោ, វិភាគតោតិ អត្ថោ។ សន្និដ្ឋានវសេនាតិ
អធិមោក្ខសម្មយោគវសេន។ សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តោ ច សព្វេ ច ចិត្តប្បាទា
សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តសព្វចិត្តប្បាទា, តេសំ សាធាវណាវសេនាតិ ឯវមេត្ត អត្ថោ

ទដ្ឋព្រា។ អធិមោក្ខោ ហិ សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តានំ ចិត្តប្បទានំ សាធារណវសេន
វុត្តោ, ឥតវេ សព្ពេសន្តិ។ តត្ថ សាធារណា បសជា ចាកជា ចាតិ អាទិតោ
បរិគ្គហេតញ្ចា, តស្មា តេសំ សន្និហាទិបរិគ្គហត្ថំ ឧទ្ទេសោ កតោ,
អសាធារណាបិ បន បរិគ្គហេតញ្ចាវាតិ តេសុ មហាវិសយេន អញ្ញេសម្បិ
សន្និហាទិបរិគ្គហំ ទស្សេតុំ អធិមោក្ខោ ឧទ្ទិដ្ឋោ។ “សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តោ” តិ ច
ធម្មសន្និហាវណ្ណោនាមំ បដិច្ចសមុប្បាទវិកង្កេ ច វេចនំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។
សន្និដ្ឋានវសេន យេ វុត្តោ, តេសំ សព្ពេសំ សាធារណតោតិ បន អត្ថេ សតិ
សាធារណាសាធារណោសុ វុត្តព្ពេសុ យោ អសាធារណោសុ មហាវិសយោ
អធិមោក្ខោ, តស្ស វសេន វុត្តសព្ពចិត្តប្បទសាធារណតោ ជស្សនយោ
សព្ពសាធារណាតិ អធិមោក្ខោ ច អសាធារណោសុ មហាវិសយោតិ កត្វា
វុត្តោ អញ្ញេស្ស តាទិសស្ស អភាវាតិ អយមធិប្បាយោ ទដ្ឋព្រា។

ជីវិតិន្ទ្រិយំ បនេត្ត រូបមិស្សកត្តា ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ, ចិត្តកក្កតា បន
អសមាធិសភាវា សាមញ្ញសន្ថេនេវ សាមញ្ញវិសេសសន្ថេហិ ច សមាធិសភាវា
វិសេសសន្ថវេចនីយំ អញ្ញំ ព្យាបេតព្ពំ និវត្តតព្ពេ ទត្ថិតិ
អនញ្ញព្យាបកនិវត្តកសាមញ្ញវិសេសធិបនតោ តស្សេវ ធម្មស្ស
ភេទធិបកេហិ វុត្តញ្ចា, ន សុខាទិសភាវា វេទនាវិយ វុត្តលក្ខណវិបរីតេហិ
សាមញ្ញវិសេសសន្ថេហេវ, តស្មា “ចិត្តកក្កតា” តិ អយំ សាមញ្ញសន្ថោ
សមាធិសភាវេវិសេសសន្ថនិវេក្ខោ បវុត្តមាណោ សយមេវ
វិសេសសន្ថមាបដ្ឋិត្វា អសមាធិសភាវមេវ បកាសេយ្យ, ឥតរោ ច
សមាធិសភាវមេវាតិ ទិដ្ឋាភិដ្ឋា ចិត្តកក្កតា អសាធារណា ចេវ អប្បវិសយា
ចាតិ ឥធ ឧទ្ទេសំ ន អរហតិ។ អភិដ្ឋាបិ វា ជស្សនីនំវិយ ចាកដត្តាភាវតោ
អញ្ញធម្មនិស្សយេន វុត្តព្ពតោ ច សា ជីវិតញ្ចា ន អរហតីតិ ន ឧទ្ទិដ្ឋាតិ។

មាតិកាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. និទ្ទេសវណ្ណានា

១. បឋមនយោ សង្កហាសង្កហបទវណ្ណានា

១. ខន្ធបទវណ្ណានា

៦. ខន្ធយតនធាតុយោមហាន្តរេ អភិញ្ញេយ្យធម្មភាវេន វុត្តា, តេសំ បន
សភាវតោ អភិញ្ញាតានំ ធម្មានំ បរិញ្ញេយ្យតាធិវិសេសទស្សនត្ថំ សច្ចានិ,
អធិបតិយាធិកិច្ចវិសេសទស្សនត្ថំ ឥន្ទ្រិយាធិនិ ច វុត្តានិទិ តិ សច្ចាធិវិសេសោ
វិយ សង្កហាសង្កហវិសេសោ ច អភិញ្ញេយ្យនិស្សិតោ វុច្ចមានោ សុវិញ្ញេយ្យោ
ហោតីតិ “តីហិ សង្កហោ។ តីហិ អសង្កហោ”តិ នយមុខមាតិកា បឋិតាតិ
វេទិតញ្ច។ ឯវញ្ច កត្វា “ចតុហិ”តិ វុត្តា សម្មយោគវិប្បយោកា ច
អភិញ្ញេយ្យនិស្សយេន ខន្ធធិហោវ បុច្ឆិត្វា វិស្សន្ធិតាតិ។ រូបក្ខន្ធា ឯកេន
ខន្ធធាតិ យេ ធម្មា “រូបក្ខន្ធា”តិ វុច្ឆន្តិ, តេសំ បញ្ចសុ ខន្ធសុ រូបក្ខន្ធភាវេន
សភាគតា ហោតីតិ រូបក្ខន្ធភាវសង្ខាតេន, រូបក្ខន្ធវេនសង្ខាតេន វា
គណនេន សង្កហំ គណនំ ទស្សេតិ។ តេនាហ “យញ្ញិ កិញ្ញិ”តិ អាធិ។
រូបក្ខន្ធាតិ ហិ សង្កហិតត្ថធម្មា ទស្សិតោ។ យេន សង្កហេន សង្កយ្ហតិ, តស្ស
សង្កហស្ស ទស្សនំ “ឯកេន ខន្ធធា”តិ វេនំ។ បញ្ចសុ ខន្ធគណនេសុ ឯកេន
ខន្ធគណនេន គណិតោតិ អយញ្ញេត្ត អត្ថោ។ យស្មា ច ខន្ធធិវេនេហិ
សង្កហោ វុច្ឆតិ, តស្មា ឧបរិ “ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតា”តិ អាធិ វុត្តតីតិ។

អសង្កហនយនិទ្ទេសេតិ ឥទំ “សង្កហោ អសង្កហោ”តិ ឯតស្សេវ នយស្ស
ឯកេនេនយភាវេន វុត្តំ, ន នយន្តរតាយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ រូបក្ខន្ធមូលកាយេវ ចេត្ត
ទុកតិកចតុក្កា ទស្សិតាតិ ឯតេន វេទនាក្ខន្ធមូលកា បុរិមេន យោជិយមាណេ

វិសេសោ នត្ថិតិ បដិមេហោ យោជេត្វា តយោ ទុកា ទ្វេ តិកា ឯកោ ចតុក្កោ,
សញ្ញាក្នុងមូលកា ទ្វេ ទុកា ឯកោ តិកា, សង្ខារក្នុងមូលកោ ឯកោ ទុកោ តិ
ឯកោ លព្ពន្ធតិ ទស្សតិ។ តេសំ បន ភេទតោ បញ្ចកបុច្ឆាវិស្សជ្ជនានន្តរំ
បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ កាតព្វំ សំខិត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ, វុត្តនយេន វា សក្កា ញាតុន្តិ ចាធឿ ន
អាហេបិតន្តិ។

អាយតនបទាទិវណ្ណានា

៤០. យស្មា ច ទុកតិកេស្វតិ យទិបិ ឯកកេបិ សទិសំ វិស្សជ្ជនំ, ឯកកេ
បន សទិសវិស្សជ្ជនានំ ចក្កុទ្រិយសោតិទ្រិយសុខិទ្រិយាទីនំ ទុកាទីសុ
អសទិសវិស្សជ្ជនំ ទីដ្ឋំ។ ន ហេតុ ចក្កុសោតចក្កុសុខិទ្រិយទុកានំ
អញ្ញមញ្ញសទិសវិស្សជ្ជនំ, នាបិ ទុកេហិ តិកស្ស, ឥធ បន
ទុក្ខសមុទយទុក្ខមគ្គទុកានំ អញ្ញមញ្ញំ តិកេន ច សទិសំ វិស្សជ្ជនន្តិ
ទុកតិកេស្វរ សទិសវិស្សជ្ជនតំ សមុទយានន្តរំ មគ្គសច្ចស្ស វចនេ ការណំ
វទតិ។

៦. បដិច្ចសមុប្បាទវណ្ណានា

៦១. “បុច្ឆំ អនារភិក្ខា អវិជ្ជា ឯកេន ខន្ធន, អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា ឯកេន
ខន្ធនា” តិ លិខិតព្រេបិ បមាទវសេន “អវិជ្ជា ឯកេន ខន្ធនា” តិ ឥទំ ន លិខិតន្តិ
ទដ្ឋព្វំ។ សរុបេកសេសំ វា កត្វា អវិជ្ជាវចនេន អវិជ្ជាវិស្សជ្ជនំ ទស្សិតន្តិ។
សព្វម្បីវិចាកវិញ្ញាណន្តិ ឯត្ថំ វិចាកគ្គហណេន វិសេសនំ ន កាតព្វំ។
កុសលាទីនម្បី ហិ វិញ្ញាណានំ ធាតុកថាយំ សង្ខារបច្ចយាវិញ្ញាណាទិបទេហិ
សង្កហិតតាវិប្បយុត្តេនសង្កហិតាសង្កហិតបទនិទ្ទេសេ “វិចាកា ធម្មា” តិ
ឥមស្ស វិស្សជ្ជនាសទិសេន តេសំ វិស្សជ្ជនេន ទស្សិតា, ឥធ ច នាមរូបស្ស

ឯកោទសហាយតនេហិ សង្កហវចនេន អកម្មជាធម៌ សង្កហិតតា
វិញ្ញាយតីតិ។

៧១. ជាយមានបរិបច្ចមានភិដ្ឋមានានំ ជាយមានាធិការមត្តត្តា
ជាតិជរាមរណានិ បរមត្ថតោវិនិព្វន្តិកា អនុបលព្វមានានិ បរមត្តានំ
សភាវមត្តក្ខតានិ, តានិ រូបស្ស និព្វត្តិចាកភេទក្ខតានិ រុប្បនភាវេន គយ្ហន្តិកា
រូបក្ខន្ធម្មសភាកានិ, អរូបានំ បន និព្វត្តិអាធិក្ខតានិ រូបកលាបជាតិអាធិនិ
វិយ សហុប្បជ្ជមានចតុក្ខន្ធកលាបនិព្វត្តិអាធិការតោ ឯកេកក្ខតានិ
វេទិយនសញ្ញាននវិជានេហិ ឯកន្តបរមត្ថកិច្ចេហិ អគយ្ហមានានិ
សង្ខតានិសង្ខរណេន អនេកន្តបរមត្ថកិច្ចេន គយ្ហន្តិកា
សង្ខារក្ខន្ធម្មសភាកានិ, តថា ធុរិជានិបិ តានិ ចក្ខាយតនាធិហិ
ឯកន្តបរមត្ថកិច្ចេហិ អគយ្ហមានានិ និស្សត្ថជ្ជេន ធម្មាយតនធម្មធាតុធម្មេហិ
សភាកានិ, តេន តេហិ ខន្ធាធិហិ សង្កយ្ហន្តិកា “ជាតិ ធូហិ ខន្ធាហិ” តិអាធិមាហ។

បឋមនយសង្កហាសង្កហបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ធុតិយនយោ សង្កហិតេនអសង្កហិតបទវណ្ណានា

១៧១. សង្កហិតេនអសង្កហិតបទនិទ្ទេសេ យំ តំ ឧទ្ទេសេ អសង្កហិតតាយ
បុច្ឆិតព្វវិស្សន្តិតព្វញ្ច សង្កហិតតាវិសិដ្ឋំ អសង្កហិតំ ធម្មជាតំ និទ្ធាវិតំ, តនេវ
តាវ ទស្សេន្តោ “ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតា
អាយតនធាតុសង្កហេន អសង្កហិតា” តិ អាហ។ សព្ពត្ថ
ខន្ធាធិសង្កហសាមញ្ញានំ និច្ចវិសេសាបេក្ខត្តា ភេទនិស្សិតត្តា ច
បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានំ សវិសេសាវ ខន្ធាធិគណនា សុទ្ធា។ តត្ថ
សង្កហិតេនអសង្កហិតវចនមត្តេន ធម្មវិសេសស្ស និទ្ធាវិតត្តា តីសុ សង្កហេសុ

ឯកេន ធូហិ វា យេ សង្កហិតា ហុត្វា អញ្ញេហិ អសង្កហិតា, តេយេវ ធម្មា
“ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតា អាយតនធាតុសង្កហេន អសង្កហិតា” តិ ឯត្ថកេនេវ
នស្សេតញ្ញា សិយុំ, តេសំ បន ឯវីរិជានំ អសម្ភវា នយមាតិកាយ ច
អព្ពន្ធតាហិរមាតិកាបេក្ខត្តា ឧទ្ទេសេបិ យំ យំ រូបក្ខន្ធាធិសុ អរណាន្តេសុ
សង្កាហកំ, តំ តំ អបេក្ខិត្វា សង្កហិតេន អសង្កហិតំ និទ្ធវារិតន្តិវិញ្ញាយតីតិ
តេន តេន សង្កាហកេន យថានិទ្ធវារិតំ ធម្មំ និយមេត្វា នស្សេតុំ

“ចក្ខាយតនេនា” តិ អាទិមាហ។ យត្ថ ហិ

បុច្ឆិតញ្ញវិស្សន្និតព្ពធម្មវិសេសនិទ្ធវារណំ នត្ថិ, តស្មី បឋមនយេ នដ្ឋនយេ ច
បុច្ឆិតញ្ញវិស្សន្និតព្ពភាវេន, ឥតវេសុ ច យំ យំ បុច្ឆិតញ្ញវិស្សន្និតព្ពំ និទ្ធវារិតំ, តស្ស
តស្ស និយាមកភាវេន រូបក្ខន្ធាធម្មា អរណាន្តា ឧទ្ធិដ្ឋាតិ។

តត្ថ “ចក្ខាយតនេន... បេ.... ដោជ្ជព្ពធាតុយា” តិ កត្តអត្ថ ករណានិទ្ទេសោ
នដ្ឋញ្ញា, “ខន្ធសង្កហេន អាយតនសង្កហេន ធាតុសង្កហេនា” តិ ករណាត្ថេ។ ឯត្ថ
ច យេន យេន សង្កាហកេន ខន្ធាធិសង្កហេសុ តេន តេន
សង្កហេតញ្ញាសង្កហេតព្ពំ អញ្ញំ អត្ថិ, តំ តេនេវ សង្កាហកាសង្កាហកភាវេន
ឧទ្ធីជំ។ រូបក្ខន្ធន បន ខន្ធសង្កហេន សង្កហេតញ្ញា អញ្ញោ ធម្មា នត្ថិ, តថា
វេទនាក្ខន្ធាធិហិ, ន ច សោ ឯវ តស្ស សង្កាហកោ អសង្កាហកោ វា ហោតិ។
យព្វា “រូបក្ខន្ធា ឯកេន ខន្ធន សង្កហិតោ” តិ វុត្ថំ, តព្វា ន តស្សេវ តេន
សង្កហិតតំ សន្ធាយ វុត្ថំ, រូបក្ខន្ធភាវេន បន រូបក្ខន្ធវេនេន វា កហិតតំ
សន្ធាយ វុត្ថន្តិ បកាសិតោយមត្តោ។

យទិ ច សោ ឯវ តេន សង្កយេយ្យ,
សង្កហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ - “វេទនាក្ខន្ធន យេ ធម្មា
ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតា អាយតនសង្កហេន សង្កហិតា ធាតុសង្កហេន

សង្គហិតា, តេ ធម្មា ភីហិ ខន្ទេហិ ឯកេនាយតនេន សត្តហិ ធាតុហិ
សម្មយុត្តា” ភិអាទិ វត្តពុំ សិយា, ន ច វុត្តំ, តស្មា យថា ចិត្តំ ចិត្តេន សម្មយុត្តំ
វិប្បយុត្តញ្ចេន ហោតិ, ឯវំ រូបក្ខន្ធា រូបក្ខន្ធនេន សង្គហិតោ អសង្គហិតោ ច ន
ហោតិ, តថា វេទនាក្ខន្ធានយោ វេទនាក្ខន្ធាធិហិ។ ន ហិ សោ ឯវំ តស្ស
សភាគោ វិសភាគោ ចាតិ។ តេនេវ ន ឯកទេសាវិយ សមុទាយស្ស,
សមុទាយោ ឯកទេសានំ សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច។ យថា រូបក្ខន្ធា
ចក្ខាយតនាធិនំ, ធម្មាយតនំ វេទនាក្ខន្ធាធិនំ, សរណា ធម្មា ចតុន្នំ ខន្ធានំ។
សមុទាយន្តោគធានញ្ចិ ឯកទេសានំ ន វិភាគោ អត្ថិ, យេន តេ សមុទាយស្ស
សមុទាយោ ច តេសំ សភាគោ វិសភាគោ ច សិយាតិ, តថា ន សមុទាយោ
ឯកទេសសភាគវិសភាគានំ សង្គាហកោ អសង្គាហកោ ច។ យថា
ធម្មាយតនំ សុខុមរូបសភាគស្ស វេទនាធិវិសភាគស្ស ច រូបក្ខន្ធាកេនសស្ស
ខន្ធសង្គហេន, ជីវិតិទ្រិយំ រូបារូបជីវិតសភាគវិសភាគស្ស
រូបក្ខន្ធាកេនសស្ស សង្ខារក្ខន្ធាកេនសស្ស ច ជីវិតវដ្ឋស្ស ខន្ធសង្គហេនេវ។ ន
ហិ ឯកទេសសភាគំ សមុទាយសភាគំ, នាបិ ឯកទេសវិសភាគំ
សមុទាយវិសភាគន្តិ, តស្មា សតិបិ អត្តតោ អត្តនិ អន្តោគធាតោ
អត្តកេនសសភាគតោ ច អញ្ញាស្ស អសង្គាហកត្តេ សង្គាហកត្តមេវ ឯតេសំ
នត្ថិ, យេន សង្គហិតស្ស អសង្គាហកា សិយុន្តិ សង្គាហកត្តាភាវតោ ឯវំ
ឯវំរូចានំ អគ្គហណំ វេទិតព្ពំ។

យំ បន “ធម្មាយតនំ អសង្ខតំ ខន្ធតោ វេបេត្វា ចត្វហិ ខន្ទេហិ សង្គហិត” ន្តិ
(ធាតុ. ២៥), “ចក្ខាយតនញ្ចេន សោតាយតនញ្ចេន ឯកេន ខន្ទេន សង្គហិត” ន្តិ
(ធាតុ. ២៦) ច វុត្តំ, ន តេន ឯកទេសានំ សមុទាយសង្គាហកត្តំ, សមុទាយស្ស ច
ឯកទេសសង្គាហកត្តំ ទស្សេតិ, ចតុក្ខន្ធកណនកេនេហិ បន ធម្មាយតនស្ស
គណេតព្ពាគណេតព្ពភាវេន បញ្ចធាតិទ្ធីតំ, ចក្ខាយតនាធិនំ

ឯកក្ខន្ធកណ្ណេនេ គណេតព្ពតាយ ឯកវិជតញ្ច ទស្សេតិ។
សង្កាហកាសង្កាហកនិរេបេក្ខានំ គណេតព្ពាគណេតព្ពានំ តំតំគណេហិ
គណេនទស្សនមត្ថមេវ ហិ បឋមនយោ កម្មករណមត្ថសញ្ញាវា, ទុតិយានយោ
បន សង្កាហកាសង្កាហកេហិ សង្កហិតាសង្កហិតានំ អគណេនាទិទស្សនានិ
កត្តករណកម្មត្ថយសញ្ញាវា។ តថា បឋមនយោ តថា តថា
គណេតព្ពាគណេតព្ពការសង្កាតោ តំតំខន្ធទិការាភារោ
សភាគវិសភាគតា, ទុតិយាទិសុ យថានិទ្ធាវិតធម្មទស្សនេ
សង្កាហកសង្កហេតព្ពានំ សមានក្ខន្ធទិការាភោ សភាគតា, តទភារោ ច
វិសភាគតា។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនេសុ តំតំខន្ធទិការាភារោ ឯវាតិ អយមេតេសំ
វិសេសោតិ។

សមុទយសច្ចសុខិន្ទ្រយសទិសានិ បន តេហិ សង្កហេតព្ពមេវ អត្ថិ, ន
សង្កហិតំ អសង្កហេតព្ពន្តិ អសង្កាហកត្តាភារតោ ន ឧទ្ធជានិ។
ទុក្ខសច្ចសទិសានិ តេហិ វិសភាគសមុទាយភូតេហិ អនេកក្ខន្ធនេហិ
ខន្ធសង្កហេន សង្កហេតព្ពំ, ឥតរេហិ អសង្កហេតព្ពញ្ច នត្ថិតិ
សង្កាហកត្តាសង្កាហកត្តាភារតោ។ ឯវំ សង្កាហកត្តាភារតោ
អសង្កាហកត្តាភារតោ ឧភយាភារតោ ច យថាវុត្ថសទិសានិ អនុទ្ធវិគា
សង្កាហកត្តាសង្កាហកត្តាភារតោ ចក្ខាយតនាទីនេវ ឧទ្ធជានីតិ វេទិតព្ពានិ។
តត្ថ “ចក្ខាយតនេន យេ ធម្មា ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតា”តិ ចក្ខាយតនវដ្ឋា
រូបធម្មា ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតាតិ វេទិតព្ពា, ន រូបក្ខន្ធនោតិ។ ន ហិ ឯកទេសោ
សមុទាយសង្កាហកោតិ ទស្សិតមេតន្តិ។

អដ្ឋកថាយំ បន ខន្ធបទេនាតិ ខន្ធបទសង្កហេនាតិ អត្ថោ, ន
សង្កាហកេនាតិ។ “កេនចិ សង្កាហកេនា”តិ ឥទំ បន អានេត្វា វត្តព្ពំ។ តំ បន

រូបក្ខន្ធជីសុ នយុជ្ជតីតិ តំវិស្សជ្ជនំ រូបក្ខន្ធជីសុ សង្កាហកេសុ នយុជ្ជតីតិ
អត្ថោ។ រូបក្ខន្ធនហិ... បេ... សង្កហិតោតិ ឯតេន នយេន ចក្ខាយតនេន
រូបក្ខន្ធវា សង្កហិតោ, សោ ច អឡេកាធសហិ អាយតនធាតុហិ អសង្កហិតោ
នាម នត្ថិតិ ឯវំ ចក្ខាយតនាធិនិបិ ន គហេតញ្ញានីតិ អាបជ្ជតីតិ បេ? នាបជ្ជតិ។
នហិ អញ្ញមត្តនិវារណំ ឯវសន្តស្ស អត្ថោ, អថ ខោ សង្កាហកតោ
អញ្ញនិវារណំ។ សោ ចាតិអាទិ ច ននិវេក្ខវចនំ, អថ ខោ សង្កាហកាបេក្ខន្តិ។
កថំ? រូបក្ខន្ធនហិ រូបក្ខន្ធវា សង្កហិតោតិ យថា ចក្ខាយតនេន
ចក្ខាយតនតោ អញ្ញម្បិ ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតំ អត្ថិ, យំ
អាយតនធាតុសង្កហេហិ អសង្កហិតំ ហោតិ, ន ឯវំ រូបក្ខន្ធន រូបក្ខន្ធតោ
អញ្ញំ ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតំ អត្ថិ, យំ អាយតនធាតុសង្កហេហិ អសង្កហិតំ
សិយា, រូបក្ខន្ធន បន រូបក្ខន្ធវា ខន្ធសង្កហេន សង្កហិតោតិ អយញ្ញេត្ត
អធិប្បាយោ យុត្តោ។ សិយា បនេតំ “សោ ឯវំ រូបក្ខន្ធវា រូបក្ខន្ធន
អាយតនធាតុសង្កហេហិ អសង្កហិតោ ហោតុ” តិ, តំ និវារេន្តោ អាហា “សោ ច
អឡេកាធសហិ អាយតនធាតុហិ អសង្កហិតោ នាម នត្ថិ” តិ។ ឯត្ថ ច
“រូបក្ខន្ធនា” តិ អានេត្វា វត្តព្គំ។ តត្ថ រូបក្ខន្ធវា រូបក្ខន្ធស្ស វា តទេកទេសានំ វា
ចក្ខាធិនំ អាយតនធាតុសង្កហេហិ សង្កាហកោ អសង្កាហកោ ច នហោតីតិ
ឥមិនា បរិយាយេន អសង្កហិតតាយ អកាវេ វុត្តោតិ យុជ្ជតិ, ន រូបក្ខន្ធន
រូបក្ខន្ធស្ស តទេកទេសានំ វា អឡេកាធសហិ អាយតនធាតុសង្កហេហិ
សង្កហិតតាយ។ នហិ សា សង្កហិតតា អត្ថិ។ យទិ សិយា,
សង្កហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធវិបិ ឧទ្ធវិតញ្ញោ សិយា។
តេន ហិ តីហិបិ សង្កហេហិ រូបក្ខន្ធវា តទេកទេសោ វា សង្កហិតា សិយុំ, អត្ថិ ច
តេសំវិប្បយុត្តតាតិ។

ឯវំ អសង្កហិតតាយ អភាវតោ ឯតានិ, អញ្ញានិ ចាតិ ឯត្ថាបិ
ចក្ខាយតនាធិហិវិយ ឯតេហិ អញ្ញេហិ ច សង្កហិតានំ អសង្កហិតតាយ
អភាវតោ ឯតានិ អញ្ញានិ ច យថា វា តថា វា ឯតានិវិយ
អយុជ្ជមានវិស្សជ្ជនត្ថា ឯវុចានិ បទានិ សង្កាហកកាវេន ន គហិតានីតិ
អធិប្បាយោ។

តត្ថ យំ វុត្ថំ “រូបក្ខន្ធន ហិ រូបក្ខន្ធនោវ សង្កហិតោ” តិ, តំ តេនេវ តស្ស
សង្កហិតត្ថាសង្កហិតត្ថាកាវេន ស្សនេន និវាវិតំ។ យញ្ញេត្ថ អគ្គហណោ ការណំ
វុត្ថំ, តញ្ញ សតិបិ សង្កហិតតេ អសង្កហិតតាយ អភាវតោតិ វិញ្ញាយមាណំ
សមុទយសច្ចាធិសុ យុជ្ជេយ្យ សតិ តេហិ សង្កហិតេ តទសង្កហិតត្ថាកាវតោ។
រូបក្ខន្ធវាធិហិ បន សង្កហិតមេវ នត្ថិ, កុតោ តស្ស អសង្កហិតតា ភវិស្សតិ,
តស្មា សង្កាហកត្ថាកាវោ ឯវេត្ថ អគ្គហណោ ការណាន្តិ យុត្តំ។
សង្កហិតត្ថាកាវេន អសង្កហិតត្ថំ យទិបិ រូបក្ខន្ធវាធិនា អត្ថនោ អត្ថនិ
អន្តោគធស្ស អត្ថកកេសសភាគស្ស ច នត្ថិ, អញ្ញស្ស បន អត្ថីតិ ន
ទុក្ខសច្ចាធិសុ វិយ ឧភយាភាវោ ចេត្ថ អគ្គហណោ ការណំ ភវិតុំ យុត្តោតិ។
ធម្មាយតនជីវិតិ ត្រ្និយាធិនញ្ច ខន្ធចតុក្កុកាធិសង្កាហកត្ថេ សតិ ន តេសំ
សង្កហិតានំ តេហិ ធម្មាយតនជីវិតិ ត្រ្និយាធិហិ អាយតនធាតុសង្កហេហិ
អសង្កហិតតា នត្ថីតិ អសង្កហិតតាយ អភាវោ អនេកន្តិកោ, តស្មា បុព្វេ
វុត្ថនយេនេវ អគ្គហិតានំ អគ្គហណោ, គហិតានញ្ច គហណោ ការណំ
វេទិតព្ពន្តិ។

អនិទស្សនំ បុនទេវ សប្បដិយន្តិ ឯត្ថ អនិទស្សនន្តិ ឯតេន
“សនិទស្សនសប្បដិយ” ន្តិ ឯត្ថ វុត្ថេន សប្បដិយសទ្ធន សទ្ធិ យោជេត្វា
អនិទស្សនសប្បដិយា ទស្សិតា។ បុនទេវាតិ ឯតេន តត្ថេវ អវិសិដ្ឋំ

សនិទស្សនបទំ និវត្តត្វា គណ្ណោន្តោ សនិទស្សនទុកបទំ ទស្សតិ។
“ចក្ខាយតនេន ចក្ខាយតនមេវេកំ សង្កហិត”ន្តិ ឥទំ ន សក្ការត្ថំ។ ន ហិ
“ចក្ខាយតនេន ចក្ខាយតនំ អាយតនសង្កហេន សង្កហិត”ន្តិ ច
“អសង្កហិត”ន្តិ ច វត្ថុពុទ្ធិ ទស្សតោយំ នយោតិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ តស្សេវ
សមុទាយេ កេនេសានញ្ច សង្កាហកសង្កហិតន្តិ វចនេសុ
អសង្កាហកអសង្កហិតន្តិ វចនេសុ ច តទវត្ថពុតា យោជេតញ្ច។
អសង្កាហកត្តាការតោ ឯវំ ហិ ចក្ខាយតនាទីនិ ចក្ខាយតនាទីហិ
អសង្កហិតានិទិ ឯ វុច្ឆន្តិ, ន សង្កាហកត្តាការតោតិ។

ទុតិយនយសង្កហិតេនអសង្កហិតបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយនយោ អសង្កហិតេនសង្កហិតបទវណ្ណានា

១៧៩. អសង្កហិតេនសង្កហិតបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធន ខន្ធសង្កហេន
អសង្កហិតេសុ វេទនាទីនំ តិណ្ណំ ខន្ធនំ និព្វានស្ស ច សុខមរូបេន សហ
អាយតនធាតុសភាគត្ថេ សតិបិ ន សុខមរូបមេវ រូបក្ខន្ធនាតិ រូបក្ខន្ធន
អាយតនធាតុសភាគត្ថំ នត្ថិ, តស្មា ន តេន តានិ អាយតនធាតុសង្កហេហិ
សង្កហិតានិ។ ន កេវលំ សង្កហិតានេវ, អសង្កហិតានិបិ តេន តានិ តេហិ
សង្កហេហិ ន ហោន្តេវ តេនកេនេសេន សុខមរូបេន អាយតនធាតុសភាគត្ថា,
សង្កហិតាការេវ ឯវំ បន ឥធាធិប្បតោ, វិញ្ញាណក្ខន្ធចក្ខាយតនាទីហិ បន
អសង្កហិតា ន តេ តេហិ កថញ្ចិ សម្មិស្សតិ សព្ពថា តេ តេហិ ន សង្កហិតា។
ទុក្ខសម្ពាទីហិ ច បញ្ចក្ខន្ធសមុទាយភូតេហិ ខន្ធសង្កហេន អសង្កហិតំ និព្វានំ
រូបក្ខន្ធន វិយ អាយតនធាតុសង្កហេហិ សង្កហិតំ តេហិ ន ហោតិ, តស្មា
សង្កាហកត្តាការតោ ឯវំ ឯវុច្ឆានំ អសង្កាហកភាវេន អក្កហណំ វេទិតព្ពំ,
សនិព្វានបញ្ចក្ខន្ធសមុទាយភូតានំ បន អព្យាកតធម្មាទីនំ

អសង្គ្គាហកត្តាការៈតោវ។ ន ហិ តំ កញ្ចំ អត្ថិ, យស្ស តេ ខន្ធសង្គហេន
អសង្គ្គាហកា សិយុំ, ន ច អត្ថនោ ឯកទេសោ អត្ថកទេសសភាគោ ច អត្ថនា
អសង្គហិតោ ហោតីតិ អត្ថនា អសង្គហិតសង្គ្គាហកត្តា បន វេទនាក្ខន្ធជីនំ
គហណំ កតន្តិ។

យំ បន អដ្ឋកថាយំ វុត្ថំ “យេ ធម្មាយតនេន សង្គហិតា”តិ, តំ ន សក្ការៈវុត្ថំ។
ធម្មាយតនេន ហិ ន កោចិ ធម្មា កេនចិ សង្គហេន សង្គហិតោ អត្ថិ
វិសភាកក្ខន្ធនិព្វានសមុទាយត្តា, ខន្ធសង្គហេន សយមេវ អត្ថនោ សង្គ្គាហកំ
ន ហោតីតិ អាយតនធាតុសង្គហេហិ ច សង្គ្គាហកត្តាការៈតោតិ ទស្សីតោយំ
នយោតិ ឯតស្ស ធម្មាយតនគណនេន គណិតាតិ អត្ថោ។ យានិ...បេ....
គហិតានីតិ ឯតេន វិញ្ញាណសម្មិស្សំ ធម្មាយតនេកទេសំ ធីបេន្តានិ
ឥទ្ធិចាទាទិបទានិ, ឌីឡាវិក្ខរូបសម្មិស្សំ ធីបេន្តានិ រូបក្ខន្ធជីបទានិ, សព្ពេន សព្ពំ
ធម្មាយតនំ អធីបេន្តានិ វិញ្ញាណក្ខន្ធចក្ខាយតនាទិបទានិ,
សកលធម្មាយតនធិបកានិ ធម្មាយតនាទិបទានិ ច វដ្ឋេត្វា
ធម្មាយតនេកទេសំ អញ្ញាយតនេន អសម្មិស្សំ ធីបេន្តានិ គហិតានីតិ
ទស្សីតិ។

តតិយនយអសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ចតុត្ថនយោ សង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណានា

១៩១. សង្គហិតេនសង្គហិតបទនិទ្ទេសេ យស្មា យថា ទុតិយតតិយនយា
តិណ្ណំ សង្គហានំ សង្គហណាសង្គហណាប្បវត្តិវិសេសេន “សង្គហិតេន
អសង្គហិតំ, អសង្គហិតេន សង្គហិត”ន្តិ ច ឧទ្ទិដ្ឋា, នេវំ ចតុត្ថបញ្ចមា។
សង្គហណាប្បវត្តិយា ឯវ ហិ សង្គហិតេន សង្គហិតំ ឧទ្ទិដ្ឋំ,

អសង្គហណាប្បវត្តិយា ឯវ ច អសង្គហិតេន អសង្គហិតន្តិ, តស្មា
សង្គហណាប្បវត្តិវិសេសវិរហេ សង្គហិតធម្មាសង្គហិតធម្មវិសេសេ និស្សិតា
ឯតេ ទ្វេ នយាតិ ឯត្ថ កេនចិ សង្គហិតេន ធម្មវិសេសេន បុន សង្គហិតោ
ធម្មវិសេសោ សង្គហិតេន សង្គហិតោ សង្គហិតតាយ បុច្ឆិតញ្ញាវិស្សជ្ជិតញ្ញា
ច, តមេវ តាវ យថាជំន្វាវតំ ទស្សន្តោ “សមុទយសច្ចេន យេ ធម្មា ខន្ធ...បេ...
សង្គហិតា, តេហិ ធម្មហិ យេ ធម្មា ខន្ធ...បេ... សង្គហិតា”តិ អាហា។ ឯត្ថ ច យេ
តិហិបិ សង្គហេហិ ន សង្គាហកា

រូបក្ខន្ធវិញ្ញាណក្ខន្ធធម្មាយតនទុក្ខសច្ចាធិនិវិយ, យេ ច
ជីវហាយតនធាតុសង្គហេហិ អសង្គាហកា ចក្ខាយតនាធិនិវិយ, យេ ច
ឯកេន ខន្ធសង្គហេនេវ ធាតុសង្គហេនេវ ច ន សង្គាហកា
វេទនាធិក្ខន្ធនិរោធសច្ចជីវិតិន្ទ្រិយាធិនិវិយ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាទយោវិយ ច,
តេ ធម្មា សង្គាហកត្តាភាវសញ្ញាវា សង្គាហកភាវេន ន ឧទ្ធជា, តិហិបិ បន
សង្គហេហិ យេ សង្គាហកា, តេ សង្គាហកត្តាភាវាភាវតោ ឥធម ឧទ្ធជា។ តេហិ
សង្គហិតាបិ ហិ ឯកន្តេន អត្ថនោ សង្គាហកស្ស សង្គាហកា ហោន្តិ, យស្ស
បុន សង្គហោ បុច្ឆិតញ្ញាវិស្សជ្ជិតញ្ញា ចាតិ។

អដ្ឋកថាយំ បន សកលេន ហិ ខន្ធធិបទេនាតិ សកលវាចកេន
រូបក្ខន្ធធិបទេនាតិ អត្ថោ។ យំ បនេតំ វុត្តំ “យំ អត្ថនោ សង្គាហកំ សង្គណ្ហិត្វា
បុន តេនេវ សង្គហំ គច្ឆេយ្យ”តិ, តំ តេន ខន្ធធិបទេនាតិ ឯវំ អយោជេត្វា តំ
អញ្ញំ សង្គហិតំ នាម នត្ថិតិ ឯវំ ន សក្កាវត្ថុ។ ន ហិ យេន យំ សង្គហិតំ, តេនេវ
តស្ស សង្គហោ បុច្ឆិតោវិស្សជ្ជិតោ, ន ច តស្សេវ, អថ ខោ តេន
សង្គហិតស្សតិ។ យថា វេទនា សធា ច ខន្ធា អាយតនញ្ច, ន ឯវំ សុខុមរូបំ, តំ
បន ខន្ធាយតនានំ ឯកទេសោវ, តស្មា “សុខុមរូបេកទេសំ វា”តិ អវត្វា
“សុខុមរូបំ វា”តិ វុត្តំ។ សព្ពត្ថ ច អញ្ញេន អសម្មិស្សន្តិ យោជេតត្ថំ។ យម្បិ ចេតំ

វុត្តំ “តទេវ យេហិ ធម្មហិ ខន្ធាធិវសេន សង្កហិតំ, តេ ធម្ម សន្ធាយា” តិ, តម្បី
តថា ន សក្ការវុត្តំ។ ន ហិ សង្កហិតេន សង្កហិតស្ស សង្កហិតេន សង្កហោ ឯត្ថ
បុច្ឆិតោវិស្សជ្ជិតោ ច, អថ ខោ សង្កហោវ, តស្មា ឯកេន ខន្ធនាតិ ឯកេន
ខន្ធកណនេនាតិ អយមេវេត្ថ អត្តោ, ន សង្កាហាកេនាតិ។ ន ហិ ឯកោ ខន្ធនោ
អត្តនោ ឯកេនសស្ស សង្កាហាកោតិ។

ចតុត្ថនយសង្កហិតេនសង្កហិតបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមនយោ អសង្កហិតេនអសង្កហិតបទវណ្ណានា

១៩៣. អសង្កហិតេនអសង្កហិតបទនិទ្ទេសេបិ វុត្តនយេនេវ
យថានិទ្ធាវិតធម្មទស្សនំ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថ ច
សសុខុម្បបរិញ្ញាណសហិតធម្មសមុទាយា យេ តេ
ទុក្ខសច្ចអនិទស្សនអប្បដិយអចេតសិកានុបាទាសទិសា សតិបិ ឯកេន ជ្ជីហិ
វា សង្កហេហិ កេសញ្ចិ អសង្កាហកត្ត តីហិបិ អសង្កហេតព្ពស្ស អភារតោ
បរិបុណ្ណសង្កហាសង្កាហកា ន ហោន្តិ, អព្យាកតធម្មសទិសា កេនចិ
សង្កហេន អសង្កហេតព្ពភារតោ អសង្កាហកា ឯវ ន ហោន្តិ, តេន តេ
អសង្កាហកភារេន ន ឧទ្ធជា, ឥតវេ បន តព្ពបរិយាយេន ឧទ្ធជាតិ។

យំ បន អដ្ឋកថាយំ “តាទិសេន ហិ បទេន និព្វានំ ខន្ធសង្កហាមត្តំ ន
គច្ឆេយ្យា” តិ វុត្តំ, តំ ទុក្ខសច្ចំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អនិទស្សនអប្បដិយេសុ បន
អសង្កាហាកេសុ និព្វានំ អន្តោគធំ, ន ច តទេវ តស្ស អសង្កាហកន្តិ។
សទិសវិស្សជ្ជនានំ វសេន សមោធានេត្វា កតេហិ សទ្ធិន្តិ ឯវំ កតេហិ
ទុតិយបញ្ញាទីហិ សទ្ធិ បឋមបញ្ញាមរូបបញ្ញាធម្មោ សព្វេបិ ចតុត្តិស
ហោន្តិតិ អត្តោ។ យំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធជំ បទំ, តទេវាតិ រូបក្ខន្ធាធិវសេសកបទំ វេទតិ,

ន ជំនួញតែ បុត្តិតព្រះធម្ម។ តេ ហិ លក្ខណតោ ធម្មតា, ន បទេន សរុបតោតិ។
តត្ថ តទេវាតិ វេ-សន្តេន ន តំ កតាចិ សង្កហិតេន អសង្កហិតំ ន ហោតីតិ
ឧទ្ធដស្សេវ អសង្កហិតេន អសង្កហិតភាវេ និយតតំ អញ្ញស្ស ច អនិយតតំ
ធស្សេតីតិ វេទិតព្ពំ។ “តទេវ យេហិ អសង្កហិត”ន្តិ ឯត្ថ ហិ “និយមតោ”តិ
សក្កាវចនសេសោ យោជេតុន្តិ។ អថ វា តទេវាតិ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដមេវ
វេរបការមេវ ហុត្វា យេហិ អសង្កហិតន្តិ តស្ស បុច្ឆាយ ឧទ្ធដភាវេន វេ
អសង្កហិតេន អសង្កហិតភាវនិយមនត្ថោ វេ-សន្តោ, ន អញ្ញស្ស
អសង្កហិតេន អសង្កហិតតានិវារណត្ថោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដព្ពោ
អញ្ញសហិតំ អសហិតញ អសង្កហិតេន អសង្កហិតំ ហោតិ។ រូបក្ខន្ធាធិនិ ហិ
អញ្ញសហិតានិ វិញ្ញាណក្ខន្ធាធិនិ អសហិតានិតិ។

អវសេសា សង្កហិតាតិ ឥទំ អវសេសា អសង្កហិតា ន ហោន្តិតិ វេ ទដ្ឋព្ពំ។
តេហិ វិញ្ញាណធម្មហិ តេ រូបធម្មាវ តីហិ សង្កហេហិ អសង្កហិតាតិ បុច្ឆាយ
ឧទ្ធដា តីហិ វិ សង្កហេហិ អសង្កហិតា ហុត្វា អសង្កហិតាតិ អធិប្បាយោ។
អនុទ្ធដា វេទនាធម្មេហិ ហិ អសង្កហិតា វេវាតិ។ ឯត្ថ ច បឋមេ នយេ
វេទនាធម្មេហិ វិញ្ញាណេន អសង្កហិតាតិ វុត្ថា, ទុតិយេ រូបធម្មាវាតិ អយំ
វិសេសោ។ វេទនាធម្មេ ហិ រូបវិញ្ញាណោហេវ ឧទ្ធានិសង្កហេន អសង្កហិតាតិ
ឡឡាវិករូបេហិ វិញ្ញាណេន ច តីហិ វិ សង្កហេហិ អសង្កហិតាតិ អត្ថោ។
រូបេកទេសោ ហិ ឯត្ថ រូបគ្គហណេន គហិតោតិ។

១៩៦. ចតុត្ថបព្ពោ ចក្ខាយតនំ វេទនាធិហិ ចត្វហិតិ ឯត្ថ ចក្ខាយតនន្តិ
ឯតេន បុច្ឆាយ ឧទ្ធដំ អសង្កហាកំ ធស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ចក្ខាយតនេន បន
អសង្កហិតេន អសង្កហិតានិ ទស ឡឡាវិកាយតនានិ ន ចក្ខាយតនមេវាតិ។
“រូបញ្ច ធម្មាយតន”ន្តិ អាធិនា យេហិ ធម្មេហិ តីហិ វិ សង្កហេហិ អសង្កហិតំ តំ

វិញ្ញាណមេវ ហោតិ, អសង្កហិតេន តេន អសង្កហិតញ វិញ្ញាណវដ្តំ សព្វំ តេវ
ធម្មេ ឧទានេតិ។ សទិសវិស្សន្ន្ននា ហិ ឯកតោ ឧទានេត្វា ទស្សតញ្ញា។ តត្ថ
បឋមេន រូបក្ខន្ធន ទិសវិស្សន្ន្ននេសុ ឯកតោ ឧទានេត្វា ទស្សិតេសុ អញ្ញោ
វិសទិសវិស្សន្ន្ននា នយទានេន ទស្សិតា ហោន្តិ។ តេនាហា “រូបញ្ច
ធម្មាយតនន្តិ...បេ.... អញ្ញោនាការេន សង្ខិបិត្វា ទស្សិតា” តិ។ តត្ថ ទ្វេភវាតិ
អសញ្ញាករោការភវា។ ទ្វេតិ ពាហិរុចាធម្មេ ឯវ សន្ធាយ វុត្តំ។ យេន
អសង្កាហិតេន អសង្កហិតេន អសង្កហិតំ បុច្ឆិតព្វំវិស្សន្ន្និតព្វញ្ច បរិច្ឆិដ្ឋតិ,
សោ រូបក្ខន្ធទិកោ តស្ស បុច្ឆាវិស្សន្ន្ននាទញ្ច ទិស្សយភាវតោ “វិសយោ” តិ
វុត្តោ, យថាទស្សិតស្ស បន ឧទ្ទានស្ស នយទានមត្តត្តា “នយោ” តិ វុត្តំ។
“ទ្វេវីសនយោ ចា” តិបិ ចាថា, ទ្វេវីសបទិកោ ឯស នយោ ចាតិ អត្ថោ។

បញ្ចមនយអសង្កហិតេនអសង្កហិតបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ធម្មនយោ សម្មយោគវិប្បយោគបទវណ្ណានា

២២៨. សម្មយោគវិប្បយោគបទេ យំ លព្ពតិ, យញ្ច នលព្ពតិ, តំ សព្វំ
បុច្ឆាយ គហិតន្តិ ឥទំ ន រូបក្ខន្ធទីនិ បទានិ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ
សម្មយោគបទំវិប្បយោគបទញ្ញាតិ វេទិតព្វំ។ រូបក្ខន្ធទីសុ ហិ យំ
ធម្មាយតនាទិបទំ នលព្ពតិ, តំ បុច្ឆាយបិ ន គហិតំ។ សម្មយោគបទំ បន
រូបក្ខន្ធទីសុ អលព្ពមានម្បិ “រូបក្ខន្ធា កតិហិ...បេ.... សម្មយុត្តោ” តិ ឯវ
បុច្ឆាយ គហិតំ, វេទនាក្ខន្ធទីសុ លព្ពមាធំ, វិប្បយោគបទំ បន សព្ពត្ត
លព្ពមានមេវាតិ។ រូបធម្មានំ បន រូបេន និព្វានេន វា, និព្វានស្ស ច រូបេន សទ្ធិ
សម្មយោគោ នាម នត្ថិតិ ឯកុប្បាទាទិសភាគតាយ អភាវតោ សម្មយោគំ
និវារេន្តេន សា ឯវ ឯកុប្បាទាទិតា ឯតេសំវិសភាគតាតិ តទភាវតោ
វិប្បយោគោបិ និវារតោ ឯវ ហោតិតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ ចត្វសុ ហិ ខន្ធសុ វិជ្ជមានា

ឯកុប្បាទាទិកា តេសំ អញ្ញមញ្ញំ សភាគតា ហោតិ រូបនិព្វានេហិ តេសំ តេហិ
ច រូបនិព្វានំវិសភាគតា ច, ន ច រូបេកទេសស្ស និព្វានស្ស វា សា
ឯកុប្បាទាទិកា អត្ថិ, យា រូបេកទេសេន រូបេកទេសនិព្វានំ និព្វានេន ច
រូបស្ស វិសភាគតា សិយា។ តេនេវ “ចត្វាហិវិប្បយោគោ” តិ វុត្តន្តិ។

សត្តសុវិញ្ញាណធាតុសុ ឯកាយមិ អវិប្បយុត្តេតិ យថា រូបភវេ តីហិ
វិញ្ញាណធាតុហិ, នេវវិចាកនិវិចាកធម្មធម្មា បញ្ចហិ, អវិតក្កអវិចារា
ឯកាយ វិប្បយុត្តេ អនាមម្ពណមិស្សកេ ធម្មេ ជីវេន្តិ, វំ អជីវេន្តា ឯកាយមិ
វិប្បយុត្តេ អហោន្តេ សត្តហិមិ សម្បយុត្តេ សត្តមិ វា តា ជីវេន្តិតិ អធិប្បាយោ។
អវិប្បយុត្តេតិ ហិ យេ វិប្បយុត្តា ន ហោន្តិ, តេ ធម្មេតិ វុត្តំ ហោតិ, ន
សម្បយុត្តេតិ។ តេន យានិ តាហិ សម្បយុត្តេ ជីវេន្តិ ធម្មាយតនាទិបទានិ,
យានិ ច សម្បយុត្តវិប្បយុត្តភាវេហិ នវុត្តព្ពំ ជីវេន្តិ អចេតសិកាទិបទានិ, យានិ
ច សម្បយុត្តនវុត្តព្ពានិ ជីវេន្តិ ទុក្ខសទ្ធាទិបទានិ, តេសំ សព្វេសំ
អនាមម្ពណមិស្សកធម្មជីវកានំ អគ្គហណំ វុត្តំ ហោតិ។ ន ហិ
អនាមម្ពណមិស្សកសព្វវិញ្ញាណធាតុតំសម្បយុត្តតទុកយសមុទាយានំ
ខន្ធាយតនធាតុសុ កេនចិ សម្បយោគោវិប្បយោគោ វា អត្ថិតិ។

យទិ វំ វិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ “កុសលេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា
វិប្បយុត្តា, តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា” តិ ន វុត្តព្ពំ។ អកុសលាព្យាកតា
ហិ អនាមម្ពណមិស្សភាយធម្មាតិ? ន, យថាវុត្តសមុទាយានំ ខន្ធាជីហោវ
សម្បយោគវិប្បយោគាភាវវចនតោ។ ខន្ធាធម្មោ ហិ តទេកទេសា
តទេកទេសញ្ញាសមុទាយា ច, សមុទាយេកទេសានញ្ញាវិភាគាភាវតោ ន
សភាគវិសភាគតា អត្ថិ, តេន តេសំ ខន្ធាជីហិ សម្បយោគវិប្បយោគាភាវេ
ហោតិ។ កុសលា បន ធម្មា អកុសលាព្យាកតេហិ វិភត្តា, តេ ច កុសលេហិ, ន

តេសំ សមុទាយកេនេសភាវោ តនេកេនេសញ្ញាសមុទាយភាវោ វា, តស្មា
ខន្ធជីនិ អនាមសិទ្ធាវិប្បយុត្តតាមត្តន យថាជិទ្ធាវិគធម្មនស្សនេ កុសលេហិ
ឥតវេសំ, ឥតវេហិ ច កុសលានំវិប្បយោគោ ន ន ហោតិ
វិសភាគតាសញ្ញាវតោតិ តេសំ អញ្ញមញ្ញវិប្បយុត្តតា វុត្តា។ ឯស នយោ
សព្វេសុ ឯវុបេសុ។

ឧទ្ធានេ បន អដ្ឋាវស តតោ បរេតិ ឥទំ “សោឡសា”តិ វុត្តព្ពំ, តេវីសន្តិ
ឥទញ្ច “ឯកវីស”ន្តិ។ សព្វត្ថ ច
កាលសន្តានភេទវហិតាវហិតាហុធម្មសមោធានានំ
សម្ពាវក្ខន្ធម្មាយតនធម្មធាតុនំ ឯកេនេសា សមុទយសច្ចវេទនាក្ខន្ធានយោ
ឯកេនេសសម្មិស្ស ច ឥទ្ធិថាធានយោ អនាវម្ពណេហិ អសម្មិស្ស
រូបក្ខន្ធានយោ ច សាវម្ពណេហិ អសម្មិស្ស សម្មយោគីវិប្បយោគីភាវេន
សមានកាលសន្តានេហិ ច ឯកេនេសន្តវេហិ វិភត្តា ឯវ គហិតាតិ តេហិ តេ
កេហិចិ ឯកេនេសន្តវេហិ វិភត្តេហិ យថាយោគំ សម្មយោគំ វិប្បយោគញ្ច
លកន្តិ។ អត្ថិ ហិ តេសំ ឯកុប្បធានិកា សភាគតាវិសភាគតា ចាតិ។ តេន
តត្ថ តត្ថ “ឯកេន ខន្ធនេ ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា កេហិចិ
សម្មយុត្ត”ន្តិ ច, “ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា កេហិចិ វិប្បយុត្ត”ន្តិ ច
វុត្តំ។ ភិន្នកាលសមុទាយា ឯវ បន វេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណក្ខន្ធា វុត្តមានា ច
ឯកេកធម្មា ឯវ, តស្មា តេសំ សមានកាលស្ស វិភជិតត្ថស្ស អភាវតោ ន
សុខិន្ទ្រិយាជីនិ វេទនាក្ខន្ធស្ស វិភាគំ ករោន្តិ, ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាធយោ ច
វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស មនាយតនស្ស ច។ តេន “សុខិន្ទ្រិយំ ឯកេន ខន្ធនេ កេហិចិ
វិប្បយុត្ត”ន្តិ, “ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ ឯកេន ខន្ធនេ ឯកេនាយតនេន កេហិចិ
វិប្បយុត្តា”តិ ច ឯវមាទិ ន វុត្តំ, ខន្ធយតនវិភាគវិវហិតម្យ បន វិញ្ញាណំ
ធាតុវិភាគេន វិភត្តមេវ វុត្តន្តិ “ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ... បេ.... មនោវិញ្ញាណធាតុ

សោឡសហិ ឆាតុហិ វិប្បយុត្តា”តិ វុត្ថំ, ឯវមេវំ ឥន្ទ្រិយវិភាគេន វិភត្តានំ
សុខិន្ទ្រិយានំ “សុខិន្ទ្រិយេន យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា”តិ អាទីសុ យថាយោគំ
វិប្បយោគោ ទដ្ឋញ្ញោ, នាវិភត្តស្ស វេទនាក្ខន្ធស្សាតិ។

២៣៥. យថា តំសម្បយោគីការំ សន្ធាយ “សមុទយសច្ចំ តីហិ ខន្ធហិ
សម្បយុត្ត”ន្តិ វុត្ថំ, ឯវំ តំវិប្បយោគីការំ សន្ធាយ “តីហិ ខន្ធហិ វិប្បយុត្ត”ន្តិ
កស្មា ន វុត្តន្តិ ចេ? អវិភាគេហិ តេហិ វិប្បយោគវចនស្ស អយុត្តត្តា។ វិភាគ
ហិ សតិ សមុទយសច្ចំ សុខទុក្ខទោមនស្សិន្ទ្រិយេហិ មនោវិញ្ញាណឆាតុតោ
អញ្ញវិញ្ញាណឆាតុហិ វិប្បយុត្តន្តិ យុត្តំ វុត្ថំ វិភាគេនេវ វិសភាគតាយ
សង្កហិតត្តា, វិភាគវហិតេហិ បន វេទនាក្ខន្ធជាហិ ន យុត្តំ, តេហិ វិជ្ជមានេហិ
វិជ្ជមានស្ស សមុទយស្ស វិសភាគភាវាការតោ។ យញ្ញិ អនុប្បន្នា ធម្មា វិយ
អាមជ្ឈកាលភេទំ ន ហោតិ សង្ខតំ ឧទ្ធចរិតំ, តំ បច្ចុប្បន្នការំ និស្សាយ
សម្បយោគីវិប្បយោគីការវេន ឧទ្ធចរិយតិ, តញ្ញា វិភាគវហិតេហិ ខន្ធជាហិ
សង្ខតេហិ បច្ចុប្បន្នការមេវ និស្សាយ អនាមជ្ឈកាលភេទេ អត្ថិតាយ ឯវ
និស្សិតព្ពត្តា។ អវិជ្ជមានស្ស ហិ អវិជ្ជមានេន, អវិជ្ជមានស្ស ច វិជ្ជមានេន,
វិជ្ជមានស្ស ច អវិជ្ជមានេន សម្បយោគោ នត្ថិ, វិប្បយោគោ បន
អវិជ្ជមានតាធិបកេ ភេទេ គហិតេ តេនេវ វិសភាគតាបិ គហិតា ឯវាតិ
ហោតិ។ ភេទេ បន អគ្គហិតេ តេន តេន គហិណេន វិសភាគតាយ
អគ្គហិតត្តា សតិ សភាគតេ វិជ្ជមានតាយ ឯវ ធម្មានំ សភាគស្ស បរិច្ឆិន្ននតោ
វិជ្ជមានតា ទស្សិតាតិ ឯកុប្បទាធិការសម្ពាតា សភាគតាបិ គហិតា ឯវ
ហោតិ។ តស្ស ច គហិតត្តា សម្បយោគោវ លត្ថតិ, នវិប្បយោគោ, តស្មា
សមុទយសច្ចំ វេទនាក្ខន្ធជាហិ សម្បយុត្តតេន វុត្ថំ, នវិប្បយុត្តតេនាតិ។ ឯស
នយោ មគ្គសច្ចាធិសុប្បីតិ។

២២២. “ធុតិយជ្ឈានវិចារញ្ញិ វេបេត្វា សេសា អវិតក្កវិចារមត្តា” តិ
អដ្ឋកថាវចនំ យេ បធានាវិតក្កាវិយ កោដ្ឋាសន្តវចិត្តប្បាទេសុ អលីនា, តេ
វេ ឥធម អវិតក្កវិចារមត្តាតិ អធិប្បតាតិ ទស្សេតិ។ តេនេវ ហិ អនន្តរនយេ
សមុទយសច្ចេន សមាទគតិកា ន សវិតក្កសវិចារេហិតិ តេ ន គហិតា។
ទសមោសាទននយេសុ ច តេហិ វិប្បយុត្តេហិ វិប្បយុត្តានំ តេហិ វិប្បយុត្តានញ្ច
សោឡសហិ ធាតុហិ វិប្បយោកោ អដ្ឋារសសង្កហិតោ ច វុត្តោ។
វិតក្កសហិតេសុបិ បន តេសុ គហិតេសុ សព្វេបិ តេ វិចារេន សម្មយុត្តាតិ
“ឯកេន ខន្ទេន កេហិចិ សម្មយុត្តា” តិ សក្កា វុត្តំ។ សោ ហិ សមុទាយោ វិចារំ
វុត្តេត្វា អញ្ញេន កេនចិ សម្មយុត្តោ ន ហោតិ។ ន ហិ តទេកទេសស្ស
វិតក្កស្ស វិចារតោ អញ្ញេន សម្មយោកោ សមុទាយស្ស ហោតិ។ យថា
នាវាចិត្តប្បាទេសុ ឧប្បជ្ឈមាទានំ ឥទ្ធិទាទានំ សមុទាយស្ស ឥទ្ធិទាទស្ស
ឯកទេសានំ តិហិ ខន្ទេហិ សម្មយោកោ សមុទាយស្ស ន ហោតិ, វេមិធាបិ
ទដ្ឋព្វំ។ យថា បន តេសុ ឯកោបិ វេទនាសញ្ញាភូន្ទេហិ សម្ពារភូន្ទេកទេសេន ច
អសម្មយុត្តោ នាម នត្ថិតិ សមុទាយស្ស តេហិ សម្មយុត្តតា វុត្តា, វេមិធាបិ
វិចារេន អសម្មយុត្តស្ស អវិតក្កវិចារមត្តស្ស កស្សចិ អការវតោ
សមុទាយស្ស តេន សម្មយុត្តតា ន ន សក្កា វុត្តំ។ ន ហិ អវិតក្កវិចារមត្តានំ
ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកាធិនំវិយ សម្មយុត្តតា ន វុត្តញ្ច។ យថា ហិ
ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកេសុ កេចិ សម្ពារភូន្ទេកទេសេន មោហេន
សម្មយុត្តា, កេចិ អសម្មយុត្តាតិ ន សមុទាយោ តេន សម្មយុត្តោ, នាបិ
អញ្ញោ កោចិ ធម្មា អត្ថិ, យេន សោ សមុទាយោ សម្មយុត្តោ សិយាតិ
“ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកា ធម្មា សម្មយុត្តាតិ នត្ថិ” តិ វុត្តំ, វេ
ការវាយបហាតព្ពហេតុកសហេតុកាទយោបិ។ ន បនេវ យេន
អវិតក្កវិចារមត្តសមុទាយោ សម្មយុត្តោ សិយា, តំ នត្ថិ អវិតក្កវិចារមត្តេសុ

កស្សនិវិចារេន អសម្បយុត្តស្ស អភាវា, តស្មា តេ “សម្បយុត្តា”តិ ន ន
វត្តញ្ញាតិ។ សត្តត្ថ ច ឯកធម្មេបិ កេហិជីតិ ពហុវចននិទ្ទេសោ សម្ពាយ
អនិយមិតត្តា កតោតិ វេទិតញ្ញោ។

ធម្មនយសម្បយោគវិប្បយោគបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តមនយោ សម្បយុត្តនិវិប្បយុត្តបទវណ្ណានា

៣០៦. សម្បយុត្តនិវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធានយោ តេហិ
សម្បយុត្តាភាវតោ ន គហិតា។ សមុទយសម្ពាធិនិ សតិបិ តេហិ សម្បយុត្ត,
សម្បយុត្តហិ ច វិប្បយុត្ត សម្បយុត្តនិវិប្បយុត្តានំ ខន្ធាធិហិ
វិប្បយោគាភាវតោ។ ន ហិ សមុទយសច្ចេន សម្បយុត្តហិ
លោកសហគតចិត្តប្បាទេហិ វិប្បយុត្តានំ តតោ អញ្ញធម្មានំ ខន្ធាធិសុ កេនចិ
វិប្បយោគោ អត្ថិ។ ននុ ច តេ ឯវ ចិត្តប្បាទា ចត្តារោ ខន្ធា អឌ្ឍទុតិយានិ
អាយតនានិ អឌ្ឍទុតិយា ធាតុយោ ច ហោន្តិតិ តេហិ វិប្បយោគោ វត្តញ្ញាតិ?
ន, តទញ្ញធម្មានំ ខន្ធាធិភាវតោ។ ន ហិ តេ ឯវ ធម្មា ចត្តារោ ខន្ធា, អថ ខោ តេ ច
តតោ អញ្ញេ ច, តថា អឌ្ឍទុតិយាយតនធាតុយោបិ។ ន ច តទញ្ញសមុទាយេហិ
អញ្ញេ វិប្បយុត្តា ហោន្តិ សមុទាយេកទេសានំ ឯកទេសញ្ញសមុទាយានញ្ញ
វិប្បយោគាភាវតោ។ ឯស នយោ មគ្គសច្ចសុខិទ្ធិយាធិសុ។
អវិតក្កវិចារមត្តេសុបិ និវរសេសេសុ អធិប្បេតេសុ តេសំ
សវិតក្កសវិចារសមាធកតិកត្តា អគ្គហលោ ការណំ ន ទិស្សតិ។

អដ្ឋកថាយំ បន ឯវរូចានីតិ យថា រូបក្ខន្ធន្ទេវិស្សន្ននំ ន យុន្នតិ, ឯវំ យេសុ
អញ្ញេសុបិ ន យុន្នតិ, តានិវិស្សន្ននស្ស អយោគេន “ឯវរូចានី”តិ វុត្តានិ, ន
សម្បយុត្តាភាវេនាតិ ធម្មញ្ញំ។ យានិ បន បទានិ ធម្មធាតុយា សម្បយុត្ត ធម្មេ

ដីបង្កើត ឯតេន វេទនាក្នុងនាមនាម ធម្មតិ, វិញ្ញាណញ អញ្ជើន
អសម្មិស្សន្តិ វិញ្ញាណក្នុងនាមនាមនាម តត្ថ អញ្ជើន អសម្មិស្សន្តិ
អសម្មយុត្តេន អសម្មិស្សន្តិ អត្ថោ។

អនុក្ខមសុខាយវេទនាយសម្មយុត្តបទានិបិ ហិ សម្មយុត្តហិ
សម្មិស្សវិញ្ញាណនីបកានិ ៩៨ គហិតានីតិ។ ឯតេន ច លក្ខណេន ឯវុច្ចានេវ
គហិតានីតិ ធម្មតិ, ន ឯវុច្ចានិ គហិតានេវាតិ
សមុទយសម្មាទិស្តិទានាទិបទានំ អសម្ពុហិតត្ថោ។ “អថ ជស្សសត្តកំ ចិត្តំ
សហ យុត្តបទេហិ សត្តា”តិ បុរាណាចាថោ, អយំ បន ឡោតិ កត្វា “អថ
ជស្សសត្តកំ, តិកេ តយោ សត្ត មហន្តវេ ចា”តិ ចាថោ កតោ។

៣០៩. បុច្ឆាយ ឧទ្ធចបទេនេវ សន្ធិវិប្បយុត្តានំ វសេនាតិ ៩៨ បុច្ឆាយ
ឧទ្ធចបទេន សម្មយុត្តហិ វិប្បយុត្តា តេន សន្ធិវិប្បយុត្តា ហោន្តិ កត្វា វុត្តំ។
ចាឡិឧទ្ធានកាថាយំ ទ្វេ ច មនេន យុត្តា, វិតក្កវិចារណាតិ មនោធាតុយា
ឯកន្តសម្មយុត្តា ទ្វេវិតក្កវិចារណាតិ សវិតក្កបទំ សវិចារបទញ្ច ធម្មតិ។

សត្តមនយសម្មយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋមនយោវិប្បយុត្តេនសម្មយុត្តបទវណ្ណានា

៣១៧. វិប្បយុត្តេនសម្មយុត្តបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធវិហិ
វិប្បយុត្តេនសម្មយុត្តមេវ យថាទិវ្វាវតំ នត្ថិតិ “រូបក្ខន្ធនេន យេ ធម្មា
វិប្បយុត្តា, តេហិ ធម្មេហិ យេ ធម្មា សម្មយុត្តា”តិ អវត្វា “រូបក្ខន្ធនេន យេ ធម្មា
វិប្បយុត្តា, តេ ធម្មា កតិហិ ខន្ធមហិ... បេ... សម្មយុត្តាតិ នត្ថិ”តិ វុត្តំ។ តេន
រូបក្ខន្ធនេវិប្បយុត្តានំ កេនចិ ខន្ធវិហិ សម្មយោគាភាវតោ យថាទិវ្វាវតំ

វិប្បយុត្តនសម្មយុត្តមេវ នត្ថិ, កុតោ តស្ស បុន ខន្ធជីហិ សម្មយុត្តតាតិ
ទស្សេតិ។

អដ្ឋមនយវិប្បយុត្តនសម្មយុត្តបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. នវមនយោ សម្មយុត្តនសម្មយុត្តបទវណ្ណានា

៣១៩. សម្មយុត្តនសម្មយុត្តបទវណ្ណានាយំ យំខន្ធជីវសេនាតិ
សមាសបទំ ឥទំ ទដ្ឋព្ពំ, យស្ស ខន្ធជីនោ វសេនាតិ អត្ថោ។ តស្សេវាតិ ច
តស្សេវ ខន្ធជីនាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្ថំ ហោតិ - យំ ឥធ សម្មយុត្តំ វុត្ថំ, តំ
រូបក្ខន្ធជីសុ អរណាន្តេសុ យេន វេទនាក្ខន្ធជីនា សម្មយុត្តំ, បុន តស្សេវ
វេទនាក្ខន្ធជីនោ ខន្ធជីហិ សម្មយោគំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។ តញ្ញិ អត្តនា
សម្មយុត្តន សម្មយុត្តត្ថា “សម្មយុត្តន សម្មយុត្ត”ន្តិ និទ្ទាវិតន្តិ។ រូបេន វាតិ
ឯតេន និរោធសច្ចុអប្បច្ចយអសម្ពុតេហិបិ អយោកោ វុត្ថោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ,
តថា រូបមិស្សកេហិ វាតិ ឯតេន អនុចាទិន្នអនុចាទានិយាទីហិ
និព្ពានមិស្សកេហិបិ។ វត្ថុតិ ហិ “និព្ពានំ បន សុខមរូបគតិកមេវា”តិ។
សព្ពារូបក្ខន្ធសង្គាហកេហិតិ វត្ថុមាណនមេវ សម្មយោកោ លព្ពតីតិ
វត្ថុមាណេសុ ឯកម្មិ ធម្មំ អនបនេត្វា អវិកលចតុក្ខន្ធសង្គាហកេហិ
អរូបភវាទីហិតិ អត្ថោ។ អយំ បនេត្ត សង្ខេបោ - យេ សម្មយោគំ នលភន្តិ
រូបក្ខន្ធជាយោ, តេ សព្ពេន គហិតា, ឥតវេ ច វេទនាក្ខន្ធជាយោ សព្ពេ
គហិតាតិ។

នវមនយសម្មយុត្តនសម្មយុត្តបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ទសមនយោ វិប្បយុត្តនវិប្បយុត្តបទវណ្ណានា

៣៥៣. វិប្បយុត្តនវិប្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ អគ្គហិរេសុ ធម្មាយតនាធិធម្មា អនាមម្ពណមិស្សកសព្វចិត្តប្បាទកតធម្មភាវតោ តេហិ វិប្បយុត្តស្ស អភាវា ន គហិតា, ទុក្ខសច្ចចតុមហាភវអព្យាកតាធិធម្មា តេហិ វិប្បយុត្តេហិ វិប្បយុត្តានំ ខន្ធធិហិ វិប្បយោគាភាវតោតិ អយំ វិសេសោ វេទិតញ្ចោតិ។

ទសមនយវិប្បយុត្តនវិប្បយុត្តបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. ឯកាទសមនយោ សង្កហិតេនសម្មយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណានា

៤០៨. ឯកាទសមនយវណ្ណោនាយំ “តេ ច សេសេហិ ភីហិ ខន្ធមហិ ឯកេន មនាយតនេន សត្តហិ វិញ្ញាណាតត្ថហិ” តិ ឯតេសំ បទានំ “សម្មយុត្តា នាមា” តិ ឯតេន សហ សម្ពុន្នោ។ “កេហិចី” តិ ឯតស្ស បទតំ ទស្សេតុំ “សង្ខារក្ខន្ធទ ធម្មាយតនធម្មធាតុសុ ច វេបេត្វា តណ្ហា” តិ ឯតេន “តេ ចា” តិ វុត្តេ សមុទយសច្ចេន ខន្ធធិសង្កហេន សង្កហិតេធម្មេ វិសេសេត្វា តេសំ វេ វិសេសិតានំ អត្តវដ្ឋេហិ សេសេហិ សង្ខារក្ខន្ធទ តណ្ហាយ ធម្មាយតនធម្មធាតុសុ ច តណ្ហាយ វេទនាសញ្ញាក្ខន្ធមហិ សម្មយោគាវហេហិ សម្មយុត្តតំ សន្ធាយាហ “សេសេហិ សម្មយុត្តត្តា កេហិចី សម្មយុត្តា នាមា” តិ។

ឯកាទសមនយសង្កហិតេនសម្មយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១២. ទ្វាទសមនយោ សម្មយុត្តេនសង្កហិតាសង្កហិតបទវណ្ណានា

៤០៧. ទ្វាទសមនយេ ច នវមនយេ វិយ សម្មយោគាវហាវ លព្ពន្ធីតិ អាហា “តេយេវ ឧទ្ធជា” តិ។

ទ្វាទសមនយសម្មយុត្តេនសង្កហិតាសង្កហិតបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៣. តេសមនយោ អសង្កហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណានា

៤៤៨. តេសមនយវណ្ណានាយំ យេហិ តីហិបិ សង្កហេហិ អសង្កហិតំ
វិញ្ញាណមេវ ហោតិ, តេ ចាឡិយំ “រូបញ្ច ធម្មាយតន”ន្តិអាទិឧទ្ទានគាថាយ
នស្សីតា ពារីស ធម្មា “រូបក្ខន្ធនេន សទិសបញ្ចា ធម្មា”តិ វុត្តា។ យេហិ បន
តីហិបិ សង្កហេហិ អសង្កហិតានិ អរូបកវេនវិយ ឱឡារិកាយតនានេវ ហោន្តិ,
តេ វុត្តាវសេសា សព្វេ ឥធម្មជា “អរូបកវេន សទិសា”តិ វុត្តា។ សេសាតិ
សេសា បញ្ចមនយោ អាគតា វេទនាក្ខន្ធានយោ សតិបិ អសង្កាហកត្តេ ឥធម្ម
វិស្សជ្ឈនំ ន វុហន្តីតិ ន ឧទ្ធជា។ យេ បន អសង្កាហកា ឯវ ន ហោន្តិ
ឧក្ខន្ធសម្មាទិធម្មា, តេសុ វុត្តត្ថមេវ នត្ថិ។ យថា បន វេទនាក្ខន្ធានយោ ន វុហន្តិ,
តំ នស្សេតុំ “វេទនាក្ខន្ធនេន ហិ”តិអាទិមាហា។ តត្ថ តេសញ្ច សម្បយោគោ នាម
នត្ថិ តិ វុច្ចារូបធម្មានំ អសម្បយោគេហិ វេមិស្សតាយ សម្បយោគោ នត្ថិ តិ
អត្ថោ។

យទិ បន តេ កធាចិ អសញ្ញវិញ្ញាណធាតុសម្បយុត្តា អរូបធម្មា រូបធម្មា ច
សិយុំ, ន តេសំវិប្បយោគោ នត្ថិ តិ “វិប្បយោគោ ច នត្ថិ”តិ ន វុត្តំ, ន
វេទនាក្ខន្ធនេន អសង្កហិតានំវិប្បយោគស្ស អត្ថិតាយាតិ វេទិតព្វំ។
ឧភយាភាវតោ ហិ វេទនាក្ខន្ធានយោ ឥធម្ម ន វុហន្តីតិ។ ឯវំ បនេត្ថ សិយា
“វេទនាក្ខន្ធនេន ហិ ឧទ្ធជិវសេន អនាម្ពណាមិស្សកា សត្តវិញ្ញាណធាតុធម្មា
អសង្កហិតា ហោន្តិ, តេសញ្ច សម្បយោគោ វិប្បយោគោ ច នត្ថិ”តិ។
អនាម្ពណាសហិតានញ្ចិ សញ្ញវិញ្ញាណធាតុនំ សញ្ញវិញ្ញាណធាតុសម្បយុត្តានំ
តទុកយធម្មានញ្ច វេទនាក្ខន្ធានិវិញ្ញាណក្ខន្ធានិចក្ខាយតនាទិហិ តីហិបិ
សង្កហេហិ អសង្កហិតានំ សម្បយោគវិប្បយោគាភាវោ អរុហលោ ការណំ។
ជាតិវិប្បយោគភូមិកាលសន្តានវិប្បយោគតោ ចតុត្ថិជោ វិប្បយោគោ។ តត្ថ

ជាតិវិប្បយោគោ “កុសលា ធម្មា, អកុសលា ធម្មា” តិអាទិ, ភូមិវិប្បយោគោ
“កាមាវចរា, រូចាវចរា” តិអាទិ, កាលវិប្បយោគោ “អតីតា ធម្មា, អនាគតា
ធម្មា” តិអាទិ, សន្តានវិប្បយោគោ “អដ្ឋត្តា ធម្មា, ពហិទ្ធា ធម្មា” តិអាទិ។ ឯវិ
វិប្បយោគោ ចតុត្ថា វេទិតញ្ចោ។

តេរសមនយអសង្កហិតនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១២. ចុទ្ធសមនយោវិប្បយុត្តនសង្កហិតាសង្កហិតបទវណ្ណានា

៤៥៦. ចុទ្ធសមនយោ ធម្មាយតនាទីនំ

អនាមម្ពណាមិស្សកសព្វចិត្តប្បាទកតធម្មភាវតោវិប្បយោគស្ស អរុហណំ
នដ្ឋព្ភំ។ ជាតិអាទិត្តយស្ស ចេត្ត ធម្មសភាវមត្តត្តា ន កថញ្ចិ សម្បយោគោ
វិប្បយោគោ ច រុហតិ អដ្ឋត្តពហិទ្ធជម្ពានំ សព្វធម្មសមោធានត្តា,
អនិទស្សនអប្បដិយាទីនំ អនាមម្ពណាមិស្សកសព្វចិត្តប្បាទត្តា។
ទុក្ខសទ្ធាធិធម្មាវ ឥធន តេហិវិប្បយុត្តានំ សង្កហាសង្កហាសព្ភាវា កហិតាតិ។

ចាឡិឌុទ្ធានកាថាយំ សមុច្ឆេទេ នលព្ពន្ធិតិ បរិយោសានេ នយេ នលព្ពន្ធិតិ
អត្ថោ។ មោយបុច្ឆកេន ចាតិ អលព្ពមាណា ច តេ មោយបុច្ឆកេន ហេតុនា ន
លព្ពន្ធិ តេសំ បុច្ឆាយ មោយត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា មោយបុច្ឆកោ អដ្ឋមោ
នយោ, តេន ច សហ ឌីសាននយេ ឯតេ ធម្មាវិប្បយោគស្សបិ អភាវា សព្វថាបិ
នលព្ពន្ធិតិ អត្ថោ។

ចុទ្ធសមនយោវិប្បយុត្តនសង្កហិតាសង្កហិតបទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធាតុកថាបករណា-មូលដីកា សមត្តា។

បុគ្គលបញ្ញត្តិបករណ៍-មូលដ្ឋាន

១. មាតិកាវណ្ណនា

១. ធម្មសង្គហេ តិកកុកុរសេន សង្កហិតានំ ធម្មានំ វិភង្គេ ខន្ធាធិវិភាគំ
នស្សេត្វា តថាសង្កហិតវិភត្តានំ ធាតុកថាយ សង្កហាសង្កហាធិប្បភេទំ វត្ថុ
យាយ បញ្ញត្តិយា តេសំ សភាវតោ ឧបាទាយ ច បញ្ញាបនំ ហោតិ, តំ
បភេទតោ នស្សេត្តំ “ធម្មបញ្ញត្តិយោ” តិអាធិនា បុគ្គលបញ្ញត្តិ អារទ្ធា។ តត្ថ យេ
ធម្មេ បុញ្ញាបរិយភាវេន បវត្តមានេ អសភាវសមូហាវសេន ឧបាទាយ “បុគ្គលោ,
ឥត្ថិ, បុរិសោ, ទេវោ, មនុស្សោ” តិអាធិកា បុគ្គលបញ្ញត្តិ ហោតិ, តេសំ
អញ្ញោសញ្ញា ពាហិរូបនិព្វានានំ សសភាវសមូហាសសភាវភេទវសេន
បញ្ញាបនា សភាវបញ្ញត្តិ តិ ខន្ធបញ្ញត្តិអាធិកា បញ្ជាវិធា វេទិតញ្ញា។ តាយ
ធម្មសង្កហាធិសុ វិភត្តា សភាវបញ្ញត្តិ សញ្ញាបិ សង្កហិតា ហោតិ។
បុគ្គលបញ្ញត្តិ បន អសភាវបញ្ញត្តិ។ តាយ ច សមយវិមុត្តាធិប្បភេទាយ
សត្តសន្តានគតេ បរិញ្ញេយ្យាធិសភាវធម្មេ ឧបាទាយ បវត្តិតោ បដានាយ
“វិហារោ មញ្ញោ” តិអាធិកា ច សញ្ញា អសភាវបញ្ញត្តិ សង្កហិតា ហោតិ។

ឯត្តាវតា ច បញ្ញត្តិ នាម វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ច។ តា ឯវ ហិ
វោមិស្សា ឥតរា ចតស្សោតិ។ តស្មា តាសំ នស្សនេន ឥមស្មី បករណោ សញ្ញា
បញ្ញត្តិយោ នស្សិតាតិ វេទិតញ្ញា។ ខន្ធាធិបញ្ញត្តិសុ បន ធនុ អញ្ញត្ត
អនស្សិតប្បភេទំ ឥតេវ ច នស្សិតប្បភេទំ បុគ្គលបញ្ញត្តិ ឧបាទាយ ឥមស្ស
បករណស្ស បុគ្គលបញ្ញត្តិ តិ នាមំ វត្ថុន្ត វេទិតញ្ញំ។ យេ ធម្មេ ឥធម
បញ្ញាបេតុកាមោតិ បញ្ញត្តិយា វត្ថុភាវេន នស្សេតុកាមោតិ អធិប្បាយោ។ ន
ហិ ឯតស្មី បករណោ បញ្ញាបនំ ករោតិ, វត្ថុហិ បន បញ្ញត្តិយោ នស្សេតិ តិ។

ខន្ទាតិ បញ្ញាបនាតិ ឥទំ ខន្ទាតិ រូបំ បដិវត្តិអាទិកា សញ្ញាបិ
សាមញ្ញប្បភេទបញ្ញាបនា ឆាម ហោតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ បញ្ញាបនាតិ
ឯតស្ស បន ទស្សនា ឥបនាតិ ឯតេ ទ្វេ អត្ថា, តេសំ បកាសនា និក្ខិបនាតិ។
តត្ថ “រូបក្ខន្ធា... បេ... អញ្ញាតាវិជ្ជិយំ សមយវិមុត្តោ” តិអាទិនា ឥទមេវនាមកំ
ឥទមេវនាមកន្តិ តំតំកោដ្ឋាសិកករណំ ពោជនមេវ និក្ខិបនា, ន
បញ្ញាបេតញ្ញានំ មញ្ញាជីនំវិយ ហំនសម្ពុត្តករណំ។ យោ បនាយំ “នាមបញ្ញាតិ ហិ
ទស្សេតិ ច ឥបេតិ ចា” តិ កត្តនិទ្ទេសោ កតោ, សោ ភាវក្ខតាយ
ករណក្ខតាយ វា នាមបញ្ញាតិយា តេសំ តេសំ ធម្មានំ ទិដ្ឋតាយ ឥបិតតាយ ច
តំនិមិត្តតំ សន្ធាយ កតោតិ វេទិតញ្ញោ។

វិជ្ជមានបញ្ញាតិអាទិនា វេទនេន ចាឡិយំ អនាគតតំ សន្ធាយ
“ចាឡិមុត្តកេនា” តិអាទិមាហា។ កុសលាកុសលស្សេវាតិ កុសលាកុសលស្ស
វិយ។ វិជ្ជមានស្សតិ ឯតស្ស អត្ថោ សតោតិ, តស្ស អត្ថោ សម្ពុតស្សតិ។
វិជ្ជមានស្ស សតោតិ វា វិជ្ជមានភូតស្សតិ អត្ថោ។ តមេវត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហា
“សម្ពុតស្ស” តិ។ តេន អវិជ្ជមានភាវំ បដិក្ខិបតិ។ តថា អវិជ្ជមានស្សតិ យថា
កុសលាជីនិ អកុសលាទិសភាវតោ, ជស្សនយោ ច វេទនាទិសភាវតោ
វិនិវត្តសភាវានិ វិជ្ជន្តិ, តថា អវិជ្ជមានស្ស យេ ធម្មេ ឧបាទាយ “ឥត្ថិ, បុរិសោ” តិ
ឧបលទ្ធិ ហោតិ, តេ អបនេត្វា តេហិ វិនិវត្តស្ស ឥត្ថិអាទិសភាវស្ស អភាវតោ
អសម្ពុតស្សតិ អត្ថោ។ យំ បនេតស្ស “តេនាការេន អវិជ្ជមានស្ស
អញ្ញេនាការេន វិជ្ជមានស្ស” តិ អត្ថំ កេចិ វេទន្តិ, តត្ថ យំ វុត្តព្ពំ, តំ បញ្ញាតិទុកេ
វុត្តមេវ។ អវិជ្ជមានេបិ សភាវេ លោកនិវុត្តិ អនុគន្ធា អនភិទិវេសេន ចិត្តេន
“ឥត្ថិ, បុរិសោ” តិ គហណាសញ្ញាវា “លោកនិវុត្តិមត្តសិទ្ធស្ស” តិ អាហា។
សាភិទិវេសេន បន ចិត្តេន គយ្ហមាណំ បញ្ចមសទ្ធាទិកំ ន សភាវតោ, នាបិ

សង្កេតនាសិទ្ធិ “សញ្ញាការេនបិ អនុបលព្ពនេយ្យ”ន្ត វុត្តំ។ តាសុ ឥមស្មី...បេ...
លព្ពន្ធិតិ ឥមស្មី បករណេ សរុបតោ តិស្សន្នំ អាគតតំ សន្ទាយ វុត្តំ។

យថាវុត្តស្ស បន អដ្ឋកថានយស្ស អវិរោធន អាចរិយវាទា យោជេតព្ពា,
តស្មា បញ្ញាបេតព្ពជ្ជន ចេសា បញ្ញត្តិ ឯតស្ស សភាវតោ អវិជ្ជមានត្តា
បញ្ញាបេតព្ពមត្តជ្ជន បញ្ញត្តិ អត្តោ។ បញ្ញាបេតព្ពម្យិ ហិ សសភាវំ
តជ្ជបរមត្តនាមលាភតោ ន បរតោ លភិតព្ពំ បញ្ញត្តិនាមំ លភិតិ, និសភាវំ បន
សភាវាភាវតោ ន អត្តនោ សភាវេន នាមំ លភិតិ។ សត្តាតិអាទិកេន
នាមេន បញ្ញាបេតព្ពមត្តជ្ជន បញ្ញត្តិ នាមំ លភិតិ, និសភាវា ច សត្តាធម្មោ។ ន
ហិ សសភាវស្ស រូចាទិហិ ឯកត្ថេន អញ្ញត្ថេន វា អនុបលព្ពសភាវតា អត្តិ។

កិរិដំ មកុដំ, តំ អស្ស អត្តិ កិរិដិ។ ឯតស្មីព្ពា អាចរិយវាទេ អនុនេន
លក្ខណេន ភវិតព្ពន្ធិ សព្ពសមោរោធា កាតព្ពោ។ ទុតិយំ តតិយន្តិ ឯវំបកាវា
ហិ ឧបនិធាបញ្ញត្តិ ឧបនិក្ខត្តកបញ្ញត្តិ ច សម្ព័ត្តប្បធានត្តា ធម៌ បញ្ញត្តិយោ
ភជតីតិ យុត្តំ វុត្តំ, ឥតរា ច យថាយោគំ តំ តំ បញ្ញត្តិន្តំ។ ទុតិយំ តតិយំ ទ្វេ
តីណីតិអាទិ បន សម្ព័ត្ត នាម កាច នត្តិ តាសំ ឧបាទាសន្តតិបញ្ញត្តិ
អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិការំ, ឥតរាសព្ពា ឧបនិធាបញ្ញត្តិនំ យថានិទស្សីតានំ
អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិការំ មញ្ញមាណោ អាហា “សេសា
អវិជ្ជមានបក្ខព្ពោ អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបក្ខព្ពា ភជន្តិ”តិ។ ទុតិយំ តតិយំ ទ្វេ
តីណីតិអាទិនំ ឧបនិធាឧបនិក្ខត្តកបញ្ញត្តិនំ
អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិការំមេវ មញ្ញតិ។ យញ្ញា បឋមាទិកំ អបេក្ខិត្វា
យស្ស ចេកាទិកស្ស ឧបនិក្ខបិត្វា បញ្ញាបិយតិ, តព្ពា សម្ព័ត្តនំ កិញ្ញា នត្តិ។
តថា សន្តតិបញ្ញត្តិយា ច។ ន ហិ អសីតិ អាសីតិកោ ច វិជ្ជមានោតិ។

ឯកទ្វា ភូមិបញ្ញត្តិ កាមាវចរាទិបញ្ញត្តិ សន្ធាយាហ។ កាមាវចរាទិ ហិ
សភាវធម្មាតិ អធិប្បាយោ។ កាមោតិ បន ឌុកាសេ គហិតេ
អវិជ្ជមានេនវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ឯសា ភវិតុំ អរហតិ, កម្មនិព្វត្តកូន្នេសុ គហិតេសុ
វិជ្ជមានេនវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ យថា បន វចនសម្ពាសាយ
វចនសម្ពាសកេចតនាសម្ពាសាយ វា កិរិយាយ ភាណាកោតិ បុគ្គលស្ស
បញ្ញត្តិ វិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិបក្ខំ ភជតិ, ឯវំ កិសោ ជូលោតិ
រូចាយតនសម្ពាសេន សណ្ឋានេន បុគ្គលាទីនំ បញ្ញាបនា
វិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ភវិតុំ អរហតិ។ សណ្ឋានន្តិ វា រូចាយតនេ
អគ្គហិតេ អវិជ្ជមានេនអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ រូបំ ជស្សោតិអាទិកា បន
វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ រុប្បនាទិកិច្ចវសេន កិច្ចបញ្ញត្តិយំ, បច្ចត្តធម្មនាមវសេន
បច្ចត្តបញ្ញត្តិយំ វា អវរោធនតញ្ចាវិជ្ជមានវិជ្ជមានបញ្ញត្តិសុ ច វុត្តាសុ តាសំ
វោមិស្សតាវសេន បវុត្តា ឥតរាបិ វុត្តាយេវ ហោន្តិតិ អយម្មិ អាចរិយវាទោ
សត្តសម្ពាហាកោតិ ធន្តញ្ច។

២. “យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា” តិអាទិកស្ស អត្ថំ ធស្សេន្តោ “យត្ថកេន
បញ្ញាបនេនា” តិអាទិមាហ។ តត្ថ យាវតា បញ្ចក្ខន្ធាតិ យាវតា រូបក្ខន្ធា... បេ....
វិញ្ញាណក្ខន្ធាតិ ខន្ធនំ ខន្ធបញ្ញត្តិ, ឯត្តាវតា ខន្ធនំ ខន្ធបញ្ញត្តិ, ឯវំ
ចាឡិយោជនំ កត្វា សង្ខេបប្បភេទវសេន អយំ អត្ថោ វុត្តាតិ វេទិតញ្ច។
“យាវតា បញ្ចក្ខន្ធា” តិ, “ខន្ធនំ ខន្ធបញ្ញត្តិ” តិ ហិ ឥមស្ស អត្ថោ “យត្ថកេន
បញ្ញាបនេន សង្ខេបតោ បញ្ចក្ខន្ធាតិ វា” តិ ឯតេន ធស្សេតោ, “យាវតា
រូបក្ខន្ធា” តិអាទិកស្ស បន “បភេទតោ រូបក្ខន្ធា” តិអាទិកេនាតិ។ តត្ថ
រូបក្ខន្ធា... បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធាតិ បភេទនិធស្សនមត្ថមេតំ។ តេន អវុត្តាបិ
សញ្ញោ សង្ខហិតោ ហោតីតិ “តត្រាបិ រូបក្ខន្ធា កាមាវចរោ” តិអាទិ វុត្តំ។ អយំ
វា ឯត្ថ ចាឡិយោ អត្ថយោជនា - “យាវតា” តិ ឥទំ សញ្ញហិ បទេហិ យោជេត្វា

យត្តកា បញ្ចក្ខន្ធា, តត្ថកា ខន្ធនំ ខន្ធបញ្ញត្តិ។ យត្តកោ បញ្ចន្ធនំ ខន្ធនំ
តប្បភេទានញ្ច រូបក្ខន្ធានំ បភេទោ, តត្ថកោ ខន្ធនំ ខន្ធបញ្ញត្តិយា
បភេទោតិ បករណន្តរេ វុត្ថេន វុត្ថភេទេន ខន្ធបញ្ញត្តិយា បភេទំ ទស្សេតិ។
ឯស នយោ “យាវតា អាយតនាន”ន្តិអាទិសុបិ។

៧. ឯកទេសេនេវាតិ ឧទ្ទេសមត្តេនេវាតិ អត្តោ។

មាតិការណ្ឌានា និដ្ឋិតា។

២. និទ្ទេសវណ្ណានា

១. ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណានា

១. ឈានផ្កានេវ វិមោក្ខាតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនាហ “វិមោក្ខសហជាតេន
នាមកាយេនា”តិ។ យេន ហិ សទ្ធិន្តិអាទិនា បឋមំ សមន្តិការត្ថំ វិវរតិ។
ជស្សេនបិ ដុដ្ឋាយេវ នាមាតិ ឯតេន “អបិចេសា”តិអាទិនា វុត្ថំ ទុតិយំ
សម្មស្សេន ដុសនត្ថំ, ឥតរេហិ ឥតរេ ការណាត្ថេ។
សមន្តិការដុសនការណភាវា ហិ ដុសនាតិ វុត្តាតិ។ បុនបិ បឋមត្ថមេវ
ទុត្តិញ្ញេយ្យត្តា វិវរេន្តោ “តត្រាស្ស”តិអាទិមាហ។ ឋបេត្វា តានិ អផ្កានិ សេសា
អតិរេកបណ្ណាសធម្មាតិ ឯត្ថ វេទនាសោមនស្សិន្ទ្រិយានិ សង្កហិតានីតិ អាហ
“ចត្តារោ ខន្ធហោន្តិ”តិ។ ឯវំ សតិ វេទនាសោមនស្សិន្ទ្រិយេហិ សុខស្ស
ដុសិតព្ពត្តា តិណ្ឌាញ តេសំ អនញ្ញត្តា តេនេវ តស្ស ដុសនា អាបជ្ជតីតិ?
នាបជ្ជតិ, វេទយិតាធិបតិយដ្ឋេហិ ឧបនិជ្ឈាយនការបដិលាភស្ស វុត្តត្តា។ អថ
វា ឋបេត្វា តានិ អផ្កានីតិ អផ្កានំ ពហុត្តា ពហុវចនំ។ តេសុ បន បច្ឆេកម្មី
យោជនា កាតញ្ចា “វិតក្កំ ឋបេត្វា”តិអាទិនា។ តត្ថ “សុខំ ឋបេត្វា”តិ ឥមិស្ស

យោជនាយ សេសា តយោ ខន្ទា ហោត្តិ, ឥតរាសុ ចត្តារោតិ។ សព្វយោជនាសុ ច
តយោ អន្តោ កត្វា “ចត្តារោ ខន្ទា ហោត្តិ” តិ វុត្តំ។

២. យោ អសមយវិមោក្ខន ឯកច្ឆេហិ អាសវេហិ វិមុត្តោ
អសមយវិមោក្ខបនិស្សយលាភេន ច សាតិសយេន សមយវិមោក្ខន, សោ ឯវ
សមយវិមុត្តោ។ សោ ហិ តេន វិមុត្តោ ឈានលាភី សេក្ខោ រូបាបកវតោ
អបុនរាវដ្ឋកោ កាមរាគាធិហិ តថាវិមុត្តោវ ហោតិ តិ សមយវិមុត្តបញ្ញត្តិ
លទ្ធិ អរហតិ។ បុព្វជ្ជនោ បន ឈានលាភី បុនរាវដ្ឋកធម្មោ បុន
កាមរាគាធិសមុទាចារការវតោវិមុត្តោ នាម ន ហោតិ តិ សមយវិមុត្តបញ្ញត្តិ
នាវហតិ, តេន សោ “សមយវិមុត្តោ” តិ ន វុត្តោ។ អរហតោ បន អបរិក្ខណា
អាសវា នត្តិ, យតោវិមុច្ចយ្យ។ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារមត្តា ហិ តស្ស អដ្ឋ
វិមោក្ខាតិ។ តស្មា តស្ស ន អដ្ឋវិមោក្ខា សមយវិមុត្តបញ្ញត្តិការស្ស
អសមយវិមុត្តបញ្ញត្តិការស្ស វា ការណំ។ តទការណការមេវ ទស្សេតុំ “ន
ហោវ ខោ... បេ... វិហរតី” តិ វុត្តំ, ន សុត្តវិបស្សកស្សេវ អសមយវិមុត្តការ
ទស្សេតុន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។ សព្វោបិ ហិ អរហា អសមយវិមុត្តាតិ។ ពាហិរាទន្តិ
លោកុត្តរតោ ពហិភូតានំ, លោកិយានន្តិ អត្តោ។

៣. អរូបក្ខន្ធនិព្វានមត្តវាចកោ អរូបសន្នោ ន ហោតិ តិ ទស្សេតុំ “រូបតោ
អញ្ញ” តិ អាទិ វុត្តំ។ ចិត្តមញ្ញសន្តិ សមាធិ។ អភិញ្ញាទីនព្វំ ធម្មានំ ចាទកកាវេន
សមាធិ មញ្ញសាសនិសោ ហោតិ។ អន្ទានំ ជីវតុន្តិ ទីយកាលំ ព្យាបេតុំ,
បវត្តេតុន្តិ អត្តោ។ “សម្មជ្ជិតព្វ” តិ ចិន្តេត្វា តត្ថ អាទរស្ស អកតត្តា វត្តភេនោតិ
វេទិតព្វោ។ ឯវ វត្តភេនមត្តេន នដ្ឋា បន សមាបត្តិ កាមច្ឆន្ទាធិហិ នដ្ឋា វិយ ន
កិព្វោន បច្ឆាហិវតព្វា ហោតិ មន្តចារិបន្តកត្តា, តស្មា
វត្តសមិតករណមត្តេនេវ បច្ឆាហិវតព្វត្តា “អប្បន្នោវ និសីទី” តិ អាហា។

៤. អត្តនោ អនុវេន បមាទេន វីតិនាមេន្តានម្បិ សមាបត្តិ ន កុប្បតីតិ
បរិហីនោ នាម ន ហោតិ, តស្មី តស្មី ព្យាសន្តេ បដិសំហជមត្តេ សមាបត្តិ
សមត្ថតាយាតិ អធិប្បាយោ។ “កិស្ស បន, ភន្តេ, ជីណាសវស្ស ភិក្ខុនោ
លាភសក្ការសិលោកោ អន្តរាយាយាតិ? យា ហិស្ស សា, អាណន្ទ, អកុប្បា
ចេតោវិមុត្តិ, នាហំ តស្ស លាភសក្ការសិលោកំ អន្តរាយាយ វធាមី។ យេ ច
ខុស្ស, អាណន្ទ, អប្បមត្តស្ស អាតាបិនោ បហិតត្តស្ស វិហារតោ
ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារា អធិគតា, តេសាហមស្ស លាភសក្ការសិលោកំ
អន្តរាយាយ វធាមី” តិ សុត្ត (សំ. និ. ២.១៧៩) បន សមយេន សមយំ អាបជ្ឈនេន
បរិហារិតញ្ចនំ សមាបត្តិសុខវិហារានំ តស្មី តស្មី ព្យាសន្តេកាលេ អធិប្បត្តិតោ
លាភសក្ការសិលោកោ អន្តរាយាតិ វុត្តោតិ អធិប្បាយេនស្ស តេន អវិរោដោ
វេទិតញោ។

៥. ធម្មានំ... ប... បីតិ ឯត្ថ “ធម្មេហិ” តិ វត្ថុពុំ។ ឥធម ហិ តាហិ សមាបត្តិហិ
បរិហាយេយ្យាតិ ធម្មេហិ បុគ្គលស្ស បរិហានម្បិ អបរិហានម្បិ វុត្ថំ។ តត្ថ ច
បុគ្គលស្ស បមាទមាគម្ម តា សមាបត្តិយោ កុប្បយ្យន្តិ ធម្មានំ កុប្បនំ
អកុប្បនញ្ច វុត្ថំ, បុគ្គលស្ស បន បរិហានធម្មានមេវ វីនាសោតិ
វេននានត្ថមត្តេន វេនត្ថនានត្ថមត្តេន វា បរិយាយន្តរតា វុត្តោតិ ទដ្ឋញ្ច។

៦-៨. ចេតនា សមាបត្តិចេតនា តទាយូហនា ច។ អនុវត្តណា
សមាបត្តិឧបការាវាទុបការាបរិក្កាហិកា បញ្ញាសហិតា សតិ។ តាហិ
ចេតិយមានអនុវត្តិយមានសមាបត្តិនំ ភញ្ញា ចេតនាភញ្ញា អនុវត្តណាភញ្ញា។

១០. បុប្ផនកោត្តន្តិ បុប្ផនសិក្ខំ, បុប្ផនគតា តិស្សោ សិក្ខា អតិក្កន្តាតិ
អត្តោ។ តា ហិ សំយោជនត្ថយានុបច្ឆេនេន “បុប្ផនសិក្ខា” តិ វុច្ឆន្តីតិ។

១១. អរហត្តមគ្គដ្ឋោ ច វដ្តកយតោ បញ្ញាញេតេន ឧត្តិដ្ឋន្តោ
ឧទ្ធអ្ហាគិយសំយោជនេហិ ឧបរតោតិ កយុបរតោ នាមាតិ អាហា “សត្ត សេក្ខា
កយុបរតា”តិ។

១២. ភវដ្ឋបញ្ញាវិរហិតា “វិចាការវេលោន សមន្នាគតា”តិ ឥមិនា
គហិតាតិ តិហេតុកបដិសន្ធិកា កេចិ “ឧប្បញ្ញា”តិ ឥមិនា គយ្ហន្តីតិ
ឧស្សេន្តោ អាហា “អប្បដិលទ្ធមគ្គដលូបនិស្សយា”តិ។ បញ្ញាយ ហិវិនា ន
តធុបនិស្សយោ អត្ថីតិ។

១៤. យត្ថ និយតានិយតវេមិស្ស បវត្ថិ អត្ថិ, តត្ថវ និយតធម្មា ហោន្តីតិ
ឧត្តរកុរុសុ តទភាវា និយតោ នាម នត្ថីតិ ឧស្សេន្តោ “យា បន
ឧត្តរកុរុកាន”ន្តិអាធិមាហ។

១៦. តេរសសុ សីសេសុ បលិពោធសីសាធិនិ បវត្តសីសញ្ញា
បរិយាធិយិតញ្ញានិ, អធិមោក្ខសីសាធិនិ បរិយាធិកានិ, បរិយាធិកដលំ
គោចរសីសំ។ តញ្ញាវិសយជ្ឈត្តដលវិមោក្ខាតិ។ បរិយាធិកស្ស មគ្គស្ស
ដលស្ស ច អារម្មណំ សម្ពារសីសំ សម្ពារវិវេកក្ខតោ និរោធាតិ
បរិយាធិយិតញ្ញានំ បរិយាធិកដលារម្មណានំ សហវិយ សំសិទ្ធិនស្សនេន
សមសីសិការំ ឧស្សេតុំ បដិសម្ពិទាយំ (បដិ. ម. ១.៨៧) តេរស សីសាធិ វុត្តានិ។
ឥធម បន “អបុព្វំ អចរិមំ អាសវបរិយាធានញ្ច ហោតិ ជីវិតបរិយាធានញ្ច”តិ
វេចនតោ តេសុ កិលេសបវត្តសីសានមេវ វសេន យោជនំ ករោត្តោ “តត្ថ
កិលេសសីស”ន្តិអាធិមាហ។ តត្ថ បវត្តសីសម្មិ វដ្តតោ វុដ្ឋហន្តោ មគ្គោ
ចុតិតោ ឧទ្ធី អប្បវត្តិករណាវសេន យធិបិ បរិយាធិយតិ, យាវ បន ចុតិ, តាវ
បវត្តិសញ្ញាវតោ “បវត្តសីសំ ជីវិតិន្ទ្រយំ ចុតិចិត្តំ បរិយាធិយតិ”តិ អាហា។
កិលេសបរិយាធានេន បន អត្តនោ អនន្តរំ វិយ និច្ឆានេតញ្ញា បច្ចវេក្ខណាវាវា ច

កិលេសបរិយាទានស្បូវ វារាតិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។ “វិមុត្តស្មី វិមុត្តមិតិ ញាណំ
ហោតិ” តិ (ម. និ. ១.៧៨; សំ. និ. ៣.១២, ១៤) វេទនតោ ហិ
បច្ចវេក្ខណាបរិសមាបនេន កិលេសបរិយាទានំ សមាបិតំ នាម ហោតិ។ តំ បន
បរិសមាបនំ យទិ បុតិចិត្តេន ហោតិ, តេនេវ ជីវិតបរិសមាបនញ្ច ហោតិ តិ
ឥមាយ វាវបុតិសមតាយ កិលេសបរិយាទានជីវិតបរិយាទានានំ
អបុញ្ញាចរិមតា ហោតិ តិ អាហ “វាសមតាយា” តិ។ ភវង្គំ ឌីតវិត្វា
បរិនិព្វាយតិ តិ ឯត្ថ បរិនិព្វានចិត្តមេវ ភវង្គ្គាតរណភាវេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

១៧. មហាបយោគោតិ មហាកិរិយោ
វិបត្តិករណមហាមេយុជ្ជាធាការវិនាសោ។ តិដ្ឋេយ្យាតិ វិនាសោ
នប្បវត្តេយ្យាតិ អត្តោ។

១៨. អរណីយត្ថាតិ បយិរុចាសិតព្ពត្តា។

២០. យាយ កតកិច្ចតា ហោតិ, តាយ អគ្គវិជ្ជាយ អធិគតាយ
តេវិជ្ជតាភាវោ និប្បរិយាយតា, សា ច អាគមនវសេន សិទ្ធា សាតិសយា
តេវិជ្ជតាតិ អាហ “អាគមនីយមេវ ជុវ” តិ។

២២. តត្ថ ចាតិ និមិត្តតេ ភុម្មំ, សព្ពញ្ញតញ្ញាណប្បត្តិយា អាធារភាវេ វា។
តត្ថេវ ហិ សព្ពញ្ញតំ បត្តោ នាម ហោតិ តិ។

២៣. អននុស្សតេសុ ធម្មេសូតិ ច អននុស្សតេសុ សច្ចេសូតិ អត្តោ។

២៤. “រូបំ រូចានិ បស្សតិ” តិអាទិកេ (ម. និ. ២.២៤៨; ៣.៣១២; បដិ. ម.
១.២០៩; ធន. ស. ២៤៨) និរោធសមាបត្តិអន្តេ អដ្ឋវិមោក្ខេ វត្វា “យតោ ខោ,
អានន្ត, ភិក្ខុ ឥមេ អដ្ឋវិមោក្ខេ កាយេន ដុសិត្វា វិហរតិ, បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា

អាសវា បរិក្ខិណា ហោន្តិ។ អយំ វុច្ចតិ, អានន្ទ, ភិក្ខុ ឧកតោភាគវិមុត្តោ"តិ
យទិបិ មហានិទានសុត្ត វុត្តំ, តំ បន ឧកតោភាគវិមុត្តសេដ្ឋវសេន វុត្តន្តិ ឥធន
កីជាគិរិសុត្តវសេន សព្វឧកតោភាគវិមុត្តសង្កហតំ "អដ្ឋសមាបត្តិយោ
សហជាតនាមកាយេន បដិលភិក្ខុវិហរតិ"តិ អាហា។ កីជាគិរិសុត្ត ហិ "ឥធន,
ភិក្ខុវេ, ឯកទ្វា បុគ្គលោ យេ តេ សន្តាវិមោក្ខា អតិក្កម្ម រូបេ អារុប្បា, តេ
កាយេន ដុសិក្ខុវិហរតិ, បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខិណា ហោន្តិ។
អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខុវេ, បុគ្គលោ ឧកតោភាគវិមុត្តោ"តិ (ម. និ. ២.១៨២)
អរូបសមាបត្តិវសេន ចត្តារោ ឧកតោភាគវិមុត្តា វុត្តា,
ឧកតោភាគវិមុត្តសេដ្ឋា ច វុត្តលក្ខណោបបត្តិតោតិ។ កាយសក្ខិម្ហិបិ
ឯសេវ នយោ។

បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខិណា ហោន្តិ ធន អាសវា បញ្ញាយ
បស្សន្តិ, ទស្សនការណា បន បរិក្ខិណា ទិស្វា បរិក្ខិណាតិ វុត្តា។
ទស្សនាយត្ថបរិក្ខយត្តា ឯវ ហិ ទស្សនំ បុរិមកិរិយា ហោតីតិ។
នាមនិស្សិតកោ ឯសោតិ ឯសោ ឧកតោភាគវិមុត្តោ រូបតោ មុច្ចិត្វា នាមំ
និស្សាយ ឋិតោ បុន តតោ មុច្ចនតោ "នាមនិស្សិតកោ"តិ វត្វា តស្ស ច
សាធកំ សុត្តំ វត្វា "កាយទ្វយតោ សុវិមុត្តត្តា ឧកតោភាគវិមុត្តោ"តិ អាហាតិ
អត្ថោ។ សុត្ត ហិ អាកិញ្ចញ្ញាយ តនលាភិនោ ឧបស័វព្រាហ្មណស្ស ភគវតោ
នាមកាយាវិមុត្តាតិ ឧកតោភាគវិមុត្តាតិ មុនិ អក្ខតោតិ។

បឋមត្ថេវវាទេ ធ្វើហិ ភាគេហិវិមុត្តោ ឧកតោភាគវិមុត្តោ, ទុតិយត្ថេវវាទេ
ឧកតោភាគតោវិមុត្តាតិ ឧកតោភាគវិមុត្តាតិ, តតិយត្ថេវវាទេ ធ្វើហិ
ភាគេហិ ទ្វេវាវេវិមុត្តាតិ អយមេតេសំវិសេសោ។ តត្ថ វិមុត្តាតិ កិលេសេហិ
វិមុត្តោ, កិលេសវិក្ខម្ពនសមុច្ឆេទនេហិ វា កាយទ្វយតោវិមុត្តាតិ អត្ថោ

ទដ្ឋព្រា។ អរូចាវចរំ បន នាមកាយតោ ចរិមុត្តន្តិ
នីវរណសម្ពាតនាមកាយតោ វិមុត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តព្វា នីវរណាធូរិកាវេន
នាមកាយតោ រូបតណ្ហាវិក្ខម្ពនេន រូបកាយតោ ចរិមុត្តត្តា ឯកទេសេន
ឧកតោភាគវិមុត្តំ នាម ហោតីតិ អរហត្តមគ្គស្ស ចាទកក្ខតំ
ឧកតោភាគវិមុត្តនាមលាភស្ស ការណំ ភវិតុំ យុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

២៥. ឯតេសុ ហិ ឯកោបិ អដ្ឋវិមោក្ខលាភី ន ហោតីតិ

ឧកតោភាគវិមុត្តការស្ស ការណាភូតំ រូបកាយតោ វិមុត្តំ ឯកម្មំ វិមោក្ខំ
អនធិគតោតិ អធិប្បាយោ។ អរូចាវចរេសុ ហិ ឯកម្មំ អធិគតោ
ឧកតោភាគវិមុត្តការការណាបដិលាភតោ អដ្ឋវិមោក្ខកទេសេន តេន
តំនាមទានេ សមត្ថេន “អដ្ឋវិមោក្ខលាភី” ត្រូវ វុច្ឆតិ។ តេនាហ
“អរូចាវចរជ្ឈានេសុ បនា” តិអាទិ។

២៦. ដុដ្ឋន្តំ សច្ចិករោតីតិ ដុដ្ឋានំ អន្តោ ដុដ្ឋន្តោ, ដុដ្ឋានំ អរូចាវចរជ្ឈានានំ
អនន្តរោ កាលោតិ អធិប្បាយោ។ អច្ចន្តសំយោគេ ចេត្ត ឧបយោគវចនំ ទដ្ឋព្វំ។
ដុដ្ឋានន្តរកាលមេវ សច្ចិករោតិ សច្ចិកាតព្វោចាយេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។
“ឯកមន្តំ និសីទី” តិអាទីសុ (ធិ. និ. ១.១៦៥) វិយ ភាវនបុសកំ វា ឯតំ។ យោ ហិ
អរូបជ្ឈានេន រូបកាយតោ នាមកាយេកទេសតោ ចរិក្ខម្ពនវិមោក្ខន
វិមុត្តោ, តេន និរោធសម្ពាតោវិមោក្ខោ អាលោចិតោ បកាសិតោ វិយ ហោតិ,
ន បន កាយេន សច្ចិកតោ។ និរោធំ បន អារម្មណំ កត្វា ឯកច្ឆេសុ អាសវេសុ
ខេហិតេសុ តេន សោ សច្ចិកតោ ហោតិ, តស្មា សោ សច្ចិកាតព្វំ និរោធំ
យថាអាលោចិតំ នាមកាយេន សច្ចិករោតីតិ កាយសក្ខីតិ វុច្ឆតិ, ន តុ
វិមុត្តោតិ ឯកច្ឆានំ អាសវានំ អបរិក្ខីណាត្តា។

២៧. ទិដ្ឋត្តា បត្តោតិ ឯតេន ចតុសច្ចទស្សនសម្ពាតាយ ទិដ្ឋិយា និរោធស្ស
បត្តតំ ធិបេតិ។ “ទិដ្ឋន្តំ បត្តោ”តិ វា ចាហោ, ទស្សនសម្ពាតស្ស
សោតាបត្តិមគ្គញ្ញាណស្ស អនន្តរំ បត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ បឋមជលតោ បដ្ឋាយ
ហិ យាវ អគ្គមគ្គា ទិដ្ឋិប្បត្តោតិ។

២៨. ឥមំ បន នយំ “នោ”តិ បដិក្ខិបិក្ខាតិ ឯត្ថ
ទិដ្ឋិប្បត្តសទ្ធាវិមុត្តការប្បត្តានំ បញ្ញាណនត្តំ វុត្តំ, ន បន យេន វិសេសេន សោ
វិសេសោ បត្តោ, សោ វុត្តោតិ ឥមំ នោសំ ទិស្វា បដិក្ខេចោ កតោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។
អាគមជ្ជកថាស្វតិ ច វចនេន អាគមនីយនានត្ថសន្និដ្ឋានមេវ ជិវំ ករោតីតិ
វេទិតព្គំ។ សទ្ធិហន្តោវិមុត្តោតិ ឯតេន សព្ពថា អវិមុត្តស្សបិ សទ្ធាមត្តេន
វិមុត្តការំ ទស្សេតិ។ សទ្ធាវិមុត្តោតិ វា សទ្ធាយ អធិមុត្តោតិ អត្ថោ។

២៩. បញ្ញំ វាហោតីតិ បញ្ញំ សាតិសយំ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ បញ្ញា ឥមំ បុគ្គលំ
វហោតីតិ និព្វានាភិមុខំ គមេតីតិ អត្ថោ។

៣០. ឯវំ មគ្គក្ខណេបីតិ អយំ អបិ-សន្នោ កស្មា វុត្តោ, ននុ អរិយេន
អជ្ជន្តិកេន មគ្គេន សមន្នាគតោ មគ្គក្ខណេ ឯវំ ហោតីតិ តទា ឯវំ
សោតាបន្នោ នាមាតិ អាបន្នន្តិ? នាបន្នំ។ មគ្គេន ហិ អត្តនា សទិសស្ស
អជ្ជន្តិកស្ស វា សត្តន្តិកស្ស វា ជលស្ស សោតោតិ នាមំ ទិន្នន្តិ តេនបិ
សមន្នាគតស្ស សោតាបន្នការតោ, សោតេន វា មគ្គេន បវត្តេតុំ អបិហីនេន
ជលដ្ឋេបិ សមន្នាគតោ ឯវំ នាម, ន ច តេន បឋមមគ្គក្ខណេវិយ សោតោ
សមាបដ្ឋិយមាណោ, កស្មា សមាបន្នសោតត្តា បឋមជលតោ បដ្ឋាយ
“សោតាបន្នោ”តិ វុត្តំ យុត្តោ។ វុត្តញ្ញំ “យេ កេចិ, ភិក្ខុវេ, មយិ អវេច្ចប្បសន្នា,
សព្ពេតេ សោតាបន្នោ។ តេសំ សោតាបន្នានំ បញ្ចន្ធី ឥធនិជ្ជា, បញ្ចន្ធី ឥធន
វិហាយ និជ្ជា”តិ (អ. និ. ១០.៦៤)។ តត្ថ ទុតិយជលដ្ឋាធិនំ វិសុំ នាមំ អត្ថីតិ

បឋមជលដ្ឋោ ឯវ ឥតវេហិវិសេសិយមាធា “សោតាបន្នោ”តិ វត្ថុំ យុត្តោតិ
សោ ឯវ ឥតាធិប្បតោ។ បដិលទ្ធមគ្គនពុជ្ឈតីតិ ឯតេន បដិលទ្ធមគ្គស្ស
ចតុសច្ចបច្ចវេក្ខណាទីនំ ឧបនិស្សយការំ ទស្សេតិ។ សម្ពោធិ បរំ អយនំ
និស្សយោ ឯតស្សាតិ ហិ សម្ពោធិបរាយណោតិ។ ទុតិយេនត្ថេន សម្ពោធិ បរំ
អយនំ គតិ ឯតស្សាតិ សម្ពោធិបរាយណោ។

៣២. កេវលេន កុលសន្នេន មហាកុលមេវ វុច្ចតីតិ អាហា
“មហាកោគកុលេសុយេវ និព្ពត្តតីតិ អត្ថោ”តិ។

៣៣. ខន្ធពំជំ នាម បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ។ ឥហជ្ជកនិជ្ឈានិកវសេនេវ ឥមស្មី
ហ្វោនេ កថិតាតិ សជ្ឈានកោ អជ្ឈត្តសំយោជនសមុច្ឆេទេ អកតេបិ
អនាគាមិសភាកោ អនាវត្តិធម្មោ ឥធ គណានូបគោ ន ហោតិ, ហោជ្ជា ឧបរិ ច
សំសរណាកោ កាមភវគតោ ហីនជ្ឈានកោ ឥធ គណានូបគោតិ អធិប្បាយោ។

៣៤. យំ វត្ថុព្ពន្ធិ “ទ្វិហិ ការណេហិ តនុភារោ វេទិតញ្ចោ”តិអាទិ យំ វត្ថុព្ព
សិយាតិ អត្ថោ។

៣៥. ឧបបន្នំវា សមនន្តរាតិ ឧបបន្នំវា ឯតេន បុគ្គលេន ហោតិ, អថ
សមនន្តរា អរិយមគ្គំ សញ្ញានេតិ។ អប្បត្តំវា វេមជ្ឈំ អាយុប្បមាណាន្តិ
អាយុប្បមាណំ តស្ស បុគ្គលស្ស វេមជ្ឈំ អប្បត្តំ ហោតិ, ឯត្ថន្តវេ អរិយមគ្គំ
សញ្ញានេតីតិ អយមេត្ត ចាឡិអត្ថោ។ អជ្ជកថាយំ បន “អប្បត្វា បព្ពតំ នទី”តិ
វិយ អាយុប្បមាណំ វេមជ្ឈំ អប្បត្តំវា ហុត្វាតិ បរសទ្ធកាយោគេ បរតោភូតោ
ហុត្វាសន្នោ វចនសេសភូតោ បយុត្តោតិ វេទិតញ្ចោ។

៣៧. ឧបហន្ទាតិ ឯតស្ស ឧបកន្ទាតិ អត្ថោ, តេន វេមជ្ឈាតិក្កមោ
កាលកិរិយោបគមនញ្ច សង្កហិតំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “អតិក្កមិត្វា
វេមជ្ឈ”ន្តិអាទិ។

៤០. ឧទ្ធុវាហិកាវេនាតិ ឧទ្ធុវហតីតិ ឧទ្ធុវាហី, តណ្ហាសោតំ វដ្ឋសោតំ វា,
តស្ស ភាវោ, តេន ឧទ្ធុវាហិកាវេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អវិហោសុ ឧទ្ធុសោតោ យទិបិ
តត្ថ បរិនិព្វាយី ន ហោតិ, យត្ថ វា តត្ថ វា គន្ធា បរិនិព្វាយតុ, បរិនិព្វាយីនោ បន
តស្ស អសម្ព័ន្ធរបរិនិព្វាយីតា សសម្ព័ន្ធរបរិនិព្វាយីតា ច អត្ថីតិ តត្ថ ទស
អនាគាមិនោ វុត្តា, ឯវំ អតប្បាទីសុបិ។ អនុបហន្ទតលាតិ អប្បត្តតលា។
អសម្ព័ន្ធរសសម្ព័ន្ធរបរិនិព្វាយីនំ លហុសាលហុសគតិកា ឯវ
បរិត្តវិបុលតិណាកជ្ឈយាបកបប្បដិកាសទិសតា វេទិតញ្ច, ន ឧប្បជ្ឈិត្វា
និព្វាយនកាដិហិ អធិមត្តតាវិយ សមុទ្ធិ បទ្វា និព្វាយនកតោ អនធិមត្តតា
វិយ ច អន្តរា ឧបហន្ទបរិនិព្វាយីហិ ឧទ្ធុសោតតោ ច អធិមត្តានធិមត្តតា។ តេ
ឯវំ ហិ អសម្ព័ន្ធរសសម្ព័ន្ធរបរិនិព្វាយីនោតិ។ តតោ មហន្តតវេតិ វចនំ
តិណាកជ្ឈយាបនសមត្ថបប្បដិកាទស្សនត្ថំ, ន អធិមត្ត នាធិមត្តទស្សនត្ថន្តិ។

នោ ចស្ស នោ ច មេ សិយាតិ អវិជ្ជាសម្ព័ន្ធរាទិកំ ហេតុបញ្ចកំ នោ ច អស្ស,
វិញ្ញាណាទិកំ ឥទំ ជលបញ្ចកំ វត្ថុមាទំ នោ ច មេ សិយាតិ អត្ថោ។ តេន
អតីតភវសំសិទ្ធិតោ ទុក្ខសមុទយតោ ឥមស្ស ទុក្ខស្ស បវត្តិទស្សនតោ
បច្ចយសមុទយដ្ឋេន ខន្ធានំ ឧទយទស្សនបដិបត្តិ វុត្តា ហោតិ។ ន ភវិស្សតិ, ន
មេ ភវិស្សតីតិ យទិ ឯតវហិ ហេតុបញ្ចកំ ន ភវិស្សតិ, អនាគតេ ជលបញ្ចកំ
ន មេ ភវិស្សតីតិ អត្ថោ។ ឯតេន បច្ចយនិរោធដ្ឋេន វយទស្សនបដិបត្តិ វុត្តា
ហោតិ, ឯតវហិ អនាគតេ ច អត្តត្ថនិយនិវាណាវសេន សុញ្ញតាបដិបត្តិ វា
ចត្វហិបិ វុត្តា។ យទត្ថីតិ យំ អត្ថិ។ ភូតន្តិ សសការំ និព្ពត្តំ វា

យថាទិដ្ឋុឧទយព្ពយំ យថាទិដ្ឋុសុញ្ញតំ វា ខន្ធបញ្ចកំ
បរិកប្បិតតិប្បិសសត្តាទិការវហិតំ នាមរូបមត្តន្តិ អត្ថោ។
វិវដ្តានុបស្សនាយ វិវដ្តមានសោ តំ ភូតំ បដហាមីតិ ឧបេក្ខំ បដិលភតិ,
សម្ពារុបេក្ខាញ្ញាលោន ឧបេក្ខកោ ហោតីតិ វុត្ថំ ហោតិ។

កវេ ន រដ្ឋតិ, សម្ពវេ ន រដ្ឋតីតិ អវិសិដ្ឋេវិសិដ្ឋេ ច កវេ ន រដ្ឋតីតិ កេចិ
វេទន្តិ។ បច្ចុប្បន្នោ បន កវោ កវោ, អនាគតោ ជាតិយា គហលោន គហិតោ
សម្ពវោតិ វេទិតញ្ញោ។ អថ វា កវោតិ ភូតមេវ វុច្ចតិ, សម្ពវោ តទាហារោ, តស្មី
ទ្វយេ ន រដ្ឋតីតិ សេក្ខបដិបត្តី ទស្សេតិ។ ភូតេ ហិ សសម្ពវេ ច វិរាគោ
សេក្ខបដិបត្តិ។ យថាហា “ភូតមិទន្តិ, ភន្តេ, យថាភូតំ សម្ពប្បញ្ញាយ បស្សេតិ,
ភូតមិទន្តិ យថាភូតំ សម្ពប្បញ្ញាយ ទិស្វា ភូតស្ស ទិព្វិទាយ វិរាគាយ និរោធាយ
បដិបន្នោ ហោតិ។ តទាហារសម្ពវេន្តិ យថាភូតំ...បេ.... ទិស្វា តទាហារសម្ពវេស្ស
ទិព្វិទាយ...បេ.... បដិបន្នោ ហោតិ។ តទាហារនិរោធាយ យំ ភូតំ, តំ និរោធគម្ពន្តិ
យថាភូតំ...បេ.... ទិស្វា និរោធគម្ពស្ស ទិព្វិទាយ វិរាគាយ និរោធាយ បដិបន្នោ
ហោតិ។ ឯវំ ខោ, ភន្តេ, សេក្ខោ ហោតី”តិ (សំ. និ. ២.៣០)។ អថុត្តរីតិ អថ ឯវំ
អរដ្ឋមាណោ ឧត្តរី សន្តំ បទំ និព្វានំ អនុក្កមេន មគ្គបញ្ញាយ សម្មា បស្សេតិ, តញ្ញា
ខុស្ស បទំ ន សព្ពេន សព្វំ សច្ចិកតំ ចតុត្ថមគ្គេនេវ សច្ចិកាតព្វស្ស តស្ស តេន
អសច្ចិកតត្តា។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ទុកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៦៣. កស្សបិ កិលេសស្ស អវិក្ខម្ពិតត្ថា កស្សបិ កថញ្ចា អវិមុត្តា
កាមភវោ អជ្ឈត្តគ្គហណាស្ស វិសេសបច្ឆយោតិ អជ្ឈត្ថំ នាម។ តត្ថ ពន្ធនំ
អជ្ឈត្តសំយោជនំ, តេន សម្មយុត្តោ អជ្ឈត្តសំយោជនោ។

៨៣. ការណោនវិនា បវត្តហិតចិត្តោ អការណាវច្ឆលោ។ អនាគតម្បី
បយោជនំ អបេក្ខមាណោ បុរិមគ្គហិតំ តំ កតំ ឧបាទាយ កតញ្ច ឯវ នាម
ហោតិ, ន បុព្វការីតិ អាហា “ករិស្សតិ មេ”តិអាទិ។ តមោដោតិបរាយណោ
បុញ្ញផលំ អនុបដិវន្តោ ឯវ បុញ្ញានិ ករោតីតិ “បុព្វការី”តិ វុត្តោ។ “ឥណំ
ទេមី”តិ សញ្ញំ ករោតីតិ ឯវំសញ្ញំ អករោន្តោបិ ករោន្តោ វិយ ហោតីតិ អត្តោ។

៨៦. អច្ចមំសំលភិទ្ធា សូករមំសន្តិន កុក្កច្ឆាយតីតិ អច្ចមំសន្តិ ជានន្តោបិ
សូករមំសន្តិន កុក្កច្ឆាយតិ, មទ្ធិទ្វាវីតិក្កមតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

៩០. តិត្តោតិ និដ្ឋិតកិច្ចតាយ និរុស្សក្តោ។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. តិកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩១. សេសសំវរកេនេនាតិ មនោសំវរកេនេន, សតិសំវរាទិកេនេន វា។
អកុសលសីលសមន្នាគមេនាតិ “កតមេ ច ថបតិ អកុសលា សីលា?
អកុសលំ កាយកម្មំ អកុសលំ វចីកម្មំ ចាបកោ អាជីវោ”តិ វុត្តេហិ
សមន្នាគមេន។ តស្ស ហិ...បេ.... ឯវំ សាសន្ត្រសមាទារោ ហោតីតិ ឯវំ សាសន្ត្រា
សមាទារោ ហោតីតិ អត្តោ។

៩២. សមាធិសយានំ បុគ្គលានំវិសេសទស្សនវសេន
“កាយសក្ខី”តិអាទិកំ វុត្តំ។

១០៧. សមាធិ វា អាទិតិ លោកុត្តរធម្មា ហិ បរមត្ថតោ សាសនន្តិ តទត្ថោ
ចានកសមាធិ តស្ស អាទិ វុត្ថោ, តទាសន្តត្ថា វិបស្សនា, តស្ស
មូលេកេសត្ថា មគ្គោ។

១០៨. ឧប្បង្គោរិយ ឧប្បង្គបញ្ញោ បុគ្គលោ ទដ្ឋព្ពោតិ ឧប្បង្គសទិសបញ្ញតាយ
ឯវ បញ្ញាវិយ បុគ្គលោបិ ឧប្បង្គោរិយ ហោតិ, តស្មី ធម្មានំ អនិវជ្ជានតោតិ
អធិប្បាយេន វុត្ថំ។ វក្ខតិ ហិ “ឧប្បង្គសទិសបញ្ញោតិអត្ថោ”តិ។

១០៩. យថា ច ឧប្បង្គសទិសា បញ្ញា, ឯវំ និក្កជ្ជកុម្មសទិសា បញ្ញា ឯវាតិ
ទដ្ឋព្ពោ, តត្ថ ធម្មានំ អនិវជ្ជានតោ។

១១០. ចិវជ្ជានតោ ចិវជ្ជានតោ ច ចាសាណាលេខសទិសា បរាបរាធនិព្ពត្តា
កោដលេខា យស្ស សោ ចាសាណាលេខបមសមន្នាគតោ
ចាសាណាលេខបមោតិ វុត្ថោ, ឯវំ ឥតរេបិ។

១១១. សុតាទិវត្ថុវហិតោ តុច្ឆមាធនោ នធូរិយាតិ “នធូរ”តិ វុច្ចតិ, សោ
ឧត្តតោ នធូរា ឯតស្សាតិ ឧន្ទធូរា។

១១២. “សីលកថា ច នោ ភវិស្សតី”តិ ឯត្ថ វុត្ថំ សីលកថាភវនំ
បឋមារម្មោបិ ទុស្សីលេន សហ ន ហោតីតិ ទស្សន្តោ អាហ នេវ សីលកថា
ហោតី”តិ។

១១៣. តត្ថ តត្ថាតិ តស្មី តស្មី អនុគ្គហោតព្ពេ បញ្ញាយ សោធនតព្ពេ ច
វឡេតព្ពេ ច អធិកសីលំ និស្សាយ ឧប្បន្នបញ្ញាយ អនុគ្គណ្ហាតិ នាមាតិ អត្ថោ។

១១៤. ភូជក្ខចោរិយ ទុស្សីល្យន្តិ ឯតេន ទុស្សីល្យស្ស ភូជសទិសត្ថមេវ
ទស្សតិ។

១៣០. នោ ច សម្មា បញ្ញាបេតុំ សក្កោន្តីតិ យេតុយ្យេន ន សក្កោន្តីតិ
តមមត្ថំ សន្ទាយ វុត្ថំ, ឧប្បន្នេ តថាគតេ តស្មី អនាទិយំ កត្វា សមាបត្តិ
ឧប្បាទេតុំ វាយមន្តស្ស អសមត្ថការំ វា។ តិវុត្តិយា វា បូរណានយោ អធិប្បតា។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៣៣. បរេន កតំ ទុស្សីល្យំ អាណត្តិយា អត្តនា ច បយោគេន កតន្តិ
អាណត្តិយា ចាបស្ស ទាយាទោ “តតោ ឧបឡស្ស ទាយាទោ” តិ វុត្តោ។

១៤៥. អយន្តិ “តេសុ បឋមោ” តិ អាទិកំ នយំ វទតិ។

១៤៨. ទេសនាយ ធម្មានំ ញ្ញាណស្ស អាចារកាវសម្មាទនំ ញ្ញាណុក្ខាជនំ។
សហ ឧទាហជវេលាយាតិ ឧទាហជវេលាយ សទ្ធិ តស្មី កាលេ អនតិក្កន្តេ
ឯវាតិ អត្តោ។

១៥២. តន្តិ អនន្តវចនំ វទតិ។ “កតមោ លោកោ” តិ វុត្តេ
“បញ្ចាចានក្ខន្ធា” តិ មហន្តំ អត្ថំ សង្កហិត្វា បិតវចនំ អត្ថយុត្ថំ។ លុដ្ឋតីតិ
លោកោតិ ការណយុត្ថំ។

១៥៦. សហិតាសហិតស្សាតិ សហិតាសហិតេតិ អត្តោ,
សហិតាសហិតស្ស បរិច្ឆិន្ទនេតិ វា។ ទ្វេយេវាតិ ទុតិយចតុត្តាយេវ។
ទេសកសាវកសម្មត្តិយា ពោធនុំ សមត្ថតាយ សភាវធម្មកថិកា,
សច្ចធម្មកថិកាតិ អត្តោ។

១៥៧. កុសលធម្មេហិ ចិត្តស្ស វាសនាភាវនា វាសនំ។ អយំ
ចាបបុគ្គលោតិ ចតុត្ថោ វុត្ថោ, ន បឋមោ។ បឋមោ ហិ អវិសំវាទេតុកាមោ
វេរញ្ញព្រាហ្មណសទិសោ អធិប្បតោតិ។

១៥៨. បុគ្គលេបិ អរិយានំ អភិក្កមនាទិសទិសតាតិ បុគ្គលេ អភិក្កមនាទិនំ
អរិយានំ អភិក្កមនាទិសទិសតាតិ អត្ថោ, អរិយានំ អភិក្កមនាទិនា បុគ្គលស្ស
សទិសតាតិ វា សទិសាភិក្កមនាទិតាតិ អត្ថោ។

១៦៦. ទុស្សីលំ “ទុស្សីលោ”តិ វេទន្តោ ភូតំ ភាសតិ នាម។ ចាណាតិចាតេន
ទុស្សីលំ អធិន្នាទានេន ទុស្សីលោតិ អវត្ថា ចាណាតិចាតេនេវាតិ វេទន្តោ តច្ចំ
ភាសតិ នាម។ យមិទំ “កាលេនា”តិ វុត្ថំ, តត្រ តស្មី វេទនេ, យោ “កាលេន
ភណាតិ”តិ វុត្ថោ, សោ កិទិសោតិ ទស្សនត្ថំ “កាលញ្ញ ហោតិ”តិ អាទិ វុត្ថន្តិ
ទស្សន្តោ “យមិទំ កាលេនាតិ វុត្ថំ, តត្រ យោ បុគ្គលោ”តិ អាទិមាហ។

១៦៨. អាគមនវិបត្តិ នាម កម្មំ, បុព្វប្បន្នបច្ចយវិបត្តិ សុក្កសោណីតំ។
បវត្ថេ, បវត្ថស្ស វា បច្ចយា បវត្ថបច្ចយា, អាហារាទយោ។ ជាតេតីតិ ជាតិ,
អាហារកោ។ កុលសម្បត្តិយាទិហិ ជាតមាដោ ច ជាតិ វិយាតិ ជាតិ។

១៧៣. បហីនាវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណាបិ យេហិ កិលេសេហិ វិមុត្តោ
អវិមុត្តោ ច, តេសំ ទស្សនវសេន វិមុត្តិទស្សនមេវ ហោតីតិ អាហ
“វិមុត្តិញ្ញាណទស្សនំ ឯក្ខនវិសតិវិធំ បច្ចវេក្ខណញ្ញាណ”ន្តិ។

១៧៤. យានិ កានិចិ តន្តាវុតានន្តិ តន្តាវុតានំ វត្ថានំ យានិ កានិចិ វត្ថានិចិ
វុត្ថំ ហោតិ។ សាយំ តតិយំ អស្សាតិ សាយតតិយោ។ អនុយុញ្ជនំ អនុយោកោ។
តំ អនុយុត្តោតិ ឧបយោគវេទនំ ទដ្ឋព្ពំ, ការវនប្បុសកំ វា។

១៧៨. តត្ថ សិក្ខនភាវេនាតិ សិក្ខាយ សាដីវេ ច សិក្ខនភាវេន។ សិក្ខំ
បរិបូរេន្តោតិ សីលសំវរំ បរិបូរេន្តោ។ សាដីវេហ្ន អរិកិក្កមន្តោតិ “នាមកាយោ
បទកាយោ និរុត្តិកាយោ ព្យញ្ញនកាយោ”តិ វុត្ថំ សិក្ខាបទំ ភគវតោ វចនំ
អរិកិក្កមន្តោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ ឥទមេវ ច ធូយំ “សិក្ខន”ន្តិ វុត្ថំ។ តត្ថ
សាដីវានតិក្កមោ សិក្ខាចារិប្បិយា បច្ចយោ។ តតោ ហិ យាវ មគ្គា សំវរចារិប្បិ
ហោតីតិ។ វិនាសនភាវតោតិ ហីសនភាវតោ។ ហលិទ្ធិរាគោវិយ ន មិរកថោ
ហោតីតិ ឯត្ថ កថាយ អដ្ឋិតភាវេន ហលិទ្ធិរាគសទិសតា វេទិតញ្ច, ន
បុគ្គលស្ស។

១៧៩. ធារុមាសកោតិ យេ វោហារំ គប្បន្និតិ ឥតិ-សទ្ធន ឯវបការេ
ទស្សេតិ។ អញ្ញំ ទស្សេត្វា អញ្ញស្ស បរិវត្តនន្តិ ទសគ្បនកំ វត្ថយុកំ ទស្សេត្វា
តស្ស អជាទន្តស្ស បញ្ចគ្បនកស្ស ទានំ។

១៨០. អរិកិណ្ណាសុខន្តិ រូចាទីសុ សុភាទិបរិកប្បនវសេន អរិសដសុខំ។

១៨១. ខន្ធឆម្មេសុ អនិច្ចាទិវសេន បវត្តា វិបស្សនា មគ្គដលលាភេន
បដិលទ្ធា នាម ហោតិ តទលាភេន អនវដ្ឋានតោតិ មគ្គដលលាភី ឯវ
“អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនាលាភី”តិ វុត្ថោ, មគ្គដលញ្ញាណមេវ ច
អធិកបញ្ញាភាវតោ ចតុសច្ចធម្មេ សព្វធម្មស្ស វេរ និព្វានេ ឯវ វា
វិសិដ្ឋទស្សនភាវតោ ច អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនាតិ ទដ្ឋញ្ច។

១៨២. សុតេន អនុបបន្នោតិ យថាសុតេន វា អត្ថេន វា ន សមន្នាគតោតិ
អត្ថោ។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចកន្តិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩១. បឋមបញ្ចកេ ឧទ្ទេសេនេវ បុគ្គលវិភាកោ វិញ្ញាយតីតិ យថា តេសុ
បដិបដ្ឋិតតំ, តាយ បដិបត្តិយា តេ វិភជេន្តោ “តត្រ យាយ” ត្ថិអាទិមាហ។
អារម្ភសន្នោតិ អារម្ភកិរិយាវាចកោ សន្នោតិ អត្ថោ។ ជលុប្បត្តិយា មគ្គកិច្ចំ
និដ្ឋិតំ ហោតីតិ “មគ្គកិច្ចវសេន ជលមេវ វុត្ថ” ត្ថិ អាហ។ អាយាចនសាដូតិ ន
បសំសនាទិសាដូតិ អត្ថោ។

១៩២. អាទិតោ ធម្មេ វេបេតតំ អាធម្មេ, ទស្សនសវនបដិវចនទានវសេន
មុខេនវិយ បវត្ថំ គហណំ មុខន្តិ ទដ្ឋតំ។ តំ មុខំ អាធម្មេ, គហណាត្ថំ
បកតិមុខមេវ វា អាធម្មេ យស្ស សោ អាធម្មេមុខោ, អវិចារេត្វា
អាទិកថាយ វេ វេបិតគហណោតិ វុត្ថំ ហោតិ។

១៩២. រជគ្គស្មិន្តិ រជគ្គភារេ។

១៩៩. គវា ជីវំ អគ្គមក្ខាយតីតិ ន វេ សម្ពន្ធោ, ឧប្បត្តិតោ បន បញ្ច
គោរសេ ទស្សេត្វា តេសុ សប្បិមណ្ឌស្ស អគ្គភាវទស្សនត្ថំ “គវា ជីវ” ត្ថិអាទិ
វុត្ថំ។ តេនាហ “តាវិតោ ជីវំ នាម ហោតិ” តិអាទិ។

បញ្ចកន្តិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ធក្កន្តិទ្ទេសវណ្ណានា

២០២. ធក្កេ ឯកន្តតោ ចាកជា សម្មាសម្ពុទ្ធាធម្មោ តេ យថាវុត្ថុគុណា
បុគ្គលាតិ ទស្សេន្តោ “សម្មាសម្ពុទ្ធា តេន ទដ្ឋព្ពោ” តិអាទិមាហ។ តត្ថ តេនាតិ
សាមំ សច្ចាភិសមយោ តត្ថ ច សព្ពញ្ញតប្បត្តិពលេសុ ច វេសិភាវប្បត្តិតិ ឯតេន
សព្ពេន សមុទិតេន។ “សព្ពញ្ញតញ្ញាណោនា” តិ បន វុត្ថុ សព្ពមិទំ សង្កហិតំ

ហោតិ សាមំ សទ្ធាភិសមយេន ពលេសុ ច វសិការវប្បត្តិយា ច វិនា
សត្តញ្ញតញ្ញាណាស្ស អភារា, តស្មា អដ្ឋកថាយំ “សត្តញ្ញតញ្ញាណោនា”តិ
ឯត្ថកមេវ វុត្ថំ។ តត្ថ អនាចរិយកេន អត្តនា ឧប្បាទិតេនាតិ វចនេន
សត្តញ្ញតញ្ញាណាស្ស សាចរិយកត្តំ បរតោ ឧប្បត្តិញ្ច បដិសេធនិ, ន
សាចរិយកំ បរេហិ ឧប្បាទិតញ្ច សត្តញ្ញតញ្ញាណំ។ ន ហិ តំ តាទិសំ និវាទេតត្ថំ
អត្ថិតិ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០៣. សទ្ធានាម សាធុលទ្ធិកាតិ ឧម្ពុជ្ជតីតិ ឯតេន កុសលេសុ ធម្មេសុ
អន្តោគធា, ពោធិបក្ខិយធម្មេសុ វា អធិមោក្ខក្ខតា សទ្ធា សាធ្វតិ ឧម្ពុជ្ជមាណំ
កុសលំ ទស្សេតិ, ឯវំ ហិរិយាទីសុ ច។ កុសលេសុ ធម្មេសុតិ ឯត្ថ ភុម្មនិទ្ទេសោ
តទន្តោគធាយ តទុបការតាយ វា វេទិតញ្ច។ ឯត្ថ ច ឧម្ពុជ្ជតិ សាហុ សទ្ធា
កុសលេសុ ធម្មេសុតិអាទិនា សទ្ធាទីនំ ឧម្ពុជ្ជនបញ្ញាយ សទ្ធាទីនំ ឧប្បត្តិ
ទស្សេតិ។ តេនេវ “តស្ស សា សទ្ធា នេវ តិជ្ជតី”តិអាទិ វុត្ថំ។ “សាហុ សទ្ធា
កុសលេសុ ធម្មេសុ”តិ វា ឧម្ពុជ្ជនស្ស ឧបការកំ អាទិសំសទស្សនំ វត្ថា
“ឧម្ពុជ្ជតី”តិ ឯតេន សទ្ធាសម្ពាទមេវ ឧម្ពុជ្ជនំ ទស្សិតន្តិ វេទិតត្ថំ។ ចង្គ្គវាវេតិ
រជកានំ ខារបរិសាវនេ។ ឯកកម្មនិព្ពត្តា បដិសន្ធិភវ្គ័យុតិសន្តតិ ឯកោ
ចិត្តវារោតិ ចុតិតោ អនន្តរោ យថាគហិតោ ទុតិយោ ហោតីតិ អាហ
“ទុតិយចិត្តវារោនា”តិ។ ឧម្ពុជ្ជិត្វា បិតាទយោ ចត្តារោ តាយ តាយ ជាតិយា
អរហត្តំ អសច្ឆិករោត្តា អនេកេ បុគ្គលា វេទិតញ្ច, សច្ឆិករោត្តោ បន ឯកោបិ
បុព្វភាគេ តតិយបុគ្គលាទិការំ អាបដ្ឋិត្វា អន្តេ សត្តមបុគ្គលោ ហោតីតិ។

សត្វកន្ត្រៃស្រីវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ធនកន្ត្រៃស្រីវណ្ណានា

២០៩. បញ្ចន្ទំ ឥធនិដ្ឋា, បញ្ចន្ទំ ឥធនិវិហាយ និដ្ឋាតិ ឯត្ថយេ
សោតាបន្នាធម្មោ រូចារូបកវេ ឧបបន្និទ្ធា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ, តេ ឥធនិវិហាយ
និដ្ឋាបក្ខំ ភជមាធាបិ អដ្ឋត្ថសំយោជនានំ អសមុច្ឆន្នត្ថា បុព្វជ្ជនសាធារណេ ច
ហ្មានេ ឧបបត្តិយា ន គហិតា។ អសាធារណាជ្ជានុប្បត្តិវសេន បន
អន្តរាបរិនិព្វាយិអាធម្មោ ឯវ “ឥធនិវិហាយ និដ្ឋា”តិ វុត្តាតិ វេទិតញ្ញាតិ។

ធនកន្ត្រៃស្រីវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលបញ្ញត្តិបករណ៍-មូលដ័កា សមត្ថា។

កថាវត្ថុបករណ៍-មូលដ័កា

គន្ថាវត្ថុកថាវណ្ណានា

កថាវត្ថុការតោតិ កថាសមុទាយស្ស បករណ៍ស្ស អត្ថនោ
ឯកទេសានំ ឱកាសការំ វេទិតិ។ សមុទាយេ ហិ ឯកទេសា អន្តោគធាតិ។ យេន
បកាវេន សង្ខេបេន អទេសយិ, តំ ធស្សន្តោ “មាតិកាបឋនេនេវ បឋិតស្ស”តិ
អាហា។

និទានកថាវណ្ណានា

អនុចាធិសេសាយ និព្វានធាតុយា បរិនិព្វាយិតិ បរិនិព្វានមេវ
បរិនិព្វានស្ស បរិនិព្វានន្តរតោវិសេសនត្ថំ ករណាការេន វុត្តំ។ យាយ វា

និព្វានធាតុយា អធិកតាយ បន្តិមចិត្តំ អប្បជិសន្តិកំ ជាតំ, សា តស្ស
អប្បជិសន្តិវុបសមស្ស ករណភាវេន វុត្តាតិ។ ទុព្ពលបក្ខន្តិន កាឡាសោកំ
វិយ ពលវន្តំ, អថ ខោ ឯកមណ្ឌលិកន្តិ វន្តន្តិ។

ធម្មវាធិអធម្មវាធិវិសេសជននសមត្ថាយ បន បញ្ញាយ អភាវតោ ទុព្ពលតា
វុត្តា។ តេសំយេវាតិ ពាហុលិយានមេវ, ពហុស្សុតិកាតិបិ នាមំ។ ភិន្នកាតិ
មូលសង្កតិតោ មូលនិកាយតោ វា ភិន្នា, លទ្ធិយា សុត្តន្តេហិ លិង្គាកប្បហិ ច
វិសទិសការំ គតាតិ អត្ថោ។

មូលសង្កហន្តិ បញ្ចសតិកសង្កតិ។ អញ្ញាត្រ សង្កហិតាតិអាទិសុ ធីយាធីសុ
អញ្ញាត្រ សង្កហិតតោ សុត្តន្តរាសិតោ តំ តំ សុត្តំ និក្ខឿត្វា អញ្ញាត្រ អករិស្វតិ
វុត្តំ ហោតិ។ សង្កហិតតោ វា អញ្ញាត្រ អសង្កហិតំ សុត្តំ អញ្ញាត្រ កត្តបិ
អករិសុ, អញ្ញំ វា អករិស្វតិ អត្ថោ។ អត្ថំ ធម្មញ្ញាតិ ចាឡិយា អត្ថំ ចាឡិញ្ច។
វិនយេ និកាយេសុ ច បញ្ចស្វតិ វិនយេ ច អវសេសបញ្ចនិកាយេសុ ច។

“ទ្វេចានន្ទ, វេទនា វុត្តា មយា បរិយាយេនា”តិអាទិ (ម. និ. ២.៨៩)
បរិយាយទេសិតំ។ ឧបេក្ខាវេទនា ហិ សន្តស្មី បណ្ឌិតេ សុខេ វុត្តា ភកវតាតិ
អយញ្ញេត្ថ បរិយាយោ។ “តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខុវេ, វេទនា សុខា ទុក្ខា ឧបេក្ខា
វេទនា”តិអាទិ (សំ. និ. ៤.២៤៩-២៥១) និប្បរិយាយទេសិតំ។ វេទនាសភារោ ហិ
តិវិជោតិ អយមេត្ថ និប្បរិយាយតា។ “សុខាបិ វេទនា អនិច្ចា សង្កតា”តិអាទិ
(ធី. និ. ២.១២៣) និតត្ថំ។ “យំ កិញ្ច វេទយិតំ, សត្តំ តំ ទុក្ខ”តិអាទិ (សំ. និ. ២.៣២)
នេយ្យត្ថំ។ “តីហិ, ភិក្ខុវេ, ហិណេហិ ជម្ពុធិបកា មនុស្សា ឧត្តរកុរុកេ ច មនុស្ស
អធិក្កណ្ឌន្តិ ទេវេ ច តាវតីសេ”តិអាទិកំ (អ. និ. ៩.២១) អញ្ញំ សន្ធាយ ភណ្ឌិតំ
គហេត្វា អញ្ញំ អត្ថំ វេបយីសុ។ “នត្ថិ ទេវេសុ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិអាទិកំ
(កថា. ២៧០) សុត្តញ្ច អញ្ញំ សន្ធាយ ភណ្ឌិតំ អត្តញ្ច អញ្ញំ វេបយីស្វតិ វេមេត្ថ

អត្តោ ធម្មញ្ញោ។ “អត្តកក្ខោ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ” តិអាទិ (បុ. ប. មាតិកា ៤.២៤) ព្យញ្ញនន្ទាយាយ សណ្ឋាសុខុមំ សុញ្ញតាទិអត្ថំ ពហំវិនាសយុំ។

វិនយកម្ហីរន្តិវិនយេ កម្ហីរញ្ច ឯកទេសំ ធម្មត្វាតិ អត្តោ។ កិលេសវិនយេន វា កម្ហីរំ ឯកទេសំ សុត្ថំ ធម្មត្វាតិ អត្តោ។ បតិវបន្តិ អត្តនោ អធិប្បាយានុបំ សុត្ថំ, សុត្ថបតិវបកំ វា អសុត្ថំ។ ឯកច្ឆេ អដ្ឋកថាកណ្ណាមេវ វិស្សជ្ជីសុ, ឯកច្ឆេ សកលំ អភិធម្មបិដកន្តិ អាហា “អត្តទ្វារំ អភិធម្មំ ធម្មករណា” ន្តិ។ កថាវត្ថុស្ស សវិវាទត្ថេបិ អវិវាទានិ ធម្មករណានិ បឋិតញ្ញានិ សិយុំ, តានិ ធម្មវត្ថុន្តិ ហិ ធស្សនត្ថំ “ធម្មករណា” ន្តិ វុត្ថុន្តិ។ តតិយសង្កឹតិតោ វា បុព្វេ បវត្តមាណំ វសេន “ធម្មករណា” ន្តិ វុត្ថុន្តិ។ អញ្ញានិ តិ អញ្ញានិ អភិធម្មបករណាទិនិ។ នាមន្តិ យំ ពុទ្ធាទិបដិសំយុត្តំ ន ហោតិ មញ្ញាសិវីតិអាទិកំ, តំ និកាយនាមំ។ លិង្គន្តិ និវាសនចារុបនាទិវិសេសកតំ សណ្ឋានវិសេសំ។ សិក្កាទិកំ បរិក្ខារំ។ អាកប្បោ ថាណាទិសុ អង្គជ្ជបនិវិសេសោ ធម្មញ្ញោ។ ករណាទិ ចីវរសិញ្ញាទិកិច្ចវិសេសោ។

សង្កន្តិកស្សបិកេន និកាយេន វាទេន វា ភិណ្ឌា សង្កន្តិកាតិ អត្តោ។ សង្កន្តិកានំ ភេទា សុត្ថវាទី អនុបុព្វេន ភិជ្ជេ ភិជ្ជិសូតិ អត្តោ។ ភិណ្ឌវាទេនាតិ ភិណ្ឌា វាទា ឯតស្មិន្តិ ភិណ្ឌវាទោ, តេន អភិន្នេន ថេរវាទេន សហ អដ្ឋាស ហោន្តិ តិ វុត្ថំ ហោតិ។ ភិណ្ឌវាទេនាតិ វា ភិណ្ឌាយ លទ្ធិយា អដ្ឋាស ហោន្តិ, តេ សព្វេបិ សហាតិ អត្តោ។ ថេរវាទានមុត្តមោតិ ឯត្ថ ថេរ-ភតិ អវិភត្តិកោ និទ្ទេសោ។ ថេរវានំ អយន្តិ ថេរោ។ កោ សោ? វាទោ។ ថេរោ វាទានមុត្តមោតិ អយមេត្ត អត្តោ។

ឧប្បន្នេ វាទេ សន្ទាយ “បរាប្បវាទមថន” ន្តិ អាហា។ អាយតី ឧប្បជ្ឈនកវាទានំ បដិសេធនលក្ខណភាវតោ “អាយតិលក្ខណា” ន្តិ វុត្ថុន្តិ។

និទានកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គោ

១. បុគ្គលកថា

១. សុទ្ធសច្ចិកជ្ជោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណានា

១. មាយាយ អមណីអាធមយោ មណីអាធិអាគារេន ទិស្សមាណ “មាយា” តិ
វុត្តា។ អភូតេន មណីឧទកាធិអាគារេន គយ្ហមាណ មាយាមរីចិអាធមយោ
អភូតញ្ញេយ្យការត្តា អសច្ចិកជ្ជោ។ យោ តថា ន ហោតិ, សោ សច្ចិកជ្ជោតិ
ឧស្សេន្តោ អាហា “មាយា... បេ... ភូតត្ថោ” តិ។ អនុស្សវាទិវសេន គយ្ហមាណ
តថាបិ ហោតិ អញ្ញថាបីតិ តាធិសោ ព្រៀយ្យេន បរមត្ថោ, អត្ថបច្ចក្ខោ បន
បរមត្ថោតិ ឧស្សេន្តោ អាហា “អនុស្សវា... បេ... ឧត្តមត្ថោ” តិ។

ឆលវាទស្សាតិ អត្ថីតិ វេទនសាមញ្ញេន អត្ថីតិ វុត្តេហិ រូបាធិហិ
សាមញ្ញវេទនស្សាតិ អធិប្បាយោ។ “សោ សច្ចិ... បេ... លទ្ធិ គហេត្វា អាមន្តាតិ
បដិជាតាតិ” តិ វេទនតោ បន “ឆលវាទស្សា” តិ ន សក្កា វត្ថុំ។ ន ហិ លទ្ធិ ឆលន្តិ។
ឱកាសំ អធិទមាណាតិ បតិជ្ជំ បច្ចិន្តោ។ យទិ សច្ចិកជ្ជេន ឧបលព្ពតិ, រូបាធមយោ
វិយ ឧបលព្ពេយ្យ, តថា អនុបលព្ពនីយតោ ន តវ វាទោ តិជ្ជតីតិ និវត្តេន្តោតិ
អធិប្បាយោ។ តំ សន្ធាយាតិ “យោ សច្ចិកជ្ជោ” តិ ឯត្ថ វុត្តោ យោ សច្ចិកជ្ជោ,
សោ សប្បច្ចយាធិការេន ធិបីតោ “រូបញ្ច ឧបលព្ពតិ” តិ អាធិសុ អាគតោ
ធម្មប្បភេទោតិ ឧស្សេតិ។

“តេន សង្ខិកដ្ឋបរមត្ថេនា” តិ វត្ថុ “តេនាការេនា” តិ វេទតោ
អយមធិប្បាយោ - សង្ខិកដ្ឋបរមត្ថាការេន ឧបលព្ពមាណំ សង្ខិកដ្ឋបរមត្ថេន
ឧបលព្ពមាណំ នាម ហោតីតិ។ អញ្ញថា តតោតិ តស្ស តេនាការេនាតិ វត្ថុពុំ
សិយា។ កោ បនេតិស្ស បុរិមបុច្ឆាយ ច វិសេសោតិ? បុរិមបុច្ឆាយ
សត្តបញ្ញាសវិដោ ធម្មប្បកេនោ យថា ភូតេន សភាវត្ថេន ឧបលព្ពតិ, ឯវំ
បុគ្គលោ ឧបលព្ពតីតិ វុត្ថំ។ ឥធម បន ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ពមាណោ សោ
ធម្មប្បកេនោ យេន វុប្បនាទិសប្បច្ចយាទិអាការេន ឧបលព្ពតិ, កី តេនាការេន
បុគ្គលោបិ ឧបលព្ពតីតិ ឯស វិសេសោ។ យថា បន វុបំ វិយ ភូតសភាវត្ថេន
ឧបលព្ពមាណោ វេទនា ន វុប្បនាការេន ឧបលព្ពតិ, ឯវំ ធម្មប្បកេនោ វិយ
ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ពមាណោ បុគ្គលោ ន វុប្បនាទិសប្បច្ចយាទិអាការេន
ឧបលព្ពតីតិ សក្កា បរវាទិនា វត្ថុន្តិ អចោទនីយំ ឯតំ សិយា។ អវជាននព្វា
តស្ស យុត្តន្តិ និគ្គហោ ច ន កាតត្តោ។ ធម្មប្បកេនតោ បន អញ្ញាស្ស
សង្ខិកដ្ឋស្ស អសិទ្ធត្ថា ធម្មប្បកេនាការេនេវ ចោទេតិ។ អវជាននេនេវ និគ្គហំ
ទស្សេតិ។ អនុជាននាវជាននបក្ខា សាមញ្ញវិសេសេហិ បដិញ្ញាបដិក្ខេបបក្ខា
អនុលោមបដិលោមបក្ខា បឋមទុតិយនយាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ
វេទិតត្តោ។

“តេន វត វេ វត្ថុពុំ” តិ វេទនោ វត្ថុពុំស្ស អវចនេ នោសំ ចាបេតីតិ ឥមិនា
អធិប្បាយេន “និគ្គហស្ស ចាបិតត្ថា” តិ វុត្ថុន្តិ ទដ្ឋពុំ។ “ឯវមេតំ និគ្គហស្ស ច
អនុលោមបដិលោមតោ ចតុន្នំ ចាបនារោបនព្វា វុត្ថុត្ថា ឧបលព្ពតីតិ អាទិកំ
អនុលោមបញ្ចកំ នាមា” តិ វុត្ថំ, អនុលោមបដិលោមតោ បន ធ្វើហិ ឋេបនាហិ
សហ សត្តកេន ភវិតពុំ, តំវដ្ឋនេ វា ការណំ វត្ថុពុំ។ យំ បន វត្ថុតិ “ឋេបនា នាម
បរវាទីបក្ខស្ស ឋេបនតោ ‘អយំ តវ’ នោសោ” តិ ទស្សេតុំ ឋេបនមត្តមេវ ហោតិ,
ន និគ្គហស្ស វា បដិកម្មស្ស វា ចាកជការករណា” តិ (កថា. អដ្ឋ. ២)។

តេជានិប្បាយេន ឥធាបិ វេបនាទ្វយំ វុដ្ឋេតិ។ យថា បន តត្ថ
បដិកម្មបញ្ចកការំ អវេត្វា បដិកម្មចតុក្កការំ វុក្ខតិ, ឯវេមិធាបិ
និគ្គហចតុក្កការោ វុត្តញ្ញោ សិយា។ សុទ្ធិកនិគ្គហស្ស បន និគ្គហប្បធានត្តា
ឧទ្ទេសភារេន វុត្តោ និគ្គហោរំ វិសុំ វុត្តោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ យេ បន
“អយថាភូតនិគ្គហត្តា តត្ថ បដិកម្មំ វិសុំ ន វុត្ត”ន្តិ វុទន្តិ, តេសំ ទុតិយេ វាទមុខ
និគ្គហចតុក្កការោ បដិកម្មបញ្ចកការោ ច អាបដ្ឋតិ។

២. អត្តនា អធិប្បេតំ សច្ចិកជ្ឈមេវាតិ សម្មុតិសច្ចំ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ។
វុក្ខតិ ហិ “សុទ្ធិសម្មុតិសច្ចំ វា បរមត្ថមិស្សកំ វា សម្មុតិសច្ចំ សន្ធាយ ‘យោ
សច្ចិកជ្ឈា’តិ បុន អនុយោគោ បរវាទិស្ស”តិ (កថា. អដ្ឋ. ៦)។ តត្ថ យទិ
បរវាទិនា អត្តនា អធិប្បេតសច្ចិកជ្ឈា សម្មុតិសច្ចំ, សម្មុតិសច្ចាការេន
បុគ្គលោ ឧបលព្ពតីតិ វុទន្តេន សមាទលទ្ធិកោ នប្បដិសេធិតញ្ញោ, កថា ឯវាយំ
នារភិតញ្ញោ។ អថ សកវាទិនា អត្តនា ច អធិប្បេតសច្ចិកជ្ឈំយេវ សន្ធាយ បរវាទី
“យោ សច្ចិកជ្ឈា”តិ អាទិមាហាតិ អយមត្ថោ។ សកវាទិនា សម្មុតិសច្ចំយេវ
សច្ចិកជ្ឈាតិ អធិប្បេតន្តិ អាបដ្ឋតិ។ យទិ ឧភយំ អធិប្បេតំ, បុន
“សម្មុតិសច្ចបរមត្ថសច្ចានិ វា ឯកតោ កត្វាបិ ឯវេមាហា”តិ ន វុត្តញ្ញំ សិយាតិ។
យទិ ច ទ្វេបិ សច្ចានិ សច្ចិកជ្ឈបរមត្ថា, សច្ចិកជ្ឈកទេសេន ឧបលទ្ធិ ឥច្ឆន្តេន
“បុគ្គលោ ឧបលព្ពតិ សច្ចិកជ្ឈបរមត្ថនា”តិ អាទិ អនុយោគោ ន កាតញ្ញោ, ន ច
សច្ចិកជ្ឈកទេសេន អនុយោគោ យុត្តោ។ ន ហិ វេទយីតាការេន ឧបលព្ពមាណ
វេទនា វុប្បនាគារេន ឧបលព្ពតីតិ អនុយុញ្ញិតញ្ញោ, ន ច បរវាទី វុប្បនាទិសភារំ
បុគ្គលំ ឥច្ឆតិ, អថ ខោ សច្ចិកជ្ឈបរមត្ថមេវាតិ។ បរមត្ថសច្ចតោ អញ្ញាស្មី
សច្ចិកជ្ឈវិជ្ជមានេ នាស្ស បរមត្ថសច្ចតា អនុយុញ្ញិតញ្ញោ។ អសច្ចិកជ្ឈ
សច្ចិកជ្ឈវោហារំ អាហេបេត្វា តំ សន្ធាយ បុច្ឆតីតិ វុទន្តានំ វោហារិតសច្ចិកជ្ឈស្ស
អត្តនា អធិប្បេតសច្ចិកជ្ឈតា ន យុត្តោ។ វោហារិតបរមត្ថសច្ចិកជ្ឈានព្វា ទ្ធិន្តំ

សង្ខិកដ្ឋការវេ វុត្តនយោវ ជោសោ។ សម្មតិសច្ចាការេន ឧបលព្ពមានព្យា
ភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ពេយ្យ វា ន វា។ យទិភូតសភាវត្ថេន ឧបលព្ពតិ,
បុគ្គលោបិ ឧបលព្ពតិ សង្ខិកដ្ឋបរមត្ថេនាតិ អនុជានន្តោ នាទុយុញ្ជិតព្ពោ។ អថ
នភូតសភាវត្ថេន, តំវិនិមុត្តោ សម្មតិសច្ចស្ស សង្ខិកដ្ឋបរមត្ថាការេន
វុត្តព្ពោ អសិទ្ធព្ពោ។ វុត្តតិ ថ “យថា រូបាទយោ
បច្ចុត្តលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណាវសេន អត្ថិ, ន វេ បុគ្គលោ” តិ។ តស្មា
មគ្គិតព្ពោ ឯត្ថ អធិប្បាយោ។

ទិដ្ឋំ សច្ចានន្តិ ឯត្ថ សច្ចទ្ធយាការេន អនុបលព្ពនីយតោ អនុញ្ញេយ្យមេតំ
សិយា, ន វា កិញ្ចំ វុត្តព្ពំ។ យថា ហិ ឯកទេសេន បរមត្ថាការេន
អនុបលព្ពនីយតា អនុជានន្តស្ស ន ការណំ, វេ ឯកទេសេន សម្មតិយាការេន
ឧបលព្ពនីយតា បដិក្ខេបស្ស ចាតិ មគ្គិតព្ពោ ឯត្ថាបិ អធិប្បាយោ។
នុបលព្ពតិ វេ វេនសាមញ្ញមត្តន្តិ នុបលព្ពតិ តិ ឥទេមេវ វេនំ អនុញ្ញាតំ
បដិក្ខិត្តព្ពោតិ ឯតំ ធលវាទំ និស្សយាតិ អធិប្បាយោ។ យថា **ឧបលព្ពតិ**
ឯតស្សេវ អនុជាននបដិក្ខេបេហិ អហំ និគ្គហេតព្ពោ, វេ **នុបលព្ពតិ**
ឯតស្សេវ អនុជាននបដិក្ខេបេហិ ត្វន្តិ វេ សម្ពុវន្តស្ស សាមញ្ញេន អសម្ពុវន្តស្ស
កប្បនំ បនេត្ថ ធលវាទោ ភវិតុំ អរហតិ។ តេន នុបលព្ពតិ វេនសាមញ្ញមត្តំ
ធលវាទស្ស ការណាត្តា “ធលវាទោ” តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ វេនសាមញ្ញមត្តព្ពា
ធលវាទព្ពា និស្សយាតិ វា អត្ថោ។ ឋេបនា និគ្គហេត្យជិកម្ពានំ
ចាកជភាវករណំ ន ហោតិ តិ ឥទំវិចារេតព្ពំ។ ន ហិ បក្ខជ្ជបនេនវិនា បុរិមំ
អនុជានិត្វា បដិមស្ស អវជាននំ, បដិមំ វា អវជានន្តស្ស បុរិមានុជាននំ មិច្ឆាតិ
សក្កា អាហេបេតុន្តិ។

៣. តវាតិ, បដិជានន្តន្តិ ច បច្ឆតេ សាមិឌបយោគវចនានីតិ អធិប្បាយេន
“ត្វិយេវ បដិជានន្តោ”តិ អាហ។

៤-៥. ចតុបិ ចាបនារោបនាហិ និគ្គហស្ស ឧបនីតត្តាតិ “ទុន្និគ្គហិតា ច
ហោម, ហញ្ញី”តិ អាទិនា តយា មម កតោ និគ្គហោ, មយា តវ កតោ និគ្គហោ
វិយ មិច្ឆាតិ វរំ តេន អនុលោមបញ្ចកេ ចតុបិ ចាបនារោបនាហិ កតស្ស
និគ្គហស្ស តេន និយាមេន ទុក្ខជការស្ស អត្តនា កតនិគ្គហេន សហ
ឧបនីតត្តា អនិគ្គហការស្ស វា ឧបគមិតត្តាតិ អត្តោ ទដ្ឋញ្ញោ។ វរមេវ តេន ហិ
យំ និគ្គណ្ហាសិ ហញ្ញី... បេ... ឥទំ តេ មិច្ឆាតិ ឯតស្ស អនិគ្គហការនិគមនស្សេវ
និគ្គមនចតុក្កតា វេទិតញ្ញោ។

អនុលោមបច្ឆនីកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បច្ឆនីកានុលោមវណ្ណានា

៧-១០. “អត្តនោលទ្ធិ និស្សយ បដិញ្ញា បរវាទិស្ស”តិ វត្ថា បុន
“បរមត្ថវសេន បុគ្គលស្ស អភាវតោ បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស”តិ វុត្ថំ។ តត្រាយំ
បដិក្ខេបោ អត្តនោលទ្ធិយា យទិ កតោ, បរមត្ថតោ អញ្ញេន
សច្ចិកជ្ជបរមត្ថេន បុគ្គលោ ឧបលព្ពតីតិ អយមស្ស លទ្ធិតិ អាបជ្ជតិ។ តថា ច
សតិ នាយំ សម្មតិសច្ចវសេន ឧបលទ្ធិ ឥច្ឆន្តេន និគ្គហេតញ្ញោ។ អថ អត្តនោ
លទ្ធិ និគ្គហិតា បរស្ស លទ្ធិវសេន បដិក្ខេបតិ, បុរិមបដិញ្ញាយ អវិរោធិតត្តា ន
និគ្គហេតញ្ញោ។ ន ហិ អត្តនោ ច បរស្ស ច លទ្ធិ វេទន្តស្ស នោសោ អាបជ្ជតីតិ។
អត្តនោ បនលទ្ធិយា បដិជានិត្វា បរលទ្ធិយា បដិក្ខេបន្តេន អត្តនោលទ្ធិ ធម្មត្វា
បរលទ្ធិ គហិតា ហោតីតិ និគ្គហេតញ្ញាតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ សិយា។

បច្ឆនីកានុលោមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុទ្ធសច្ច័កជ្ជវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ឱកាសសច្ច័កជ្ជោ

១. អនុលោមបច្ចដិកវណ្ណានា

១១. សព្ពត្តាតិ សព្ពស្មី សរីរេតិ អយមត្ថោតិ ទស្សន្តោ អាហា “សរីរំ
សន្ធាយា”តិ។ តត្តាតិ តស្មី សំខិត្តចាបេ។ យស្មា សរីរំ សន្ធាយ “សព្ពត្ត ន
ឧបលព្ពតី”តិ វុត្តេ សរីរតោ ពហំ ឧបលព្ពតីតិ អាបជ្ជតិ, តស្មា បច្ចដិកេ
បដិក្ខេហោ សកវាទិស្សាតិ ឯតេន ន កេនចិ សភាវេន បុគ្គលោ ឧបលព្ពតីតិ
អយមត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។ ន ហិ កេនចិ សភាវេន ឧបលព្ពមានស្ស
សរីរតទញ្ញាវិមុត្តោ ឧបលទ្ធិឱកាសោ អត្ថិតិ។

៣. កាលសច្ច័កជ្ជោ

១. អនុលោមបច្ចដិកវណ្ណានា

១២. បុរិមបច្ចិមជាតិកាលញ្ញាតិ មជ្ឈិមជាតិកាលេ ឧបលព្ពមានស្ស
តស្សេវ បុរិមបច្ចិមជាតិកាលេសុ ឧបលទ្ធិ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ។ សេសំ
បឋមនយេ វុត្តសទិសមេវាតិ ឥមេសុ តីសុ បឋមេ “សព្ពត្តា”តិ ឯតស្មី នយេ
វុត្តសទិសមេវ, កី តំ? ចាបស្ស សំខិត្តតាតិ អត្ថោ។ ឥធាបិ ហិ យស្មា “សព្ពតា
ន ឧបលព្ពតី”តិ វុត្តេ ឯកទា ឧបលព្ពតីតិ អាបជ្ជតិ, តស្មា បច្ចដិកេ បដិក្ខេហោ
សកវាទិស្សាតិ យោជេតព្ពន្តិ។

៤. អវយវសច្ច័កជ្ជោ

១. អនុលោមបច្ចដិកវណ្ណានា

១៣. តតិយនយេ ច យស្មា “សព្វេសុ ន ឧបលព្ពតិ”តិ វុត្តេ ឯកស្មី
ឧបលព្ពតិ អាបដ្ឋតិ, តស្មា បច្ចដិកេ បដិក្ខេចា សកវាទិស្សតិ យោជេតព្ពំ។
តេនាហ “តាទិសមេវា”តិ។

ឱកាសាទិសច្ចិកដ្ឋោ

២. បច្ចដិកានុលោមវណ្ណាធា

១៤. តត្ថ អនុលោមបញ្ចកស្សតិអាទិម្ហិ អនុលោមបញ្ចកន្តិ
និគ្គហបញ្ចកំ, បច្ចដិកន្តិ ច បដិកម្មំ វុត្តន្តិ ធន្ទព្ពំ។ តត្ថ អនុលោមបញ្ចកស្ស
“សព្វេសុ បុគ្គលេ ឧបលព្ពតិ”តិអាទិកស្ស អត្ថោ “សព្វេសុ បុគ្គលេ
ឧបលព្ពតិ”តិអាទិចាឡិ សំខិបិទ្វា អាគតេ សរូបេន អវុត្តេ “យស្មា សរីរំ
សន្ធាយា”តិអាទិនា (កថា. អដ្ឋ. ១១) វុត្តនយេន វេទិតញ្ចោ, បច្ចដិកស្ស ច
“សព្វេសុ បុគ្គលេ ឧបលព្ពតិ”តិអាទិកស្ស បដិកម្មករណាវសេន វុត្តស្ស អត្ថោ
បដិកម្មាទិចាឡិ សំខិបិទ្វា អាទិមត្តធន្ទនេន អាគតេ “បុគ្គលេ
ឧបលព្ពតិ”តិអាទិម្ហិ អនុលោមេ “សព្វត្ថាតិ សរីរំ សន្ធាយ អនុយោកោ
សកវាទិស្សា”តិអាទិនា (កថា. អដ្ឋ. ១១) វុត្តនយេន វេទិតញ្ចោតិ ឯមត្ថោ
ធន្ទព្ពំ។ អថ វា តត្ថាតិ យំ អារទំ, តស្មិន្តិ ឯវំ អត្ថំ អគ្គហេត្វា តត្ថ តេសុ តីសុ
មុខេស្វតិ អត្ថោ គហេតញ្ចោ។ អនុលោមបញ្ចកមូលកា ចេត្ត
សព្វានុលោមបច្ចដិកបញ្ចកចាឡិ អនុលោមបញ្ចកស្ស ចាឡិ តិ វុត្តោ, តថា
បច្ចដិកានុលោមបញ្ចកចាឡិ ច បច្ចដិកស្ស ចាឡិ តិ។ តំ សំខិបិទ្វា
បដិកម្មវសេន អាគតេ សរូបេន អវុត្តេ “បុគ្គលេ ឧបលព្ពតិ”តិអាទិកេ
បច្ចដិកេ “ឧបលព្ពតិ”តិអាទិកេ អនុលោមេ ច អត្ថោ ហេដ្ឋា សុទ្ធិកសច្ចិកដ្ឋេ
វុត្តនយេនេវ វេទិតញ្ចោតិ វុត្តំ ហោតិ។

សុទ្ធិកជ្ជវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. សុទ្ធិកសំសន្ននវណ្ណានា

១៧-២៧. រូចាធិហិ សុទ្ធិ សុទ្ធិកជ្ជសំសន្ននន្តិ សុទ្ធិកជ្ជស្ស បុគ្គលស្ស
រូចាធិហិ សុទ្ធិ សំសន្ននំ, សុទ្ធិកជ្ជេ វា រូចាធិហិ សុទ្ធិ បុគ្គលស្ស សំសន្ននន្តិ
អធិប្បាយោ។ បុគ្គលោ រូបញ្ចកតិ ច-ការស្ស សមុច្ចយត្ថត្តា យថា រូបន្តិ ឯវំ
និទស្សនវសេន វុត្តោ អត្តោ វិចារេតញ្ចោ។ រូចាធិហិ អញ្ញោ អនញ្ញោ ច បុគ្គលោ
ន វត្ថុញ្ញតិ លទ្ធិ សមយោ។ “អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរន្តិ អព្យាកតមេតំ
ភគវតា” តិអាធិកំ (សំ. និ. ៤.៤១៦) សុត្តំ។ អនុញ្ញាយមាទេ តទុកយវិរោធា
អាបជ្ជតីតិ ឥមមត្តំ សន្ធាយាហ “សមយសុត្តវិរោធំ ទិស្វា” តិ។

ធម្មតោតិ ចាឡិតោ។ “បដិកម្មចតុក្កាធិនិ សំខិត្តានិ។ បរវាធិ... បេ....
ទស្សីតានី” តិ វទន្តេហិ បុគ្គលោ នុបលព្ពតិ... បេ.... អាជាធាហិ បដិកម្មន្តិ ឯត្ថ
អាជាធាហិ និគ្គហន្តិ ចាហោ ទិដ្ឋោ ភវិស្សតិ។ អញ្ញត្តំ បដិជាធាបនត្តន្តិ យថា
មយា អញ្ញត្តំ វត្ថុត្តំ, តថា ច តយាបិ តំ វត្ថុត្តន្តិ អញ្ញត្តបដិញ្ញាយ ចោទនត្តន្តិ
អត្តោ។ សម្មតិបរមត្ថានំ ឯកត្ថនានត្ថបញ្ញាស្ស វេបនីយត្ថាតិ អព្យាកតត្ថាតិ
អត្តោ។ យទិ វេបនីយត្ថា បដិក្ខិបិតត្តំ, បរេនបិ វេបនីយត្ថា លទ្ធិមេវ និស្សាយ
បដិក្ខេចោ កតោតិ សោបិ ន និគ្គហេតញ្ចោ សិយា។ បរោ បន បុគ្គលោតិ កញ្ចិ
សភាវំ គហេត្វា តស្ស វេបនីយត្តំ ឥច្ឆតិ, សតិ ច សភាវេ វេបនីយតា ន
យុត្តាតិ និគ្គហេតញ្ចោ។ សម្មតិ បន កោចិ សភាវោ នត្តិ។ តេនេវស្ស
ឯកត្ថនានត្ថបញ្ញាស្ស វេបនីយតំ វទន្តោ ន និគ្គហេតញ្ចោតិ សកវាធិនា
បដិក្ខេចោ កតោតិ អយមេត្ត អធិប្បាយោ យុត្តោ។

សុទ្ធិកសំសន្ននវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ឱបម្មសំសន្ទនវណ្ណានា

២៨-៣៦. ឱបលទ្ធិសាមញ្ញេន អញ្ញត្តបុត្តា ចាតិ ឥន្ទេន ទ្ធិន្នំ សមាធនា នោ
អញ្ញត្តស្ស ការណំ យុត្តំ, អថ ខោវិសុំ អត្តនោ សភាវេន សច្ចិកជ្ជបរមត្ថេន
ឱបលព្ពន្ធមីយតាតិ វិចារេតព្ពំ។ “ឯកវីសាធិកានី”តិ បុរិមចាថោ, វីសាធិកានីតិ
បន បឋិតព្ពំ។

៣៧-៤៥. “អត្ថិ បុគ្គលោ”តិ សុត្តំ អនុជាធាបេន្តេន ឱបលទ្ធិ អនុជាធិតា
ហោតីតិ មញ្ញមាធា អាហា “ឱបលទ្ធិសាមញ្ញំ អាហេបេត្វា”តិ។ វីសាធិកានី នវ
បដិកម្មបញ្ចកសតានិ ធស្សិតានីតិ ឯតេន សុទ្ធិកសំសន្ទនេបិ “អាជាធាហិ
បដិកម្ម”មិច្ឆេវ ចាថោតិ វិញ្ញាយតិ។ យញ្ញោ វាធម្មខេសុ សុទ្ធិកសច្ចិកជ្ជេ
“បដិកម្មចតុក្ក”ន្តិ វុត្តំ, តម្បី “បដិកម្មបញ្ចក”ន្តិ។

ឱបម្មសំសន្ទនវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. ចតុក្កនយសំសន្ទនវណ្ណានា

៤៦-៥២. ឯកធម្មតោបិ អញ្ញត្តំ អនិច្ឆន្តោ រូបាធិឯកេកធម្មវសេន
នាទុយុត្តិភព្ពោ។ សមុទាយតោ ហិ អយំ អញ្ញត្តំ អនិច្ឆន្តោ ឯកទេសតោ
អនញ្ញត្តំ បដិក្ខិបន្តោ ន និគ្គហារហោ សិយាតិ ឯតំ វចនោកាសំ និវត្តេតុ
“អយញ្ញ អនុយោគោ”តិ អាធិមាហា។ សកលន្តិ សត្តបញ្ញាសវិទោ
ធម្មប្បកេនោ បុគ្គលោតិ វា បរមត្ថសច្ចំ បុគ្គលោតិ វា ឯវំ សកលំ សន្ធាយាតិ
អត្តោ។ ឯវំ សកលំ បរមត្តំ ចិន្តេត្វា តន្តិវសេន អនុយោគលក្ខណស្ស
ឋបិតត្តា សកលបរមត្ថតោ ច អញ្ញស្ស សច្ចិកជ្ជស្ស អភាវា សច្ចិកជ្ជេន
បុគ្គលេន តតោ អញ្ញេន នភវិតព្ពន្ធិ “រូបំ បុគ្គលោ”តិ ឥមំ បញ្ញំ បដិក្ខិបន្តស្ស
និគ្គហារោបនំ យុត្តន្តិ អត្តោ។

សភាគវិនិច្ឆ័យតាតិ រូបតោ អញ្ញាសភាគត្ថាតិ វុត្ថំ ហោតិ។ សព្វធម្មាតិ
រូបវដ្ឋេ សព្វធម្មេ វេទិតិ។ “រូបស្មី បុគ្គលោ”តិ ឯត្ថ និស្សយវិជានេ
វិជានាសាបត្តិកយេន បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយេនាហា “ឧច្ឆេទទិដ្ឋិកយេន ចេវា”តិ។
តីសុ បន សមយវិរោធន បដិក្ខេចា អធិប្បតោ។ ន ហិ សោ សក្កាយទិដ្ឋិ
ឥច្ឆតិ, អបិច សស្សតទិដ្ឋិកយេន បដិក្ខិបតីតិ យុត្ថំ វុត្ថំ។ សក្កាយទិដ្ឋិសុ ហិ
បញ្ចេវ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយោ, សេសាសស្សតទិដ្ឋិយោតិ។ អញ្ញាត្រ រូចាតិ ឯត្ថ ច រូបវា
បុគ្គលោតិ អយមត្ថោ សង្កហិតោតិ វេទិតញោ។

ចតុក្កនយសំសន្ទនវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច សំសន្ទនកថាវណ្ណានា។

៨. លក្ខណយុត្តិវណ្ណានា

៥៤. បច្ចនីកានុលោមេតិ ឥទំ យំ វក្ខតិ “ធលវសេន បន វត្ថុតំ ‘អាជានាហិ
បដិកម្ម’ន្តិអាទី”តិ (កថា. អដ្ឋ. ៥៤), តេន បន ន សមេតិ។ បច្ចនីកានុលោមេ ហិ
បច្ចនីកេ “អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិ វត្ថុតំ, ន បន “បដិកម្ម”ន្តិ។

លក្ខណយុត្តិវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. វេទនសោធនវណ្ណានា

៥៥-៥៩. បុគ្គលោ ឧបលព្ពតីតិ បទទ្វយស្ស អត្ថតោ ឯកត្ថតិ ឯត្ថ តទេវ
ឯកត្ថំ បរេន សម្មជិដ្ឋិតំ អសម្មជិដ្ឋិតន្តិ វិចារេតព្ពមេតំ។ បុគ្គលស្ស ហិ
អវិភជិតព្ពតំ, ឧបលព្ពតីតិ ឯតស្ស វិភជិតព្ពតំ វេទនោ វិភជិតព្ពាវិភជិតព្ពត្ថានំ
ឧបលព្ពតិបុគ្គល-សទ្ធានំ កបំ អត្ថតោ ឯកត្ថំ សម្មជិដ្ឋេយ្យាតិ? យថា ច
វិភជិតព្ពាវិភជិតព្ពត្ថានំ ឧបលព្ពតិ-រូប-សទ្ធានំ តំ វិភាគំ វេទតោ រូបំ កិញ្ចិ

ឧបលព្ពតិ, កិញ្ចិ ន ឧបលព្ពតីតិ អយំ បសង្កោ នាបជ្ជតិ, ឯវំ ឯតស្សបិ
យថាវុត្តវិភាគំ វេទតោ យថាអាចាធិតេន បសង្កេន ន ភវិតព្ពន្ធិ មគ្គិតញ្ចោ ឯត្ថ
អធិប្បាយោ។

៦០. “សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្ស” តិ (សុ. និ. ១១២៥) ឯតេន អត្ថតោ
បុគ្គលោ នត្ថិតិ វុត្តំ ហោតីតិ អាហា “នត្ថិតិបិ វុត្ត” ត្ថិ។

វេទនសោធនវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. បញ្ញត្តានុយោគវណ្ណានា

៦១-៦២. រូបកាយាវិរហំ សន្ធាយ “រូបកាយសញ្ញាវតោ” តិ អាហា។ “រូបិនោ
វា អរូបិនោ វា” តិ (ឥតិវុ. ៩០) សុត្តោ អាគតបញ្ញត្តិ សន្ធាយ “តថាវុចាយ ច
បញ្ញត្តិយា អត្ថិតាយា” តិ។ វិភាគសញ្ញាវតោតិ កាមីភាវស្ស អនេកន្តិកត្តា
កាមធាតុយា អាយត្តត្តាភាវតោ ច “កាមី” តិ ន វត្ថុញ្ចោតិ បដិក្ខិបតីតិ
អធិប្បាយោ។

៦៣. កាយានុបស្សនាយាតិ ការណាវេទនមេតំ, កាយានុបស្សនាយ
ការណាភូតាយ ឯវំលទ្ធិកត្តាតិ អត្ថោ។ អាហាច្ច ភាសិតន្តិ “អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ
សវីរន្តិ អព្យាកតមេតំ មយា” តិ (ម. និ. ២.១២៨) អាហាច្ច ភាសិតំ។

បញ្ញត្តានុយោគវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. គតិអនុយោគវណ្ណានា

៦៩-៧២. “ឧស្សេន្តោ ‘តេន ហិ បុគ្គលោ សន្ធាវតី’ តិ អាធិមាហា” តិ វុត្ថំ,
“ឧស្សេន្តោ ‘ន វុត្ថំ បុគ្គលោ សន្ធាវតី’ តិ អាធិមាហា” តិ បន ភវិតព្វំ,
ឧស្សេន្តាតិ វា វុត្ថំ។

៩១. យេន រូបសង្ខារេន សវីរេន សទ្ធិ កច្ចតីតិ ឯត្ថ “រូបេន សទ្ធិ កច្ចតី” តិ
វេទន្តេន “រូបំ បុគ្គលោ” តិ អនុញ្ញាតត្ថា យេនាការេន តំ ជីវំ តំ សវីរន្តំ ឥទ្ធ
អាបជ្ជតិ, សោ វុត្ថព្វោ។ អសញ្ញបបត្តិ សន្ធាយាតិ និរយូបកស្ស បុគ្គលស្ស
អសញ្ញបកស្ស អរូបបកស្ស ច អន្តរាភវំ ន ឥច្ចតីតិ បុតិកោ អនន្តរំ ឧបបត្តិ
សន្ធាយាតិ អត្ថោ ធម្មព្វោ។ យេ បន បុតិកាលេ ឧបបត្តិកាលេ ច
អសញ្ញបបត្តិកាលេ ច អសញ្ញាសត្តេសុ សញ្ញា អត្ថីតិ កហេត្វា
អសញ្ញបកស្ស ច អន្តរាភវំ ឥច្ចយ្យំ, តេសំ អន្តរាភវការតោ “អសញ្ញបបត្តិ
អវេទនា” តិ ន សក្កា វុត្ថន្តិ។

៩២. អវេទនាតិ អាធិសុ តទញ្ញន្តិ សញ្ញាភវតោ អញ្ញំ
អសញ្ញានេវ សញ្ញាសញ្ញាយតនុបបត្តិ។ នេវ សញ្ញាសញ្ញាយតនេវ ហិ ន
វុត្ថំ សញ្ញា អត្ថីតិ ឥច្ចន្តិ។

៩៣. យស្មា រូបាធិធម្មវិជា បុគ្គលោ នត្ថីតិ ឥន្ទនុបាទានោ អត្ថីវិយ
ឥន្ទនេន រូបាធិឧបាទានោ បុគ្គលោ រូបាធិនាវិជា នត្ថីតិ លទ្ធិវសេន វេទតិ។

គតិអនុយោគវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១២. ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគវណ្ណានា

៩៧. នីលំ រូបំ ឧបាទាយ នីលោតិអាទិស្វតិ “នីលំ រូបំ ឧបាទាយ នីលកស្ស បុគ្គលស្ស បញ្ញត្តិ”តិ ឯត្ថ យោ បុដ្ឋោ នីលំ ឧបាទាយ នីលោតិ, តទាទិស្វតិ អត្ថោ។

៩៨. ធរកដ្ឋំសន្ទាយាតិ ធរកដ្ឋំសន្ទាយ វុត្ថំ, ន កុសលបញ្ញត្តិ។ “កុសលំ វេទនំ ឧបាទាយា”តិ មញ្ញមាសោ បដិជាតាតិ អត្ថោ ទដ្ឋញ្ចោ។

១១២. ឥទានិ ... បេ... ទស្សេតុំ “យថា វុត្ថ”ន្តិអាទិមាហាតិ បុព្វបក្ខំ ទស្សេត្វា ឧត្តរមាហាតិ វុត្ថំ ហោតិ។

១១៥. “យស្ស រូបំ សោ រូបវា”តិ ឧត្តរបក្ខេ វុត្ថំ វេទនំ ឧទ្ទិវត្វា “យស្មា”តិអាទិមាហា។

១១៦. ចិត្តានុបស្សនាវសេនាតិ ចិត្តានុបស្សនាវសេន បរិធិបិតស្ស សរកាទិចិត្តយោគស្ស វសេនាតិ អធិប្បាយោ។

១១៨. យេនាតិ ចក្កន្តិ “យេនា”តិ វុត្ថំ ករណំ ចក្កន្តិ អត្ថោ។ ចក្កមេវ រូបំ បស្សតីតិ វិញ្ញាណនិស្សយភារូបកមនមេវ ចក្កស្ស ទស្សនំ នាម ហោតីតិ សន្ទាយ វេទតិ។

ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៣. បុរិសកាវណុយោកវណ្ណានា

១២៣. ករណមត្ថន្តិ កម្មានំ និច្ឆាទកប្បយោជកភាវេន បវត្តា ខន្ធា។

១២៤. បុរិមកម្មេនវិទា បុគ្គលស្ស ជាតិ, ជាតស្ស ចវិជ្ជដ្ឋានាទីសុ សម្មា មិច្ឆា វា បវត្តិ នត្តីតិ សន្ទាយ “បុរិមកម្មមេវ តស្ស”តិអាទិមាហា។

១២៥. កម្មវដ្តស្បតិ៍ ឯត្ថ កម្មការកស្សយោ ការកោ, តេនបិ អញ្ញំ កម្មំ
កាតត្ថំ, តស្ស ការកេនបិ អញ្ញន្តិ ឯវំ កម្មវដ្តស្ប អនុបច្ឆេទំ វេទន្តិ។ បុគ្គលស្ស
ការកោ កម្មស្ស ការកោ អាបជ្ជតីតិ វិចារេតត្ថមេតំ។ មាតាបិតុហិ
ជនិតតាធិនា តស្ស ការកំ ឥច្ឆន្តស្ស កម្មការកានំ ការកបរម្បរា
អាបជ្ជតីតិ ឥទញ្ចវិចារេតត្ថំ។

១២៦. សុត្តវិរោធភយេនាតិ “សោ ករោតិ សោ បដិសំវេទយតីតិ ខោ,
ព្រាហ្មណ, អយមេកោ អន្តោ” តិអាធិហិ (សំ. និ. ២.៤៦) វិរោធភយា។

១២៧. “ឥធ នន្ទតិ បេច្ច នន្ទតី” តិ (ធជ. ប. ១៨) វេទនតោ កម្មករណាកាលេ
វិចារកបដិសំវេទនកាលេ ច សោយេវាតិ បដិជាតាតីតិ អធិប្បាយោ។
សយំកតំ សុខទុក្ខន្តិ ច បុដ្ឋោ “កី នុ ខោ, ភោ គោតម, សយំកតំ សុខំ ទុក្ខន្តិ?
មា ហេវំ កស្សចា” តិអាធិសុត្តវិរោធា (សំ. និ. ២.១៨) បដិក្ខិបតិ។

១២៨. លទ្ធិមត្តមេវេតន្តិ សោយេវេកោ នេវ សោ ហោតិ ន អញ្ញោតិ ឥទំ
បន នត្ថេវ, តស្មា ឯវំវាធិនោ អសយំការន្តិអាធិ អាបជ្ជតីតិ អធិប្បាយោ។
អបិចាតិអាធិនា ឥទំ ធស្សេតិ - ន បរស្ស ឥច្ឆាវសេនេវ “សោ ករោតិ” តិអាធិ
អនុយោគោ វុត្តោ, អថ ខោ “សោ ករោតិ” តិអាធិសុ ឯកំ អនិច្ឆន្តស្ស ឥតវំ,
តញ្ច អនិច្ឆន្តស្ស អញ្ញំ អាបជ្ជន្តិ ឯវំ ការកវេទកិច្ឆាយ វត្ថោ “សោ
ករោតិ” តិអាធិសុ តំ តំ អនិច្ឆាយ អាបជ្ជវសេនាបីតិ។ អថ វា ន កេវលំ “សោ
ករោតិ” តិអាធិនំ សព្វេសំ អាបជ្ជត្តា, អថ ខោ ឯកេកស្សេវ ច អាបជ្ជត្តា អយំ
អនុយោគោ កតោតិ ធស្សេតិ។ បុរិមនយេនេវាតិ ឯតេន “ឥធ នន្ទតី” តិអាធិ
សត្ថំ បដិជាធិនាធិការណំ ឯកតោ យោជេតត្ថន្តិ ធស្សេតិ។

បុរិសការាណុយោគវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កល្យាណវគ្គោ និដ្ឋិតោ។

១២. អភិញ្ញាទុយោគវណ្ណា

១៩៣. អភិញ្ញាទុយោគាទិវសេន អរហត្តសាធនាតិ ឯត្ថ “នទុ អត្ថិ កោចិ ឥទ្ធីវិកុព្ពតិ” តិ អភិញ្ញាទុយោគោ ច “ហព្វំ អត្ថិ កោចិ ឥទ្ធីវិកុព្ពតិ” តិ ឋបបដា ច “តេន វត វេ” តិ អាទិ ចាបដា ច អាទិសទ្ធីសង្កហិតោ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អាសវក្ខយញ្ញាណំ បនេត្ថ អភិញ្ញា វុត្តាតិ តទភិញ្ញាវតោ អរហតោ សាធនំ “អរហត្តសាធនា” តិ អាហា។ អរហតោ ហិ សាធនា តព្ពាវស្ស ច សាធនា ហោតិយេវាតិ។

អភិញ្ញាទុយោគវណ្ណា និដ្ឋិតា។

១៥-១៨. ញាតកាទុយោគាទិវណ្ណា

២០៩. តថាវុបស្សាតិ តតិយកោជិក្ខតស្ស សច្ចិកជ្ឈស្ស អភារវាតិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ បន បដិក្ខិបន្តោ អសច្ចិកជ្ឈំ តតិយកោជិក្ខតំ បុគ្គលំ វេទយ្យាតិ តាទិសំ បុគ្គលំ ឥច្ឆន្តោ ហិ សុត្តន ជិគ្ខហោតព្ពោ សិយា។ កស្មា? តថាវុបស្ស សច្ចិកជ្ឈស្ស អភារតោតិ, តថាវុបស្ស កស្សចិ សភាវស្ស អភារតោ បដិក្ខេចារហត្តា អត្តនោលទ្ធិ និគ្ខហិត្វា បដិក្ខេចោ បរវាទិស្សាតិ អយមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ញាតកាទុយោគាទិវណ្ណា និដ្ឋិតា។

១៩. បដិវេទនាទុយោគាទិវណ្ណា

២០៨. បរិគ្គហិតវេទនោតិ វេទនេន អបរិគ្គហិតវេទនស្ស “សុខិតោស្មី, ទុក្ខិតោស្មី” តិ ជាននំ បជាននំ នាម ន ហោតីតិ ទស្សេតិ យោការៈចរស្ស សុខុមានម្យី វេទនានំ បរិច្ឆេទនសមត្ថតញ្ច។

២២៨. លក្ខណាវចនន្តិ រូបពុទ្ធកមនំ សហរូបភារោ, ពហិទ្ធា និក្ខមនំ វិជារូបភារោតិ អធិប្បាយោ។

២៣៧. ឥមា ខោតិ ឌីឡារិកោ អត្ថបដិលាភោ មនោមយោ អត្ថបដិលាភោ អរូចោ អត្ថបដិលាភោតិ ឥមា លោកស្ស សមញ្ញា, យាហិ តថាគតោ វោហាវតិ អបរាមសំ, យោ សច្ចោ មោយោ វា សិយា, តស្មី អនុបលព្ពមាទេបិ អត្ថនិ តទនុបលព្ពតោយេវ បរាមាសំ អត្ថទិដ្ឋី អនុប្បាទេន្តោ លោកេ អត្ថបដិលាភោតិ បវត្ថវោហារវសេនេវ វោហាវតីតិ អយមេត្ថ អត្តោ។ ឯត្ថ ច បច្ចត្ថសាមញ្ញលក្ខណាវសេន បុគ្គលស្ស អត្ថិតំ បដិក្ខិបិត្វា លោកវោហារេន អត្ថិតំ វេទនេន បុគ្គលោតិ កោចិ សភារោ នត្ថិតិ វុត្ថំ ហោតិ។ សតិ ហិ តស្មី អត្ថនោ សភារេនេវ អត្ថិតា វត្ថុញ្ចា សិយា, ន លោកវោហារេនាតិ។ ឥមីនា បន យថា សមេតិ, យថា ច បរាមាសោ ន ហោតិ, ឯវំ ឥតោ បុរិមា ច អត្ថវណ្ណានា យោជេតញ្ច។

លោកសម្មតិការណ៍ន្តិ យស្មា លោកសម្មតិវសេន បវត្ថំ, តស្មា សច្ចន្តិ វុត្ថំ ហោតិ។ តថលក្ខណ៍ន្តិ តថការណំ។ យស្មា ធម្មានំ តថតាយ បវត្ថំ, តស្មា សច្ចន្តិ ទស្សេតិ។

បដិវេទានុយោកាទិវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បរិហានិកថា

១. វាទយុត្តិបរិហានិកថាវណ្ណានា

២៣៩. “ឡើយ, ភិក្ខុវេ, ធម្មា សេក្ខស្ស ភិក្ខុនោ បរិហានាយ សំវត្ថន្តី” តិ (អ. និ. ២.១៨៥) ឥទំ សុត្តំ អរហតោ បរិហានិលទ្ធិយា ន និស្សយោ, អថ ខោ អនាគាមិអាទីនំ បរិហានិលទ្ធិយា, តស្មា អរហតោបិ បរិហានី ឥច្ឆន្តីតិ ឯត្ថ បិ- សន្នេន អនាគាមិស្សបិ សកទាគាមិស្សបីតិ យោជេតព្ពំ។

“តតិយស្មិម្បិ មុទិន្ទ្រិយាវ អធិប្បតា។ តេសញ្ចិ សព្ពេសម្បិ បរិហានិ ន ហោតីតិ តស្ស លទ្ធិ” តិ បុរិមចាហោ, មុទិន្ទ្រិយេស្សេវ បន អធិប្បតេសុ បរិក្ខេបោ ន កាតព្វោ សិយា, កតោ ច, តស្មា “តតិយស្មិម្បិ តិក្ខុទ្រិយាវ អធិប្បតា។ តេសញ្ចិ សព្ពេសម្បិ បរិហានិ ន ហោតីតិ តស្ស លទ្ធិ” តិ បឋន្តី។

អយោនិសោ អត្ថំ គហេត្វាតិ សោតាបន្នោយេវ និយតោតិ វុត្តោតិ សោយេវ ន បរិហាយតិ, ន ឥតវេតិ អត្ថំ គហេត្វា។ “ឧបរិមគ្គត្ថាយា” តិ វុត្តំ អត្ថំ អគ្គហេត្វា និយតោតិ សោតាបត្តិជលា ន បរិហាយតីតិ ឯតមត្ថំ គណ្ហីតិ បន វទន្តី។

វាទយុត្តិបរិហានិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អរិយបុគ្គលសំសន្ននបរិហានិវណ្ណានា

២៤១. យំ បនេត្តាតិអាទិម្ហំ ទស្សនមគ្គជលេ បិតស្ស អនន្តរំ អរហត្តប្បត្តិ, តតោ បរិហាយិត្វា តត្ថ ច ហំនំ ឥច្ឆន្តោ បុន វាយាមេន តទនន្តរំ អរហត្តប្បត្តិ ន ឥច្ឆតីតិ វិចារេតព្ពមេតំ។

២៦២. អវសិប្បត្តោ ឈានលាភីតិ សេក្ខោ វុត្តោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ បុប្ផនោ បន
វសិប្បត្តោ អវសិប្បត្តោ ច សមយវិមុត្តអសមយវិមុត្តតន្តិយា អគ្គហិរោ,
ភជាបិយមាណោ បន សមាបត្តិវិក្ខម្ពិតានំ កិលេសានំ វសេន សមយវិមុត្តការំ
ភជេយ្យាតិ វុត្តោតិ។

អរិយបុគ្គលសំសន្តនបរិហានិវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. សុត្តសាធនបរិហានិវណ្ណានា

២៦៥. ឧត្តមហីនភេទោ “តត្រា យាយំ បដិបទា សុខា ទិប្បាភិញ្ញា, សា
ឧកយេនេវ បណ្ឌិតា អក្ខាយតី” តិ អាទិសុត្តវសេន (ធិ. និ. ៣. ១៥២) វុត្តោ។ “ទិដ្ឋំ
សុតំ មុត” តិ ឯត្ថវិយ មុតសន្នោ បត្តព្វំ វេទតីតិ អាហា “ធម្មនារហ” តិ។

២៦៧. អប្បត្តបរិហានាយ ចេវ សំវត្តន្តិ យថាកតសន្និដ្ឋានស្ស
សមយវិមុត្តស្សាតិ អធិប្បាយោ។

សុត្តសាធនបរិហានិវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បរិហានិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. ព្រហ្មចរិយកថា

១. សុទ្ធព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណានា

២៦៩. “បរិនិម្ពិតវសវត្តិទេវេ ឧបាទាយ តទុបរី” តិ វុត្តំ, “តីហិ, ភិក្ខុវេ,
ហានេហិ” តិ (អ. និ. ៩. ២១) បន សុត្តស្ស វេទនេន ហេដ្ឋាបិ មគ្គការីនម្បិ ន
ឥច្ឆន្តីតិ វិញ្ញាយតិ។

២៧០. “តិប្បីនព្វោវ ឯកទ្វានព្វា ទេវានំ មគ្គបដិលាភំ សន្ធាយ បដិក្ខេហោ
តស្សេវា” តិ វុត្ថំ, “យត្ថ នត្ថី” តិ បន ឱកាសវសេន បុដ្ឋោ បុគ្គលវសេន តស្ស
បដិក្ខេហោ ន យុត្តោ។ យទិ ច តស្សាយំ អធិប្បាយោ, សកវាទិនា
សមាធាធិប្បាយត្តា ន និគ្គហោតព្វោ។

២៧១. ឯកន្តវិកបញ្ញាតិ បរវាទីសកវាទិនំ អញ្ញមញ្ញំ បញ្ញន្តវិកា បញ្ញា។

សុទ្ធព្រាហ្មចរិយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សំសន្ននព្រាហ្មចរិយកថាវណ្ណានា

២៧៣. វូចាវចរមគ្គេន ហិ សោ ឥធិវិហាយនិដ្ឋោ នាម ជាតោតិ ឥទំ “ឥធ
ភាវិតមក្កោ ហិ អនាគាមី ឥធិវិហាយនិដ្ឋោ នាម ហោតិ” តិ អាទិកេន
លទ្ធិកិត្តនេន កេមំ សមេតីតិ វិចារេតព្វំ។ បុព្វេ បន អនាគាមី ឯវ អនាគាមីតិ
វុត្តោ, ឥធ ឈានានាគាមីសោតាបន្នាទិកោតិ អធិប្បាយោ។ ឥធ អរហត្ថមគ្គំ
ភាវេត្វា ឥធរេ ជលំ សច្ចិករោន្តំ “ឥធបរិនិព្វាយី” តិ វទតិ, ឥធ បន មគ្គំ ភាវេត្វា
តត្ថ ជលំ សច្ចិករោន្តំ “តត្ថបរិនិព្វាយី អរហា” តិ។

សំសន្ននព្រាហ្មចរិយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ព្រាហ្មចរិយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ឱធិសោកថាវណ្ណានា

២៧៤. ឱធិសោ ឱធិសោតិ ឯតស្ស អត្ថំ ទស្សន្តោ “ឯកទេសេន
ឯកទេសេនា” តិ អាហា។

ឱធិសោកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ជហតិកថាវណ្ណានា

១. នសុត្តាហរណកថាវណ្ណានា

២៨០. កិច្ចសញ្ញាវន្តិ តីហិ បហាតព្ពស្ស បហ័នតំ។ តំ បន កិច្ចំ យទិ តេនេវ
មគ្គេន សិដ្ឋតីតិ លទ្ធិ, បុព្វជ្ជនកាលេ ឯវ កាមរាគព្យាបាទា បហ័នាតិ លទ្ធិតិ
ឯតំ នសមេតិ, តស្មា បុព្វជ្ជនកាលេ បហ័នានម្យំ ទស្សនមគ្គេ ឧប្បន្នេ បុន
កទាចិ អនុប្បត្តិតោ តិណ្ណំ មគ្គានំ កិច្ចំ សម្ភវតីតិ អធិប្បាយោ។

នសុត្តាហរណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ជហតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. សព្ពមត្ថីតិកថា

១. វាទយុត្តិវណ្ណានា

២៨២. សព្ពស្មី សរីរេ សព្ពន្តិ សិរសិ ចាទា បច្ឆតោ ចក្ខុនីតិ ឯវំ សព្ពំ សព្ពត្ថ
អត្ថីតិ អត្ថោ។ សព្ពស្មី កាលេតិ ពាលកាលេ យុវតា, វុឌ្ឍកាលេ ពាលតា, ឯវំ
សព្ពស្មី កាលេ សព្ពំ។ សព្ពេនាការេនាតិ នីលាការេន បីតំ, បីតាការេន
លោហិតន្តិ ឯវំ។ សព្ពេសុ ធម្មេស្វតិ ចក្ខុស្មី សោតំ, សោតស្មី យានន្តិ ឯវំ។
អយុត្តន្តិ យោគរហិតំ វទតិ, តំ បន ឯកសភាវំ។ កថំ បន ឯកសភាវស្ស
យោគរហិតតាតិ តំ ទស្សន្តោ “នាសភាវានញ្ចី” តិអាទិមាហា។ ទិន្នញ្ចី
នាសភាវានំ អង្គុលីនំ មេណ្ឌាកានំ វា អញ្ញមញ្ញយោគោ ហោតិ, ន ឯកស្សេវ
សតោ, តស្មា យោ នាសភាវេសុ ហោតិ យោគោ, តេន រហិតំ ឯកសភាវំ
អយោគន្តិ វុត្តំ។ ឥទំ បុច្ឆតីតិ បរវាទិទិដ្ឋិយា មិច្ឆាទិដ្ឋិការំ គហេត្វា ឧប្បន្នាយ
អត្តនោ ទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋិការោ អត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។

វាទយុត្តិវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. កាលសំសន្តនវណ្ណានា

២៨៥. អតីតាណាគតំ បហាយ បច្ចុប្បន្នរូបមេវ អប្បិយំ អវិកជិតតំ
កវត្វាតិ បច្ចុប្បន្នសន្តេន រូបសន្តេន ចាតិ ឧភោហិបិ បច្ចុប្បន្នរូបមេវ វត្ថុតំ
កត្វាតិ វុត្ថំ ហោតិ។ បញ្ញត្តិយា អវិកតត្វាតិ ឯតេន ឥទំ វិញ្ញាយតិ “ន
រូបបញ្ញត្តិ វិយ វត្ថុបញ្ញត្តិ សភាវចរិន្នេ បវត្តា វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, អថ ខោ
បុញ្ញបរិយវសេន បវត្តមានំ រូបសមូហំ ឧបាទាយ បវត្តា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ,
តស្មា វត្ថុភាវស្ស ឱនាតភាវវិកមេ វិកមាវត្ថុព្ពតា យុត្តា, ន បន រូបភាវស្ស
បច្ចុប្បន្នភាវវិកមេ”តិ។

កាលសំសន្តនវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វចនសោធនវណ្ណានា

២៨៨. អនាគតំ វា បច្ចុប្បន្នំ វា ហុត្វា ហោតីតិ វុត្ថន្តិ ឯត្ថ អនាគតំ
អនាគតំ ហុត្វា បុន បច្ចុប្បន្នំ ហោន្តំ ហុត្វា ហោតីតិ, តថា បច្ចុប្បន្នំ បច្ចុប្បន្នំ
ហោន្តំ បុព្វេ អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ហោតីតិ ហុត្វា ហោតីតិ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កី
តេ តម្បី ហុត្វា ហោតីតិ តព្ពាវវិកមតោ ហុត្វា ហោតិភាវានុបរមំ អនុបច្ឆេនំ
បុច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ យុត្តោ។ ហុត្វា ភូតស្ស បុន ហុត្វា អភាវតោតិ អនាគតំ
ហុត្វា បច្ចុប្បន្នភូតស្ស បុន អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នភាវតោ។

យស្មា តន្តិ តំ ហុត្វា ភូតំ បច្ចុប្បន្នំ យស្មា អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ហោន្តំ
“ហុត្វា ហោតី”តិ សម្ព័ន្ធំ គតំ, តស្មា ធុតិយម្បី “ហុត្វា ហោតី”តិ វចនំ
អរហតីតិ បដិជានាតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ បន ធម្មេ ហុត្វា ហោតិភាវានុបរមំ

វេទន្តស្ស អធិប្បសេសវិសាលោ នហុត្វាន ហោតិការ៉ានុបរមោ អាបជ្ជតីតិ
អធិប្បាយេន “អថ ន”ន្តិអាទិមាហ។

បដិក្ខិត្តនយេនាតិ កាលនានត្ថេន។ បដិញ្ញាតនយេនាតិ អត្តានានត្ថេន។
អត្តានានត្ថំ ឥច្ឆន្តោបិ បន អនាគតស្ស បច្ចុប្បន្នេ វុត្ថំ ហោតិការ៉ំ, បច្ចុប្បន្នស្ស
ច អនាគតេ វុត្ថំ ហុត្វាការ៉ំ កថំ បដិជាតាតីតិ វិចារេតព្ពំ។ អត្តានានត្ថមេវ ហិ
តេន អនុញ្ញាយតិ, ន អនាគតេ បច្ចុប្បន្នភារោ, បច្ចុប្បន្នេ វា អនាគតភារោតិ។
បុរិមំ បដិក្ខិត្តបញ្ចំ បរិវត្តិត្វាតិ អនុញ្ញាតបញ្ញាស្ស ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា
ហោតីតិ ទោសោ វុត្តោតិ អវុត្តទោសំ អតិក្កម្ម បដិក្ខិត្តបញ្ចំ បុន គហេត្វា
តេន ចោទេតីតិ អត្តោ។ ឯត្ថ ច អត្តានានត្ថេន ហុត្វាហោតីតិ អនុជានន្តស្ស
ទោសោ កាលនានត្តាយេវ អនាគតំ បច្ចុប្បន្នន្តិ បដិក្ខេបេន កថំ ហោតីតិ?
តស្សេវ អនុជាននបដិក្ខេបតោតិ អធិប្បាយោ។

ឯកេកន្តិ អនាគតម្បិ ន ហុត្វា ន ហោតិ បច្ចុប្បន្នម្បិ តទុកយំ គហេត្វា
“ឯកេកំ ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី”តិ វុត្ថំ, ន ឯកេកមេវ ន ហុត្វា ន
ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតីតិ។ ឯស នយោ បុរិមស្មី “ឯកេកំ ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា
ហោតី”តិ វេចនេបិ។ អនាគតស្ស ហិ “ហុត្វា ហោតី”តិ នាមំ បច្ចុប្បន្នស្ស ចាតិ
ទ្វេបិ នាមានិ សង្កហេត្វា “ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតី”តិ ចោទិតំ, តថា “ន
ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី”តិ ចាតិ អធិប្បាយោ។ សព្ពតោ អន្ធការេន
បរិយោនឆោវិយាតិ ឯតេន អបរិយោនឆេន បដិជានិតព្ពំ សិយាតិ ទស្សេតិ។
ឯត្ថ ច បុរិមនយេ ហុត្វា ភូតស្ស បុន ហុត្វាហោតិភារោ ចោទិតោ,
ទុតិយនយេ អនាគតាទីសុ ឯកេកស្ស ហុត្វាហោតិនាមតាតិ អយំ
វិសេសោ។

វេចនសោធនវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អតីតព្យាណាទិកថាវណ្ណានា

២៩០. បុន បុដ្ឋោ...បេ... អត្ថិតាយ បដិជានាតីតិ ឯត្ថ បច្ចុប្បន្នំព្យាណំ
តេនាតិ ឯតេន អនុវត្តមាណាបេក្ខនវេនេន កមំ វុច្ចតីតិ វិចារេតត្ថំ។

អតីតព្យាណាទិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អរហន្តាទិកថាវណ្ណានា

២៩១. យុត្តិវិរោធនោ អរហតោ សវកាទិកាវេ បុប្ផនេន អនានត្ថំ
ព្រហ្មចរិយវាសស្ស អជលតាតិ ឯវមាទិកោ ទដ្ឋព្ពោ។

អរហន្តាទិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បទសោធនកថាវណ្ណានា

២៩២. តេន ការណេនាតិ អតីតអត្ថិសទ្ធានំ ឯកត្ថត្តា អត្ថិសទ្ធត្ថស្ស ច
ន្ទាតីតភាវតោ “អតីតំ ន្ទាតីតំ, ន្ទាតីតញ្ច អតីតំ ហោតី”តិ វុត្ថំ ហោតិ។ ឯត្ថ
បន អតីតាទីនំ អត្ថិតំ វេទន្តស្ស បរវាទិស្សេវាយំ ទោសោ យថា អាបដ្ឋតិ, ន បន
“និព្ពានំ អត្ថី”តិ វេទន្តស្ស សកវាទិស្ស, តថា បដិចារេតត្ថំ។

បទសោធនកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សព្វមត្ថីតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. ឯកច្ចំអត្ថិតិកថា

១. អតីតាទិឯកច្ចកថាវណ្ណានា

២៩៩. តិណ្ណំ រាសីនន្តិ អរិបក្កវិចាករិបក្កវិចាកអរិចាកានំ។
វោហារវសេន អរិបក្កវិចាកានំ អត្ថិតំ វេទន្តោ កមំ ចោទេតព្ពោតិ វិចារេតិ
“កម្មបចយំ ចិត្តវិប្បយុត្តំ សង្ខារំ ឥច្ឆន្តិ”តិ។

ឯកច្ចំអត្ថិតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណានា

៣០០. លោកុត្តរភារំ បុច្ឆនត្ថាយាតិ លោកិយលោកុត្តរាយ សម្មាសតិយា
សតិបដ្ឋានត្ថា, លោកុត្តរាយយេវ វា បរមត្ថសតិបដ្ឋានត្ថា តស្ស វសេន
លោកុត្តរភារំ បុច្ឆនត្ថាយាតិ អត្ថោ។ បភេទបុច្ឆាវសេនាតិ
លោកិយលោកុត្តរសតិបដ្ឋានសមុទាយភូតស្ស សតិបដ្ឋានស្ស បភេទានំ
បុច្ឆាវសេន។

សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. ហោវត្ថិកថាវណ្ណានា

៣០២. អយោនិសោ បតិជ្ជាបិតត្ថាតិ អវត្តពុត្តវេន ឧបេក្ខិតព្ពេន
បតិជ្ជាបិតត្ថាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ហោវត្ថិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ឧតិយវគ្គោ

១. បរូបហារវណ្ណានា

៣០៧. អធិមានិកានំ សុក្កវិស្សជ្ជនស្សនំវិចារេតព្ពំ។ តេ ហិ
សមាធិវិបស្សនាហិវិក្ខម្ពីតរាគាវ, ពាហិរកានម្បិ ច កាមេសុវីតរាគានំ
សុក្កវិស្សជ្ជយា អភារោ វុត្តោតិ។ អធិមានិកបុព្វា បន អធិប្បតា សិយុំ។

៣០៨. វចសាយត្ថេតិ និច្ចយត្ថេ, “កី ការណា”តិ បន ការណស្ស
បុច្ឆិតត្តា ព្រហ្មចរិយកថាយំ វិយ ការណាត្ថេតិ យុត្តំ។

បរុបហារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. វចីភេទកថាវណ្ណានា

៣២៦. វចីភេទកថាយំ លោកុត្តរំ បឋមដ្ឋានំ សមាបន្នោតិ បឋមមគ្គំ
សន្ធាយ វនតិ, យស្មា សោ ទុក្ខន្តិវិបស្សតិ, តស្មា ទុក្ខមិច្ឆេវ វាចំ ភាសតិ, ន
សមុទយោតិអាទីនីតិ អធិប្បាយោ។

៣២៨. យេន តំ សទ្ធិ សុណាតីតិ ឥទំ វចីសមុជ្ឈាបនក្ខណោ ឯវ ឯតំ សទ្ធិ
សុណាតីតិ ឥច្ឆិតេ អាហេបិតេ វា យុដ្ឋិតិ។

៣៣២. លោកុត្តរមគ្គក្ខណោ វចីភេទំ ឥច្ឆតោ បរស្ស អភិក្ខុសុត្តាហារណោ
អធិប្បាយោ វត្ថុត្តោ។

វចីភេទកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ចិត្តដ្ឋិតិកថាវណ្ណានា

៣៣៥. ចិត្តដ្ឋិតិកថាយំ ចុល្លាសីតិ...បេ.... អាធិវចនវសេនាតិ អារុប្បយេវ
ឯវំ យាវតាយុកដ្ឋានំ វុត្តំ, ន អញ្ញត្តាតិ កត្វា បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯតេន
បន “ន ត្វេវ តេបិ តិដ្ឋន្តិ, ជ្ជីហិ ចិត្តសមោហិតា”តិ (មហានិ. ១០ ថោកំ វិសទិសំ)

ធុតិយាបិ អឱកថា បស្សិតញ្ច។ បុរិមាយ ច វស្សសតាធិដ្ឋានានុញ្ញាយ
អវិរោធាវិភាវេតញ្ច។ មុហុត្ថំ មុហុត្ថន្តិ បញ្ចោ សកវាធិនា បុច្ឆិតោវិយ
វុត្តោ, បរវាធិនា បន បុច្ឆិតោតិ ទដ្ឋញ្ច។

ចិត្តដ្ឋិតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. អនុបុញ្ញាភិសមយកថាវណ្ណានា

៣៣៩. អនុបុញ្ញាភិសមយកថាយំ អថវាតិអាធិនា ៩ទំ ទស្សេតិ - ចតុន្នំ
ញ្ញាណានំ ឯកមគ្គការតោ ន ឯកមគ្គស្ស ពហុភាវាបត្តិ, អនុបុព្វេន ច
សោតាបត្តិមគ្គំ ភាវេតីតិ ឧបបន្នន្តិ បដិជាតាតីតិ។

៣៤៤. តទាតិ ទស្សនេ បរិនិដ្ឋិតេ។

៣៤៥. អដ្ឋហិញ្ញាណោហីតិ ឯត្ថ បដិសម្ពិទ្ធាញ្ញាណោហិ សហ អដ្ឋសុ
គហិតេសុ និរុត្តិបដិកានបដិសម្ពិទ្ធាហិ សោតាបត្តិផលសន្និកិរិយា កថំ
ហោតីតិ វិចារេតញ្ច។

អនុបុញ្ញាភិសមយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. វេហារកថាវណ្ណានា

៣៤៧. វេហារកថាយំ ឧទាហុ សោតាធិនិបីតិ ឯកន្តលោកិយេសុ
វិសយវិសយីសុ វិសយស្សេវ លោកុត្តរភាវោ, នវិសយីនន្តិ នត្ថត្ថ ការណំ។
យថា ច វិសយីនំ លោកុត្តរភាវោ អសិទ្ធោ, តថាវិសយស្ស សធាយតនស្ស។
តត្ថ យថា អសិទ្ធលោកុត្តរភាវស្ស តស្ស លោកុត្តរតា, ឯវំ សោតាធិនំ
អាបន្នាតិ កិច្ចំ តានិបិ លោកុត្តរាធិតិ អត្ថោ ទដ្ឋញ្ច។

យទិ លោកុត្តរេ បដិហញ្ញេយ្យ, លោកុត្តរោ សិយាតិ អត្ថោ ន គហេតញ្ញោ។
ន ហិ លោកុត្តរេ បដិហញ្ញាតីតិ បរិកប្បិតេបិ សទ្ធស្ស លោកុត្តរភារោ អត្ថីតិ
អធិប្បាយោ។ “លោកិយេន ញ្ញាណោ”តិ ឧទ្ធដំ, “វិញ្ញាណោ”តិ បន ចាឡិ,
តញ្ញាវិញ្ញាណំ សោតសម្ពុទ្ធនេន សោតវិញ្ញាណាន្តិវិញ្ញាយតីតិ។ អនេកន្តតាតិ
លោកិយេន ញ្ញាណោ ជានិតត្ថតោ លោកិយោតិ ឯតស្ស ហេតុស្ស
លោកិយេ លោកុត្តរេ ច សម្ពុតោ អនេកន្តភារោ សិយាតិ អធិប្បាយោ។

វោហារកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. និរោធកថាវណ្ណានា

៣៥៣. ទ្វេ ទុក្ខសច្ចានិ ន ឥច្ឆតីតិ យេសំ ធ្វិទ្ធិ ធ្វិហិ និរោធបិ ភវិតព្ពំ, តានិ
ទ្វេ ទុក្ខសច្ចានិ ន ឥច្ឆតីតិ វុត្ថំ ហោតិ។ យេ បដិសម្ព័យ លោកុត្តរេន ញ្ញាណោ
អនិរុទ្ធាតិអាទិនា បដិសម្ព័យ វិនា និរុទ្ធា អសមុទាចរណសម្ព័យ
អប្បដិសម្ព័យនិរុទ្ធាតិ ទស្សេតិ, ន ឧប្បជ្ឈិតា ភក្កាតិ។ តេន អប្បដិសម្ព័យនិរោធា
ច អសមុទាចរណនិរោធាតិ ទស្ស៍តំ ហោតិ។

និរោធកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុតិយវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយវគ្គោ

១. ពលកថាវណ្ណានា

៣៥៤. ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្ថំ អសាធារណាន្តិ យថា និទ្ទេសតោវិត្តារតោ
សព្ពំ សព្ពាការំ ហិណដ្ឋានាទី អជានន្តាបិ “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ

ទិដ្ឋិសម្បជ្ជោ បុគ្គលោ កក្កា សង្ខារំ និច្ចតោ ឧបគន្ធយ្យា”តិអាទិនា (អ. និ. ១.២៦៨) ឋានាដ្ឋានានិ ឧទ្ទេសតោ សង្ខេបតោ សាវកា ជានន្តិ, ន ឃំ “អាសយំ ជាតាតិ អនុសយំ ជាតាតិ”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១១៣) ឧទ្ទេសមត្តនបិ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ ជានន្តតិ “អសាធារណា”ន្តិ អាហ។ ថេរេន បន សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខុមុទុកាវជាននមត្តំ សន្ធាយ “សត្តានំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ យថាភូតំ បជាតាមី”តិ (បដិ. ម. ២.៤៤) វុត្តំ, ន យថាវុត្តំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញ្ញាណំ តថាគតពលន្តិ អយមេត្ត អធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ “ឧទ្ទេសតោ ឋានាដ្ឋានានិមត្តជាននវសេន បដិជាតាតិ”តិ វុត្តំ, ឃំ បន បដិជានន្តេន “តថាគតពលំ សាវកសាធារណា”ន្តិ ឥទម្បិ ឃំមេវ បដិញ្ញាតំ សិយាតិ កថមយំ ចោទេតព្ពោ សិយា។

៣៥៦. សេសេសុ បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស ឋានាដ្ឋានញ្ញាណានិនំ សាធារណាសាធារណត្តា តត្ថ សាធារណាបក្ខំ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ។

ពលកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អរិយន្តិកថាវណ្ណានា

៣៥៧. សង្ខារេ សន្ធាយ បដិជានន្តស្ស ទិដ្ឋំ ជស្សានំ សមោធានំ កថំ អាបដ្ឋតិ យថាវុត្តនយេនាតិ វិចារេតព្ពំ។ បរិកប្បនវសេន អាហេបេត្វា ឋេបេតព្ពតាយ សត្តោ “បណ្ឌិដី”តិ វុត្តោ។ សោ បន ឯកស្មិម្បិ អាហេបេត្វា ន ឋេបេតព្ពោតិ ឯកស្មិម្បិ អាហេបេត្វា ឋេបេតព្ពេន តេន វហិតតា វុត្តោ។

អរិយន្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. វិមុច្ចមានកថាវណ្ណានា

៣៦៦. ឈាននវិក្ខម្ពនវិមុត្តិយាវិមុត្តំ ចិត្តំ មគ្គកូលោ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា
វិមុច្ចមានំ នាម ហោតីតិ ឯតិស្សាលទ្ធិយា កោ ទោសោតិ វិចារេតព្ពំ។ យទិ
វិប្បកតនិទ្ទេសេ ទោសោ, តត្រាបិ តេនវិមុច្ចមានតាយ “វិមុត្តំ វិមុច្ចមាន”ន្តិ
វុត្តំ។ សតិ ច ទោសេ ឧប្បាទកូលោវិមុត្តំ, វេយកូលោវិមុច្ចមានន្តិ
វិមុត្តវិមុច្ចមានវចនស្ស ន ចោទេតព្ពំ សិយា, អថ ខោវិមុច្ចមានវចនមេវាតិ។
ឯកទេសេន, ឯកទេសេ វាវិមុច្ចមានស្ស ច វិមុត្តកិរិយាយ ឯកទេសោ
វិសេសំ ហោតីតិ “ការវចនបុសក”ន្តិ វុត្តំ។ កដាទយោតិ កជបដាទយោ។
ឯកេនេវ ចិត្តេនាតិ ឯកេនេវ ជលចិត្តេនាតិ អធិប្បាយោ។

វិមុច្ចមានកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. អដ្ឋមកកថាវណ្ណានា

៣៦៨. អនុលោមគោត្រតុកូលោបិ អសមុទាចរន្តា មគ្គកូលោបិ បហីនា
ឯវ នាម ភវេយ្យន្តិលទ្ធិ ឧប្បន្នាតិ អធិប្បាយេន អនុលោមគោត្រតុក្កហាណំ
ករោតិ។

អដ្ឋមកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណានា

៣៧០. ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភតិ អប្បដិលទ្ធិន្ទ្រិយត្តា អនិន្ទ្រិយភូតានិ សទ្ធាធីនិ
និយ្យានិកានិ ភាវេន្តោ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភតិ, ន បន ឥន្ទ្រិយានិ ភាវេន្តោតិ
អធិប្បាយោ។

អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. ធិព្គបក្ខកថាវណ្ណានា

៣៧៣. ឧបត្ថន្ធទ្វិន្ទិយថាវិសយានុភាវគោចរេហិវិសិដ្ឋំហោតិ, តថា
បច្ចយត្វតេន កតពលាធានន្តិ អត្ថោ។ តំមត្តមេវាតិ បុរិមំ មំសចក្ខុមត្តមេវ
ធម្មបត្តន្តំ នហោតីតិ អត្ថោ។ អនាថាជគតន្តិ មំសចក្ខុនា គហោតព្ពដ្ឋានំ
អាថាជំ នាគតំ។ ឯត្ថ ច វិសយស្ស ធិបកំ អានុភាវគោចរាធមេវ អសធិសតំ
វនន្តោ យាធិសោ មំសចក្ខុស្ស វិសយោតិ វិសយគ្គហណំ ន
វិសយវិសេសធស្សនត្ថំ, អថ ខោ យាធិសេ វិសយេ អានុភាវគោចរវិសេសា
ហោន្តិ, តាធិសស្ស រូបវិសយស្ស ធស្សនត្ថន្តិ ធិបេតិ, សធិសស្ស វាវិសយស្ស
អានុភាវគោចរវិសេសោវវិសេសំ។

ន ច មំសចក្ខុមេវ ធិព្គបក្ខតិ ឥច្ឆតីតិ ធម្មបត្តន្តកាលេ បុរិមំ
មំសចក្ខុមេវាតិ ន ឥច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ។ មំសចក្ខុស្ស ឧប្បាទោ មគ្គោតិ
មំសចក្ខុបច្ចយតាធស្សនត្ថមេវ វុត្ថំ, ន តេន អនុថាធិន្តតាសាធនត្ថំ។
រូចាវចរិកានន្តិ រូចាវចរជ្ឈានបច្ចយេន ឧប្បន្នានិ មហាក្ខតានិ រូចាវចរិកានីតិ
សោ ឥច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯស នយោ “អរូចាវចរិកាន”ន្តិ ឯត្ថាបិ។
អរូចាវចរក្ខណោ រូចាវចរិក្ខស្ស អភាវា បដិក្ខិបតីតិ តស្មីយេវ ខណោ
រូចាវចរំ ហុត្វា អរូចាវចរំ ន ជាតន្តិ បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយោ។

៣៧៤. កិញ្ចាបិ ធិព្គបក្ខនោ ធម្មបត្តន្តស្ស បញ្ញាបក្ខភាវំ ន ឥច្ឆតិ, យេន
តីណិ ចក្ខុនិ ធម្មបត្តម្តេន ចក្ខុន្តរភាវំ វនតោ ភវេយ្យន្តិ អធិប្បាយោ។

ធិព្គបក្ខកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. យថាកម្មបគតញ្ញាណកថាវណ្ណានា

៣៧៧. ធិព្ពេន ចក្ខុនា យថាកម្មបគេ សត្តេ បដាធាតីតិ
យថាកម្មបគតញ្ញាណស្ស ឧបនិស្សយេ ធិព្ពចក្ខុម្ហិ ករណនិទ្ទេសោ កតោ, ន
យថាកម្មបគតជាធនកិច្ចកេ។ តំកិច្ចកេយេវ បន បរោ ករណនិទ្ទេសំ
មញ្ញតីតិ អាហា “អយោនិសោ គហេត្វា”តិ។ យថាកម្មបគតញ្ញាណមេវ
ធិព្ពចក្ខុន្តិលទ្ធិតិ ឥមិនា វចនេន ធិព្ពចក្ខុមេវ យថាកម្មបគតញ្ញាណន្តិ ឯវំ
ភវិតព្ពំ។ ឯវ-សន្តោ ច អដ្ឋានេ បិតោ ធិព្ពចក្ខុសទ្ធស្ស បរតោ យោជេតព្ពោ។
យថាកម្មបគតញ្ញាណស្ស ហិ សោ ធិព្ពចក្ខុតោ អត្ថន្តរភាវំ និវារេតិ។ ន ហិ
ធិព្ពចក្ខុស្ស យថាកម្មបគតញ្ញាណតោតិ។

យថាកម្មបគតញ្ញាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. សំវរកថាវណ្ណានា

៣៧៩. ចាតុមហារាជិកានំ សំវរាសំវរសញ្ញាវោ អាជាធានិយសុត្តេន
បកាសិតោតិ “តាវតីសេ ទេវេ ឧបាទាយា”តិ អាហា។ ឯវំ សតិ សុគតិកថាយំ
“តាវតីសេ សង្កហិតានំ បុព្ពទេវានំ សុរាចានំ, សក្កទេវានំ សុរាចាននិវារណំ
សុយ្យតិ, តំ តេសំ សុរាចានំ អសំវរោ ន ហោតី”តិ វត្ថុព្ពំ ហោតិ។

សំវរកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តតិយវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថវគ្គោ

១. គិហិស្ស អរហនិកថាវណ្ណានា

៣៨៧. គិហិសំយោជនសម្មយុត្តតាយាតិ ឯតេន
គិហិនន្តរាគសម្មយុត្តតាយ ឯវ “គិហិ”តិ វុច្ចតិ, ន ព្យញ្ញនមត្តេនាតិ ឥមមត្តំ
នស្សេតិ។

គិហិស្ស អរហាតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ឧបបត្តិកថាវណ្ណានា

៣៨៨. អយោនិសោតិ ឡិបថាតិកោ ហោតិ, តត្ថ តស្សាយេវុបបត្តិយា
បរិនិព្វាយីតិ អត្តំ គហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។

ឧបបត្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សមន្នាគតកថាវណ្ណានា

៣៨៩. សមន្នាគតកថាយំ បត្តិ សន្ធាយ បដិជានន្តោ ចត្វាហិ ខន្ធហិ វិយ
សមន្នាគមំ ន វុទ្ធីតិ តស្ស ចត្វាហិ ជស្សនិហិ សមន្នាគមប្បសង្កោ យថា
ហោតិ, តំ វុត្តព្ពំ។

សមន្នាគតកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. ឧបេក្ខាសមន្នាគតកថាវណ្ណានា

៣៩០. ឥមិនាវ នយេនាតិ “តត្ថ ទ្វេ សមន្នាគមា”តិ អាទិ សព្វំ យោជេតព្ពំ។
តត្ថ បត្តិធម្មោ នាម រូបាវចរាធិសុ អញ្ញាតរក្ខមី បឋមជ្ឈានាធិវសេន
ចាបុណ្ណស្ស បឋមជ្ឈានាធិនំ បដិលាភោ។ និរុទ្ធសុបិ បឋមជ្ឈានាធិសុ
អនិរុជ្ឈនតោ ចិត្តវិប្បយុត្តោ សង្ខារោ, យេន សុបន្តោ សជ្ឈាយាធិបសុតោ ច
តេហិ សមន្នាគតោតិ វុច្ចតិ វុទ្ធីតិ។

ឧបេក្ខាសមន្មាគតកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ពោធិយាពុទ្ធាតិកថាវណ្ណានា

៣៩៨. តស្មាតិ យថាវុត្ថុស្ស ញាណទ្វយស្ស ពោធិការតោ។ តំ អគ្គហេត្វា
បត្តិធម្មវសេន នត្ថិតាយ ពោធិយា សមន្មាគតោ ពុទ្ធាតិ យេសំ លទ្ធិ, តេ
សន្ធាយ បុត្តា ច អនុយោគោ ច សកវាទិស្សាតិ យោជនា ទដ្ឋញ្ចា។

ពោធិយាពុទ្ធាតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. លក្ខណកថាវណ្ណានា

៤០២. ពោធិសត្តមេវ សន្ធាយ វុត្ថន្តិ លក្ខណសមន្មាគតេសុ អពោធិសត្ត
ធម្មេត្វា ពោធិសត្តមេវ គហេត្វា ៩ទំ សុត្តំ វុត្តំ, ន ពោធិសត្តតោ អញ្ញោ
លក្ខណសមន្មាគតោ នត្ថិតិ។ នាបិ សព្វេសំ លក្ខណសមន្មាគតានំ
ពោធិសត្តតា, តស្មា អសាធកន្តិ អធិប្បាយោ។

លក្ខណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. និយាមោក្កន្តិកថាវណ្ណានា

៤០៣. ឋបេត្វា ចារមីប្បរណន្តិ ចារមីប្បរណេនេវ តេ “ពោធិយា និយតា
នរា”តិ វុច្ចន្តិតិ ទស្សេតិ។ កេវលញ្ចំ នន្តិអាទិនា ច ន និយាមកស្ស នាម
កស្សចិ ឧប្បន្នត្វា ព្យាករោន្តិតិ ទស្សេតិ។

និយាមោក្កន្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. សព្វសំយោជនប្បហានកថាវណ្ណានា

២១៣. និប្បវិយាយេនេវាតិ អវសិជ្ជស្ស បហាតព្ពស្ស អភាវា
“សព្ពសំយោជនប្បហាន”ន្តិ ឥមំ បរិយាយំ អគ្គហេតុា អវហត្ថមគ្គេន
បជហានតោ ឯវាតិ គណ្ណាភីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អប្បហ៊ានស្ស អភាវាតិ
អវសិជ្ជស្ស បហាតព្ពស្ស អភាវា បដិជានាភីតិ វេទន្តិ, តថា
“អនវសេសប្បហាន”ន្តិ ឯត្ថាបិ។ ឯវំ សតិ តេន អត្តនោ លទ្ធិ ធម្មតា
សកវាទិស្ស លទ្ធិយា បដិញ្ញាតន្តិ អាបជ្ជតិ។

សព្ពសំយោជនប្បហានកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមវគ្គោ

១. វិមុត្តិកថាវណ្ណានា

២១៨. ផលញ្ញាណំ ន ហោតីតិ “វិមុត្តានី”តិ វា តទទ្ទវិមុត្តិយាទិការតោ
មគ្គេន បហ៊ានំ បុន អនុប្បត្តិតោ ច “អវិមុត្តានី”តិ វា ន វត្ថុញ្ញានីតិ
អធិប្បាយោ។ គោត្រភុញ្ញាណញោត្ត វិបស្សនាគ្គហណេន គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

វិមុត្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អសេខញ្ញាណកថាវណ្ណានា

២២១. ន បនេតំ អសេខន្តិ ឯតេន អសេខវិសយត្តា អសេខមេវ ញ្ញាណន្តិ
បរស្ស លទ្ធិ, ន បន អសេខស្សាតិ ឥមមត្តំ ទស្សេតិ។

អសេខញ្ញាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. វិបរីតកថាវណ្ណានា

៤២៤. ន បថវិយេវាតិ លក្ខណបថវិយេវ, សសម្ភារបថវិយេវ វា ន
ហោតីតិ អត្ថោ។ អនិច្ចេ និច្ចន្តិអាទិវិបរិយេសោ បនវិបរីតញ្ញាណំ នាមាតិ
អញ្ញាណោបិ ញ្ញាណោហារំ អាហោបេត្វា វទតីតិ ទដ្ឋព្ភំ។

វិបរីតកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. និយាមកថាវណ្ណានា

៤២៨-៤៣០. ញ្ញាណំ អត្ថិ, យំ សច្ចានុលោមំ មគ្គញ្ញាណានុគតិកំ
បស្សន្តោ ភគវា “ភព្ពោ”តិ ជាតាតីតិ លទ្ធិ។ បឋមបញ្ញាមេវ ចតុត្ថំ កត្វាតិ ឯត្ថ
“និយតស្ស អនិយាមគមនាយា”តិ វិបរីតានុយោគតោ បភុតិ គណេត្វា
“ចតុត្ថ”ន្តិ អាហា។

និយាមកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. បដិសម្ពិទ្ធាកថាវណ្ណានា

៤៣២-៤៣៣. យំ កិញ្ចិ អរិយានំ ញ្ញាណំ, សព្វំ លោកុត្តរមេវាតិ
គណ្ណានន្តេនបិ សព្វំ ញ្ញាណំ បដិសម្ពិទ្ធាតិ ន សក្កា វត្ថុំ។ អនិយានម្មិ ហិ ញ្ញាណំ
ញ្ញាណាមេវាតិ។ តស្ស វា ញ្ញាណាតំ ន ឥច្ឆតីតិ វត្ថុព្ភំ។ បថវិកសិលាសម្មតិយំ
សមាបត្តិញ្ញាណំ សន្វាយាតិ អនិយស្ស ឯតំ ញ្ញាណំ សន្វាយាតិ អធិប្បាយោ
សិយា។

បដិសម្ពិទ្ធាកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. សម្មតិញ្ញាណកថាវណ្ណានា

៤៣៤-៤៣៥. សច្ចន្ត្រវចនសាមញ្ញេន ឧភយស្សបិ សច្ចសាមញ្ញត្ថំ គហេត្វា
វទតីតិ ធស្សេន្តោ “តត្ថា”តិអាទិមាហ។

សម្មតិញ្ញាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. ចិត្តាវម្ពណកថាវណ្ណានា

៤៣៦-៤៣៨. ជស្សស្ស ដុសនលក្ខណំ មនសិករោតោតិ ឯតេន បុរិមា
វត្ថុព្រូបជិញ្ញា អនុបទធម្មមនសិការតោ អញ្ញំ សមុទាយមនសិការំ សន្ធាយ
កតាតិ ធស្សេតិ។

ចិត្តាវម្ពណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. អនាគតញ្ញាណកថាវណ្ណានា

៤៣៩-៤៤០. សព្ពស្មិម្បីតិ “ចាជលិបុត្តស្ស ខោ”តិអាទិនា អនាគតេ
ញ្ញាណន្តំ វុត្ថន្តំ អនាគតភាវសាមញ្ញេន អនន្តរាណគតេបិ ញ្ញាណំ ឥច្ឆន្តីតិ វុត្ថំ
ហោតិ។

អនាគតញ្ញាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. បដុប្បន្នញ្ញាណកថាវណ្ណានា

៤៤១-៤៤២. វចនំ និស្សយាតិ អត្ថតោ អាបន្តំ វចនំ, អនុជាននវចនំ វា
និស្សយ។ សន្តតី សន្ធាយាតិ ភដ្ឋានុបស្សនានំ ភដ្ឋតោ អនុបស្សនាសន្តតី
សន្ធាយាតិ អធិប្បាយោ។

បដុប្បន្នញ្ញាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ផលព្យាណាកថាវណ្ណានា

៤៤៣-៤៤៤. ពុទ្ធានំវិយាតិ យថា ពុទ្ធា

សព្វប្បការផលបរោបរិយត្តជាននវសេន អត្តនោ ឯវ ច ពាលេន ផលំ ជានន្តិ,
ឯវន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ផលព្យាណាកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មហាបណ្ណាសកោ សមត្តោ។

៦. ធម្មវគ្គោ

១. និយាមកថាវណ្ណានា

៤៤៥-៤៤៧. អនិយតោ នាម ន ហោតីតិ យថា មិច្ឆត្តនិយតស្ស ភវន្តរេ
អនិយតំ នាម ហោតិ, ឯវំ ឯតស្ស កទាចិបិ អនិយតតា ន ហោតីតិ យោ
និយាមោ, សោ អសម្ពុតោតិ អធិប្បាយោ។

និយាមកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បដិច្ចសមុប្បាទកថាវណ្ណានា

៤៥១. ការណធម្មេន បិតតាតិ ការណភារោយេវ។ ឯតេន ច ធម្មានំ
ការណភារោ ធម្មដ្ឋិតតាតិ ឯតមត្តំ ទស្សេតិ។ តថា “ធម្មនិយាមតា”តិ
ឯត្តាបិ។

បដិច្ចសមុប្បាទកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. សច្ចកថាវណ្ណានា

៤៥២-៤៥៤. វត្ថុសច្ចុទ្ធិ ជាតិយាទិ កាមតណ្ហាទិ សម្មាទិដ្ឋិអាទិ ច។
ពាធនបកវនិយ្យានិកលក្ខណោហិ លក្ខណាសច្ចំ ពាធនាទិ។

សច្ចកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. និរោធសមាបត្តិកថាវណ្ណានា

៤៥៧-៤៥៩. ករិយមាណ ករិយតីតិ អរូបក្ខន្ធានំ បវត្តមាណំ
សមថវិបស្សនានុក្កមេន អប្បវត្តិ សាដិយតីតិ អត្ថោ។
សង្ខតាសង្ខតលក្ខណានំ បន អភាវេនាតិ វេទន្តោ សភាវធម្មតំ បដិសេធនី។
វោធានញ្ច វុដ្ឋានបរិយាយោវ។ អសង្ខតភាវេ ការណំ ន ហោតិ
សភាវធម្មត្តាសាធកត្តាតិ អធិប្បាយោ។

និរោធសមាបត្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធម្មវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តមវគ្គោ

១. សង្កហិតកថាវណ្ណានា

៤៧១-៤៧២. សង្កហិតាតិ សម្ពុទ្ធា។

សង្កហិតកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សម្មយុត្តកថាវណ្ណានា

៤៧៣-៤៧៤. នាងត្រូវវត្តានំ នត្តិតិ វេទន្តោ “តិលម្ហិ តេលំ អនុបវិជ្ជ”ន្តិ
វេទនមេវ ន យុជ្ជតិតិ “ន ហេវ”ន្តិ បដិក្ខិត្តន្តិ ទស្សតិ។

សម្មយុត្តកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. ចេតសិកកថាវណ្ណានា

៤៧៥-៤៧៧. ជស្សាធិនំ ឯកុប្បាទតាធិវិវហិតា សហជាតតា នត្តិតិ អាហា
“សម្មយុត្តសហជាតតំ សន្ធាយា”តិ។

ចេតសិកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. នាងកថាវណ្ណានា

៤៧៨. ទេយ្យធម្មវសេន ចោទេតុន្តិ យទិ ចេតសិកោវ ធម្មោ ធានំ,
“ទិយ្យតិតិ ធាន”ន្តិ ឥមិនាបិ អត្ថេន ចេតសិកស្សេវ ធានភារោ អាបជ្ជតិតិ
ចោទេតុន្តិ អត្ថោ។

៤៧៩. អនិជ្ជជលន្តិអាទិ អចេតសិកស្ស ធម្មស្ស ធានភាវធិបនត្ថំ វុត្តន្តិ
ជលធានភាវធិបនត្ថំ ន វុត្តន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋញ្ចោ។ អនិជ្ជជលន្តិអាទិនា
អចេតសិកស្ស ធម្មស្ស ជលធានំ វុត្តំ វិយ ហោតិ, ន ធានភារោ,
តន្តិវារណត្ថញ្ចោតមាហាតិ។ ឯវញ្ច កត្វា អនន្តរមេវាហ “ន ហិ អចេតសិកោ
អន្នាធិធម្មោ អាយតី វិចាកំ ទេតី”តិ។ ឥជ្ជជលភាវនិយមនត្ថន្តិ ទេយ្យធម្មោ
វិយ កេនចិ បរិយាយេន អនិជ្ជជលតា ធានស្ស នត្តិ, ឯកន្តំ បន ឥជ្ជជលមេវាតិ
និយមនត្ថន្តិ អត្ថោ។

ឥតវេនាតិ “ធិយ្យតីតិ ទាន”ន្តិ ឥមិនា បរិយាយេន។ ន បន ឯកេនត្ថេនាតិ
 “ធិយ្យធម្មោ ទាន”ន្តិ ឥមំ សកវាទីវាទំ និវត្តេតុំ “សទ្ធា ហិរិយ”ន្តិអាទិកំ
 សុត្តសាធនំ បរវាទីវាទេ យុដ្ឋតិ, “ឥវេកេនា អន្តំ ទេតី”តិអាទិកញ្ច,
 “ចេតសិកោ ធម្មោ ទាន”ន្តិ ឥមំ និវត្តេតុំ “ចេតសិកោ ធម្មោ ទាន”ន្តិ ឥមំ បន
 សាធនុំ “សទ្ធា ហិរិយ”ន្តិអាទិកំ សកវាទីវាទេ យុដ្ឋតិ, “ឥវេកេនា អន្តំ
 ទេតី”តិអាទិកំ វា “ធិយ្យធម្មោ ទាន”ន្តិ សាធនុំ ឯវំ និវត្តនសាធនត្ថនានត្ថំ
 សន្ធាយ “ន បន ឯកេនត្ថេនា”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។ តត្ថ យថា បរវាទីវាទេ ច
 សុត្តសាធនត្ថំ “ន វុត្តព្ភំ ចេតសិកោ ធម្មោ ទាន”ន្តិ បុច្ឆាយំ ចេតសិកោវាតិ
 អត្ថោ ទដ្ឋញ្ច, តថា “ន វុត្តព្ភំ ធិយ្យធម្មោ ទាន”ន្តិ បុច្ឆាយ ច ធិយ្យធម្មោវាតិ។
 ធិយ្យធម្មោ ឥដ្ឋជលោតិ ឥដ្ឋជលភាវមត្តមេវ បដិក្ខិត្តន្តិ ឯត្ថ
 “ឥដ្ឋជលភាវមត្តមេវ បដិក្ខិត្ត”ន្តិ ចាបេន ភវិតព្ភន្តិ។ “ឥដ្ឋជលភាវមត្តមេវ
 ធិស្វា បដិក្ខិត្ត”ន្តិ វា វុត្តព្ភំ។ សង្ករភាវមោចនត្ថន្តិ ចេតសិកស្ស ធាតព្ភជ្ជន
 ធិយ្យធម្មស្ស ច ឥដ្ឋជលជ្ជន ទានភាវមោចនត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

ទានកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. បរិភោគមយបុញ្ញកថាវណ្ណានា

៤៨៣. បរិភោគមយំ នាម ចិត្តវិប្បយុត្តំ បុញ្ញំ អត្ថិតិ លទ្ធិ។ តញ្ញិ តេ
 សន្ធាយ បរិភោគមយំ បុញ្ញំ បវឡតីតិ វទន្តីតិ អធិប្បាយោ។

៤៨៥. តស្សបិ វសេនាតិ តស្សបិ លទ្ធិយា វសេន។ បញ្ចវិញ្ញាណានំ វិយ
 ឯតេសម្មិ សមោធានំ សិយាតិ បដិជាតាតីតិ វទន្តី។
 បញ្ចវិញ្ញាណាស្សធិនមេវ បន សមោធានំ សន្ធាយ បដិជាតាតីតិ
 អធិប្បាយោ។

៤៨៦. អបរិភុត្តបីតិ ឥមិនា “បដិគ្គាហកោ បដិគ្គហេត្វា ន បរិភុត្តតិ ធម្មេតិ” តិអាទិកំ ធស្សេតិ។ អបរិភុត្ត ធម្មេ បុញ្ញភាវតោ បរិភោគមយំ បុញ្ញំ បរុទ្ធពីតិ អយំ វាទោ ហិយតិ។ តស្មិញ្ច ហិទេ សកវាទីវាទោ ពលវា។ ចាគចេតនាយ វេ ហិ បុញ្ញភារោ វេ សិទ្ធា ហោតិ អធិប្បាយោ។ អបរិភុត្តបី ធម្មេ បុញ្ញភាវេ ចាគចេតនាយ វេ បុញ្ញភារោតិ អាហា “សកវាទីវាទោ ពលវា” តិ។

បរិភោគមយបុញ្ញកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ឥតោទិន្នកថាវណ្ណានា

៤៨៨-៤៩០. តេនេវ យាបេន្តិ តេនេវ ចីវរាទិនា យាបេន្តិ, តេនេវ វា ចីវរាទិនានេន យាបេន្តិ, សយំកតេន កម្មនាវិនាបីតិ អធិប្បាយោ។ ឥមិនា ការណោនាតិ យទិ យំ ឥតោ ចីវរាទិ ទិន្នំ, ន តេន យាបេយ្យំ, កថំ អនុមោធម្មំ... បេ... សោមនស្សំ បដិលភេយ្យន្តិ លទ្ធិំ បតិជ្ឈបេន្តស្សបីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឥតោទិន្នកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. បដិវិកម្មវិចារកោតិកថាវណ្ណានា

៤៩២. ជស្សេវា សុខវេទនីយាទិភេទោ ហោតិ តិ ជស្សេន សព្ពម្បី កម្មវិចារកំ ធស្សេត្វា បុន អត្តវដ្ឋេហិ សម្មយោគធស្សនត្ថំ “សោ ច សញ្ញាធម្មោ ចា” តិអាទិ វុត្តំ។ អត្ថិ ច នេសន្តិ សាវដ្ឋនេ ចក្កវិញ្ញាណាទិសហជាតធម្មេ សន្ទាយ វុត្តំ។ យោ តត្ថ ឥដ្ឋវិចារកោ, តស្ស បត្តនាតិ ឥដ្ឋវិចារកេ វេ បត្តនំ កត្វា កម្មំ ករោន្តិ តិ កម្មបនិស្សយភូតមេវ បត្តនំ ធស្សេតិ,

បច្ចុប្បន្នវេទនាបច្ចុប្បន្ន វា តណ្ហាំ ឧបាទានាទិនិត្យត្រូវសេន ទុក្ខស្ស បកាវិតំ។
មូលតណ្ហាតិ បច្ចុប្បន្នវិចារកវដ្តនិត្យត្រកកម្មស្ស ឧបនិស្សយភូតំ បុរិមតណ្ហាំ,
កម្មសហាយំ វាវិចារកស្ស ឧបនិស្សយភូតំ។

៤៩៣. សកសមយវសេន ច ចោទនាយ បយុជ្ជមានតំ ទស្សេតុំ “តេសព្វា
លទ្ធិយា”តិអាទិមាហ។

៤៩៤. បដិលាភវសេនាតិ កម្មេ សតិ បថវិយាធិនំ បដិលាភោ ហោតីតិ
កម្មំ តំសំវត្ថុនិកំ នាម ហោតីតិ ទស្សេតិ។

បថវិកម្មវិចារកោតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. ជរាមរណវិចារកោតិកថាវណ្ណានា

៤៩៥. សម្មយោគលក្ខណភាវាតិ “ឯការម្មណា”តិ ឥមស្ស
សម្មយោគលក្ខណស្ស អភាវាតិ អធិប្បាយោ។

៤៩៦. បរិយាយោ នត្ថិតិ សកវាទិនា អត្តនា វត្ថុព្ពតាយ បរិយាយោ នត្ថិតិ
អព្យាកតានំ ជរាមរណស្ស វិចារកនិវារណត្ថំ អព្យាកតវសេន បុច្ឆា ន កតាតិ
ទស្សេតិ។

៤៩៧. អបរិសុទ្ធវណ្ណតា ជរាយេវាតិ កេចិ, តំ អកុសលកម្មំ
កម្មសមុដ្ឋានស្សាតិអាទិនា រូបស្សេវ ទុព្ពណ្ណតាទស្សនេន សមមេវាតិ។

ជរាមរណវិចារកោតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. អរិយធម្មវិចារកកថាវណ្ណានា

៥០០. វដ្តន្តិ កម្មាធិវដ្តំ។

អរិយធម្មវិចារកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. វិចារកាវិចារកធម្មធម្មោតិកថាវណ្ណានា

៥០១. តប្បច្ចយាបីតិ យស្ស វិចារកស្ស វិចារកា អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតិ
តប្បច្ចយាបី អញ្ញមញ្ញបច្ចយភូតតោបីតិ អធិប្បាយោ។ សោ បីតិអាទិនា
បុរិមបដិញ្ញាយ ឥមស្ស ចោទនស្ស ការណភារំ ទស្សេតិ។
អញ្ញមញ្ញបច្ចយាធិសុ បច្ចយជ្ឈេនាតិ អាទិ-សន្តេន សហជាតាធិបច្ចយេ
សន្តេនាតិ តេសុ តេន តេន បច្ចយភារេនាតិ ទស្សេតិ។

វិចារកាវិចារកធម្មធម្មោតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សត្តមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋមវគ្គោ

១. ធម្មតិកថាវណ្ណានា

៥០៣-៥០៤. វណ្ណាតិ វណ្ណានិកា សណ្ឋានញ្ច វុច្ចតីតិ អាហា
“សទិស្សបសណ្ឋានា”តិ។

ធម្មតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អន្តរាភវកថាវណ្ណានា

៥០៥. អតិទូរស្ស អន្តរិតស្ស បត្តព្ភស្ស ទេសស្ស ទស្សនតោ ទិព្ភបក្ខុកោ
វិយ។ អាគាសេន បដវន្តវដ្តានិភិទ្ឋិតា គមនតោ ឥទ្ធិមាវិយ។ ន

សហធម្មនាតិ យទិ សោ ភវានំ អន្តរា ន សិយា, ន នាម អន្តរាភវេតិ បដិក្ខេបេ
ករណំ នត្ថិតិ អធិប្បាយោ។

៥០៦. តត្ថ ជាតិជរាមរណានិច្ចេ ចុតិបដិសន្ធិបរម្បរញ្ច អនិច្ចន្តោតិ
ឯតេន ចុតិអនន្តរំ អន្តរាភវំ ខន្ធាតិ, វត្ថុមាណ ជាតិតិ, មាតុកុច្ឆិមេវ បរិដ្ឋា
អន្តរាយមាណ មរណាន្តិ ន ឥច្ឆតិ។

៥០៧. យថា កាមភវាទីសុ តត្ថ តត្ថេវ បុនប្បុនំ ចរិត្វា ឧបបត្តិវសេន
ចុតិបដិសន្ធិបរម្បរញ្ច ហោតិ, ឯវំ តំ តត្ថ ន ឥច្ឆតិតិ ទស្សេតិ។

អន្តរាភវកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. កាមគុណកថាវណ្ណានា

៥០៨. កាមភវស្ស កមនជ្ជេន កាមភវភាវោ សព្វេបិ កាមាវចរា
ខន្ធទយោ កាមភវេតិ ឥមីនា អធិប្បាយេន ទដ្ឋព្ភោ។ ឧបាទិន្នកូន្ធនាមេវ បន
កាមភវភាវោ ឆាតុកថាយំ ទស្សិតោ, ន កមនជ្ជេន កាមភវភាវោ។ “បញ្ចមេ,
ភិក្ខុវេ, កាមគុណា”តិ វចនមត្តំ និស្សយាតិ បញ្ចេវ កាមកោដ្ឋាសា
“កាមោ”តិ វុត្តាតិ កាមឆាត្វតិវចនំ ន អញ្ញស្ស នាមន្តិ ឥមីនា អធិប្បាយេនេវ
វចនមត្តំ និស្សយាតិ អត្ថោ។

កាមគុណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. រូបឆាតុកថាវណ្ណានា

៥០៩-៥១៦. រូបឆាតុកថាយំ រូបឆាត្វតិ វចនតោ រូបធម្មេហេវ រូបឆាតុយា
ភវិតព្ពន្ធិលទ្ធិ ទដ្ឋព្ភោ។ សុត្តេសុ “តយោមេ ភវា”តិ អាទិនា (ជី. និ. ៣.៣០៥)

បរិច្ឆេទភូមិយោវ ភូមិបរិច្ឆេទ, “ហេដ្ឋតោ អវិចិត្តិយំ បរិយន្តំ
ករិត្វា” តិអាទិកម្មបរិច្ឆេទម្យ (វិភ. ១៨២) វទន្តិ។

រូបធាតុកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. អរូបធាតុកថាវណ្ណានា

៥១៧-៥១៨. ឥមិនាវុចាយេនាតិ យថា ហិ បុរិមកថាយំ រូបិនោ ធម្មា
អវិសេសេន “រូបធាតុ” តិ វុត្តា, ឯវមិធាបិ អរូបិនោ ធម្មា អវិសេសេន
“អរូបធាតុ” តិ វុត្តា តិ តត្ថ វុត្តនយោ ឥធាបិ សមាធនាតិ អធិប្បាយោ។

អរូបធាតុកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. រូបធាតុយាអាយតនកថាវណ្ណានា

៥១៩. យាននិមិត្តានិប័តិ ឥទំ យាននិមិត្តានិប័តិ វុត្តព្ភំ។ និមិត្តន្តិ
យាននិមិត្តានិប័តិ ឥទំ ឧបលក្ខិតំ តថាវិធសណ្ណានំ រូបសមុទាយមាហា។

រូបធាតុយាអាយតនកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. អរូបេរូបកថាវណ្ណានា

៥២៤-៥២៦. សុខុមរូបំ អត្ថិ, យតោ និស្សរណំ តំ អារុប្បន្តិ អធិប្បាយោ។

អរូបេរូបកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. រូបកម្មន្តិកថាវណ្ណានា

៥២៧-៥៣៧. បកប្បយមាណតិ អាយុបាមាណ, សម្បយុត្តេសុ អធិកំ
ព្យាចារំ កុរុមាណតិ អត្ថោ។ បុរិមវារេតិ “យំកិញ្ចិ អកុសលេន ចិត្តេន សមុដ្ឋិតំ
រូបំ, សត្វំ តំ អកុសល”ន្តិ ឥមំ បញ្ចំ វេទតិ។

រូបំកម្មន្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ជីវិតិន្ទ្រិយកថាវណ្ណានា

៥៤០. អរូបជីវិតិន្ទ្រិយន្តិបញ្ចោ “អត្ថិ អរូបីនំ ធម្មានំ អាយុ”តិអាធិកំ បញ្ចំ
អន្តំ គហេត្វា វេទតិ។ អរូបធម្មានំ ចិត្តវិប្បយុត្តំ ជីវិតិន្ទ្រិយសន្តានំ នាម អត្ថិតិ
ឥច្ឆតីតិ ឯត្ថ រូចារូបធម្មានំ តំ ឥច្ឆន្តោ អរូបធម្មានំ ឥច្ឆតីតិ វត្ថុំ យុត្តោតិ
“អរូបធម្មាន”ន្តិ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

៥៤១. សត្តសន្តានេ រូបិនោ វា ធម្មា ហោន្តតិអាធិនាបិ តមេវ
ជីវិតិន្ទ្រិយសន្តានំ វេទតីតិ វេទិតព្វំ។

៥៤២. បុព្វាបរភាគំ សន្ធាយាតិ សមាបត្តិយា អាសន្នការតោ តទាបិ
សមាបន្នោយេវាតិ អធិប្បាយោ។

៥៤៤-៥៤៥. ទេ ជីវិតិន្ទ្រិយានីតិ “បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស”តិ
បុរិមចាថោ។ “បុច្ឆា បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា សកវាទិស្ស”តិ បន្តិមចាថោ, សោ
យុត្តោ។

ជីវិតិន្ទ្រិយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. កម្មហេតុកថាវណ្ណានា

៥៤៦. សេសន្តិ បាលាភិបាតាទិកម្មស្ស ហេតុតិ ឥតោ បុរិមំ
សោតាបន្នាទិអនុយោគំ វេទតិ។ ហន្ត ហិ តិ បរវាទិស្សេវេតំ សម្បជ្ជិច្ឆនវេចនន្តិ
សម្បជ្ជិច្ឆាបេតុន្តិ ន សក្កា វុត្ថំ, “កតមស្ស កម្មស្ស ហេតុ” តិ បន សកវាទី តំ
សម្បជ្ជិច្ឆាបេតុ វេទតិ តិ យុទ្ធម្មយ្យ, សម្បជ្ជិច្ឆាបេតុន្តិ បន បក្ខំ បដិជាតាបេតុន្តិ
អត្ថំ អគ្គហេតុា បរវាទី អត្ថនោ លទ្ធិ សកវាទី តាហាបេតុន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

កម្មហេតុកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. នវមវគ្គោ

១. អាទិសំសទស្សវីកថាវណ្ណានា

៥៤៧. វិភាគទស្សនត្ថន្តិ វិសភាគទស្សនត្ថន្តិ វុត្ថំ ហោតិ។ នាតាចិត្តវសេន
បដិជានន្តស្ស អធិប្បាយមទ្ធនំ កថំ យុត្តន្តិវិចារេតព្ភំ។ អារម្មណាវសេន ហិ
ទស្សនទ្ធិយំ សហ វេទន្តស្ស តទភាវទស្សនត្ថំ ឥទំ អារទ្ធិយុត្តន្តិ។
អនុស្សវវសេនាតិអាទិនា ន កេវលំ អនិច្ចាទិអារម្មណមេវ ព្រាណំ វិបស្សនា,
អថ ខោ “អនុប្បាទោ ខេម” ន្តិអាទិកំ និព្វានេ អាទិសំសទស្សនព្វាតិ ធិបេតិ។

អាទិសំសទស្សវីកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អមតារម្មណកថាវណ្ណានា

៥៤៨. សុត្តកយេនាតិ “ចារិមំ តិវំ ខេមំ អប្បជិកយន្តិ ខោ, ភិក្ខុវេ,
និព្វានស្សេតំ អធិវេចន” ន្តិ (សំ. និ. ៤.២៣៨) អសំយោជនិយាទិការំ សន្ទាយ
ខេមាទិកាវោ វុត្ថោតិ វេរមាទិនា សុត្តកយេនាតិ ទដ្ឋព្ភំ។

អមតារម្មណកថាវដ្តានា និដ្ឋិតា។

៣. រូបសារម្មណន្តិកកថាវដ្តានា

៥៥២-៥៥៣. អារម្មណត្ថស្សវិភាគទស្សនត្ថន្តិ បច្ចយដ្ឋោ ឡុត្តដ្ឋោតិ ឯវំ
វិភាគេ វិជ្ជមានេ បច្ចយោលុត្តានំ វិសេសាភាវំ កប្បេត្វា អកប្បេត្វា វា
សប្បច្ចយត្តា ឡុត្តារម្មណេនបិ សារម្មណមេវាតិ ន គហេតព្ភន្តិ ទស្សនត្ថន្តិ
វុត្ថំ ហោតិ។

រូបសារម្មណន្តិកកថាវដ្តានា និដ្ឋិតា។

៤. អនុសយាអនារម្មណាតិកកថាវដ្តានា

៥៥៤-៥៥៦. អប្បហ័នត្តាវ អត្ថិតិ វុច្ចតិ, ន បនវិជ្ជមានត្តាតិ អធិប្បាយោ។

អនុសយាអនារម្មណាតិកកថាវដ្តានា និដ្ឋិតា។

៥. ញាណំអនារម្មណន្តិកកថាវដ្តានា

៥៥៧-៨. តស្ស ញាណាស្សាតិ មគ្គញាណាស្សាតិ វទន្តិ។

ញាណំអនារម្មណន្តិកកថាវដ្តានា និដ្ឋិតា។

៧. វិតក្កានុបតិកកថាវដ្តានា

៥៦២. អវិសេសេនេវាតិ អារម្មណសម្បយោគេហិ ធ្វើហិប័តិ អត្តោ។

វិតក្កានុបតិកកថាវដ្តានា និដ្ឋិតា។

៨. វិតក្កវិច្ឆារសទ្ធកកថាវដ្តានា

៥៦៣. សព្វសោតិ សវិតក្កចិត្តេសុ សព្វត្ថ សព្វនា វាតិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ
អាហា “អន្តមសោ មនោធាតុបវត្តិកាលេបី”តិ។ វិតក្កវិច្ឆារមត្តន្តិ វិតក្កស្ស
បវត្តិមត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

វិតក្កវិច្ឆារសទ្ធកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. នយថាចិត្តស្សវាចាតិកថាវណ្ណានា

៥៦៥. អនាបត្តិ វិសំវាទនាធិប្បាយស្ស អភាវា មុសាវាទោ ន ហោតីតិ
វុត្តំ។

នយថាចិត្តស្សវាចាតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. អតីតានាគតសមន្នាគតកថាវណ្ណានា

៥៦៨-៥៧០. តាស្វតិ តាសុ បញ្ញត្តិសុ។ សមន្នាគមបញ្ញត្តិយា
សមន្នាគតោតិ វុច្ចតិ, បដិលាភបញ្ញត្តិយា លាភីតិ វុច្ចតិ។ សមន្នាគតោតិ
វុច្ចតិ អយំ សមន្នាគមបញ្ញត្តិ នាម។ លាភីតិ វុច្ចតិ អយំ បដិលាភបញ្ញត្តិ
នាមាតិ វា អធិប្បាយោ យោជេតញ្ចោ។

អតីតានាគតសមន្នាគតកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

នវមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ទសមវគ្គោ

១. និរោធកថាវណ្ណានា

៥៧១-២. កវដ្តចិត្តស្ស កវដ្តកូលោន សហោវាតិអាទី វនន្តេន កិរិយាខន្ធនំ
កវដ្តកូលោន សហ ឧបបត្តេសិយា ខន្ធា ឧប្បជ្ឈន្តិតិ ច វត្ថុពុំ, តថា
ឧបបត្តេសិយានំ កវដ្តកូលោន សហ ឧបបត្តេសិយា, កិរិយានំ កវដ្តកូលោន
សហ កិរិយាតិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិនំ កិរិយាចតុក្កន្ធក្នាហលោន គហាលំ។
ញាណាន្តិ មគ្គញាណំ យុត្តំ។

និរោធកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចវិញ្ញាណាសមដ្ឋីស្សមគ្គកថាវណ្ណានា

៥៧៦. តំ លក្ខណាន្តិ “ធវិញ្ញាណា”តិ អវត្ថា “បញ្ចវិញ្ញាណា
ឧប្បន្នវត្ថុកា”តិអាទិនា វុត្តំ លក្ខណំ។ “ធវិញ្ញាណា”តិ អវចនំ បនេត្ថ “នោ ច
វត វេ វត្ថុពុំ”តិអាទិវចនស្ស ការណាន្តិ អធិប្បតំ។

៥៧៧. លោកិយោតិ វិបស្សនាមគ្គមាហា។ យំ តត្ថ អនិមិត្តន្តិ
ចក្ខុវិញ្ញាណាសមដ្ឋីកូលោ យំ អនិមិត្តំ កល្យាណោ ន និមិត្តក្កាហិតិ វុត្ថោ, តនេវ
សុញ្ញតន្តិ អធិប្បាយោ។

បញ្ចវិញ្ញាណាសមដ្ឋីស្សមគ្គកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចវិញ្ញាណាសាគោតាតិកថាវណ្ណានា

៥៨៤-៥៨៦. កុសលាកុសលវសេន នមីតិ កុសលាកុសលភាវេន នមីត្វា
បវត្តិតិ វុត្តំ ហោតិ។ សា បន អារម្មណាប្បការក្កហាលំ យេន អលោភាទីហិ
លោភាទីហិ ច សម្បយោគោ ហោតីតិ ធន្ទព្វោ “សុខមិតិ ចេតសោ
អភាគោ”តិអាទិសុវិយ។

បញ្ជីញាណសាកាតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ឌីហ្វីស៊ីលេហ្វីតិកថាវណ្ណានា

៥៨៧-៥៨៩. ខណ្ឌក្នុងនិរោធំ, ន អប្បវត្តិនិរោធំ, សីលវីតិក្កមនិរោធំ វា។
វីតិក្កមវិយាតិ យថាវីតិក្កមេ កតេ ទុស្សីលោ, ឯវំ និរុទ្ធវីតិ ឯវំវីតិក្កមេន
និដ្ឋានំ សល្លក្ខេត្តាតិ អត្ថោ។

ឌីហ្វីស៊ីលេហ្វីតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. សីលំអចេតសិកន្តិកថាវណ្ណានា

៥៩០-៥៩២. យេន សោ សីលវាយេវ នាម ហោតីតិ យេន ចិត្តវិប្បយុត្តេន
បិទេន ឧបចយេន អកុសលាព្យាកតចិត្តសមន្តី សីលវាយេវ នាម ហោតីតិ
អធិប្បាយោ។ សេសមេត្ត “ធានំ អចេតសិក”ន្តិ កថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្ធី
វុត្តំ, សា បន កថា មគ្គិតព្ពា។

សីលំអចេតសិកន្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. សមាធានហេតុកថាវណ្ណានា

៥៩៨-៦០០. សមាធានហេតុកថាយំ \១០០ បុរិមកថាសទិសមេវាតិ
បរិភោគកថេកទេសសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។

សមាធានហេតុកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. អវិញ្ញត្តិទុស្សីល្យន្តិកថាវណ្ណានា

៦០៣-៦០៤. អាណាត្តិយា ច ចាណាតិចាតាជីសុ អង្គចារិបូរិដ្ឋិ ឯកស្មី
ទិវសេ អាណាត្តិស្ស អបរស្មី ទិវសេ ចាណាតិចាតំ ករោន្តស្ស តនា សា
អាណាត្តិ វិញ្ញត្តិ វិនាយេវ អង្គំ ហោតីតិ អវិញ្ញត្តិ ទុស្សីល្យដ្ឋិ អធិប្បាយោ។

អវិញ្ញត្តិទុស្សីល្យដ្ឋិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទសមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុតិយោ បណ្ណាសកោ សមត្តោ។

១១. ឯកាទសមវគ្គោ

៤. ព្យាណកថាវណ្ណានា

៦១៤-៦១៥. ព្យាណកថាយំ សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានន្តិ បុព្វេ
ព្យាណំអនារម្មណន្តិកថាយំ (កថា. ៥៥៧ អាទយោ) វុត្តេហិ អនូកេហិ អញ្ជោ
និទ មហាសង្ឃិកា ភវេយ្យំ។ យទិ អញ្ជាណេវិតតេតិអាទិនា រាគវិតមោវិយ
វិតរាគបញ្ញត្តិយា អញ្ជាណេវិតមោ ព្យាណីបញ្ញត្តិយា ការណន្តិ ទស្សេតិ។ ន
ហិ ព្យាណំ អស្ស អត្ថីតិ ព្យាណី, អថ ខោ អញ្ជាណីបដិបក្ខតោ ព្យាណីតិ។
យស្មា ព្យាណាបដិលាភេនាតិ ឯត្ថ ច ព្យាណាបដិលាភេន អញ្ជាណស្ស
វិតតត្តា សោ ព្យាណីតិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតីតិ អត្តោ ទដ្ឋព្ពោ។

ព្យាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ឥទ្ធិទុក្ខន្តិកថាវណ្ណានា

៦១៨-៦២០. ឥតរោ បន សកសមយេតិ បរវាទី អត្តនោ សមយេតិ អត្តោ។

ឥទ្ធិក្ខត្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. ឥទ្ធិពលកថាវណ្ណានា

៦២១-៦២២. កម្មស្សវិចាកវសេន វាតិ និរយំវ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ
អត្តនាទិបរិច្ឆេទោ តាទិសស្ស កម្មវិចាកស្ស វសេន វុត្តោ។ វស្សគណនាយ
វាតិ មនុស្សេ ចាតុមហារាជិកាទិទេវេ ច សន្ធាយ។ តេសញ្ចា អសង្ខេយម្បិ
កាលំ វិចាកនានសមត្ថំ កម្មំ វស្សគណនាយ បរិច្ឆិដ្ឋតីតិ។

ឥទ្ធិពលកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. សមាធិកថាវណ្ណានា

៦២៥-៦២៦. សមាធានជ្ជនាតិ សមំ វេបនជ្ជន សមាធិ នាម ចេតសិកន្តរំ
អត្ថីតិ អគ្គហេត្វាតិ អត្តោ។ ធលេនាតិ ឯកចិត្តក្ខណិកត្តេ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស
ច ឈានចិត្តស្ស ច នកោចិវិសេសោតិ ឯតេន សាមញ្ញមត្តេនាតិ
អធិប្បាយោ។

សមាធិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មដ្ឋិតតាកថាវណ្ណានា

៦២៧. អនន្តរបច្ចយតព្វោវាតិ អវិជ្ជា សង្ខារានំ អនន្តរបច្ចយោ អវិជ្ជាយ
យា វិភតតា តតោ ហោតិ, តាយ វិភតតាយ អនន្តរបច្ចយភាវសង្ខារា វិភតតា
ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ អនន្តរបច្ចយគ្គហណាព្វេត្ថ
អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវវហិតស្ស ឯកស្ស បច្ចយស្ស ទស្សនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។ តេន ហិ
សញ្ញោ តាទិសោ បច្ចយោ ទស្សិតោ ហោតីតិ។ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតព្វោវាតិ អវិជ្ជា

សង្ខារានំ បច្ចយោ, សង្ខារា ច អវិជ្ជាយ។ តត្ថ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ
បច្ចយការសង្ខាតាយ បិតតាយ សង្ខារានំ អវិជ្ជាយ បច្ចយការសង្ខាតា
បិតតា ហោតិ, តស្ស ច ឥតរាតិ អធិប្បាយោ។

ធម្មដ្ឋិតតាកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. អនិច្ចតាកថាវណ្ណានា

៦២៨. រូចាទយោវិយ បរិនិច្ឆន្នាតិ រូចាទីហិ សហ ឧប្បជ្ឈិត្វា និរុដ្ឋនតោ
បរិនិច្ឆន្នាតិ អត្តោ។ អនិច្ចតាវិភាគានុយុញ្ញនវសេនាតិ តីសុ ទណ្ឌោសុ
ទណ្ឌោវោហារោវិយ តីសុ លក្ខណោសុ អនិច្ចតាវោហារោ ហោតីតិ តស្ស
វិភាគានុយុញ្ញនវសេនាតិ វទន្តិ។

អនិច្ចតាកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឯកាទសមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១២. ទ្វាទសមវគ្គោ

១. សំវរោកម្មន្តិកថាវណ្ណានា

៦៣០-៦៣២. វិចាកទ្វារន្តិ ភវន្តមនំ វទតិ។ កម្មទ្វារន្តិ កុសលាកុសលមនំ។

សំវរោកម្មន្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. កម្មកថាវណ្ណានា

៦៣៣-៦៣៥. អព្យាកតំ សន្ទាយ បដិក្ខេចោតិ សកសមយលក្ខណោន
បដិក្ខេចោ កតោតិ វទន្តិ។ អវិចាកចេតនាយ សរូបេន ទស្សីតាយ

សិរីចាកាបិ ឧស្ស័តាយេវ នាម ហោតីតិ មញ្ញមាណោ អាហា
“សិរីចាកាវិចាកចេតនំ សរូបេន ឧស្ស័តុ”ន្តិ។

កម្មកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ក. សន្តោវិចាកោតិកថាវណ្ណានា

៦៣៦-៦៣៧. កម្មសមុជ្ជានា អរូបធម្មាវាទិអាទិនា កម្មសមុជ្ជានេសុ
ចក្ខាធិសុបិ វិចាកវោហារោ នត្ថិ, កោ បន វាទោ អកម្មសមុជ្ជានេ សន្តោតិ
ឧស្ស័តិ។

សន្តោវិចាកោតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ខ. សឡាយតនកថាវណ្ណានា

៦៣៨-៦៤០. តស្មាវិចាកោតិ អវិសេសេន សឡាយតនំវិចាកោតិ យេសំ
លទ្ធិតិ វុត្ថំ ហោតិ។

សឡាយតនកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

គ. សត្តក្ខត្តបរមកថាវណ្ណានា

៦៤១-៦៤៥. សត្តក្ខត្តបរមតានិយតោតិ សត្តក្ខត្តបរមតាយ និយតោ។
ឥមំវិភាគន្តិ ឥមំវិសេសំ។ តុំ បនស្ស និយាមំ ឥច្ឆសីតិ
អវិទិតាតធម្មតាជលប្បត្តិហិ អញ្ញាស្មី សត្តក្ខត្តបរមភាវេ ច និយាមំ ឥច្ឆសីតិ
អត្ថោ។

អាណត្តិយាកាវន្តិយេន សោ ធម្មាភិសមយេន ភព្ពោ នាម ហោតិ, តស្ស អាណត្តិយកម្មស្ស អភាវន្តិ អត្ថោ, បុគ្គលស្ស វា អាណត្តិយភាវស្ស អភាវន្តិ។ កី បន សោ អន្តរាធម្មំ អភិសមិស្សតីតិ? កេចិ វន្តិ “សត្តក្ខត្តបរមោ សត្តមំ ភវំ នាតិក្កមតិ, ឌីរតោ បន នត្ថិ បជិសេធា” តិ។ អបរេ “យោ ភគវតា ព្យាណាពលេន ព្យាកតោ, តស្ស អន្តរា អភិសមយោ នាម នត្ថិ, តថាបិ ភវនិយាមស្ស កស្សចិ អភាវា ភព្ពោតិ វុច្ចតិ។ យថា កុសលា អភិញ្ញាចេតនា កធាចិ វិចាកំ អនធមានាបិ សតិ ការណេ ធាតុំ ភព្ពតាយ វិចាកធម្មធម្មា នាម, តថា ឥន្ទ្រិយានំ មុទុតាយ សត្តក្ខត្តបរមោ, ន និយាមសញ្ញាវា នាបិ ភគវតា ព្យាកតត្ថា, ន ច ឥន្ទ្រិយមុទុតា អភព្ពតាករោ ធម្មោតិ ន សោ អភព្ពោ នាម។ អភព្ពតាករធម្មាភាវតោ ចេត្ត អភព្ពតា បជិសេធិតា, ន បន អន្តរា អភិសមេតុំ ភព្ពតា វុត្ថា។ យទិ ច សត្តក្ខត្តបរមោ អន្តរា អភិសមេយ្យ, កោលំកោលោ សិយា” តិ។ វិសេសំ បន អកត្វា ភព្ពសភាវតាយ ភព្ពោតិ វុត្ថំ យុត្តំ។ ន ភវនិយាមកំ កិញ្ចីតិ ឯត្ថ បស្សីត្វាតិ វចនសេសោ, ព្យាករោតីតិ វា សម្ពន្ធោ។

សត្តក្ខត្តបរមកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធានសមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៣. តេរសមវគ្គោ

១. កប្បជ្ជកថាវណ្ណានា

៦៥៤-៦៥៧. កប្បជ្ជកថាយំ ហេដ្ឋាតិ ឥទ្ធិពលកថាយំ។

កប្បជ្ជកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. អនន្តរាបយុត្តកថាវណ្ណានា

៦៦០-៦៦២. អនន្តរាបយុត្តកថាយំ អានន្តរិយំ បយុត្តំ ឯតេនាតិ
អនន្តរាបយុត្តោតិ អានន្តរិយេ អនន្តរាសន្តំ អាហារេត្វា អដ្ឋកថាយំ អត្ថោ
វុត្តោតិ ឧដ្ឋព្ពោ។ “អនន្តរាបយុត្តោ”តិបិ ចាឡិ ទិស្សតិ។

អនន្តរាបយុត្តកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. និយតស្សនិយាមកថាវណ្ណានា

៦៦៣-៦៦៤. សេសាតេភូមកធម្មា អនិយតា នាមាតិ ឯត្ថ
អប្បត្តនិយាមាធំ ធម្មេ សន្ធាយ “តេភូមកធម្មា”តិ អាហា។ ឯតេវ ហិ សន្ធាយ
“តេហិ សមន្នាគតោបិ អនិយតោយេវា”តិ វុត្តន្តិ។ ឥតិ ឥមំ វោហារមត្តំ
គហេត្វា “និយតោ ពោធិសត្ថោ បច្ឆិមភិក្ខុកោ ភព្ពោ ធម្មំ អភិសមេតុំ
ឌីក្កមិតុ”ត្ថិ អធិប្បាយេន “និយាមំ ឌីក្កមិតិ”តិ យេសំ លទ្ធិតិ អត្ថយោជនា។ ឯវំ
បន វោហារមត្តសព្ពាវោ “និយតោ”តិ វចនស្ស, ធម្មំ អភិសមេតុំ ភព្ពតា ច
“និយាមំ ឌីក្កមិតិ”តិ វចនស្ស ការណភារេន វុត្តា ហោតិ, ភព្ពតាយេវ បន
ឧភយស្សបិ ការណន្តិ យុត្តំ។ អញ្ញោនាតិ យទិ និយតោ និយាមំ ឌីក្កមេយ្យ,
មិច្ឆត្តនិយតោ សម្មត្តនិយាមំ, សម្មត្តនិយតោ វា មិច្ឆត្តនិយាមំ ឌីក្កមេយ្យ, ន ច
តំ អត្ថីតិ ឧស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។

និយតស្សនិយាមកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. អសាតរាគកថាវណ្ណានា

៦៧៤. អសាតរាគកថាយំ “អហោ វត មេ ឯតទេវ ភវេយ្យា” តិ រដ្ឋនាតិ
ឥមំនា ឯវំ បវត្តមា នោយេវ លោកោ ឥធ “រាគោ” តិ អធិប្បតោ, ន អញ្ញាថាតិ
ទស្សេតិ។

៦៧៥. សុត្តេ បនាតិ ឯតស្ស “អធិប្បាយោ” តិ ឯតេន សម្ពុទ្ធា។

អសាតរាគកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មតណ្ហាអព្យាកតាតិកថាវណ្ណានា

៦៧៦-៦៨០. យស្មា ធម្មតណ្ហាតិ វុត្តា, តស្មា អព្យាកតាតិ កុសលេសុ
ធម្មេសុ លោកុត្តវេសុ វា សព្វេសុ តណ្ហា “ធម្មតណ្ហា” តិ គហេត្វា យស្មា សា
តណ្ហា, តស្មា កុសលា ន ហោតិ, យស្មា បន ធម្មេ បវត្តា, តស្មា អកុសលា ន
ហោតីតិ អព្យាកតាតិ លទ្ធិតិ ទស្សេតិ។ តីហិ កោដ្ឋាសេហិ ធម៌ តណ្ហា
សំខិមិត្វា ទស្សិតា, តស្មា ធម្មតណ្ហាបិ កាមតណ្ហាទិការតោ ន អព្យាកតាតិ
អធិប្បាយោ។

ធម្មតណ្ហាអព្យាកតាតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តេរសមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៤. ចុទ្ធសមវគ្គោ

១. កុសលាកុសលបដិសន្ធិហានកថាវណ្ណានា

៦៨៦-៦៩០. តន្តិ កុសលំ អកុសលញ្ចាតិ វិសុំ សម្ពុទ្ធា ទដ្ឋញ្ញោ។ តំ ឧភយន្តិ
វា វចនសេសោ។ បដិសន្ធិហាតីតិ យដេតិ, អនន្តរំ ឧប្បាទេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

កុសលាកុសលបដិសន្ធិបាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សឡាយតនុប្បត្តិកថាវណ្ណានា

៦៩០-៦៩២. កេចិ វាទិនោ “អង្គុរេ សាខាវិជចានិសម្បជ្ជានំ រុក្ខាធិនំ ពីជមត្តំ
អាវិការំ គច្ឆតិ” តិ វេទន្តតិ តេសំ វាទំ និទស្សនំ ករោត្តោ អាហ
“សម្បជ្ជសាខាវិជចាន” ត្ថិអាទិ។

សឡាយតនុប្បត្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. អនន្តរបច្ចយកថាវណ្ណានា

៦៩៣-៦៩៧. ចក្កញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ សោតវិញ្ញាណន្តិ ឯត្ថ
“លទ្ធិវសេន បដិជាតាតិ” តិ អនន្តរុប្បត្តិ សល្លក្ខេន្តាបិ ន សោ ចក្កម្ហំ
រូចារម្មណំ សោតវិញ្ញាណំ ឥច្ឆតិ, អថ ខោ សោតម្ហិយេវ សន្ធារម្មណន្តិ
អនន្តរូបលទ្ធិវសេន អាបន្នត្តា “បដិជាតាតិ” តិ យុត្តំ វត្ថុ។

អនន្តរបច្ចយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. អរិយរូបកថាវណ្ណានា

៦៩៨-៦៩៩. សម្មាវាចាទិ រូបំ មគ្គោ ចាតិ ឥច្ឆន្តោ “អរិយរូប” ត្ថិបិ វេទតិ។

អរិយរូបកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. អញ្ញោអនុសយោតិកថាវណ្ណានា

៧០០-៧០១. “សរាគោតិអាទិ បន តស្មី សមយេ រាគស្ស អប្បហ័នត្តា
សរាគោតិ វត្តព្ពត” ត្ថិ បុរិមចាថោ, “សានុសយោតិអាទិ បន តស្មី សមយេ

អនុសយស្ស អប្បហ៊ានត្តា សានុសយោតិ វុត្តត្ថុត"ន្តិ បច្ឆិមចាហោ, សោ យុត្តោ។
សោ ហិ ន អនុសយបរិយុដ្ឋានំ អញ្ញត្ថំ, តស្មា តំ អសាធកន្តិ ឯតេន
សមេតីតិ។

អញ្ញោអនុសយោតិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. បរិយុដ្ឋានំចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណានា

៧០២. យស្មា អនិទ្ធាទិតោ មនសិករោតោបិ រាគាទយោ ឧប្បជ្ឈន្តិ, ន ច តេ
វិបស្សនាយ សម្បយុត្តា, តស្មា បរិយុដ្ឋានំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិ លទ្ធិតិ អធិប្បាយោ។

បរិយុដ្ឋានំចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. បរិយាបន្នកថាវណ្ណានា

៧០៣-៧០៥. តិវិជាយាតិ កិលេសវុត្តឌីកាសវសេន,
កាមរាគកាមវិតក្កកាមាវចរធម្មវសេន វា តិវិជាយ។
កិលេសកាមវសេនាតិ កិលេសកាមភូតកាមធាតុភាវេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។
អធិប្បាយំ អសល្លក្ខេន្តោតិ រូបធាតុសហគតវសេន អនុសេតីតិ,
រូបធាតុធម្មេសុ អញ្ញាតវភាវេន រូបធាតុបរិយាបន្នោតិ ច បុច្ឆិតការំ
អសល្លក្ខេន្តោតិ អត្ថោ។

បរិយាបន្នកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. អព្យាកតកថាវណ្ណានា

៧០៦-៧០៨. ទិដ្ឋិតតំ “សស្សតោ លោកោតិ ខោ, វច្ឆ, អព្យាកតមេត”ន្តិ
សស្សតាទិភាវេន អកចិតត្តា “អព្យាកត”ន្តិ វុត្តន្តិ សម្ពុត្តោ។ ឯតុ បន ន

ទិដ្ឋភាព “អព្យាកត” ឆ្លង វត្ត, អថ ខោ “បឋមនិយោ ឯសោ បញ្ញា” តិ ធម្មវិទូ, តស្មា
សព្វថាបិ ទិដ្ឋភាព “អព្យាកត” ឆ្លង វត្តព្រំនី យុត្តិ។

អព្យាកតកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. អបរិយាបន្នកថាវណ្ណានា

៧០៩-៧១០. តស្មា តិ យស្មា ទិដ្ឋភាពានំ សមាទេ វិក្កម្ពនភាវេបិ “វិភាគោ” តិ
វុច្ចតិ, ន បន “វិភាគទិដ្ឋិកោ” តិ, តស្មា ទិដ្ឋិ លោកិយបរិយាបន្នា ន ហោតីតិ
អត្ថំ វេទន្តិ។ រូបទិដ្ឋិយា អភាវា បន កាមធាតុបរិយាបន្នាយ ទិដ្ឋិយា ភវិតព្ពំ។
យទិ ច បរិយាបន្នា សិយា, តថា ច សតិ កាមរាគោវិយ ឈានលាភិនោ ទិដ្ឋិបិ
វិភាគយុត្តិ “វិភាគទិដ្ឋិកោ” តិ វត្តព្រំនី សិយា, ន ច វុច្ចតិ, តស្មា អបរិយាបន្នា
ទិដ្ឋិ។ ន ហិ សា តស្ស អវិភាតា ទិដ្ឋិ កាមរាគោវិយ កាមទិដ្ឋិ យេន
កាមធាតុយា បរិយាបន្នា សិយាតិ វេទន្តិ វេទិតព្ពំ។

អបរិយាបន្នកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចុទ្ធសមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៥. បន្ទសមវគ្គោ

១. បច្ចយតាកថាវណ្ណានា

៧១១-៧១២. តស្មា បច្ចយតា វវត្តិតាតិ ហេតុបច្ចយភូតស្ស ធម្មស្ស
អារម្មណបច្ចយភាវាទិនាវិយ អធិបតិបច្ចយតាទិនា ច ន ភវិតព្ពំន្តិ
ហេតុបច្ចយភាវោយេវេតស្ស វវត្តិតោ ហោតីតិ អត្ថោ។

បច្ចយតាកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថាវណ្ណានា

៧១៨-៧១៩. អបុញ្ញាភិសង្ខារោវ គហិតោ “ននុ អវិជ្ជា សង្ខារេន
សហជាតា”តិ វុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។
សហជាតអញ្ញមញ្ញអត្ថិអវិកតសម្បយុត្តវសេនាតិ ឯត្ថ និស្សយោ
កមភេទេន អត្ថិក្កហណេន គហិតោ ហោតីតិ ន វុត្តោ, កម្មាហារា
អសាធារណតាយាតិ វេទិតញ្ញា។ វត្ថុតិ ហិ “តីណិ ឧបាទានានិ អវិជ្ជាយ
សង្ខារាវិយ តណ្ហាយ បច្ចយា ហោន្តី”តិ (កថា. អដ្ឋ. ៧១៨-៧១៩), តស្មា
ឧបាទានេហិ សមាទា ឯវេត្ថ សង្ខារាទំ បច្ចយតា ទស្សិតាតិ។

អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណានា

៧៣២. តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាយំ សេសសត្តេ សន្វាយាតិ
និរោធសមាបន្នតោ អញ្ញោ យេសំ និរោធសមាបត្តិយា ភវិតព្ពំ, តេ
បញ្ចវោការសត្តេ សន្វាយាតិ អធិប្បាយោ, អសញ្ញាសត្តានម្បិ ច សញ្ញប្បទា
ចុតី ឥច្ឆន្តីតិ សេសសត្តេសត្តេ សន្វាយាតិ វា។ សរីរបកតិច្ឆ តថាវុចោ អយំ
កាយោ, យថាវុចេ កាយេ ចាណិសម្មស្សាបិ កមន្តីតិអាទិកំ។

៧៣៣-៧៣៤. សុត្តវិរោធនា សិយាតិ ឥទំ បរវាទី សម្បជិច្ឆាបេត្វា វត្តព្ពំ។

តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. អសញ្ញាសត្តបិកាកថាវណ្ណានា

៧៣៥. សញ្ញាវិរាគវសេន បវត្តការនា អសញ្ញាសមាបត្តិបីតិ លទ្ធិកិត្តនេ
សញ្ញាវិរាគវសេន បវត្តការនំ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិ “អសញ្ញាសមាបត្តិ”តិ
អគ្គហេតុា សាបិ អសញ្ញតា សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិយេវ នាមាតិ
បរស្ស លទ្ធិតិ ទស្សេតិ។ យស្មា អសញ្ញាសមាបត្តិ សមាបន្នស្ស អលោភាទយោ
អត្ថិតិ ឯត្ថ សកសមយសិទ្ធា ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិ “អសញ្ញាសមាបត្តិ”តិ
វុត្តា។

៧៣៦. សញ្ញាវិរាគវសេន សមាបន្នត្តា អសញ្ញតា, ន សញ្ញាយ
អភាវតោតិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិមេវ សន្ទាយ វេទតិ។

អសញ្ញាសត្ថបិ កាកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. កម្មបចយកថាវណ្ណានា

៧៣៨-៧៣៩. កម្មេន សហជាតោតិ បញ្ចេសុ “កម្មបចយំ សន្ទាយ
បដិក្ខិបតិ, ចិត្តវិប្បយុត្តំ សន្ទាយ បដិជាតាតិ”តិ កត្តចិ ចាថោ,
“ចិត្តសម្បយុត្តំ សន្ទាយ បដិក្ខិបតិ, ចិត្តវិប្បយុត្តំ សន្ទាយ បដិជាតាតិ”តិ
អញ្ញត្ថ។ ឧភយម្បិ វិចារេតព្ពំ។

៧៤១. តស្មាតិ តិណ្ណាម្បិ ឯកក្ខណោ សញ្ញាវតោ តិណ្ណំ ជស្សានព្វា
សមោធានា ច ឯកត្តំ បុច្ឆតិ អធិប្បាយោ ទដ្ឋព្ពោ។

កម្មបចយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បន្ទសមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តតិយោ បណ្ណាសកោ សមត្តោ។

១៦. សោធន៍សមរត្តោ

ក. សុខានុប្បទានកថាវណ្ណានា

៧៤៧-៧៤៨. សុខានុប្បទានកថាយំ យំ ឯវរុបន្តិយំ នេវត្ថនោ, ន បរេសំ, ន តស្ស, ឯវរុបំ នាម អនុប្បទិន្នំ ភវិតុំ ន អរហតិ អញ្ញាស្ស អសក្កុណោយ្យត្តាតិ លទ្ធិមត្តេន បដិជាតាតិ, ន យុត្តិយាតិ អធិប្បាយោ។

សុខានុប្បទានកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឃ. អធិកយ្ហមនសិការកថាវណ្ណានា

៧៤៩-៧៥៣. តំចិត្តតាយាតិ តនេវ អារម្មណភូតំ ចិត្តំ ឯតស្សាតិ តំចិត្តោ, តស្ស ភាវោ តំចិត្តតា, តាយ តំចិត្តតាយ។ តំ វា អាលម្ពកំ អាលម្ពិតព្ពតា ចិត្តំ តំចិត្តំ, តស្ស ភាវោ តស្សេវ អាលម្ពកអាលម្ពិតព្ពតា តំចិត្តតា, តាយ ហោទេតុន្តិ អត្តោ។

អធិកយ្ហមនសិការកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ង. រូបរូចារចររូចារចរន្តិកថាវណ្ណានា

៧៦៨-៧៧០. រូបរូចារចររូចារចរន្តិកថាយំ ហោជ្ជាតិ ចុទ្ធសមរត្តោ អាគតបរិយាបន្នកថាយំ (កថា. អដ្ឋ. ៧០៣-៧០៥)។ “សមាបត្តេសិយ”ន្តិអាទិ វុត្តនយមេវ។ យព្ពេត្ថ “អត្ថិ រូបំ អរូចារចរ”ន្តិ អរូចារចរកម្មស្ស កតត្តា រូបំ វុត្តំ, តត្ថ ច យំ វត្តព្ពំ, តំ អដ្ឋមរត្តោ អរូបេរូបកថាយំ (កថា. អដ្ឋ. ៥២៤-៥២៦) វុត្តនយមេវាតិ។

រូបរូចារចររូចារចរន្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សោឡសមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. សត្តរសមវគ្គោ

១. អត្ថិអរហតោបុញ្ញបធម្មកថាវណ្ណនា

៧៧២-៧៧៩. ចិត្តំ អនាទិយិត្វាតិ “កិរិយចិត្តន ធានាទិបវត្ថុសញ្ញាវតោ”តិ
វុត្ថំ កិរិយចិត្តំ អព្យាកតំ អនាទិយិត្វាតិ អត្ថោ។

អត្ថិអរហតោបុញ្ញបធម្មកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. នត្ថិអរហតោអកាលមច្ចុតិកថាវណ្ណនា

៧៨០. អយោនិសោ គហេត្វាតិ អលទ្ធវិចាកវារាទម្បិ កម្មានំ ព្យជ្ជិការំ ន
វនាមីតិ អត្ថំ គហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ កេចិ បន “កម្មានំវិចាកំ
អប្បជិសំវិទិត្វា បុគ្គលស្ស ព្យជ្ជិការំ ន វនាមីតិ វរំ អយោនិសោ អត្ថំ
គហេត្វា”តិ វនន្តិ។

៧៨១. តាវ ន កមតីតិ លទ្ធិយា បជិត្តិបតីតិ តាវ ន កមតិ, តតោ បរំ
កមតីតិ លទ្ធិយា បជិត្តិបតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ កិរ “សតិ ជីវិតេ
ជីវិតាវសេសេ ជីវិតា វោរោបេតី”តិ វចនតោ អត្ថនោ ធម្មតាយ មរន្តំ
កោដ្ឋន្តស្ស វា សីសំ វា ជិន្ធជន្តស្ស នត្ថិ ចាណាតិចាតោតិ អាចរិយា វនន្តិ។
ចាណោ ចាណាសញ្ញិតា វជកចិត្តឧបក្កមមរណេសុ វិជ្ជាមនេសុបិ ន តេន
ឧបក្កមេន មតោតិ នត្ថិ ចាណាតិចាតោតិ អធិប្បាយោ។ វរំ បន មរន្តេន តេន
ឯកចិត្តវារម្បិ ធម្មតាមរណតោ ឡីរតោ ន មតោតិ ទុព្ពិញ្ញេយ្យមេតំ។

នត្ថិអរហតោអកាលមច្ចុតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ក. សព្ទមិទ្ធកម្មតោតិកថាវណ្ណា

៧៨៤. ពិជតោ អន្តរស្សវាតិ យថា អន្តរស្ស អពិជតោ និព្វត្តិ នត្ថិ, តថា
បច្ចុប្បន្នបវត្តស្សបិ អកម្មតោ កម្មវិចាកតោ និព្វត្តិ នត្ថិ, តំ សន្ធាយ
បដិក្ខិបតីតិ អធិប្បាយោ។ ធម្មេយ្យធម្មវសេន ធានជលំ បុច្ឆតីតិ
ធម្មេយ្យធម្មវសេន យាយ ចេតនាយ តំ ទេតិ, តស្ស ធានស្ស ជលំ បុច្ឆតិ, ន
ធម្មេយ្យធម្មស្សាតិ វុត្ថំ ហោតិ។

សព្ទមិទ្ធកម្មតោតិកថាវណ្ណា និដ្ឋិតា។

៤. សង្ខ្រិយពទ្ធកថាវណ្ណា

៧៨៨. វិនាមិ អនិច្ចត្តនាតិ “យាវ ទុក្ខា និរយា” តិអាទីសុ (ម. និ. ក. ២៥០)
វិយ ទុក្ខារម្មណត្តនបិ ទុក្ខំ វត្តព្ពន្ធិ អធិប្បាយោ។

សង្ខ្រិយពទ្ធកថាវណ្ណា និដ្ឋិតា។

៧. នវត្តព្ពន្ធសង្ខេបទក្ខិណំវិសោធនីតិកថាវណ្ណា

៧៩៣-៧៩៤. នវត្តព្ពន្ធសង្ខេបទក្ខិណំវិសោធនីតិកថាយំ ន ច តានិ ទក្ខិណំ
វិសោធនុំ សក្កោន្តីតិ យថា បុគ្គលោ សីលបរិសោធនាទីនិ កត្វា និរោធម្មិ
សមាបន្តិក្វាវិសោធនុំ សក្កោតិ, ន ឯវំ មគ្គជលានីតិ អធិប្បាយោ,
អប្បដិគ្គហណតោតិ វា។

នវត្តព្ពន្ធសង្ខេបទក្ខិណំវិសោធនីតិកថាវណ្ណា និដ្ឋិតា។

១១. ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថាវណ្ណា

៨០០-៨០១. ឧត្តិណារិសុទ្ធិកថាយំ វិសុដ្ឋយ្យាតិ ឯតស្ស អត្ថំ ឧស្សេន្តោ
“មហាប្បលាភវេយ្យា”តិ អាហា។ ឆាយកស្សេវ ចិត្តវិសុទ្ធិវិចាកឆាយិកា
ហោតីតិ បដិគ្គាហាកនិរេបេត្វា បដិគ្គាហាកេន បច្ចយភូតេន វិនា ឆាយកេនេវ
មហាវិចាកចេតនត្ថំ អាចាទិកា, បដិគ្គាហាកនិរេបេត្វា វិចាកឆាយិកា
ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ អញ្ញោ អញ្ញស្ស ការកោតិ យទិ ឆាយកស្ស
ឆានចេតនា នាម បដិគ្គាហាកេន កតា ភវេយ្យ, យុត្តរូបំ សិយាតិ កស្មា វុត្ថំ,
ននុលទ្ធិកិត្តនេ “ឆាយកេន ឆានំ ទិន្នំ, បដិគ្គាហាកេន វិចាកោ និព្ពត្តិតោតិ
អញ្ញោ អញ្ញស្ស ការកោ ភវេយ្យា”តិ វុត្តន្តិ? សច្ចមេតំ, បដិគ្គាហាកេន
វិចាកនិព្ពត្តនម្បិ បន ឆានចេតនានិព្ពត្តនេន យទិ ភវេយ្យ, ឯវំ សតិ អញ្ញោ
អញ្ញស្ស ការកោតិ យុត្តរូបំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។

ឧត្តិណារិសុទ្ធិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សត្តរសមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៨. អដ្ឋរសមវគ្គោ

១. មនុស្សលោកកថាវណ្ណានា

៨០២-៨០៣. អយោនិសោតិ “តុសិតបុរំ សន្ធាយា”តិ អាទិកំ គហណំ
សន្ធាយាហា។

មនុស្សលោកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ធម្មទេសនាកថាវណ្ណានា

៨០៤-៨០៦. តស្ស ច ទេសនំ សម្មជិដ្ឋិតា សយមេវ ច អាយស្កតា
អានន្តត្ថេវេន ទេសិតោតិ វុទ្ធិតិ។

ធម្មទេសនាកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ឈានសង្កត្តិកថាវណ្ណានា

៨០៣-៨០៦. ឈានសង្កត្តិកថាយំ ឧប្បជិចាជិយាតិ បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ
វិតក្កវិចារា អាទិនវតោ មនសិកាតញ្ញា, តតោ ទុតិយជ្ឈានេន ភវិតត្ថន្តិ ឯវំ
យោ ឧបចារានំ ឈានានញ្ច អនុក្កមោ, តេន វិនាតិ អត្ថោ។

ឈានសង្កត្តិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. ឈានន្តិកកថាវណ្ណានា

៨០៧-៨០៩. ឈានន្តិកា នាម ឯសាតិ បឋមជ្ឈានាទិសុ
អញ្ញាតរកាវាភាវតោ ន ឈានំ, អថ ខោ ទក្ខិណបុញ្ញាទិទិសន្តិកាវិយ
ឈានន្តិកា នាម ឯសាតិ។ កតរា? យោយំ អវិតក្កវិចារមត្ថោ សមាជីតិ
យោជេតត្ថំ។

ឈានន្តិកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. ចក្កនារូបបស្សតីតិកថាវណ្ណានា

៨២៦-៨២៧. បដិដាននំ សន្នាយាតិ “ចក្កនា រូបំ ទិស្វា និមិត្តគ្នាហី
ហោតី” តិ អាទិនា (ធរ. ស. ១៣៥២) នយេន វុត្ថំ មនោវិញ្ញាណបដិដាននំ កិរ
សន្នាយាតិ អធិប្បាយោ, តស្មា “ឯវំ សន្តេ រូបំ មនោវិញ្ញាណំ អាបជ្ជតីតិ
មនោវិញ្ញាណបដិដាននំ បន រូបទស្សនំ កថំ ហោតី” តិ វិចារេតត្ថំ។

បក្ខនាវុបបស្សតីតិកដាវណ្ណាធិដ្ឋតា។

អង្គការសមរភ័ក្ត្រវិទ្យាសាស្ត្រ និងសិលា។

၈၆. ဃက္ခဝိသုဒ္ဓိဗျူဟ

១. កិច្ចសម្របសម្រួលកិច្ចការ

៨២៨-៨៣០. អនុប្បន្នាយេវ នុប្បន្នន្តិតិ បហីនា នាម ហោន្តិ, តស្មា នត្តិ
កិលេសបដហនាតិ បដិក្ខបតិ។ តេ បន នេវ ឧប្បន្និក្វាវិកតា, នាបិ ភវិស្សន្តិ,
ន ប ឧប្បន្នាតិ អតីតេ កិលេសេ បដហាតីតិអាទិ ន វត្តព្ភន្តិ ធស្សេតិ។

កិលេសបដិបាទកថាវណ្ណា និដ្ឋតា។

၂. နှုတ်ကမ္မာအကျဉ်းချုပ်

៨៣២. អនត្តលក្ខណំ តាវ ឯកច្ឆន្ទិ អរូបក្ខន្ធានំ អនត្តលក្ខណំ វេទតិ។
ឯកេន បរិយាយេនាតិ អនត្តលក្ខណាស្ស ជរាមរណាភាវបរិយាយេនាតិ
វេទន្តិ។ រូបក្ខន្ធានំ ធម្មា មា ជីវតុ មា មរត្វតិ អលព្ពនេយ្យេ អវសវត្តនាការោ
អនត្តតា, សា អត្តតោ ជរាមរណមេវ, តព្វា “ជរាមរណំ ធ្វើហិ ខន្ធមហិ
សង្កហិត” ឆ្លិ (ធាតុ. ៧១) វុត្តត្តា អរូបក្ខន្ធានំ ជរាមរណំ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នន្តិ
អយមេតេសំ អធិប្បាយោ។

សូត្រកថាវណ្ណានិងជូតា។

ក. សាមញ្ញជលកម្មវិស័យ

៨ក២-៨ក២. ដលុប្បត្តិ ចាតិ បត្តិ ជម្ពំ វេទិត។

សាមញ្ញផលកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. តថតាកថាវណ្ណានា

៨៤១-៨៤៣. រូបាទិសភាវតាសង្ខាតាតិ ឯត្ថ រូបាទិនំ សភាវតាតិ
រូបាទិសភាវតាតិ ឯវមត្តោ ធម្មញ្ញោ។ ភាវំ ហេស តថតាតិ វេទតិ, ន
ភាវយោគន្តិ។

តថតាកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. កុសលកថាវណ្ណានា

៨៤៤-៨៤៦. អនវដ្ឋការមត្តនេវ និព្វានំ កុសលន្តិ យំ កិញ្ចិ កុសលំ, សព្វំ តំ
អនវដ្ឋការមត្តនេវ, តស្មា និព្វានំ កុសលន្តិ វុត្ថំ ហោតិ។

កុសលកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. អច្ចន្តនិយាមកថាវណ្ណានា

៨៤៧. “សកី និមុត្តោ និមុត្តោវ ហោតី”តិ សុត្ថំ និស្សយាតិ តាយ ជាតិយា
លោកុត្តរសន្ធាទីនំ អនុប្បត្តិ សន្ធាយ កតំ អវជារណំ សំសារខាណុកភាវំ
សន្ធាយ កតន្តិ មញ្ញាមាណោ បុព្វជនស្សយំ អច្ចន្តនិយាមតា, យាយំ
និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិតិ “អត្ថិ បុព្វជនស្ស អច្ចន្តនិយាមតា”តិ វេទតិ។ វិចិត្តិច្ចប្បត្តិ
និយាមន្តរុប្បត្តិ ច អច្ចន្តនិយាមនិវត្តកាវិចារេត្វា គហេតញ្ចា។

អច្ចន្តនិយាមកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណានា

៨៥៣-៨៥៦. លោកិយានម្បីតិ លោកុត្តរានំវិយ លោកិយានម្បី
សទ្ធាធិនំយេវ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិការទស្សនេន លោកិយសទ្ធិន្ទ្រិយាធិការំ សាធនុ
សទ្ធាធិនំយេវ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិការទស្សនត្ថំ វុត្តន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ភោ។

ឥន្ទ្រិយ កថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឯកុនវីសតិមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២០. វិសតិមវគ្គោ

២. ញាណកថាវណ្ណានា

៨៦៣-៨៦៥. ញាណកថាយំ ទុក្ខំ បរិជាធាតីតិ លោកុត្តរមគ្គញាណមេវ
ធិបេតីតិ “ទុក្ខំ បរិជាធាតី”តិ វទន្តោ ឥទំ តវ វចនំ លោកុត្តរមគ្គញាណមេវ
ធិបេតិ, ន តស្សេវ ញាណការំ។ កស្មា? យស្មា ន លោកុត្តរមេវ ញាណំ, តស្មា
ន ឥទំ សាធកន្ធិវុត្ថំ ហោតិ។

ញាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. និរយថាលកថាវណ្ណានា

៨៦៧-៨៦៨. បណ្តុន្តិ បណ្តុន្តិ, អនវសេសខិត្តន្តិ អត្ថោ។

និរយថាលកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. តិរច្ឆានកថាវណ្ណានា

៨៦៩-៨៧០. តស្ស អត្ថិតាយ បដិញ្ញាតិ តស្ស ហត្ថិនាគស្ស ច ទិព្ពយានស្ស
ច អត្ថិតាយាតិ វិសុំ យោជេតព្ពំ។

តិរច្ឆានកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ញាណកថាវណ្ណានា

៨៧២-៨៧៧. ញាណកថាយំ សចេ តំ ទ្វាទសវត្ថុកន្លិ ឯត្ថ ច “លោកុត្តរ”ន្តិ
វចនសេសោ, តំ វា លោកុត្តរញ្ញាណំ សចេ ទ្វាទសវត្ថុកន្លិ អត្ថោ។ បរិញ្ញាយុន្តិ
បុព្វភាគោ, បរិញ្ញាតន្តិ អបរភាគោ, សច្ចញ្ញាណំ បន មគ្គក្ខណេបិ
បរិជាននាទិកិច្ចសាធនវសេន ហោតីតិ អាហ “សទ្ធិ បុព្វភាគបរភាគេហី”តិ។

ញាណកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វិសតិមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថោ បណ្ណាសកោ សមត្ថោ។

២០. ឯកវិសតិមវគ្គោ

៧. សាសនកថាវណ្ណានា

៨៧៨. តីសុបិ បុច្ឆាសុ ចោទនត្ថំ វុត្ថន្តិ តីសុបិ បុច្ឆាសុ “សាសន”ន្តិអាទិវចនំ
វុត្ថន្តិ សមុទាយា ឯកទេសានំ អធិករណាការេន វុត្តាតិ ទដ្ឋព្វា។

សាសនកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ឥទ្ធិកថាវណ្ណានា

៨៨៣-៨៨៤. ឥទ្ធិកថាយំ អត្ថិ អធិប្បាយឥទ្ធិតិ អធិប្បាយវសេន ឥដ្ឋនតោ
អធិប្បាយោតិ ឯវំនាមិកា ឥទ្ធិ អត្ថីតិ អត្ថោ។

ឥទ្ធិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. ធម្មកថាវណ្ណានា

៨៨៧-៨៨៨. ធម្មកថាយំ រូបជួតោ អញ្ញាស្ស រូបស្ស អភាវាតិ យោ រូបស្ស
និយាមោ វុច្ចយ្យ, សោ រូបជ្ជោ នាម កោចិ រូបតោ អញ្ញោ នត្ថិតិ រូបជួតោ អញ្ញំ
រូបញ្ចា ន ហោតិ, តស្មា រូបំ រូបមេវ, ន វេទនាទិសភាវន្តិ អធិប្បាយេន “រូបំ
រូបជ្ជេន និយត”ន្តិ វត្ថុតំ, ន អញ្ញោ រូបជ្ជេន និយាមេនាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ
រូបតោ អញ្ញាស្ស រូបជួស្ស អភាវេ ទស្ស៍តេ រូបជួតោ អញ្ញាស្ស រូបស្ស អភាវោ
ទស្ស៍តោយេវ នាម ហោតីតិ តមេវ រូបតោ អញ្ញាស្ស រូបជួស្ស អភាវំ
ទស្ស៍តោ “រូបសភាវោ ហី”តិ អាទិមាហ។ ឯស វោហារោតិ រូបស្ស សភាវោ
រូបសភាវោ, រូបស្ស អត្តោ រូបជ្ជោតិ ឯវំ អញ្ញត្ថំ គហេត្វា វិយ បវត្តោ
រូបសភាវោហារោ រូបជួវោហារោ វា វេទនាទិហិ នាទត្ថមេវ សោ សភាវោតិ
នាទត្ថសញ្ញាបនត្ថំ ហោតីតិ អត្តោ។ តស្មាតិ រូបស្ស រូបជ្ជេន អនញ្ញត្តា។ “រូបំ
រូបមេវ, ន វេទនាទិសភាវ”ន្តិ អវត្វា “រូបំ រូបជ្ជេន និយត”ន្តិ វេទតោ តញ្ចា វេចនំ
វុត្ថប្បការេន សនោសំ, អថ កស្មា “រូបញ្ញំ រូបជ្ជេន និយតន្តិ រូបំ រូបមេវ, ន
វេទនាទិសភាវន្តិ អធិប្បាយេន វត្ថុតំ”ន្តិ វេទតោ “រូបំ រូបជ្ជេន និយត”ន្តិ
បដិជាតាតីតិ អត្តោ ទជ្ជញ្ញោ។ ននុ ចេតំ អត្តនាវ វុត្ថំ, ន បរេនាតិ បដិជាតាតីតិ
ន វត្ថុតំ? ន, អត្តានម្បិ បរំ វិយ វេចនតោ។ វត្ថុតំ វា សកវាទិនា វត្ថុតំ វុត្ថំ
ហោតិ។ យទិ ច តេន វត្ថុតំ បដិជាតាតិ ច សោ ឯតមត្តន្តិ, អថ កស្មា
បដិជាតាតិ សកវាទីតិ អយមេត្ត អត្តោ។ អត្តន្តវសេនាតិ តត្ថ វុត្ថមេវ
ការណំ និគ្ខហិត្វា បរេន ចោទិតន្តិ តមេវ ការណំ ទស្ស៍តោ ចោទនំ និវត្តេតិ។
តតោ អញ្ញោតិ រូបាទិសភាវមត្តំ មុញ្ញិត្វា តេន បរិកប្បិតំ និយតំ នត្ថិតិ

តស៊ូ បរិកប្បិតស្ស និវត្តនត្ថំ បុនតេនេវ នយេនចោទេតុំ
“មិច្ឆត្តនិយត”ន្តិអាធិមាហាតិ អត្ថោ។

ធម្មកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឯកវិសតិមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២២. ពារីសតិមវគ្គោ

២. កុសលចិត្តកថាវណ្ណានា

៨៩៤-៨៩៥. កុសលចិត្តកថាយំ ជវនក្ខណោតិ បរិនិព្វានចិត្តតោ
បុរិមជវនក្ខណោ។

កុសលចិត្តកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. អានេញ្ញកថាវណ្ណានា

៨៩៦. ភវន្តចិត្តតិ ភវន្តបរិយោសានត្តា ចុតិចិត្តំ “ភវន្តចិត្ត”ន្តិ អាហា។

អានេញ្ញកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥-៧. តិស្សោបិកថាវណ្ណានា

៨៩៨-៩០០. សត្តវស្សីកំ គត្តំ ទិស្វា “គព្ពេយេវ អរហត្តប្បត្តិហេតុភូតោ
ឥន្ទ្រិយបរិចាកោ អត្ថី”តិ “អរហត្តប្បត្តិបិ អត្ថី”តិ មញ្ញតិ, អាកាសសុបិនំ
ទិស្វា “អាកាសគមនាធិអភិញ្ញាវិយ ធម្មាភិសមយោ អរហត្តប្បត្តិ ច អត្ថី”តិ
មញ្ញតីតិ អធិប្បាយោ។

តិស្សោបិកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. អាសេវនបច្ចយកថាវណ្ណានា

៩០៣-៩០៥. នកោចិ អាសេវនបច្ចយំ អាសេវតិ នាមាតិ យថា ពីដំ
ចតុមធុរការំ ន គណ្ណាតិ, វេទំ ភាវនាសម្ពាទំ អាសេវនបច្ចយំ គណ្ណាត្ថោ
អាសេវន្តោ នាម កោចិ នត្ថិតិ អត្តោ។

អាសេវនបច្ចយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ខណិកកថាវណ្ណានា

៩០៦-៩០៧. បថវិយាធិរូបេសុ កេសញ្ចិ ឧប្បាទោ កេសញ្ចិ និរោធាតិ វេទំ
បតិជ្ជានំ រូបសន្តតិយា ហោតិ។ ន ហិ រូចានំ អនន្តរាធិបច្ចយា សន្តិ, យេហិ
អរូបសន្តតិយា វិយ រូបសន្តតិយា បវត្ថិ សិយាតិ ចិត្តេ “ចិត្តេ មហាបថវី
សណ្ឋាតិ” តិអាទិ ចោទិតំ។

ខណិកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ពារីសតិមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២៣. តេវីសតិមវគ្គោ

១. ឯកាធិប្បាយកថាវណ្ណានា

៩០៨. ករុណាធិប្បាយេន ឯកាធិប្បាយោតិ វាគាធិប្បាយតោ
អញ្ញាធិប្បាយោវាតិ វុត្ថំ ហោតិ។ ឯកោ អធិប្បាយោតិ ឯត្ថ ឯកតោភារេ

ឯកសឌ្នោ ធន្នញ្ញោ។ សមាធនត្ថ ហិ សតិ វាគាធិប្បាយេបិ ឯកាធិប្បាយេនាតិ
ឯកាធិប្បាយតា អត្ថិតិ។

ឯកាធិប្បាយកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣-៧. សស្សរិយកាមការិកាភាវណ្ណានា

៩៧០-៩៧៤. សស្សរិយេន យថាធិប្បេតស្ស ករណំ សស្សរិយកាមការិកា។
គច្ឆេយ្យាតិ គព្ពសេយ្យេក្កមនំ គច្ឆេយ្យ។ សស្សរិយកាមការិកាហេតុ នាម
ទុក្ករការិកា មិច្ឆាធិដ្ឋិយា ករិយតីតិ ឯត្ថ ទុក្ករការិកា នាម
សស្សរិយកាមការិកាហេតុ ករិយមាណា មិច្ឆាធិដ្ឋិយា ករិយតីតិ អត្ថោ
ធន្នញ្ញោ, សស្សរិយកាមការិកាហេតុ នាម វិនា មិច្ឆាធិដ្ឋិយា ករិយមាណា នត្ថិតិ
វា។

សស្សរិយកាមការិកាភាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. បតិរូបភាវណ្ណានា

៩៧៥-៩៧៦. មេត្តាធម្មោ សន្ធាយ “មេត្តាធម្មោ វិយ ន វាគោ
វាគបតិរូបកោ កោចិ អត្ថិតិ វាគមេវ គណ្ណាតិ, ឯវំ ទោសេបី”តិ វទន្តិ។

បតិរូបភាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. អបរិនិប្បន្នភាវណ្ណានា

៩៧៧-៩៧៨. ន អនិច្ចាធិភាវន្តិ ឯត្ថ អនិច្ចាធិកោ ភាវោ ឯតស្សាតិ
អនិច្ចាធិភាវន្តិ រូបំ វុត្ថំ។ “ន កេវលញ្ញិ បឋមសច្ចមេវ ទុក្ខ”ន្តិ វទន្តេន “ទុក្ខញ្ញោវ
បរិនិប្បន្ន”ន្តិ ទុក្ខសច្ចំ សន្ធាយ បុច្ឆា កតាតិ ធន្សតំ ហោតិ។ ឯវំ សតិ តេន

“ចក្ខុយតនំ អបរិធិប្បន្ន” តិរិយា ធម៌ ចក្ខុយតនាទីនិ
អនុចាទិន្នានិ លោកុត្តរានិ វា។ តន្តិ “ធុត្តញ្ញោ បរិធិប្បន្ន, ន បន រូប” តិ ឯតំ
រូបស្ស ច ធុត្តត្តា នោ វត វេ វត្តព្ពេតិ អត្ថោ។

អបរិធិប្បន្នកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តេវីសតិមវគ្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កថាវត្ថុបករណា-មូលដីកា សមត្ថា។

។ នមោ តស្ស ភក្កវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

យមកបករណា-មូលដីកា

គន្ថាវណ្ណានា

កថាវត្ថុបករណាន សង្ខេបនេវ ទេសិតេន ធម្មសុវិបរីតគ្គហណំ
និវាទេត្វា តេស្វេវ ធម្មសុ ធម្មសង្កហាទីសុ បកាសិតេសុ
ធម្មបុគ្គលោកាសាទិនិស្សយានំ សន្និដ្ឋានសំសយានំ វសេន
នាធម្មការកឌីសល្លត្ថំ យមកបករណំ អារទ្ធី, តំ
សមយទេសទេសកវសេនេវ ទស្សេត្វា សំវណ្ណានា ក្នុងមញ្ញស្ស អនុប្បត្តំ
“អាគតោ ភារោ អវស្សំ វហិតញ្ញោ” តិ សំវណ្ណានមស្ស បដិដានន្តោ អាហ
“សង្ខេបនេវ” តិ អាទិ។

តត្ថ យមស្ស វិសយាតីតោតិ ជាតិយា សតិ មរណំ ហោតីតិ ជាតិ, បញ្ច វា
ឧបាទានក្ខន្ធាយមស្ស វិសយោ, តំ សមុទយប្បហានេន អតីតោតិ អត្ថោ។
យមស្ស វា រញ្ញោ វិសយំ មរណំ, តស្ស អាណាបវត្តិដ្ឋានំ ទេសំ វា អតីតោ។

“ធម្មាភិវាណនិ អភព្ព កាតុ”ន្តិ (ខុ. ចា. ៦.១១; សុ. និ. ២៣៤) វុត្តានំ ធន្នំ
អភព្ពជ្ជានំ ទេសកោតិ ធម្មានទេសកោ។ អយមា ឯកកា ហុត្វា អារត្តា
នីលា អមលា ច តនុរុហា អស្សតិ អយមាវត្ថនីលាមលតនុរុហោ។

កត្តាវម្ភវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១. មូលយមកំ

ឧទ្ទេសវាវណ្ណានា

១. យមកានំ វសេន ទេសិតត្តាតិ ឥមីនា ទសសុ ឯកកស្ស
យមកសម្មហស្ស តំសម្មហស្ស ច សកលស្ស ច ករណស្ស យមកានំ វសេន
លទ្ធកោហារតំ ទស្សេតិ។

កុសលាកុសលមូលសម្ពាទានំ ទិដ្ឋំ អត្តានំ វសេន អត្ថយមកន្តិ ឯតេន
“យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្វេ តេ កុសលមូលា”តិ ឯតស្សេវ យមកកាវោ
អាបជ្ជតីតិ ចេ? នាបជ្ជតិ ញាតុំ ឥច្ឆិតានំ ទុតិយបឋមបុច្ឆាសុ វុត្តានំ
កុសលកុសលមូលវិសេសានំ, កុសលមូលកុសលវិសេសេហិ វា ញាតុំ
ឥច្ឆិតានំ បឋមទុតិយបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានបទសង្កហិតានំ កុសលកុសលមូលានំ
វសេន អត្ថយមកការស្ស វុត្តត្តា។ ញាតុំ ឥច្ឆិតានញ្ចិ វិសេសានំ
វិសេសវន្តាបេក្ខានំ, តំវិសេសវតំ វា ធម្មានញ្ចិ វិសេសាបេក្ខានំ ឯត្ថ
បធានកាវោតិ ឯកកាយ បុច្ឆាយ ឯកកោ ឯវ អត្តោ សង្កហិតោ ហោតីតិ។
អត្ថសន្នោ ចេត្ត ន ធម្មវាចកោ ហេតុផលាធិវាចកោ វា, អថ ខោ
ចាឡិអត្ថវាចកោ។ តេនេវាហ “តេសញ្ញេវ អត្តាន”ន្តិអាទិ។

តិណិបិ បទានិ ឯកតោ កត្វាតិ ឥទំ នាមបទស្ស កុសលាទីនំ
សង្កាហកត្តមត្តមេវ សន្ធាយ វុត្តំ, ន និវរសេសសង្កាហកត្តំ។
សព្វកុសលាទិសង្កណ្ឌនត្ថមេវ ច នាមបទស្ស វុត្តត្ថា “កុសលត្ថិកមាតិកាយ
ចត្វសុ បទេស្វ”តិ វុត្តំ។

ឧទ្ទេសវាវរណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវាវរណ្ណានា

៥២. អញ្ញមញ្ញយមកេ យេ កេចិ កុសលាតិ អបុច្ឆិត្វាតិ ឯត្ថ យថា
ទុតិយយមកេ “យេ កេចិ កុសលមូលា”តិ អបុច្ឆិត្វា “យេ កេចិ កុសលា”តិ
បុច្ឆា កតា, ឯវមិធាបិ “យេ កេចិ កុសលា”តិ បុច្ឆា កាតញ្ញា សិយា
បុរិមយមករិសិដ្ឋំ អបុព្វំ គហេត្វា បច្ឆិមយមកស្ស អប្បវត្តត្ថាតិ
អធិប្បាយោ។ “បដិលោមបុច្ឆានុបការតោ”តិ កេចិ។ បុរិមបុច្ឆាយ បន
អត្តវសេន កតាយ តទនុបាយ បច្ឆិមបុច្ឆាយ ភវិតព្វំ អនុលោម
វិភតសំសយស្ស បដិលោម សំសយុប្បត្តិតោ។ តេន ន ច បច្ឆិមបុច្ឆានុបាយ
បុរិមបុច្ឆាយ ភវិតព្វន្តិ បុរិមោវេត្ថ អធិប្បាយោ យុត្តោ។ ឥមិនាបិ ព្យញ្ញនេន
តស្សេវត្ថស្ស សម្ពវតោតិ ឥទមេវំ ន សក្កា វុត្តំ។ ន ហិ កុសលព្យញ្ញនត្ថោ ឯវ
កុសលមូលេន ឯកមូលព្យញ្ញនត្ថោ, តេនេវ វិស្សន្ទនម្បិ អសមាទំ ហោតិ។
កុសលព្យញ្ញនេន ហិ បុច្ឆាយ កតាយ “អវសេសា”តិ ឥមស្មី ថានេ “អវសេសា
កុសលា ធម្មា”តិ វុត្តព្វំ ហោតិ, ឥតថា អវសេសា កុសលមូលសហជាតា
ធម្មាតិ, ន ច តានិ វចនានិ សមាទត្តានិ កុសលកុសលាព្យាកតធិបនតោតិ។
អយំ បទេត្ថ អធិប្បាយោ សិយា - “យេ កេចិ កុសលា”តិ ឥមិនាបិ ព្យញ្ញនេន
“យេ កេចិ កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ វុត្តព្យញ្ញនត្ថស្សេវ សម្ពវតោ
ទុតិយយមកេវិយ អបុច្ឆិត្វា “យេ កេចិ កុសលមូលេន ឯកមូលា”តិ បុច្ឆា

កតា។ ន ហិ កុសលមូលេហិ វិយ កុសលមូលេន ឯកមូលេហិ អញ្ចេ កុសលា សន្តិ, កុសលេហិ បន អញ្ចេបិ តេ សន្តិទិ។

បដិលោមបុច្ឆាវណ្ណោនាយំ “កុសលមូលេន ឯកមូលា” តិ ហិ បុច្ឆាយ កតាយ “មូលានិ យានិ ឯកតោ ឧប្បជ្ឈន្តិ” តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វិស្សជ្ឈនំ កាតព្វំ ភវេយ្យាទិ វុត្តំ, តម្បី តថា ន សក្កា វុត្តំ។ “យេ វា បន កុសលមូលេន អញ្ញមញ្ញមូលា, សព្វេ តេ ធម្មា កុសលមូលេន ឯកមូលា” តិ ច បុច្ឆិត “អាមន្តា” ឥច្ឆេវ វិស្សជ្ឈនេន ភវិតព្វំ។ ន ហិ កុសលមូលេន អញ្ញមញ្ញមូលេសុ កិញ្ចិ ឯកមូលំ ន ហោតិ, យេន អនុលោមបុច្ឆាយ វិយ វិភាគោ កាតព្វោ ភវេយ្យ។ យត្ថ តីណិ កុសលមូលានិ ឧប្បជ្ឈន្តិ, តត្ថ តានិ អញ្ញមញ្ញមូលានិ ឯកមូលានិ ច ទិដ្ឋំ ទិដ្ឋំ ឯកេកេន អញ្ញមញ្ញកមូលត្ថា។ យត្ថ បន ទ្វេ ឧប្បជ្ឈន្តិ, តត្ថ តានិ អញ្ញមញ្ញមូលានេវ, ន ឯកមូលានីតិ ឯតស្ស គហណាស្ស និវារណាត្ថំ “មូលានិ យានិ ឯកតោ ឧប្បជ្ឈន្តិ” តិ អាទិនា វិស្សជ្ឈនំ កាតព្វន្តិ ចេ? ន, “អាមន្តា” តិ ឥមិនាវ វិស្សជ្ឈនេន តំគហណានិវារណាតោ អនុលោមបុច្ឆាវិស្សជ្ឈនេន ច ឯកតោ ឧប្បជ្ឈមាណំ ទិដ្ឋំ តិណ្ហញ្ច មូលានំ អញ្ញមញ្ញកមូលភាវស្ស និច្ឆិតត្ថា។ អញ្ញមញ្ញមូលានញ្ចិ សមាទមូលតា ឯវ ឯកមូលវចនេន បុច្ឆីយតិ, ន អញ្ញមញ្ញសមាទមូលតា, អត្ថិ ច ទិដ្ឋំ មូលានំ សមាទមូលតា។ តេសុ ហិ ឯកេកំ ឥតរេន មូលេន តំមូលេហិ អញ្ចេហិ សមាទមូលន្តិ។

អញ្ញមញ្ញមូលត្ថេ បន និច្ឆិតេ ឯកមូលត្ថសំសយាភាវតោ “សព្វេ តេ ធម្មា កុសលមូលេន ឯកមូលា” តិ បុច្ឆា ន កតាទិ ទដ្ឋញ្ច។ “អញ្ញមញ្ញស្ស មូលា ឯតេសន្តិបិ អញ្ញមញ្ញមូលា, សមាទត្ថេន ឯកំ មូលំ ឯតេសន្តិ ឯកមូលា” តិ ឧភយម្បី វចនំ មូលយុត្តតមេវ វទតិ, តេនេវ ច ឧភយត្ថាបិ

“កុសលមូលនា” តិ វុត្ថំ។ តត្ថ មូលយោគសាមញ្ញោ ឯកមូលត្ថេ និដ្ឋិតេ
តត្ថិសេសោ អញ្ញមញ្ញមូលភារោ ន និដ្ឋិតោ ហោតីតិ អនុលោមបុច្ឆា បវត្តា,
មូលយោគវិសេសេ បន អញ្ញមញ្ញមូលត្ថេ និដ្ឋិតេ នវិនា ឯកមូលត្ថេន
អញ្ញមញ្ញមូលត្ថំ អត្ថីតិ មូលយោគសាមញ្ញំ ឯកមូលត្ថំ និដ្ឋិតមេវ ហោតិ,
តស្មា “ឯកមូលា” តិ បុច្ឆំ អកត្វា យថា កុសលមូលវចនំ ឯកមូលវចនញ្ច
កុសលភាវធិបកំ ន ហោតីតិ កុសលភារេ សំសយសញ្ញាវា
បឋមទុតិយយមកេសុ “សព្ពេតេ ធម្មា កុសលា” តិ បដិលោមបុច្ឆា កតា, ឯវំ
អញ្ញមញ្ញមូលវចនំ កុសលភាវធិបកំ ន ហោតីតិ កុសលភារេ
សំសយសញ្ញាវា កុសលាធិការស្ស ច អនុវត្តមានត្តា “សព្ពេតេ ធម្មា
កុសលា” តិ បដិលោមបុច្ឆា កតាតិ។

៥៣-៦០. មូលនយេ វុត្ថេ ឯវ អត្ថេ កុសលមូលភារេន មូលស្ស វិសេសនេន
សមាទេន មូលេន អញ្ញមញ្ញស្ស ច មូលេន មូលយោគធិបនេន ចាតិ ឥមិនា
បរិយាយន្តវេន បកាសេតុំ មូលមូលនយោ វុត្តោ។ អញ្ញបទត្ថសមាសន្តេន ក-
ការេន តីសុបិ យមកេសុ មូលយោគមេវ ធិបេតុំ មូលកនយោ វុត្តោ។
មូលមូលកនយវចនបរិយាយោ វុត្តប្បការោវ។

៧៤-៨៥. អញ្ញោហារិកំ កត្វាតិ ន ឯកមូលភាវំ លភមាទេហិ ឯកតោ
លព្ពមានត្តា សហេតុករោហារវហិតំ កត្វា។ ន វា សហេតុកទុកេវិយ ឯត្ថ
ហេតុបច្ឆយយោគាយោគវសេន អញ្ញោហារិកំ កតំ, អថ ខោ
សហេតុករោហារមេវ លភតិ, ន អហេតុករោហារន្តិ អញ្ញោហារិកំ កតំ។
ឯកតោ លព្ពមានកវសេនាតិ អហេតុកចិត្តប្បាទនិព្វានេហិ
ហេតុបច្ឆយវហិតេហិ សហ លព្ពមានករូបវសេនាតិ អត្ថោ។

៨២-៩៧. យស្សំ ចាឡិយំ “អហេតុកំ នាមមូលេន ន ឯកមូលំ, សហេតុកំ
នាមមូលេន ឯកមូល”ន្តិ (យម. ១.មូលយមក.៨៧) ចាហោ អាគតោ, តត្ថ “យេ
កេចិ នាមា ធម្មា”តិ នាមាទំ និទ្ធាវិតត្តា “អហេតុកំ សហេតុកំ”ន្តិ ច វុត្ត
“នាម”ន្តិ ច ឥទំ វិញ្ញាយមាណមេវាតិ ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យត្ថ បន “អហេតុកំ
នាមំ, សហេតុកំ នាម”ន្តិ (យម. ១.មូលយមក.៨៧) ច ចាហោ, តត្ថ
សុចាកជការវត្ថុ “នាម”ន្តិ វុត្តន្តិ។

និទ្ទេសវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មូលយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ខន្ធយមកំ

១. បណ្ណាត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវាវណ្ណានា

២-៣. ខន្ធយមកេ ធនុ កាលភេទេសុ បុគ្គលឌីកាសបុគ្គលោកាសវសេន
ខន្ធានំ ឧប្បាធនិរោធា តេសំ បរិញ្ញា ច វុត្តព្ពំ។ តេ បន ខន្ធា
“រូបក្ខន្ធន្វា”តិ អាធិហិ បញ្ចហិ បទេហិ វុច្ឆន្តិ, តេសំ ធន អវយវបទានិ។ តត្ថ
យោ រូចាធិអវយវបទានិហិតោ ធម្មោ, កី សោ វេ សមុទាយបទស្ស អត្ថោ។
យោ ច សមុទាយបទេន វុត្តោ, សោ វេ អវយវបទស្សាតិ ឯតស្មី សំសយដ្ឋានេ
រូចាធិអវយវបទេហិ វុត្តោ ឯកទេសោ សកលោ វា សមុទាយបទានំ អត្ថោ,
សមុទាយបទេហិ បន វុត្តោ ឯកទេសោ រូចាធិអវយវបទានំ អត្ថោតិ ឥមមត្ថំ
ទស្សតុំ “រូបំ រូបក្ខន្ធន្វា, រូបក្ខន្ធន្វា រូប”ន្តិ អាធិនា បទសោធនវារោ វុត្តោ។

បុព្វ “រូបក្ខន្ធា” តិ អាទិនំ សមាសបទានំ ឧត្តរ បទត្ថប្បធានត្ថា
បធានក្ខតស្ស ខន្ធបទស្ស វេទនាទិឧបបទត្ថស្ស ច សម្ពុតោ យថា
“រូបក្ខន្ធា” តិ ឯតស្មី បទេ រូបាវយវបទេន វុត្ថស្ស រូបក្ខន្ធាភារោ ហោតិ
រូបសទ្ធស្ស ខន្ធសទ្ធស្ស ច សមាសាធិករណភារោតោតិ, ឯវំ តត្ថ បធានក្ខតេន
ខន្ធវាយវបទេន វុត្ថស្ស វេទនាក្ខន្ធាទិភារោ ហោតិ ខន្ធបទេន វេទនាទិបទានំ
សមាសាធិករណត្ថាតិ ឯតស្មី សំសយជ្ជានេ ខន្ធវាយវបទេន វុត្ថោ ធម្មោ
កោចិ កេនចិ សមុទាយបទេន វុច្ឆតិ, ន សញ្ញោ សញ្ញោតិ ឥមមត្តំ ទស្សេតុំ
“រូបំ រូបក្ខន្ធា, ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធា” តិ អាទិនា បទសោធនមូលចក្កវារោ វុត្ថោ។
ឯវញ្ញោ ទស្សេន្តេន រូបាទិសទ្ធស្ស វិសេសនភារោ, ខន្ធសទ្ធស្ស វិសេសិតត្ថភារោ,
វិសេសនវិសេសិតត្ថានំ សមាសាធិករណភារោ ច ទស្សេតោ ហោតិ។

តេនេត្ថ សំសយោ ហោតិ - កី ខន្ធតោ អញ្ញាម្បី រូបំ អត្ថិ, យតោ វិនិវត្តំ រូបំ
ខន្ធវិសេសនំ ហោតិ, សញ្ញេវ ខន្ធា កី ខន្ធវិសេសនក្ខតេន រូបេន វិសេសិតត្ថាតិ,
កី បទ តំ ខន្ធវិសេសនក្ខតំ រូបន្តិ? ក្ខតុចាទាយរូបំ តស្សេវ គហិតត្ថា។ និទ្ទេសេ
“ខន្ធា រូបក្ខន្ធា” តិ បទំ ឧទ្ធវិទ្ធាវិស្សជ្ជនំ កតត្ថិ។ ឯវំ ឯតស្មី សំសយជ្ជានេ ន
ខន្ធតោ អញ្ញំ រូបំ អត្ថិ, តេនេវ ចេតេន រូបសទ្ធនេ វុច្ឆមានំ សុទ្ធនេ ខន្ធសទ្ធនេ
វុច្ឆតេ, ន ច សញ្ញោ ខន្ធា ខន្ធវិសេសនក្ខតេន រូបេន វិសេសិតត្ថា, តេនេវ តេ
វិភជិតត្ថា, ឯស នយោ វេទនាក្ខន្ធាទិសុប័តិ ឥមមត្តំ ទស្សេតុំ “រូបំ ខន្ធា, ខន្ធា
រូប” តិ អាទិនា សុទ្ធខន្ធាវារោ វុត្ថោ។

តតោ “រូបំ ខន្ធា” តិ ឯតស្មី អនុញ្ញាយមាទេ “ន កេវលំ អយំ ខន្ធសទ្ធា
រូបវិសេសនោវ, អថ ខោ វេទនាទិវិសេសនោ ចា” តិ រូបស្ស ខន្ធាវិនិច្ឆយានន្តរំ
ខន្ធានំ រូបវិសេសនយោតេ ច សំសយោ ហោតិ។ តត្ថ ន សញ្ញោ ខន្ធា
វេទនាទិវិសេសនយុត្តា, អថ ខោ កេចិ កេនចិ វិសេសនេន យុញ្ញន្តិ តិ ទស្សេតុំ

សុទ្ធខន្ធមូលបក្កភារោ វុត្តាតិ។ ឯវំ យេសំ ឧប្បាទាធយោ វុត្តញ្ញា, តេសំ ខន្ធនំ
បណ្ណាតិសោធនវសេន តន្តិជ្ឈយត្ថំ បណ្ណាតិភារោ វុត្តាតិ វេទិតញ្ញោ។

ចត្តារិ ចត្តារិ ចក្កានិ ពន្ធិត្វាតិ ឯត្ថ ចក្កាវយវភាវតោ ចក្កានីតិ យមកានិ
វុត្តានិ ឯកេកខន្ធមូលានិ ចត្តារិ ចត្តារិ យមកានិ ពន្ធិត្វាតិ។ ឥមំ ឋានំ ឯត្ថ
អត្ថេន ភវិតញ្ញិ។ ចត្តារិ ចត្តារិ យមកានិ យថា ឯកេកខន្ធមូលកានិ ហោត្តិ,
ឯវំ ពន្ធិត្វាតិ វា អត្ថោ ធម្មញ្ញោ។ តត្ថ “រូបំ រូបក្ខន្ធន្វា” តិ ឯវំ អាទិកំ មូលបទំ ឆាភី
កត្វា “ខន្ធន្វា” តិ ឥទំ នេមី, “វេទនាក្ខន្ធន្វា” តិ អាទិនិ អវេ កត្វា ចក្កភារោ វុត្តាតិ
វេទិតញ្ញោ, ន មណ្ឌលភាវេន សម្ពុជ្ឈនតោ។ វេទនាក្ខន្ធមូលកានីសុបិ ឋានំ
ហោជ្ជិមំ សោធមត្វាវ ចាថោ គតោ, ន មណ្ឌលសម្ពុន្ទេនាតិ។ តេនេវ ច
ការណេនាតិ សុទ្ធខន្ធលាភមត្ថមេវ គហេត្វា ខន្ធវិសេសនេ រូចាទិម្ហិ
សុទ្ធរូចាទិមត្តតាយ អដ្ឋត្វា ខន្ធវិសេសនភាវសម្ពាតំ រូចាទិអត្ថំ ធស្សេតុ
ខន្ធសន្ទេន សហ យោជេត្វា “ខន្ធរូបក្ខន្ធន្វា” តិ អាទិនា នយេន បទំ ឧទ្ធវិត្វា
អត្ថស្ស វិភត្តត្តាតិ អត្ថោ។

ឧទ្ទេសវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវាវណ្ណានា

២៦. បិយរូបំ សាតរូបន្តិ “ចក្កំ លោកេ បិយរូបំ... បេ... រូចា លោកេ... បេ...
ចក្កុវិញ្ញាណំ... បេ... ចក្កុសម្ពុស្សេនា... បេ... ចក្កុសម្ពុស្សជា វេទនា... បេ...
រូបសញ្ញា... បេ... រូបសញ្ញោតនា... បេ... រូបតណ្ហា... បេ... រូបវិតក្កោ... បេ...
រូបវិចារោ” តិ (ធិ. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣; វិភ. ២០៣) ឯវំ វុត្ថំ តណ្ហាវត្ថុភូតំ
តេភូមកំ វេទិតញ្ញំ, តស្មា យំ បញ្ចក្ខន្ធសមុទាយភូតំ បិយរូបសាតរូបំ, តំ
ឯកទេសេន រូបក្ខន្ធន្វា ហោតីតិ អាហា “បិយរូបំ សាតរូបំ រូបំ ន រូបក្ខន្ធន្វា” តិ។

បិយសភាវតាយ វា រូបក្ខន្ធនោ បិយរូបេ បរិសតិ, ន រុប្បនសភាវេនាតិ
“បិយរូបំ សាតរូបំ រូបំ ន រូបក្ខន្ធនោ”តិ វុត្ថំ។ សញ្ញាយមកេ តាវ ទិដ្ឋិសញ្ញាតិ
“វិសេសោ”តិ វេនសេសោ។ តត្ថ ទិដ្ឋិ ឯវ សញ្ញា ទិដ្ឋិសញ្ញា។ “សយំ សមាធាយ
វតានិ ជន្ត, ឧទ្ធាវចំ គច្ឆតិ សញ្ញាសត្តោ”តិ (សុ. និ. ៧៩៨), “សញ្ញាវិវត្តស្ស ន សន្តិ
គន្តា”តិ (សុ. និ. ៨៥៣) ច ឯវមាទីសុ ហិ ទិដ្ឋិ ច “សញ្ញា”តិ វុត្ថាតិ។

២៨. “ន ខន្ធន វេននាក្ខន្ធនោតិ? អាមន្តា”តិ ឯវំ ខន្ធសទ្ធប្បវត្តិយា អភាវេ
វេននាក្ខន្ធសទ្ធប្បវត្តិយា ច អភាវេតិ បណ្ណាតិសោធនមត្តមេវ ករោតីតិ
ទដ្ឋព្ពំ, ន អញ្ញធម្មសញ្ញាវោ ឯវេត្ថ បមាណំ។ ឯវញ្ញ កត្វា “នាយតនា ន
សោតាយតនន្តិ? អាមន្តា”តិ អាទី វក្ខតីតិ។

៣៩. រូបតោ អញ្ញោ វេននាទយោតិ ឯត្ថ លោកុត្តរា វេននាទយោ ទដ្ឋញ្ញា។ តេ
ហិ បិយរូបា ច សាតរូបា ច ន ហោន្តិ តណ្ហាយ អនាវម្ពណត្ថាតិ រូបតោ អញ្ញោ
ហោន្តិតិ។ រូបញ្ញា ខន្ធច ឋេបេត្វា អវសេសាតិ ឥទម្បិ ឯតេហិ សទ្ធិ ន-សទ្ធានំ
អប្បវត្តិមត្តមេវ សន្ធាយ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ញ កត្វា “ចក្ខុញ្ញ អាយតនេ ច
ឋេបេត្វា អវសេសា ន ចេវ ចក្ខុ ន ច អាយតនា”តិ អាទី (យម.
១. អាយតនយមក. ១៥) វក្ខតីតិ។ ន ហិ តត្ថ អវសេសគ្គហណោន គយ្ហមានំ
កញ្ចិ អត្ថិ។ យទិ សិយា, ធម្មាយតនំ សិយា។ វក្ខតិ ហិ “ធម្មោ អាយតនន្តិ?
អាមន្តា”តិ (យម. ១. អាយតនយមក. ១៦)។ តណ្ហាវត្ថុ ច ន តំ សិយា។ យទិ
សិយា, បិយរូបសាតរូបភាវតោ រូបំ សិយា “រូបំ ខន្ធនោតិ? អាមន្តា”តិ (យម.
១. ខន្ធយមក. ២០) វេនតោ ខន្ធនោ ចាតិ។ អដ្ឋកថាយំ បន អវិជ្ជមានេបិ វិជ្ជមានំ
ឧបាទាយ ឥត្ថិ បុរិសាទិគ្គហណសញ្ញាវំ សន្ធាយ អវសេសាតិ ឯត្ថ បញ្ញាតិយា
គហណំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

និទ្ទេសវាវណ្ណនា ទិដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណា

៥០-២០៥. បវត្តិវារេ វេទនាក្ខន្ធាធិមូលកានិ បច្ឆិមេនេវ សហ យោជេត្វា
តីណិ ទ្វេ ឯកញ្ច យមកានិ វុត្តានិ, ន បុរិមេន។ កស្មា?
អមិស្សកកាលភេទេសុ វារេសុ អត្ថវិសេសាការតោ។ បុរិមស្ស ហិ បច្ឆិមេន
យោជិតយមកមេវ បច្ឆិមស្ស បុរិមេន យោជនាយ បុច្ឆានំ ឧប្បជិចាជិយា
វុច្ឆេយ្យ, អត្ថេ បន ន កោចិ វិសេសោតិ។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនេសុបិ វិសេសោ នត្ថិ,
តេន តថា យោជនា ន កតាតិ។ កាលភេទា បនេត្ថ ធឯ វេ វុត្តា។ អតីតេន
បច្ចុប្បន្នោ, អនាគតេន បច្ចុប្បន្នោ, អនាគតេនាតីតោតិ ឯតេ បន តយោ
យថាទស្សិតា មិស្សកកាលភេទា វេ តយោ, ន វិសុំ វិជ្ជន្តីតិ ន គហិតា។ តត្ថ
តត្ថ ហិ បដិលោមបុច្ឆាហិ អតីតេន បច្ចុប្បន្នោយោ កាលភេទា ទស្សិតា,
តេនេវ ច នយេន “យស្ស រូបក្ខន្ធា ឧប្បជ្ជិត, តស្ស វេទនាក្ខន្ធា
ឧប្បជ្ជិត” តិអាទិ សក្កា យោជេតុំ។ តេនេវ ហិ មិស្សកកាលភេទេសុ ច ន
បច្ឆិមបច្ឆិមស្ស ខន្ធស្ស បុរិមបុរិមេន យោជនំ កត្វា យមកានិ វុត្តានិ,
អមិស្សកកាលភេទេសុ គហិតនិយាមេន សុខគ្គហណាត្ថម្បិ បច្ឆិមបច្ឆិមេនេវ
យោជេត្វា វុត្តានិតិ។

ឥមំនាយេវ ច លក្ខណេនាតិអាទិនា យេន ការណេន “បុរេបញ្ចក” តិ ច
“បច្ឆាបញ្ចក” តិ ច នាមំ វុត្តំ, តំ ទស្សេតិ។ យស្ស ហិ សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ
ហោតិ, សោ បរិបូរេត្វា វិស្សជ្ជេតព្ពត្ថសង្គណេនតោ បរិបុណ្ណាបញ្ចក នាម។
តំវិស្សជ្ជនស្ស បន បុរិមកោដ្ឋាសេន សទិសត្ថតាយ បុរេបញ្ចក,
បច្ឆិមកោដ្ឋាសសទិសត្ថតាយ “បច្ឆាបញ្ចក” តិ ច នាមំ វុត្តំ។ សទិសត្ថតា ច
សន្និដ្ឋានសំសយបទវិសេសំ អវិចារេត្វា ឯកេន បទេន សង្កហិតស្ស ខន្ធស្ស

ឧប្បាទនិរោធលាភាមញ្ញមត្តន បុរេបញ្ចេន ធម្មញ្ញា។ សន្និដ្ឋានបទសង្គហិតស្ស
វា ខន្ធស្ស អនុញ្ញាតវសេន បុរេបញ្ចេន វុត្តាតិ យុត្តំ។

សន្និដ្ឋានត្ថស្សវ បដិក្ខិបនំ បដិក្ខេចា, សំសយត្ថនិវារណំ បដិសេធាតិ
អយំ បដិក្ខេបបដិសេធនំ វិសេសោ។ ចាឡិបទមេវ ហុត្វាតិ បុច្ឆាចាឡិយា
“នុប្បជ្ជិតី”តិ យំ បទំ វុត្តំ, ន-ការិវិហិតំ តនេវ បទំ ហុត្វាតិ អត្តោ។ តត្ថ
ឧប្បត្តិនិរោធបដិសេធស្ស បដិសេធនត្ថំ ចាឡិកតិយា វិស្សជ្ជនំ
ឧប្បត្តិនិរោធនមេវ បដិសេធនត្ថំ បដិសេធន វិស្សជ្ជនំ កតត្ថំ វេទិតព្ពំ។

ចតុន្នំ បញ្ញានំ បញ្ញាទញ្ញា វិស្សជ្ជនានំ សត្វីសតិយា ហ៊ានេសុ បក្ខេចា
តនេកនេសបក្ខេបវសេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពោ។ បរិបុណ្ណបញ្ចេន ឯវ ហិ
ស្សបទស្សនេន ច វិស្សជ្ជនំ សត្វីសតិយា ហ៊ានេសុ បក្ខិបិតព្ពន្តិ។

កី ធុសក្កា ឥតោ បរន្តិ ឥតោ ចាឡិវត្ថានទស្សនាធិតោ អញ្ញោ កី ធុ
សក្កា កាតុត្ថិ អញ្ញស្ស សក្កុលោយ្យស្ស អភាវំ ទស្សេតិ។

“សុទ្ធាវាសានំ តេសំ តត្ថ រូបក្ខេន្វា ច នុប្បជ្ជិតុ វេទនាក្ខេន្វា ច
នុប្បជ្ជិតា”តិ ឯតេន សុទ្ធាវាសក្ខមីសុ ឯកក្ខមិយម្បិ ទុតិយា ឧបបត្តិ នត្តិ
ញាបិតំ ហោតិ។ បដិសន្ធិតោ បកុតិ ហិ យាវ ចុតិ, តាវ បវត្តកម្មជសន្តានំ
ឯកត្តេន គហេត្វា តស្ស ឧប្បាទនិរោធវសេន អយំ ទេសនា បវត្តា។ តស្មិញ្ញា
អញ្ញោច្ឆិន្ទ កុសលាធិនញ្ញា បវត្តិ ហោតិ, វោច្ឆិន្ទ ច អប្បវត្តិតិ តេនេវ ច
ឧប្បាទនិរោធនស្សិតា, តស្មា តស្ស ឯកសត្តស្ស បដិសន្ធិឧប្បាទតោ យាវ
ចុតិនិរោធន, តាវ អតីតតា នត្តិ, ន ច តតោ បុព្វេ តត្ថ បដិសន្ធិវសេន
កម្មជសន្តានំ ឧប្បន្នបុព្ពន្តិ ខន្ធទ្វយម្បិ “នុប្បជ្ជិតា”តិ វុត្តំ។ កស្មា បន ឯតាយ

ចាឡើយ សកលេបិ សុទ្ធាវាសេ ទុតិយា បដិសន្ធិ នត្តិតិ នវិញ្ញាយតីតិ?
ឧទ្ទិសោតចាឡើយសញ្ញាវា។ ទ្វេបិ ហិ ចាឡើយោ សំសន្តេតញ្ញាតិ។

“អសញ្ញាសត្តានំ តេសំ តត្ថ រូបក្ខន្ធា ឧប្បជ្ឈិស្សតី”តិ ឯត្ថ “យស្ស យត្ថ
រូបក្ខន្ធា ឧប្បជ្ឈិស្សតី”តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន វិសេសិតា អសញ្ញាសត្តាបិ សន្និ
តេ ឯវ គហេត្វា “អសញ្ញាសត្តាន”ន្តិ វុត្ថំ។ តេន យេ សន្និដ្ឋានេន វជ្ជិតា, តេ
តតោ បញ្ចវេកាវំ គន្ធា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ, ន តេសំ បុន អសញ្ញោ
ឧបបត្តិប្បសង្កា អត្ថិតិ តេ សន្ធាយាហ - “បច្ឆិមភវិកានំ តេសំ តត្ថ រូបក្ខន្ធា
ច ឧប្បជ្ឈិស្សតិ វេទនាក្ខន្ធា ច ឧប្បជ្ឈិស្សតី”តិ (យម. ១.១ន្ទយមក.៦៥)។ ឯត្ថ
កី បញ្ចវេកាវាទិភាវេវិយ បច្ឆិមភវេបិ កោចិ អត្ថិ, យត្ថ តេសមឧប្បត្តិ
ភវិស្សតីតិ? នត្ថិ បញ្ចវេកាវាទិភវេស្វេវ យត្ថ វា តត្ថ វា បិតានំ បច្ឆិមភវិកានំ
“យស្ស យត្ថ រូបក្ខន្ធា ឧប្បជ្ឈិស្សតី”តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន សង្កហិតត្តា។ តេសំ
តត្ថ ឥតរាឧប្បត្តិការវញ្ញា អនុជានន្តោ “វេទនាក្ខន្ធា ច ឧប្បជ្ឈិស្សតី”តិ
អាហាតិ។

“សុទ្ធាវាសេ បរិនិព្វន្តាន”ន្តិ ឥទំ សប្បដិសន្ធិកានំ អប្បដិសន្ធិកានញ្ញា
សុទ្ធាវាសានំ តំតំភូមិយំ ខន្ធបរិនិព្វានវសេន វុត្ថន្តិ វេទិតព្វំ។ សព្ពេសញ្ញោ តេសំ
តត្ថ វេទនាក្ខន្ធា ឧប្បជ្ឈិតាតិ។ យថា បន “និរុដ្ឋិស្សតី”តិ វចនំ បច្ចុប្បន្នេបិ
ឧប្បាទក្ខណសមធម្មិម្ហិ បវត្ថតិ, ន ឯវ “ឧប្បជ្ឈិតា”តិ វចនំ បច្ចុប្បន្នេ បវត្ថតិ, អថ
ខោ ឧប្បជ្ឈិតាវិគតេ អតីតេ ឯវ, តស្មា “បរិនិព្វន្តានំ ឧប្បជ្ឈិតា”តិ វុត្ថំ
ឧប្បន្នសម្ពាសស្ស អវិគតតត្តា។ អនន្តា លោកធាតុយោតិ ឱកាសស្ស
អបរិច្ឆិន្ទត្តា ឱកាសវសេន វុច្ឆមានានំ ឧប្បាទនិរោធានម្យំ បរិច្ឆេទាកាវតោ
សំកិណ្ណាតា ហោតីតិ “យត្ថ វេទនាក្ខន្ធា ឧប្បជ្ឈតិ, តត្ថ សញ្ញាក្ខន្ធា
និរុដ្ឋតីតិ? អាមន្តា”តិ វុត្ថំ។

បវត្តិការវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ក. បរិញ្ញាវារវណ្ណានា

២០៦-២០៨. បុគ្គលោកាសវារោលព្មមាធាបីតិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ

ឌីកាសវារស្ស អលាភេ តស្សបិ អលាភេន ភវិតព្ពន្ធ? ន, តត្ថ បុគ្គលស្សេវ
បរិញ្ញាវចនតោ។ បុគ្គលោកាសវារេបិ ហិ ឌីកាសេ បុគ្គលស្សេវ បរិញ្ញា វុច្ឆតិ,
ន ឌីកាសស្ស។ ឌីកាសវារេបិ ច យទិ វុច្ឆយ្យ, “យត្ថ រូបក្ខន្ធន្នំ បរិជាតាតិ” តិ
ឌីកាសេ បុគ្គលស្សេវ បរិជាននវសេន វុច្ឆយ្យ, តស្មា បុគ្គលោកាសវារស្សេវ
លព្មមាធា វុត្ថា, ន ឌីកាសវារស្សតិ។ តេនាហ - “អាមន្តា... បេ.... សិយា” តិ។

តេនេវាតិ បវត្តេ ចិត្តក្ខណាវសេន តិណ្ណំ អន្ធានំ លាភតោ ឯវ, អញ្ញាថា
បុតិបដិសន្ធិក្ខណោ រូបក្ខន្ធបរិជាននស្ស អភាវា “យោ រូបក្ខន្ធន្នំ បរិជាតាតិ, សោ
វេទនាក្ខន្ធន្នំ បរិជាតាតិ” តិ ឯត្ថ “នត្ថី” តិ វិស្សន្ទនេន ភវិតព្ពំ សិយា, “អាមន្តា” តិ
ច កតត្ថិ។ សន្និដ្ឋានសំសយបទសង្កហិតានំ បរិញ្ញានំ បវត្តេ ចិត្តក្ខណោ ឯវ
លាភំ ធស្សេន្តោ “លោកុត្តរមគ្គក្ខណស្មិញ្ញី” តិ អាទិមាហ។ ន បរិជាតាតិ តិ
បញ្ញោ បុព្វដ្ឋនំ សន្ធាយ អាមន្តាតិ វុត្ថន្តិ ៩ទំ បុព្វដ្ឋនស្ស សព្វថា បរិញ្ញាកិច្ចស្ស
អភាវតោ វុត្ថំ។ “អវហា រូបក្ខន្ធន្នំ ន បរិជាតាតិ នោ ច វេទនាក្ខន្ធន្នំ ន បរិជានិត្ត,
អគ្គមគ្គសមដ្ឋិញ្ញ អវហន្តញ្ញ ឋបេត្វា អវសេសា បុគ្គលា រូបក្ខន្ធស្វា ន
បរិជានន្តិ វេទនាក្ខន្ធស្វា ន បរិជានិត្តា” តិ បន វចនេន “អគ្គមគ្គសមដ្ឋី ឋបេត្វា
អញ្ញោ កោចិ បរិជាតាតិ” តិ វត្ថុញ្ញោ នត្ថិតិ ធស្សិតំ ហោតិ, តេន
តទវសេសបុគ្គលេ សន្ធាយ “អាមន្តា” តិ វុត្ថន្តិ វិញ្ញាយតីតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ខន្ធយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. អាយតនយមកំ

១. បណ្ណាត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណា

១៩. អាយតនយមកាធិសុ ច បណ្ណាត្តិវារោ បទសោធនវារាជីនំ វេចនេ
ការណំ ខន្ធយមកេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ “ឯកាទស ឯកាទស កត្វា
តេត្ថីសសតំ យមកាធិ” តិអាធិនា កេសុចិ ចោត្តកេសុ គណនា លិខិតា, សា
តថា ន ហោតិ។ “ទ្វិត្ថីសសត” តិអាធិនា អញ្ញត្ថ លិខិតា។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវារវណ្ណា

១០-១៧. វាយនជ្ជនាតិ បសារណាជ្ជន, ចាកជការវជ្ជន វា។ “កាយោ
ធម្មោ” តិ ច វុច្ចមានំ សព្វំ សសការំ អាយតនមេវាតិ “កាយោ អាយតន” តិ,
“ធម្មោ អាយតន” តិ ច ឯត្ថ “អាមន្តា” តិ វុត្តំ។ កាយវេចនេន បន ធម្មវេចនេន ច
អវុច្ចមានំ កញ្ចិ សសការំ នត្ថិតិ “ន កាយោ នាយតនំ, ន ធម្មោ នាយតន” តិ
ឯត្ថ “អាមន្តា” តិ ច្នេវ វុត្តំ។

និទ្ទេសវារវណ្ណា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារោ

១. ឧប្បាទវារវណ្ណា

១៨-២១. បវត្តិវារេ ចក្ខុយតនមូលកានិ ឯកាទសាតិ បដិសន្ធិចុតិវសេន
ឧបាទិន្នបវត្តស្ស ឧប្បាទនិរោធវចនេ ឯតស្មី អលព្ពមានវិស្សន្ននម្បិ
សន្តាយតនេន សន្ធិ យមកំ បុច្ឆាមត្តលាកេន សន្តណ្ឌិត្វា វេទតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ធម្មជ្ជិ
យមកានីតិ ឯត្ថ ចក្ខុសោតយានជីវ្ហាកាយរូបាយតនមូលកេសុ ឯកេកំ
សន្តាយតនមូលកានិ បញ្ចាតិ ឯកាទស យមកានិ វិស្សន្ននវសេន
ហាបេតព្ពានិ។ វត្ថុតិ ហិ “សន្តាយតនស្ស បដិសន្ធិក្ខណោ អនុប្បត្តិតោ តេន
សន្ធិ យមកស្ស វិស្សន្ននមេវ នត្ថី” តិ (យម. អដ្ឋ. អាយតនយមក ១៨-២១)។

ទុតិយំ កិញ្ចាបិ បឋមេន សទិសវិស្សន្ននន្តិអាទិ បុគ្គលវារមេវ សន្តាយ
វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឱកាសវារេ បន អសទិសវិស្សន្ននត្វា វុត្តំ, ន តំ សព្ពត្ត
សទិសវិស្សន្ននន្តិ ញាបេតុំ បុគ្គលវារេបិ វិស្សន្ននត្តិ។
គន្ធរសដោជ្ជញ្ញាយតនេហិ សន្ធិ តីណិ យមកានិ សទិសវិស្សន្ននានីតិ
រូបាវចរសត្តេ សន្តាយ “សចក្ខុកានំ អគន្ធកាន” ត្ថិអាទិនា វិស្សន្ននតព្ពត្វា វុត្តំ។
តេសញ្ញាវិវត្តកាមកម្មនិព្ពត្តស្ស បដិសន្ធិពិជស្ស ឯវសភាវត្តា យានាទីនិ
គន្ធានយោ ច ន សន្តិតិ។ យានាយតនយមកេន សទិសវិស្សន្ននត្វាតិ
ចក្ខុយតនមូលកេសុ យានាយតនយមកេន សន្ធិ សទិសវិស្សន្ននត្វាតិ
អត្ថោ។ ននុ តត្ថ “សចក្ខុកានំ អយានកានំ ឧបបដ្ឋន្តាន” ត្ថិអាទិនា វិស្សន្ននំ
បវត្តំ, ឥធ បន យានាយតនមូលកេសុ “យស្ស យានាយតនំ ឧប្បន្នតិ, តស្ស
ជីវ្ហាយតនំ ឧប្បន្នតីតិ? អាមន្តា” តិ វិស្សន្ននេន ភវិតព្ពន្ធនិ នត្ថិ
សទិសវិស្សន្ននតាតិ? សច្ចំ, យថា បន តត្ថ យានាយតនយមកេន
ជីវ្ហាកាយាយតនយមកានិ សទិសវិស្សន្ននានិ, ឯវមិធាបិ
ជីវ្ហាកាយាយតនយមកានិ សទិសវិស្សន្ននានិ, តស្មា តត្ថ តត្ថវ
សទិសវិស្សន្ននតា ចាឡិយំ អនារុន្ទ្រតាយ ការណាន្តិ។ និទស្សនភាវេន បន
គហិតំ ចក្ខុយតនមូលកានំ សទិសវិស្សន្ននកានំ សទិសវិស្សន្ននំ

និទស្សនកម្មនេះ ការណ៍នៃ ទស្សនៈ “ឃ្លាយតន្ត្រីមក
សិស្សវិស្សន្ននា” គឺ អាហ៊ុ សិស្សវិស្សន្ននា ចេត ឃ្លាយតន្ត្រីមក
យេកុយ្យតាយ ទស្សនៈ តេសុ ហិ ជីវ្ហាកាយតន្ត្រីមក តិណ្ណំ បុច្ឆានំ
“អាមន្តា” តិ វិស្សន្ននេន ភវិតំ, បច្ឆិមបុច្ឆាយ “សកាយកានំ អយានកានំ
ឧបបជ្ជន្តាន” តិ អាទិនាតិ។

អថ វា យថា វេទនាក្ខន្ធិមូលកានំ សញ្ញាក្ខន្ធិយមកានំ
អមិស្សកកាលភេទេសុ តិសុ “អាមន្តា” តិ បដិវចនវិស្សន្ននេន
យថាវុត្តវេទនស្ស វិស្សន្ននកាវាទុជានំ កត្តត្ថន្តិ អបុត្តស្ស វុត្តត្ថស្ស អភាវា
វិស្សន្ននំ ន កតំ, វេទនាបិ ឃ្លាយតន្ត្រីមក ជីវ្ហាយតន្ត្រីមក អបុត្តស្ស
វុត្តត្ថស្ស អភាវា ចាឡិ អនុត្តន្តិ ចាកដោយមត្តោ។ កាយតន្ត្រីមក
បន ទុតិយបុច្ឆាយ វេសេនវិស្សន្ននតំ សិយា, សា ច ចក្ខាយតន្ត្រីមក
ឃ្លាយតន្ត្រីមក សិស្សវិស្សន្ននា, តស្ស យស្ស បុច្ឆាយ វិស្សន្ននា
កាតត្ថា, តស្ស ឃ្លាយតន្ត្រីមក សិស្សវិស្សន្ននតំ តំសេសានិ ចាឡិ
អនុត្តន្តិ វេទន អត្តោ ទស្សនៈ តថាតិ ឥទ្ធ
ចាឡិ អនុត្តន្តិ តាសាមញ្ញេន វុត្តំ, ន ការណ៍សាមញ្ញេន។
ឃ្លាយជីវ្ហាកាយតន្ត្រីមក បន អត្តសេយ្យកេសុ បវត្តមាជានំ
តត្តសេយ្យកេសុ ច អាយតនចារិប្បិកាលេ សហចារិកាយ អវិសេសត្តា ច
អប្បវិសេសត្តា ច ឯកស្មី ឃ្លាយតន្ត្រីមក វិស្សន្ននេន ឥតរាជិ ទេ,
ឃ្លាយតន្ត្រីមក ច វិស្សន្ននេន ឥតរាជិ មូលកានិ ន វិស្សន្ននយន្តិ
វេទិតត្ថានិ។ រូបាយតន្ត្រីមក ឥហិ សទ្ធិន្តិ “យស្ស រូបាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ,
តស្ស មនាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ” តិ ឯតិស្ស បុច្ឆាយ វុត្តហិ
រូបាយតន្ត្រីមក ឥហិ សទ្ធិន្តិ អធិប្បាយោ។ រូបាយតន្ត្រីមក ហិ
មនាយតន្ត្រីមក អាទិបុច្ឆាយ គន្ធសដោជ្ជត្ថយមក អាទិបុច្ឆានំ

សិរីសោយន្តរក្សា យមកាន់ អរិស្សន្តនេ ការណាការេន វុត្តា។
ធុតិយបុត្រានញ្ចា បដិវចនិស្សន្តនេន ភវិតព្ពន្ធិ បុព្វេ វុត្តនយេន វិស្សន្តនំ ន
កាតព្វំ, អាទិបុត្រានញ្ចា ន កាតព្វន្តិ។

ហេតុមេហិ សិរីសោយន្តរក្សា ឯត្ថ កន្ទាយតនមូលកាន់
រសជាដ្ឋព្វយមកាន់ រសាយតនមូលកស្ស ច ជាដ្ឋព្វយមកស្ស
បដិវចនិស្សន្តនេន ភវិតព្ពន្ធិ បុព្វេ វុត្តនយេន វិស្សន្តនំ ន កាតព្វន្តិ យេសំ
កាតព្វំ, តេសំ កន្ទរសជាដ្ឋព្វមូលកាន់ មនាយតនធម្មាយតនយមកាន់
ចក្ខាធិបញ្ចាយតនមូលកេហិ មនាយតនធម្មាយតនយមកេហិ
សិរីសោយន្តរក្សា អត្ថោ។ ចក្ខាយតនាធិមូលកានិ សន្ទាយតនយមកានិ
សន្ទាយតនមូលកានិ សញ្ញានិ អរិស្សន្តនេន
អលព្ពមានិស្សន្តនេន វិស្សន្តនេន វិស្សន្តនេន ឆាម ហោត្តិ អាហា “ធម្មន្តិ
យមកានិ វិស្សន្តនេន ឆាម ហោត្តិ” តិ។

ជន្មនុម្បិ ជន្មពិធីម្បិ ឯត្ថ ច ជន្មពិធីគ្រហលោក ជន្មនុម្បិ កេហិតោតិ
វេទិតញ្ចោ។ សយានកាន់ សចក្ខុកាន់ បរិបុណ្ណាយតនមេវ ឱបចាតិកំ
សន្ទាយ វុត្តន្តិ ឯត្ថ ឯវ-សន្តំ វុត្តន្តិ-ឯត្ថ បរតោ យោជន្ទាយថា
“សយានកាន់ អចក្ខុកាន់” ន្តិ ឥទំ អបរិបុណ្ណាយតនំ សន្ទាយ វុត្តំ, ន ឯវំ
“សយានកាន់ សចក្ខុកាន់” ន្តិ ឯតំ។ ឯតំ បន បរិបុណ្ណាយតនំ សន្ទាយ
វុត្តមេវាតិ អត្ថោ ធម្មញ្ចោ។ តេន ជន្មពិធីម្បិ សន្ទាយ វុត្តតា ន វារិតា ហោតិ តិ។

២២-២៥៤. យត្ថ ចក្ខាយតនន្តិ រូបព្រហ្មលោកំ បុច្ឆតិ តិ និយមតោ តត្ថ
ចក្ខុសោតានំ សហុប្បត្តិមត្តំ បស្សន្តោ វេទិតិ, ឱកាសវារេ បន តស្មី បុគ្គលស្ស
អនាមជ្ជត្ថា យត្ថ កាមធាតុយំ រូបធាតុយញ្ច ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ឈតិ, តត្ថ

សោតាយតនម្យី ឯកន្តេន ឧប្បជ្ឈិតីតិ “អាមន្តា”តិ (យម.

១.អាយតនយមក.២២) វុត្ថំ។

“យស្ស វា បន រូបាយតនំ ឧប្បជ្ឈិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ឈិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ កស្មា បដិញ្ញាតំ, ននុ យោ គព្ពសេយ្យកភាវំ គន្ធា បរិនិព្វាយិស្សតិ, តស្ស រូបាយតនំ បដិសន្ធិយំ ឧប្បជ្ឈិស្សតិ, ន បន ចក្ខាយតនន្តិ? យស្ស រូបាយតនំ ឧប្បជ្ឈិស្សតិ, តស្ស តទវត្ថស្ស បុគ្គលស្ស រូបាយតនុប្បាទតោ ឧទ្ធច ចក្ខាយតនសន្តានុប្បាទស្ស បវត្ថិយម្យី ភវិស្សន្តស្ស បដិញ្ញាតព្ពត្តា។ អថ កស្មា “យស្ស វា បន រូបាយតនំ ឧប្បជ្ឈិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ឈិស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ បដិញ្ញាតំ, ននុ គព្ពសេយ្យកស្ស បច្ឆិមភវិកស្ស ឧបបជ្ឈន្តស្ស ឯកាទសមសត្តាហា ឡើតោ បិតស្ស រូបាយតនំ ឧប្បជ្ឈិស្សតិ នោ ច ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ឈិស្សតីតិ? តស្មី ភវេ ភវិស្សន្តស្ស ឧប្បាទស្ស អនាគតភាវេន អវចនតោ។ ភវន្តវេ ហិ តស្ស តស្ស អាយតនសន្តានស្ស យោ អាទិឧប្បាទោ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច ភវិស្សតិ, សោ អនាគតុប្បាទោ តព្ពាវេន វុច្ចតិ អន្ទាបច្ចុប្បន្នានន្តោគធាតុ។ ន បន យោ តស្មីយេវ ភវេ បវត្តេ ភវិស្សតិ, សោ អនាគតុប្បាទភាវេន វុច្ចតិ អន្ទាបច្ចុប្បន្នានន្តោគធាតុ។ អន្ទាវសេន ហេតុ កម្មជបវត្ថស្ស បច្ចុប្បន្នាទិកាលភេទោ អធិប្បតោ។ ឯវព្វា កត្វា ឥន្ទ្រិយយមកេ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.៣៦៨) “យស្ស ឥត្ថិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ឈតិ, តស្ស បុរិសិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ឈិស្សតីតិ? បច្ឆិមភវិកានំ ឥត្ថិនំ ឧបបជ្ឈន្តិនំ, យា ច ឥត្ថិយោ រូបាវចរំ អរូបាវចរំ ឧបបជ្ឈិត្វា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ, យា ច ឥត្ថិយោ ឯតេនេវ ភាវេន កតិចិ ភវេ ទស្សេត្វា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ, តាសំ ឧបបជ្ឈន្តិនំ តាសំ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ឈតិ, នោ ច តាសំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ឈិស្សតី”តិ វុត្ថំ។ ន ហិ តាសំ សព្វាសំ តស្មី ភវេ បវត្តេ បុរិសិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ឈិស្សតិ លិង្គបរិវត្តនសព្វាវា, ភវន្តវេ បន អាទិឧប្បាទស្ស អភាវំ សន្ធាយ “នោ ច តាសំ បុរិសិន្ទ្រិយំ

ឧប្បជ្ឈិស្សតី"តិ វុត្ថំ។ ភវន្តេវ ហិ អាទិឧប្បាទស្ស អនាគតត្ថំ អធិប្បតន្តិ។ ឯវព្វា
កត្វា "កតិចិ ភវេ ទស្សេត្វា"តិ ភវគ្គហណំ កតន្តិ។

“អាយតនានំ បដិលាភោ ជាតី”តិ (ធិ. និ. ២.៣៨៨; វិភ. ២៣៥) វចនតោ
តំអាយតននិព្ពត្តកកម្មេន គហិតបដិសន្ធិកស្ស អវស្សំភាវីអាយតនស្ស
យាវ អាយតនចារិប្បវិ, តាវ ឧប្បជ្ឈតីតិ បន អត្ថ គយ្ហមាទេ បុច្ឆាទ្ធយវិស្សជ្ជនំ
សូបបន្នំ ហោតិ។ ឯវព្វា សតិ “យស្ស វា បន សោតាយតនំ ឧប្បជ្ឈិស្សតិ, តស្ស
ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ឈតីតិ? បច្ឆិមភវិកានំ បញ្ចវេកាវ ឧបបជ្ឈន្តានំ, យេ ច អរូបំ
ឧបបជ្ឈិត្វា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ, តេសំ ឧបបជ្ឈន្តានំ តេសំ សោតាយតនំ
ឧប្បជ្ឈិស្សតិ, នោ ច តេសំ ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ឈតី”តិ ឯវមាទីសុ (យម.
១.អាយតនយមក.៩៥) គត្តសេយ្យកាបិ បច្ឆិមភវិកាទយោ ឧបបជ្ឈន្តា
គហិតា ហោន្តិ។ ឯវព្វា កត្វា ឥន្ទ្រិយយមកេ (យម. ៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១៨៦)
“យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ឈតិ, តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ឈតីតិ?
អាមន្តា”តិ ឥទម្បិ ឧបបន្នំ ហោតិ។ សោមនស្សិន្ទ្រិយុប្បាទកស្ស កម្មស្ស
ឯកន្តេន ចក្ខុន្ទ្រិយុប្បាទនតោ គព្វេបិ យាវ ចក្ខុន្ទ្រិយុប្បត្តិ, តាវ
ឧប្បជ្ឈមានតាយ តស្ស អភិនិព្វតត្ថត្វា។

យំ បន “យស្ស វា បន យត្ថ រូចាយតនំ ឧប្បជ្ឈិត្ថ, តស្ស តត្ថ យាធាយតនំ
ឧប្បជ្ឈតីតិ? កាមាវចរា ចវន្តានំ, អយានកានំ កាមាវចរំ ឧបបជ្ឈន្តានំ,
រូចាវចរានំ តេសំ តត្ថ រូចាយតនំ ឧប្បជ្ឈិត្ថ, នោ ច តេសំ តត្ថ យាធាយតនំ
ឧប្បជ្ឈតី”តិ ឯត្ថ “អយានកានំ កាមាវចរំ ឧបបជ្ឈន្តាន”ន្តិ (យម.
១.អាយតនយមក.៧៦) វុត្ថំ, តំ យេ ឯកាទសមសត្តាហា ឱវតោ កាលំ
ករិស្សន្តិ, តេសំ យាធាយតនានិព្ពត្តកកម្មេន គហិតបដិសន្ធិកានំ វសេន
វុត្ថន្តិ វេទិតព្ពំ។ “យស្ស យត្ថ យាធាយតនំ ន និវុជ្ឈតិ, តស្ស តត្ថ រូចាយតនំ ន

និរុដ្ឋិស្សតីតិ? កាមាវចរំ ឧបបន្នន្តានំ, អយានកានំ កាមាវចរា ចរន្តានំ,
រូចាវចរានំ តេសំ តត្ថ យាឆាយតនំ ន និរុដ្ឋិស្សតិ, នោ ច តេសំ តត្ថ រូចាយតនំ ន
និរុដ្ឋិស្សតី”តិ ហិ ឯត្ថ “អយានកានំ កាមាវចរា ចរន្តាន”ន្តិ (យម.

១.អាយតនយមក.១៨១) វចនំ អនុប្បន្នេយេវ យាឆាយតនេ គព្ពសេយ្យកានំ
ចុតិ អត្ថីតិ ជីវេតិ។ ន ហិ កាមាវចរេ គព្ពសេយ្យកតោ អញ្ញោ អយានកោ
អត្ថិ ធម្មហធម្មវិភង្កេ (វិភ. ៩៧៨ អាធមយោ) “កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ
កស្សនិ អជ្ឈាយតនានិ ចាតុកវន្តី”តិ អវុត្តត្តាតិ។ អថ កស្មា ឱបចាតិកេ ឯវ
សន្ធាយ ឥធន, ឥន្ទ្រិយយមកេ ច យថាធនស្សិតាសុ បុច្ឆាសុ “អាមន្តា”តិ វុត្តន្តិ ន
វិញ្ញាយតីតិ? យមកេ សន្និដ្ឋានេន គហិតត្ថស្ស ឯកទេសេ សំសយត្ថសម្ពវេន
បជិវចនស្ស អករណតោ។ ភិន្និតត្ថេ ហិ ន បជិវចនវិស្សន្នំ ហោតិ។ យទិ
សិយា, បរិបុណ្ណវិស្សន្នំមេវ ន សិយាតិ។ អថ កស្មា “យស្ស វា បន
សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បន្នតិ, តស្ស ចក្កុន្ទ្រិយំ ឧប្បន្នតិ? អាមន្តា”តិ (យម.
៣.ឥន្ទ្រិយយមក.១៨២) ឥមិនា “គព្ពសេយ្យកានំ សោមនស្សបទិសន្និ នត្ថី”តិ
នវិញ្ញាយតីតិ? “កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ កស្សនិ ធនិន្ទ្រិយានិ ចាតុកវន្តិ?
គព្ពសេយ្យកានំ សត្តានំ សហេតុកានំ ញាណសម្មយុត្តានំ ឧបបត្តិក្ខណោ
ធនិន្ទ្រិយានិ ចាតុកវន្តិ កាយិន្ទ្រិយំ មនិន្ទ្រិយំ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ វា បុរិសិន្ទ្រិយំ វា
ជីវិតិន្ទ្រិយំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ វា ឧបេក្ខិន្ទ្រិយំ វា សទ្ធិន្ទ្រិយ”ន្តិអាធិវចនតោ (វិភ.
១០១២)។

និរោធិវាវេ អនាគតកាលភេទេ យថា តស្សេវ ចិត្តស្ស និរោធា
អនាគតកាលេន តស្ស ឧប្បត្តិក្ខណោ វុត្តោ, ឯវំ តស្សេវ កម្មជសន្តានស្ស
និរោធា អនាគតកាលេន តស្ស ឧប្បន្នេវ វុត្តញ្ញោតិ សព្ពត្ថ ឧបបន្នន្តានំ ឯវ សោ
តថា វុត្តោ, ន ឧប្បន្នានំ។ ឧប្បន្នានំ បន អញ្ញាស្ស អនាគតស្ស សន្តានស្ស
និរោធា អនាគតកាលេន វុត្តញ្ញោ, ន តស្សេវ។ តស្ស ហិ ឧប្បាធានន្តំ និរោធា

អារទ្ធានាម ហោតីតិ។ តស្មា អរហតំ បរត្ថេ សោតស្ស ចក្ខុស្ស ច ភេទេ
សតិបិ អនាគតកាលាមសនវសេនេវ “យស្ស ចក្ខាយតនំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស
សោតាយតនំ និរុជ្ឈិស្សតិ? អាមន្តា។ យស្ស វា បន សោតាយតនំ
និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ និរុជ្ឈិស្សតិ? អាមន្តា” តិ វិស្សជ្ជនទ្ធយំ
ឧបបន្នមេវ ហោតីតិ។ យស្មា ច ឧបបត្តិអនន្តរំ និរោធា អារទ្ធានាម ហោតិ,
តំនិជ្ជានភាវតោ បន ចុតិយា និរោធវចនំ, តស្មា បរត្ថេ និរុទ្ទេបិ
សន្តានេកេនេសេ អនិរុទ្ធី ឧបាទាយ អនិដ្ឋិតនិរោធាតិ ចុតិយាវ តស្ស
និរោធាតិ វុច្ចតិ។ វក្ខតិ ហិ “យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស
ចក្ខុន្ទ្រិយំ និរុជ្ឈិស្សតិ? អាមន្តា” តិ, តេនេត្ថាបិ ចុតិនិរោធរ ឯវ ច អធិប្បតេ
យញ្ច បរត្ថេ និរុជ្ឈិស្សតិ, តញ្ច និជ្ជានវសេន ចុតិយា ឯវ និរុជ្ឈិស្សតិ វុត្តន្តិ
“អាមន្តា” តិ យុត្តំ បដិវចនំ។ “សចក្ខុកាន” ត្ថិអាទិសុ ច
“បដិលទ្ធិចក្ខុកាន” ត្ថិអាទិនា អត្ថោ វិញ្ញាយតីតិ។

“យស្ស ចក្ខាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតិ, តស្ស សោតាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតិ?
សព្វេសំ ឧបបន្នន្តានំ, អចក្ខុកានំ ចវន្តានំ តេសំ ចក្ខាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតិ, នោ ច
តេសំ សោតាយតនំ ន និរុជ្ឈិស្សតិ” តិ ឯត្ថ អារុហ្មេ បច្ឆិមភវិកេ វេបេត្វា សព្វេ
ឧបបន្នន្តានំ, អចក្ខុកា ចវន្តា ច គហិតាតិ ទដ្ឋញ្ច។ តេ ហិ ទុតិយកោដ្ឋាសេន
សង្កយ្ហន្តិ តទបេក្ខត្តា សាវសេសមិទំ សព្វវចនំ អចក្ខុកវចនញ្ចាតិ។
“អារុហ្មេ បច្ឆិមភវិកាន” ត្ថិ ឯត្ថ ច អរូបតោ បញ្ចវេការ អគច្ឆន្តា
អនញ្ញបបត្តិកាបិ “អរូបេ បច្ឆិមភវិកា” ឥច្ឆេវ សង្កយ្ហន្តិ វេទិតញ្ច។ ឯស
នយោ អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសូតិ។

បរត្ថិវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អាយតនយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ធាតុយមកំ

១-១៩. លត្តមាធានន្តិ ៩ទំ បវត្តិវារេ សទ្ធិធាតុសម្ពន្ធានំ យមកានំ
ចក្ខុវិញ្ញាណធាតាធិសម្ពន្ធានញ្ច បុតិបដិសន្ធិវសេន អលត្តមាធនតំ សន្ធាយ
វុត្តំ។

ធាតុយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. សច្ចយមកំ

១. បណ្ណាត្តិវារោ

និទ្ទេសវារវណ្ណានា

១០-២៦. “ទុក្ខំ ទុក្ខសច្ចន្តិ? អាមន្តា”តិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ ទុក្ខទុក្ខំ សង្ខារទុក្ខំ
វិបរិណាមទុក្ខន្តិ តិសុបិ ទុក្ខសន្នោ បវត្តតិ, “ជាតិបិ ទុក្ខា”តិអាធិនា (មហាវ.
១៤; វិភ. ១៩០) ជាតិអាធិសុ ច, សោ បន ទុក្ខទុក្ខតោ អញ្ញត្ថ បវត្តមាធនោ
អញ្ញនិរេបេក្ខោ នប្បវត្តតិ។ សុទ្ធព្យោត្ត ទុក្ខបទំ អញ្ញនិរេបេក្ខំ គហេត្វា
បណ្ណាត្តិសោធនំ ករោតិ, តេន និប្បវិយាយតោ ទុក្ខសភាវត្តា ឯវ យំ ទុក្ខទុក្ខំ,
តស្មី ទុក្ខទុក្ខំ ឯស ទុក្ខសន្នោ, តញ្ច ឯកន្នេន ទុក្ខសច្ចមេវាតិ “អាមន្តា”តិ
វុត្តំ។ សុទ្ធសច្ចវារេ សច្ចវិភង្គេ វុត្តេសុ សមុទយេសុ កោចិ ជលធម្មេសុ នតិ, ន ច
ជលធម្មេសុ កោចិ និរោធាតិ វុច្ចមាធនោ អត្ថិ, មគ្គសន្នោ ច ជលជលង្គេសុ
មគ្គជលត្តា បវត្តតិ, ន មគ្គកិច្ចសញ្ញាវា។ បរិនិដ្ឋិតនិយ្យានកិច្ចានិ ហិ តានិ។
និយ្យានវាចកោ ចេត្ត មគ្គសន្នោ, ន និយ្យានជលវាចកោ, តស្មា សមុទយោ
សច្ចំ, និរោធា សច្ចំ, មគ្គោ សច្ចន្តិ ឯតេសុបិ “អាមន្តា”តិច្ឆេវវិស្សជ្ឈនំ កតំ។

អង្គ វា បទសោធនេន បទេសុ សោធិតេសុ សច្ចវិសេសនក្ខតា ឯវ
 ទុក្ខាទិសធា ឥធម៌ គហិតាតិ វិញ្ញាយន្តិ។ តេសំ បន ឯកន្តេន សច្ចវិសេសនការំ,
 សច្ចានញ្ច តត្ថិសេសនយោគវិសេសំ ធីបេតុំ សុទ្ធសច្ចវារោ វុត្តាតិ
 សច្ចវិសេសនានំ ទុក្ខាទិនំ ឯកន្តសច្ចត្តា “ទុក្ខំ សច្ចំ...បេ... មគ្គោ សច្ចន្តិ?
 អាមន្តា” តិ វុត្តន្តិ។ យថា ចេត្ត, ឯវំ ខន្ធយមកាទីសុបិ សុទ្ធខន្ធាទិវារេសុ
 ខន្ធាទិវិសេសនក្ខតានមេវ រូចាទិនំ គហណំ យុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ (យម. អដ្ឋ.
 ខន្ធយមក ៣៨) បន “យស្មា បិយរូបសាតរូបសង្ខាតំ វា រូបំ ហោតុ
 ក្ខតុចាធារូបំ វា, សត្តំ បញ្ចសុ ខន្ធសុ សង្កហំ គច្ឆតេវ, តស្មា អាមន្តាតិ
 បដិជាតាតិ” តិ វេទនេន រូចាទិចក្ខាទិទុក្ខាទិគ្គហណោហិ សុទ្ធខន្ធាទិវារេសុបិ
 ខន្ធាទិវិសេសនតោ អញ្ជេបិ គហិតាតិ អយមត្ថោ ធីបិតោ ហោតិ, តេន
 តទន្ទរូបតាវសេន ឥតរោ អត្ថោ វុត្តោ។

និទ្ទេសវាវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវាវវណ្ណានា

២៧-១៦២. អន្តមសោ សុទ្ធាវាសានម្បីតិ ឥទំ តេសំ អរិយត្តា ទុក្ខសច្ចេន
 ឧបបជ្ជនេ អាសង្កា សិយាតិ កត្វា វុត្តំ។ តណ្ហារិប្បយុត្តចិត្តស្សាតិ ឥទំ
 បញ្ចវោការវសេនេវ គហោតត្ថន្តិ វុត្តំ។ យស្ស ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតីតិ ឯតេន បន
 សន្និដ្ឋានេន សព្វេ ឧបបជ្ជន្តា បវត្តិយំ ចតុវោការេ មគ្គជលតោ អញ្ញាចិត្តានំ
 ឧប្បាទក្ខណាសមដ្ឋិនោ បញ្ចវោការេ ច សត្តចិត្តានំ ឧប្បាទក្ខណាសមដ្ឋិនោ
 សង្កហិតាតិ តេស្សេវ សន្និដ្ឋានេន និច្ចតេសុ កេចិ “បវត្តេ
 តណ្ហារិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណា” តិ ឯតេន ទុក្ខសមុទយេសុ
 ឯកកោដ្ឋាសប្បវត្តិសមដ្ឋិនោ ទស្សីយន្តិ សន្និដ្ឋានេន គហិតស្សេវ
 វិភាគទស្សនតោ, តេន ចតុវោការានម្បី គហណំ ឧបបជ្ជមេវ។ ន ហិ តេសុ

មគ្គជលុប្បាទសមម្ពីរុប្បាទ បសង្កតា អត្ថិ តំសមម្ពីរុប្បាទ តេសំ សន្និដ្ឋានេន
អគ្គហិកត្តាតិ។ ឥទំ ឥទំ ន គហេតព្ពន្ធិ ឥទំ ចតុរោការេ ជលសមាបត្តិចិត្តំ ឥទំ
សទ្ធានំ ឧប្បាទវេទនេ ន គហេតព្ពន្ធិ វុត្ថំ ហោតិ។

ឯត្ថ ច សព្វេសំ ឧបបន្នន្តានន្តិ ឥទំ កម្មជបរត្ថស្ស បឋមុប្បាទទស្សនេន
វុត្ថំ, អសញ្ញាសត្តាបេត្ថ សង្កហិតា។ បរេត្ថ តណ្ហារិប្បយុត្តចិត្តស្ស
ឧប្បាទក្ខណោតិ ឥទំ បន សមុទយសច្ចប្បាទវេមិស្សស្ស ទុក្ខសច្ចប្បាទស្ស
តំរហិតស្ស ទស្សនវសេន វុត្ថំ។ តណ្ហាយ ឧប្បាទក្ខណោតិ តំសហិតស្ស
សមុទយសច្ចប្បាទវេមិស្សស្ស។ តេសំ បន អសញ្ញាសត្តានំ បរត្ថិយំ
ទុក្ខសច្ចស្ស ឧប្បាទោ សព្ពត្ថ ន គហិតោ, តថា និរោធា ចាតិ។
មគ្គសច្ចយមកេបិ ឯសេវ នយោ។ តេសំ តស្មី ឧបបត្តិក្ខណោ ច
តណ្ហារិប្បយុត្តចិត្តប្បត្តិក្ខណោ ចាតិ ឯវេត្ថ ខណ្ឌវសេន ឱកាសោ
វេទិតញ្ញោតិ វុត្ថំ, ឯវេត្ថ សតិ “យស្ស យត្ថ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បន្នតិ, តស្ស តត្ថ
សមុទយសច្ចំ ឧប្បន្នស្សតិ” តិ (យម. ១. សច្ចយមក. ៧១) ឯតស្ស វិស្សន្ននេ
បច្ឆិមកោដ្ឋានេ “ឥតវេសំ ចតុរោការំ បញ្ចោរោការំ ឧបបន្នន្តានំ, បរេត្ថ
ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ តត្ថ ទុក្ខសច្ចញ្ញា ឧប្បន្នតិ សមុទយសច្ចញ្ញា
ឧប្បន្នស្សតិ” តិ ឥទំ ន យុទ្ធម្មយ។ ន ហិ ឧបបត្តិក្ខណោ ចិត្តប្បត្តិក្ខណោ ច
សមុទយសច្ចំ ឧប្បន្នស្សតិ តិ។ តស្មា
ឧបបត្តិក្ខណោតណ្ហារិប្បយុត្តចិត្តប្បត្តិក្ខណោសមម្ពីរុប្បាទ បុគ្គលានំ យស្មី
កាមាវចរាធិឱកាសេ សា ឧបបត្តិ ចិត្តប្បត្តិ ច បរត្ថមាណា, តត្ថ តេសន្តិ
ឱកាសវសេនេវេត្ថ តត្ថ-សទ្ធស្ស អត្តោ យុទ្ធម្មតិ។ បុគ្គលោកាសវារោ ហោស។
តត្ថ បុគ្គលវសេសទស្សនត្ថំ “សព្វេសំ ឧបបន្នន្តាន” ត្ថិវាទិ វុត្ថំ, ឱកាសោ បន
យត្ថ តេ, សោ ឯវាតិ។

“សព្វេសំ ចរន្តានំ បរត្ថេ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ អារុហ្មេ មគ្គស្ស ច ជលស្ស ច ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ សមុទយសច្ចញ្ច ធុប្បជ្ជតិ ធុក្ខសច្ចញ្ច ធុប្បជ្ជតិ” តិ ឯត្ថ បន “បរត្ថេ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ ធុក្ខសច្ចំ ធុប្បជ្ជតិ” តិ ចិត្តបដិពទ្ធុត្តិត្តា ចិត្តជ្របមេវ ឥធាធិប្បេតំ, ន កម្មជាទិរុបំ ចិត្តំ អនបេក្ខិត្វាវ ឧប្បជ្ជនតោតិ កេចិ វទន្តិ។ “យស្ស វា បន សមុទយសច្ចំ ធុប្បជ្ជតិ” តិ ឯតេន បន សន្និដ្ឋានេន គហិតោ បុគ្គលោ ន ចិត្តំ អបេក្ខិត្វាវ គហិតោ, អថ ខោ យោ កោចិ ឯវំបកាហេ, តស្មា “តស្ស ធុក្ខសច្ចំ ធុប្បជ្ជតិ” តិ ឯតេន ច ន ចិត្តាបេក្ខមេវ ធុក្ខសច្ចំ វុត្តំ, អថ ខោ យំ កិញ្ចិតិ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ យំ កិញ្ចិ ធុក្ខសច្ចំ ធុប្បជ្ជតិ តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតិ តិ។ ន ហិ យមកេ វិភជិតព្កេ អវិភត្តា នាម បុច្ឆា អត្ថិតិ។

“សុទ្ធាវាសានំ ធុតិយេ ចិត្តវត្តមានេ” តិ ឥទំ សព្វន្តិមេន បរិច្ឆេទេន យស្ស យត្ថ ធុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថ, នោ ច សមុទយសច្ចំ, តំទស្សនវសេន វុត្តំ។ តស្មី បន ទស្សិតេ តេន សមានគតិកត្តា ធុតិយាកុសលចិត្តតោ បុរិមសព្វចិត្តសមដ្ឋិនោ តេនេវ ទស្សិតា ហោន្តិ។ តេសម្បិ ហិ តត្ថ ធុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថ នោ ច តេសំ តត្ថ សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថាតិ។ ឯវញ្ច កត្វា “ឥតវេសំ ចតុវោការបញ្ចវោការាណ” ត្ថិ ឯត្ថ យថាវុត្តា សុទ្ធាវាសា អគ្គហិតា ហោន្តិ។ យថា “យស្ស យត្ថ ធុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស តត្ថ សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជិត្ថា” តិ (យម. ១.សច្ចយមក. ៦១) ឯតស្ស វិស្សជ្ជនេ “សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ” តិ (យម. ១.សច្ចយមក. ៦១) ឯតេនេវ ឧបបត្តិចិត្តប្បាទក្ខណសមដ្ឋិសមានគតិកា ធុតិយាកុសលតោ បុរិមសព្វចិត្តប្បាទក្ខណសមដ្ឋិនោ ទស្សិតា ហោន្តិតិ ន តេ “ឥតវេស” ត្ថិ ឯតេន គយ្ហត្ថិ, ឯវមិធាចិ ទដ្ឋព្វត្ថិ។ “ឥតវេស” ត្ថិ វចនំ បញ្ចវោការាណំ វិសេសនត្ថំ, ន ចតុវោការាណំ។ ន ហិ តេ បុព្វេវុត្តា វុត្តេតញ្ច សន្និ បញ្ចវោការា

វិយ យថាវុត្តា សុទ្ធាវាសាតិ។ “អភិសមេតាវីនំ តេសំ តត្ថ ទុក្ខសច្ចញ្ញា ឧប្បជ្ជិត មគ្គសច្ចញ្ញា ឧប្បជ្ជិតា” តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៤១) ឯតេន សន្និដ្ឋានេន បុគ្គលោកាសា អញ្ញមញ្ញបរិច្ឆិន្នា គហិតាតិ យស្មី ឱកាសេ អភិសមេតាវីនោ, តេ ឯវំ “អភិសមេតាវីន” ន្តិ ឯតេន គហិតាតិ ទដ្ឋញ្ញា។ តេន យេ កាមាវចរេ រូចាវចរេ អរូចាវចរេ វា អភិសមេតាវីនោ រូចាវចរំ អរូចាវចរំ វា ឧបបន្នា, យាវ តត្ថាភិសមយោ ឧប្បន្នោ ភវិស្សតិ, តាវ តេ ឯត្ថ ន គយ្ហន្តិ, តេ បន បុរិមកោដ្ឋាសេ “សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ” តិ ឯវំ ទស្សិតេហិ សុទ្ធាវាសេ អនុប្បន្នាភិសមយេហិ សមានគតិកាតិ វិសុំ ន ទស្សិតា។ “អនភិសមេតាវីន” ន្តិ គហិតា យេ សព្ពត្ថ តត្ថ ច អនភិសមេតាវីនោ, តេសុ សុទ្ធាវាសានំ គហណាកាលវិសេសនត្ថំ “សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ” តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៤២) វុត្តន្តិ។

យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា អគ្គមគ្គំ បដិលភិស្សន្តិតិ ឯតេន វោធានចិត្តសមដ្ឋិនា សមានគតិកា តតោ បុរិមតរចិត្តសមដ្ឋិនោបិ យាវ សព្ពន្តិមតណ្ហាសម្បយុត្តចិត្តសមដ្ឋិ, តាវ ទស្សិតាតិ វេទិតញ្ញា។ ឯស នយោ អញ្ញេសុ ឯវរូបេសូតិ។

បរវត្ថេ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោតិ អាគតជ្ជានេ បដិសន្ធិចិត្តស្សបិ ភន្តក្ខណាគ្គហាលំ ទដ្ឋព្ពំ, តថា “បរវត្ថេ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ” តិ អាគតជ្ជានេ ច ចុតិចិត្តស្សបិ ឧប្បាទក្ខណាស្សាតិ។ “យស្ស ទុក្ខសច្ចំ ន និរុដ្ឋតិ, តស្ស សមុទយសច្ចំ ន និរុដ្ឋិស្សតិ” តិ (យម. ១.សច្ចយមក.១១៦) ឯតស្ស វិស្សជ្ជនេ ទ្វិសុបិ កោដ្ឋាសេសុ “អរូបេ មគ្គស្ស ច ជលស្ស ច ភន្តក្ខណោ” ឥច្ឆេវ (យម. ១.សច្ចយមក.១១៦) វុត្តំ, នវិសេសិតំ។ កស្មា? ឯកស្សបិ មគ្គស្ស ច ជលស្ស ច ភន្តក្ខណាសមដ្ឋិនោ ឧកយកោដ្ឋាសភជនតោ។ យស្ស ទុក្ខសច្ចំ ន និរុដ្ឋតិ តិ

ឯតេន សន្និដ្ឋានេន គហិតេសុ ហិ អរុបេ មគ្គជលភន្ត្រកូណាសមង្គីសុ កេសញ្ចិ
តិណ្ណំ ជលានំ ទិដ្ឋញ្ច មគ្គានំ ភន្ត្រកូណាសមង្គីនំ និរន្តរំ អនុប្បាទេត្វា អន្តរន្តរា
វិបស្សនានិកង្គិ ភវនិកង្គិ ឧប្បាទេត្វា យេ ឧបរិមគ្គេ ឧប្បាទេស្សន្តិ, តេសំ
សមុទយសច្ចំ និរុដ្ឋិស្សតីតិ តេសំយេវ បនកេសញ្ចិ អន្តរា តណ្ហំ
អនុប្បាទេត្វា ឧបរិមគ្គឧប្បាទេន្ណានំ មគ្គជលភន្ត្រកូណាសមង្គីនំ សមុទយសច្ចំ ន
និរុដ្ឋិស្សតីតិ។ សាមញ្ញវចនេនបិ ច បុរិមកោដ្ឋាសេ វុច្ចមានេន
បច្ចិមកោដ្ឋាសេ វក្ខមានេ វដ្ឋេត្វាវ គហណំ ហោតីតិ ទស្សិតោយំ នយោតិ។

បវត្តិវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ក. បរិញ្ញាវារវណ្ណានា

១៦៥-១៧០. បរិញ្ញាវារេ ...បេ... តិស្សេវាបេត្ថ បរិញ្ញាលត្តន្តីតិ ឯត្ថេវ
វិសេសនំ ខន្ធយមកាធិសុ សត្តខន្ធាធិនំវិយ សត្តសច្ចានំ
អបរិញ្ញេយ្យតាទស្សនត្ថំ សច្ចិករណាភាវនាវសេន ឥមស្ស វារស្ស
អប្បវត្តិទស្សនត្ថញ្ច។ ទុក្ខស្ស បរិញ្ញត្ថំ សមុទយស្ស ច បហានត្ថំ ភគវតិ
ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតីតិ បរិញ្ញាបហានំ សច្ចេសុ ទស្សេត្ថំ ទុក្ខេ តីរណាបរិញ្ញា
វុត្តា, ន បហានបរិញ្ញា។ សមុទយេ ច បហានបរិញ្ញា, ន តីរណាបរិញ្ញា។
ញាតបរិញ្ញា បនសាធារណាតិ ឧភយត្ថ វុត្តា។ មគ្គញ្ញាណញ្ចិ
ទុក្ខសមុទយានិវិភាវេតីតិ ញាតបរិញ្ញា ច ហោតិ, ទុក្ខតីរណាភិច្ចានំ
និច្ឆាទនតោ តីរណាបរិញ្ញា ច, សមុទយស្ស អប្បវត្តិករណតោវ
បហានបរិញ្ញា ចាតិ តិស្សេវាបិ បរិញ្ញា មគ្គកូណា ឯវ យោជេតញ្ចាតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សច្ចយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. សង្ខារយមកំ

១. បណ្ណាត្តិវារវណ្ណា

១. ខន្ធទាយោវិយ បុព្វេ អវិភត្តា កាយសង្ខារាទាយោតិ តេសំ អវិញ្ញាតត្តា “អស្សាសបស្សសា កាយសង្ខារោ” តិអាទិនា (សំ. និ. ៤.៣៤៨) តាយោ សង្ខារេ វិភជតិ។ កាយស្ស សង្ខារោតិ បឋមេ អត្តេ សាមិអត្តេ ឯវ សាមិវចនំ, ធុតិយេ អត្តេ កត្តុអត្តេ។ វចិយា សង្ខារោតិ កម្មត្តេ សាមិវចនំ។ ចិត្តស្ស សង្ខារោតិ ច កត្តុអត្តេយេវ។ សោ បន ករណាវចនស្ស អត្តោតិ កត្វា “ករណត្តេ សាមិវចនំ កត្វា” តិ វុត្តំ។

២-៧. សុទ្ធិកឯកកបទវសេន អត្តាការតោតិ

បទសោធនតំមូលកចក្កវារហិ យោបិ អត្តោ ទស្សិតោ ធូហិ បទេហិ
លព្ពមានោ ឯកោ អស្សាសបស្សសាទិកោ, តស្ស សុទ្ធិកេហិ កាយាទិបទេហិ
សុទ្ធិកេន ច សង្ខារបទេន អវចនីយត្តា យថា រូបបទស្ស ខន្ធករណសោ
ខន្ធបទស្ស ខន្ធសមុទាយោ បទសោធនេ ទស្សិតោ យថា ធិប្បតោ អត្តោ អត្តិ,
ឯវំ ឯកកបទស្ស យថា ធិប្បតត្តាការតោតិ អធិប្បាយោ។ កាយោ
កាយសង្ខារោតិអាទិ បន វុត្តត្ថំ សិយាតិ យទិវិសុំ អធិបេត្វា សមុទិតោ
កាយសង្ខារសន្នោ ឯកត្ត ធិបេតិ, កាយសង្ខារសន្នោ កាយសង្ខារត្តេ
វុត្តមានោ ខន្ធសន្នោវិយ រូបសន្នេន កាយសន្នេន វិសេសិតញោតិ អធិប្បាយេន
វេទតិ។ សុទ្ធសង្ខារវារោ ហោសាតិ ឯតេន ឥមស្ស វារស្ស បទសោធនេន
ទស្សិតានំ យថា ធិប្បតានមេវ គហណតោ តេសញ្ច កាយាទិបទេហិ
អគ្គហិតត្តា “កាយោ កាយសង្ខារោ” តិអាទិវចនស្ស អយុត្តិ ទស្សេតិ។ ឥធិ
បន សង្ខារយមកេ កាយាទិបទានំ សង្ខារបទស្ស ច អសមាធាធិករណត្តា
“កាយោ សង្ខារោ, សង្ខារោ កាយោ” តិអាទិម្ហិ វុច្ចមានេ អធិប្បតត្តបរិច្ចាកោ

អនធិប្បតត្តបរិគ្គហោ ច កតោ សិយាតិ សុទ្ធសង្ខារតំមូលចក្កវារា ន វុត្តា។
បទសោធនវារតំមូលចក្កវារេហិ បទអសមាធាធិករណេហិ កាយាធិបទេហិ
សង្ខារសទ្ធស្សវិសេសនីយតាយ ទស្សីតាយ សំសយោ ហោតិ “យោ
អត្តន្តរប្បវត្តិនា កាយសទ្ធនវិសេសិតោ កាយសង្ខារោ, ឯសោ
អត្តន្តរប្បវត្តិហិ វចីចិត្តហិ វិសេសិតោ ឧទាហុ អញ្ញោ” តិ។ ឯវិសេសេសុបិ។
ឯត្ថ តេសំ អញ្ញត្ថ ទស្សនត្ថំ “កាយសង្ខារោ វចីសង្ខារោ” តិអាធិនា
អនុលោមបដិលោមវសេន ធម្មកាធិ វុត្តានីតិ ទដ្ឋព្វំ។ អដ្ឋកថាយំ បទ
សុទ្ធសង្ខារវារដ្ឋានេ វុត្តត្តា អយំ នយោ សុទ្ធសង្ខារវារោតិ វុត្តោ។

បណ្ណាតិវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណានា

១៩. បវត្តិវារេ សង្ខារានំ បុគ្គលានញ្ច ឱកាសត្តា ឈានំ ភូមិ ច វិសុំ
ឱកាសភាវេន គហិតាតិ បុគ្គលវារេ ច ឱកាសវសេន បុគ្គលគ្គហឈាន តេសំ
ទិដ្ឋំ ឱកាសានំ វសេន គហឈំ ហោតិ, តស្មា “វិនាវិតក្កវិចារេហិ
អស្សាសបស្សាសានំ ឧប្បាទក្ខណោ” តិ ទុតិយតតិយជ្ឈានោកាសវសេន
គហិតា បុគ្គលាវិសេសេត្វា ទស្សីតាតិ ទដ្ឋព្វំ។ បុន បឋមជ្ឈានំ សមាបន្នានន្តិ
ឈានោកាសវសេន បុគ្គលំ ទស្សេតិ, កាមាវចរានន្តិ ភូមោកាសវសេន។
ទិប្បកាវានម្យិ បទ តេសំ វិសេសនត្ថមាហា “អស្សាសបស្សាសានំ
ឧប្បាទក្ខណោ” តិ។ តេន វុច្ចាវុច្ចាវចរេសុ បឋមជ្ឈានសមាបន្នកេ កាមាវចរេ
គព្ពគតាធិកេ ច និវត្តេតិ។ កាមាវចរានម្យិ ហិ គព្ពគតាធិនំ វិនា
អស្សាសបស្សាសេហិវិតក្កវិចារានំ ឧប្បត្តិ អត្ថិ។ អដ្ឋកថាយំ បទ ឯកន្តិកត្តា
វុច្ចាវុច្ចាវចរា និទស្សីតា។ វិនា អស្សាសបស្សាសេហិវិតក្កវិចារានំ
ឧប្បាទក្ខណោតិ ឯតេន បទ ទស្សីតា បុគ្គលា បឋមជ្ឈានោកាសា

ការងារបរិច្ចាគធាតុ ឬ អស្សាសបស្សនសិរីហរិសិដ្ឋា ទដ្ឋព្វា។ ឥមិនា នយេន សព្វត្ថ បុគ្គលវិភាគោ វេទិតព្វោ។

២០. “បឋមជ្ឈានេ កាមាវចរេតិ កាមាវចរភូមិយំ ឧប្បន្នេ បឋមជ្ឈានេ” តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្ថំ, ឯតស្មី បន អត្ថេ សតិ “ចតុត្ថជ្ឈានេ រូចាវចរេ អរូចាវចរេ តត្ថ ចិត្តសង្ខារោ ឧប្បន្នតិ, នោ ច តត្ថ កាយសង្ខារោ ឧប្បន្នតិ” តិ ឯត្តាបិ រូចារូចាវចរភូមិសុ ឧប្បន្នេ ចតុត្ថជ្ឈានេតិ អត្ថោ ភវេយ្យ, សោ ច អនិដ្ឋា ភូមិនំ ឱកាសភាវស្សេវ អគ្គហិតតាបត្តិតោ, សព្វចតុត្ថជ្ឈានស្ស ឱកាសវសេន អគ្គហិតតាបត្តិតោ ច, តស្មា ឈានភូមោកាសានំ សង្កំ អកត្វា វិសុំ វេ ឱកាសភារោ យោជេតព្វោ។ បឋមជ្ឈានោកាសេបិ ហិ កាយសង្ខារោ ច ឧប្បន្នតិ វចីសង្ខារោ ច ឧប្បន្នតិ កាមាវចរោកាសេ ច។ យទិបិ ន សព្វម្ហិ បឋមជ្ឈានេ សព្វម្ហិ ច កាមាវចរេ ទ្វយំ ឧប្បន្នតិ, តត្ថ បន តំទ្វយុប្បត្តិ អត្ថិតិ កត្វា វេ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ វិសុំ ឱកាសត្តា ច “អង្គមត្តវសេន ចត្តា” តិ អាទិវចនំ ន វត្ថព្វំ ហោតីតិ។ ឥមម្ហិ ច យមកេ អវិតក្កវិចារមត្តំ ទុតិយជ្ឈានំ វិចារវសេន បឋមជ្ឈានេ សង្កហំ គច្ឆតីតិ ទដ្ឋព្វំ។ មុទុភូតំ ទុតិយជ្ឈានំ គហេត្វា ឥតវំ អសង្កហិតន្តិ វា។ យស្សយត្ថកេ “និរោធសមាបន្នាន” ត្ថិ ន លព្ពតិ។ ន ហិ តេ អសញ្ញាសត្តា វិយ ឱកាសេ ហោន្តីតិ។

៣៧. សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមាទេតិ តេសំ បឋមតោ អវិតក្កអវិចារតោ ទុតិយេ សវិតក្កសវិចារេបិ ភវនិកន្តិអារជ្ឈនេ វត្តមាទេ ឧភយំ ឧប្បន្និតាតិ ទស្សន្តេន តតោ បុរិមចិត្តក្ខណោសុបិ ឧប្បន្និតាតិ ទស្សិតមេវ ហោតិ។ យថា បន ចិត្តសង្ខារស្ស អាទិទស្សនត្ថំ “សុទ្ធាវាសំ ឧបបន្នន្តាន” ត្ថិ វុត្ថំ, វេ វចីសង្ខារស្ស អាទិទស្សនត្ថំ “ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមាទេ” តិ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

បវត្តិវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សម្ព័ន្ធរយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. អនុសយយមកំ

បរិច្ឆេទបរិច្ឆេទនុសវារវណ្ណានា

១. បច្ចុប្បន្នបរិគ្គហបរិយោសានា ព្រាតបរិញ្ញាតិ បច្ចុប្បន្នបកេន
មូលយមកេន ព្រាតបរិញ្ញាតិ, ខន្ធជីសុ តីរណាពាហុល្លតោ ខន្ធជីយមកេហិ
តីរណាបរិញ្ញាពិភាវេត្វា អនុសយបហានន្តា បហានបរិញ្ញាតិ
បហាតព្ពមុទ្ធកូតេហិ អនុសយេហិ បហានបរិញ្ញាតិ វិភាវេតុំ អនុសយយមកំ
អារទ្ធា លព្ពមាណវសេនាតិ អនុសយភាវេន លព្ពមាណវសេនាតិ អត្ថោ។
តីហាការេហិ អនុសយានំ តាហាបនំ តេសុ តថា អគ្គហិតេសុ
អនុសយវារាទិចាឡិយា ធុរវពោធត្តា។

អយំ បនេត្ត បុរិមេសូតិ ឯតេសុ សានុសយវារាទិសុ បុរិមេសូតិ អត្ថោ។
អត្ថវិសេសាការតោ “កាមធាតុំ វា បន ឧបបន្ន័ស្ស កាមធាតុយា បុតស្ស,
រូបធាតុំ វា បន ឧបបន្ន័ស្ស កាមធាតុយា បុតស្ស” តិ ឯវមាទីហិ អវុច្ឆមាណ
កថមយំ យមកេនេសនា សិយាតិ? នាយំ យមកេនេសនា, បុរិមវារេហិ បន
យមកវសេន ទេសិតានំ អនុសយានំ បុតិឧបបត្តិវសេន
អនុសយជ្ជានបរិច្ឆេទនស្សនំ។ យមកេនេសនាពាហុល្លតោ បន
សត្តវារសមុទាយស្ស អនុសយយមកន្តិ នាមំ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា បដិលោមបុច្ឆាបិ
អត្ថវសេន លព្ពន្ធិ, អត្ថវិសេសាការតោ បន ន វុត្តាតិ លព្ពមាណតាវសេន
ឯតិស្សបិ ទេសនាយ យមកេនេសនតា វេទិតព្ពា។

អនុបំ ការណ៍លក្ខិត្យាឧប្បជ្ជតិ ឯតេន ការណាលាកេ ឧប្បត្តិអរហតំ
នស្សេតិ។ អប្បហីនា ហិ អនុសយា ការណាលាកេ សតិ ឧប្បជ្ជតិ។ យាវ ច
មគ្គេន តេសំ អនុប្បត្តិអរហតា ន កតា ហោតិ, តាវ តេ ឯវំបកាវា ឯវាតិ
“អនុសយា”តិ វុច្ចតិ។ សោ ឯវំបកាវា ឧប្បជ្ជតិ-សន្តោ គហិតោ, ន
ខន្ធមកាធិសុ វិយ ឧប្បជ្ជមានតា។ តេនេវ “យស្ស កាមរាគានុសយោ
ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បដិយានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ? អាមត្តា”តិអាទិនា ឧប្បជ្ជនវារោ
អនុសយវារេន និន្នាណាករណោ វិភត្តោ។ អនុបំ ការណ៍ បនលក្ខិត្យា យេ
ឧប្បជ្ជីសុ ឧប្បជ្ជមានា ច, តេហិ អប្បហីនជ្ជេន ថាមគតា អហោសុំ ភវន្តិ ច។
ឧប្បត្តិអរហតាយ ឯវ ច តេ ឧប្បជ្ជីសុ ឧប្បជ្ជតិ ច, ន ច
អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នតោ អញ្ញោ ឧប្បត្តិអរហា នាម អត្ថិ, តស្មា សព្វេ
អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នា កាមរាគាធយោ “អនុសយា”តិ វុច្ចតិ។
អប្បហីនជ្ជេនេវ ហិ អនុសយា, អប្បហីនា ច អតីតាធយោ ឯវ, មគ្គស្ស បន
តាធិសានំ អនុប្បត្តិអរហតាចាទនេន អនុសយប្បហានំ ហោតិ តិ។
អប្បហីនាការោ នាម ធម្មាការោ, ន ធម្មោ, ធម្មោ ឯវ ច ឧប្បជ្ជតិ តិ ឥមិនា
អធិប្បាយេនាហ “អប្បហីនាការោ ច ឧប្បជ្ជតិ វត្ថុ ន យុជ្ជតិ”តិ។
សត្តានុសយាតិ ឯត្ថ យទិ អប្បហីនជ្ជេន សត្តានេ អនុសេដ្ឋតិ អនុសយា, អថ
កស្មា សត្តេវ វុត្តា, ននុ សត្តានុសយតោ អញ្ញោសម្បិ កិលេសានំ អប្បហីនត្តា
អនុសយភារោ អាបជ្ជតិ ច? នាបជ្ជតិ, អប្បហីនមត្តស្សេវ អនុសយភាវស្ស
អវុត្តត្តា។ វុត្តញ្ញិ “អនុសយោតិ បន អប្បហីនជ្ជេន ថាមគតកិលេសោ
វុច្ចតិ”តិ (យម. អដ្ឋ. អនុសយយមក ១), តស្មា អប្បហីនជ្ជេន ថាមគតោ
កិលេសោយេវ អនុសយោ នាមាតិ យុត្តំ។ ថាមគតត្ថិ ច អញ្ញោហិ
អសាធារណោ សភារោ ទជ្ជញ្ញោ។ តថា ហិ ធម្មសភាវពោធិនា តថាគតេន
ឥមេយេវ “អនុសយា”តិ វុត្តា។ ថាមគតោតិ អនុសយសមដ្ឋតិ អត្តោ។

អនុសយឧប្បជ្ជនវារាជំ សមាជកតិកត្តា យថា “អនុសេតី” តិ វេចនំ
អប្បហិរាគារធិបកំ, ឯវំ “ឧប្បជ្ជតី” តិ វេចនំ សិយាតិ ឧប្បជ្ជនវារេន
“ឧប្បជ្ជតី” តិ វេចនស្ស អវុត្តតា សក្ការុត្តន្តិ ចេ? តំ ន, វេចនត្ថវិសេសេន
តំទ្វយស្ស វុត្តតា។ “អនុបំ ការណំ លភិក្ខា ឧប្បជ្ជតី” តិ ហិ ឯតស្មី អត្ថ
អវិសិដ្ឋេបិ “អនុសេតី” តិ វេចនំ សន្តានេ អនុសយិតតំ ថាមគតការំ ធិបេតិ។
យទិ តមេវ “ឧប្បជ្ជតី” តិ វេចនំ ធិបេយ្យ, កស្សចិ វិសេសស្ស អភាវា
ឧប្បជ្ជនវារេន វុត្តព្វោ សិយា, “ឧប្បជ្ជតី” តិ វេចនំ បន ឧប្បត្តិយោគ្គំ ធិបេតិ។
កស្មា? ឧប្បជ្ជនវារេន ឧប្បត្តិយោគ្គស្ស ទស្សិតត្តា, អនុសយសទ្ធិស្ស សព្វនា
វិជ្ជមានានំ អបរិនិប្បន្នសយនត្តតាយ និវារណាត្ថំ ឧប្បត្តិអរហតាយ
ថាមគតការំ សម្ពាស្ស យថាធិបេយ្យតសយនត្តស្ស ទស្សនត្ថំ “អនុសេតី
អនុបំ ការណំ លភិក្ខា ឧប្បជ្ជតី” តិ យំ ឧប្បត្តិយោគ្គវេចនំ វុត្ថំ, តំ សុវុត្តមេវាតិ
អធិប្បាយោ។ តម្មិ សុវុត្តមេវ ឥមិនា តន្តិប្បមាណោនាតិ សម្ពុទ្ធោ។
តន្តិត្ថយេនបិ ហិ ចិត្តសម្មយុត្តតា ធិបិតា ហោតិ។

បរិច្ឆេទបរិច្ឆន្នទ្កេសវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឧប្បត្តិដ្ឋានវារវណ្ណានា

២. កាមធាតុយា ធ្វើសុ វេទនាសូតិ កាមាវចរភូមិយំ សុខាយ ច ឧបេក្ខាយ
ចាតិ អដ្ឋកថាយំ កាមធាតុគ្គហណំ ធ្វើន្នំ វេទនានំ វិសេសនភាវេន វុត្ថំ, ឯវំ
សតិ កាមធាតុយា កាមរាគានុសយស្ស អនុសយដ្ឋានតា ន វុត្តា ហោតិ។
ធ្វើសុ បន រាគេសុ ភវរាគស្ស តីសុ ធាតុសុ រូបារូបធាតុនំ អនុសយដ្ឋានតា
វុត្តាតិ កាមធាតុយា កាមរាគស្ស អនុសយដ្ឋានតា វុត្តព្វា។
ធាតុវេទនាសព្វសក្កាយបរិយាបន្នវសេន ហិ តិប្បការំ អនុសយានំ
អនុសយដ្ឋានំ វុត្តន្តិ។ តស្មា តីសុ ធាតុសុ កាមធាតុយា តីសុ វេទនាសុ ធ្វើសុ

វេទនាសុ ឯត្ថ កាមរាគានុសយោ អនុសេតីតិ វិសុំ អនុសយជ្ជានតា ធាតុយា
វេទនានញ្ច យោជេតញ្ច។ ធូសុ វេទនាសុ តិ ឥនញ្ច វេទនាសុ អនុសយមាណោ
កាមរាគានុសយោ ធូស្វេវ អនុសេតិ, ន តិស្វតិ តិណ្ណាម្យំ ហ្មានតានិវារណាត្ថមេវ
វុត្តន្តិ ន សញ្ញាសុ ធូសុ អនុសយនប្បត្តោ អត្ថិ, តេន វេទនាវិសេសនត្ថំ ន
កាមធាតុគ្គហណោន កោចិ អត្តោ។ ភវរាគានុសយនជ្ជានញ្ច អជ្ជានញ្ច
អនុសយានំ អបរិយាបន្នំ សក្កាយេ កាមរាគានុសយស្ស អនុសយជ្ជានំ ន
ហោតីតិ ចាកជមេតំ។ យថា ច “ធូសុ វេទនាសុ” តិ វុត្ត
បដិឃានុសយានុសយជ្ជានតោ អញ្ញា ទ្វេ វេទនា គយ្ហន្តិ, ឯវំ
ភវរាគានុសយានុសយនជ្ជានតោ ច អញ្ញា តា គយ្ហន្តិតិ។

ឯត្ថ ច ធូហិ វេទនាហិ សម្មយុត្តេសុ អញ្ញេសុ ច បិយរូបសាត្រូបេសុ
ឥជ្ឈូចាធិសុ ឧប្បជ្ឈមាណោ កាមរាគានុសយោ សាតសន្តសុខគិទ្ធិយា បវត្តតីតិ
ធូសុ វេទនាសុ តស្ស អនុសយនំ វុត្តំ។ អញ្ញត្ថ ឧប្បជ្ឈមាណោបិ ហិ សោ ឥមាសុ
ធូសុ វេទនាសុ អនុគតោ ហុត្វា សេតិ សុខមិច្ឆេវ អភិលភតីតិ។ ឯវំ
បដិឃានុសយោ ច ទុក្ខវេទនាសម្មយុត្តេសុ អញ្ញេសុ ច
អប្បិយរូចាសាត្រូបេសុ អនិជ្ឈូចាធិសុ ឧប្បជ្ឈមាណោ ទុក្ខបដិក្ខលតោ
ទុក្ខមិច្ឆេវ បដិហញ្ញតីតិ ទុក្ខវេទនមេវ អនុគតោ ហុត្វា សេតិ, តេន បន តស្មី
អនុសយនំ វុត្តំ។ ឯវំ កាមរាគបដិឃានំ តីសុ វេទនាសុ អនុសយវចនេន
ឥជ្ឈឥជ្ឈមជ្ឈត្ថអនិជ្ឈេសុ អារម្មណាបកតិយា វិបរីតសញ្ញាយ ច វសេន
ឥជ្ឈាធិកាវេន គហិតេសុ កាមរាគបដិឃានំ ឧប្បត្តិ ទស្សិតា ហោតិ។ តត្ថ
ឧប្បជ្ឈមាណោ ហិ តេ តីសុ វេទនាសុ អនុសេន្តិ នាម។ វេទនាត្ថយមុខេន វា ឯត្ថ
ឥជ្ឈាធិនំ អារម្មណានំ គហណំ វេទិតព្ពំ, កាមធាតុអធិគ្គហណោន
កាមស្សាទាធិវត្ថុភូតានំ កាមភវាធិនំ។ តត្ថ កាមរាគានុសយោ
ភវស្សាទវសេន អនុសយមាណោ កាមធាតុយា អនុសេតិ,

កាមសុខស្សនវិសេន អនុសយមាណោ សុខោបេក្ខាវេទនាសុ។ បដិយោ
ទុក្ខបដិយាតវសេនេវ បវត្តតីតិ យត្ថ តត្ថ បដិហញ្ញមាណាបិ ទុក្ខវេទនាយ
ឯវ អនុសេតិ។ រូចារូបកវេសុ បន រូចារូចាវចរធម្មេសុ ច កាមស្សនស្ស បវត្តិ
នត្ថិតិ តត្ថ អនុសយមាណោ រាគោ ភវរាគោឥច្ឆេវ វេទិតញ្ញោ។

ធាតុត្ថយវេទនាត្ថយគ្គហណោន ច សព្ពសក្កាយបរិយាបន្នានំ គហិតត្តា
“យត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតិ, តត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ នានុសេតិ”តិ (យម.
២.អនុសយយមក.៤៦) ឯវមាធិនំវិស្សន្ននេសុ ធាតុត្ថយវេទនាត្ថយវិនិមុត្តំ
ទិដ្ឋានុសយាធិនំ អនុសយជ្ជានំ ន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។ ននុ ច អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសុ
បិហំ ឧបជ្ជាបយតោ បិហាបច្ចយា ឧប្បន្ននោមនស្សេ បដិយានុសយោ
នានុសេតិ, តថា នេក្ខម្មស្សិតសោមនស្សបេក្ខាសុ កាមរាគេន
នានុសយិតព្ពន្ធិ តទនុសយនជ្ជានតោ អញ្ញាបិ ទិដ្ឋានុសយានុសយនជ្ជានភូតា
កាមាវចរវេទនាសន្តិតិ? ហោន្តុ, ន បន ធាតុត្ថយវេទនាត្ថយតោ អញ្ញំ
តទនុសយនជ្ជានំ អត្ថិ, តស្មា តំ ន វុត្តំ។ យស្មា បន “យត្ថ កាមរាគានុសយោ ច
បដិយានុសយោ ច មាណុសយោ ច នានុសេតិ, តត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ
វិចិក្ខានុសយោ នានុសេតិតិ? អាមន្តា”តិ (យម. ២.អនុសយយមក.៥២) វុត្តំ,
តស្មា អវិសេសេន ទុក្ខំ បដិយានុសយស្ស អនុសយនជ្ជានន្តិ សមុទាយវសេន
គហេត្វា វុត្តន្តិ វេទិតព្ភំ។ តថា លោកិយសុខោបេក្ខា
កាមរាគមាណុសយនជ្ជានន្តិ។

អបិច សុត្ថ “ឥធាវុសោវិសាខ, ភិក្ខុ ឥតិ បដិសញ្ញាតិ ‘កុធាស្សុ នាមាហំ
នោមនស្សំ បដហោយ្យ’ន្តិ, សោ ឥតិ បដិសញ្ញាតិ បដិយំ តេន បដហាតិ, ន
តត្ថ បដិយានុសយោ អនុសេតិ”តិ នេក្ខម្មស្សិតំ នោមនស្សំ ឧប្បាទេត្វា តំ
វិក្ខមេត្វា វិរិយំ កត្វា អនាគាមិមគ្គេន បដិយស្ស សមុគ្គាតនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន
ហិ បដិយេនេវ បដិយប្បហានំ, នោមនស្សេន វា នោមនស្សប្បហានំ អត្ថិតិ។

បដិបត្តិបុព្វត្រៃហធានតាយ បន ឥន្ទ សព្វំ ទុក្ខំ “បដិបត្តិបុព្វត្រៃហធានតាយ
អនុសយនដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ ធម្មវិយាយទេសនា ហោសា, សា បន
បរិយាយទេសនា។ ឯវញ្ញ កត្វា បឋមជ្ឈានវិក្ខម្ពិតំ កាមរាគានុសយំ តថា
វិក្ខម្ពិតមេវ កត្វា អនាគាមិមគ្គេន សមុគ្សាតនំ សន្ធាយ “វិវិច្ឆេវ...បេ... បឋមំ
ឈានំ ឧបសម្បជ្ជវិហារតិ, រាគំ តេន បដហតិ, ន តត្ថ រាគានុសយោ
អនុសេតី”តិ វុត្តំ។ ឯវំ ចតុត្ថជ្ឈានវិក្ខម្ពិតំ អវិជ្ជានុសយំ តថាវិក្ខម្ពិតមេវ
កត្វា អរហត្តមគ្គេន សមុគ្សាតនំ សន្ធាយ “សុខស្ស ច បហានា...បេ... ចតុត្ថំ
ឈានំ ឧបសម្បជ្ជវិហារតិ, អវិជ្ជំ តេន បដហតិ, ន តត្ថ អវិជ្ជានុសយោ
អនុសេតី”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥) វុត្តំ។ ន ហិ លោកិយចតុត្ថជ្ឈានុបេក្ខាយ
អវិជ្ជានុសយោ សព្វថា នានុសេតីតិ សក្កាវត្ថុំ “សព្វសក្កាយបរិយាបន្នេសុ
ធម្មេសុ ឯត្ថ អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតី”តិ (យម. អដ្ឋ. អនុសយយមក ២)
វុត្តត្ថា, តស្មា អវិជ្ជានុសយស្សេវ វត្ថុ ចតុត្ថជ្ឈានុបេក្ខា,
នេក្ខម្មស្សិតនោមនស្សញ្ច បដិបត្តិបុព្វត្រៃហធានតាយ វត្ថុ ន ន ហោតីតិ តត្ថាបិ តស្ស
អនុសយនំ វេទិតព្វំ។ អវត្ថុភាវតោ ហិ ឥន្ទ អនុសយនំ ន វុច្ឆតិ, ន សុត្តន្តេសុ
វិយ វុត្តនយេន តំបដិបត្តិភាវតោ តំសមុគ្សាតកមគ្គស្ស
ពលវ្យាបនិស្សយភាវតោ ចាតិ។

ឯត្ថ ច អារម្មណោ អនុសយដ្ឋានេ សតិ ភវរាគវដ្ឋោ សញ្ញោ លោភោ
កាមរាគានុសយោតិ ន សក្កាវត្ថុំ។ ទុក្ខាយ ហិ វេទនាយ រូបារូបធាតុសុ ច
អនុសយមាណេន ទិដ្ឋានុសយេន សម្បយុត្តាបិ លោភោ លោភោ ឯវ, ន
កាមរាគានុសយោ។ យទិ សិយា, ទិដ្ឋានុសយស្ស វិយ ឯតស្សបិ ហានំ វត្ថុព្វំ
សិយាតិ។ អថ បន អដ្ឋាសយវសេន តន្តិន្ទតាយ អនុសយនដ្ឋានំ វុត្តំ។ យថា
ឥដ្ឋានំ រូបាធិនំ សុខាយ ច វេទនាយ អប្បដិលទ្ធិំ វា អប្បដិលាភតោ
សមនុបស្សតោ, បដិលទ្ធិបុព្វំ វា អតីតំ និរុទ្ធិំ វិភតំ បរិណាតំ សមនុបស្សតោ

ឧប្បជ្ជមាននោះ បដិឃ្លោ ធុត្ថេ បដិបាញ្ញនវសេនេវ បវត្តតីតិ ធុត្ថមេវ តស្ស
អនុសយនជ្ជានំ វុត្តំ, ឆាលម្ពតំ, វេ ធុត្ថាធិសុ អភិនិវេសនវសេន ឧប្បជ្ជមានន
ធិជ្ជានុសយេន សម្មយុត្តោបិ លោកោ សុខាភិសង្កវសេនេវ បវត្តតីតិ
សាតសន្តសុខទ្វយមេវស្ស អនុសយជ្ជានំ វុត្តន្តិ ភវរាគវជ្ជស្ស សព្វលោកស្ស
កាមរាគានុសយតា នវុត្តន្តិ, ឯកស្មីយេវ ច អារម្មណេវ រដ្ឋន្តិ ធុស្សន្តិ ច។ តត្ថ
រាគោ សុខជ្ឈានុសយោ បដិឃ្លោ ធុត្ថជ្ឈានុសយោតិ តេសំ នាធានុសយជ្ជានតា
ហោតិ។

ឯវញ្ញ កត្វា “យត្ថ កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ, តត្ថ បដិឃ្លានុសយោ
អនុសេតីតិ? នោ”តិ (យម. ២. អនុសយយមក. ១២) វុត្តន្តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន
ធូសុ វេទនាសុ ឥដ្ឋារម្មណេ ច ទោមនស្សប្បត្តិ វត្វា “ទោមនស្សមត្តមេវ បន តំ
ហោតិ, ន បដិឃ្លានុសយោ”តិ (យម. អដ្ឋ. អនុសយយមក ២) វុត្តន្តា យថា តត្ថ
បដិឃ្លោ បដិឃ្លានុសយោ ន ហោតិ, ឯវ ធុត្ថាធិសុ ឧប្បជ្ជមានន ធិជ្ជានុសយេន
សហជាតោ លោកោ កាមរាគានុសយោ ន ហោតិច្ឆេវ វិញ្ញាយតីតិ។ យំ
បនេតំ វុត្តំ “ទោមនស្សមត្តមេវ បន តំ ហោតិ, ន បដិឃ្លានុសយោ”តិ, ឯត្ថ ន
បដិឃ្លានុសយោតិ នត្តិ បដិឃ្លានុសយោតិ អត្តោ ទដ្ឋព្រោ។ ន ហិ ទោមនស្សស្ស
បដិឃ្លានុសយភាវាសង្គា អតីតិ។

ទេសនាសំកិល្បាវិយ ភវេយ្យតិ ភវរាគស្សបិ កាមធាតុយា ធូសុ
វេទនាសុ អារម្មណាករណវសេនេវ ឧប្បត្តិ វុត្តាវិយ ភវេយ្យ, តស្មា
អារម្មណវិសេសេនវិសេសធស្សនត្ថំ ឯវ ទេសនា កតា
សហជាតវេទនាវិសេសភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

ឧប្បត្តិជ្ជានវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មហាវារី

១. អនុសយវារីវណ្ណានា

៣. អនុសេតិ ឧប្បជ្ឈតីតិ បច្ចុប្បន្នវេហារា បវត្តាវិរាមវសេន វេទិតញ្ច។
មគ្គេនេ ហិ អនុសយានំ វិរាមោ វិច្ឆេនោ ហោតិ, ន តតោ បុព្វេតិ។

២០. នាបិ ឯកស្មី ថានេ ឧប្បជ្ឈន្តិ, ន ឯកំ ធម្មំ អារម្មណំ ករោន្តីតិ ឯត្ថ
បុរិមេន ឯកស្មី ចិត្តប្បាទេ ឧប្បត្តិ និវរិតា, បច្ចិមេន ឯកស្មី អារម្មណេតិ អយំ
វិសេសោ។ បុគ្គលោកានុសាសនស្ស បដិលោមេ តេសំ តេសំ បុគ្គលានំ តស្ស តស្ស
អនុសយស្ស អនុសយនជ្ជានំ បកតិយា បហានេន ច វេទិតញ្ច, “តិណ្ហំ
បុគ្គលានំ ទុក្ខាយ វេទនាយ តេសំ តត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតិ, នោ ច
តេសំ តត្ថ បដិយានុសយោ នានុសេតិ, តេសញ្ញោ បុគ្គលានំ រូបធាតុយា
អរូបធាតុយា អបរិយាបន្នេ តេសំ តត្ថ កាមរាគានុសយោ ច នានុសេតិ,
បដិយានុសយោ ច នានុសេតី”តិ បកតិយា ទុក្ខាធិនំ កាមរាគាធិនំ
អនុសយជ្ជានតំ សន្ធាយ វុត្តំ, “ទ្វិន្ទំ បុគ្គលានំ សព្ពត្ថ កាមរាគានុសយោ ច
នានុសេតិ, បដិយានុសយោ ច នានុសេតី”តិ (យម. ២. អនុសយយមក. ៥៦)
អនុសយប្បហានេន។ ឯត្ថ បុរិមនយេន ឱកាសំ អវេក្ខិត្វា បុគ្គលស្ស
វិជ្ជមានានំ អនុសយានំ អនុសយនំ វុត្តំ, បច្ចិមនយេន បុគ្គលំ អវេក្ខិត្វា
ឱកាសស្ស កាមធាតុអាធិកស្ស អនោកាសតាតិ។

អនុសយវារីវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សានុសយវារីវណ្ណានា

២២-១៣១. សានុសយេនបដហនបរិញ្ញាវាសេសុ “សានុសយោ, បដហតិ,
បរិជាតាតិ”តិ បុគ្គលោ វុត្តោ។ បុគ្គលស្ស ច ឥមស្មី ភវេ សានុសយោតិ វេ
ភវិសេសេន វា, ឥមស្មី កាមរាគានុសយេន សានុសយោ ឥមស្មី ឥតវេសុ
កេនចីតិ វេ ភវានុសយវិសេសេន វា សានុសយតានិវនុសយតាទិកា នត្ថិ។
តថា ទ្វីសុ វេទនាសុ កាមរាគានុសយេន សានុសយោ, ទុក្ខាយ វេទនាយ
និវនុសយោតិ ឥទម្បី នត្ថិ។ ន ហិ បុគ្គលស្ស វេទនា ឱកាសោ, អថ ខោ
អនុសយានន្តិ។ អនុសយស្ស បន តស្ស តស្ស សោ សោ អនុសយនោកាសោ
បុគ្គលស្ស តេន តេន អនុសយេន សានុសយតាយ, តស្ស តស្ស
បដហនបរិជាតានានព្វា និមិត្តំ ហោតិ, អនុសយនោកាសោ ច
និវនុសយតាទីនំ, តស្មា ឱកាសវាសេសុ ភុម្មនិទ្ទេសំ អកត្វា “យតោ តតោ”តិ
និមិត្តតេ និស្សក្កវចនំ កតំ, បដហនបរិញ្ញាវាសេសុ អចាទានតេ វេ វា។ តតោ
តតោ ហិ ឱកាសតោ អបគមករណំ វិនាសនំ បដហនំ បរិជាននព្វាតិ។

តត្ថ យតោតិ យតោ អនុសយជ្ជានតោ អនុលោមេ, បដិលោមេ
អនុសយជ្ជានតោតិ អត្តោ។ អនុសយានានុសយស្សេវ ហិ
និមិត្តាចាទានភាវនស្សនត្ថំ “រូបធាតុយា អរូបធាតុយា តតោ មាណុសយេន
សានុសយោតិ (យម.២.អនុសយយមក.៧៧), បដហតិ”តិ (យម.
២.អនុសយយមក.១៤៣) ច “ទុក្ខាយ វេទនាយ តតោ កាមរាគានុសយេន
និវនុសយោតិ (យម. ២.អនុសយយមក.១១០), ន បដហតិ”តិ (យម.
២.អនុសយយមក.១៧៤-១៧៦) ច វេមាទីសុ រូបធាតុអាទយោ វេ
ភុម្មនិទ្ទេសេនេវ និទ្ធិដ្ឋាតិ។ អដ្ឋកថាយំ បន ចតុត្ថបញ្ញាវិស្សន្ននេន សរូបតោ
អនុសយនជ្ជានស្ស ទស្សិតត្តា តទត្ថ អាទិបញ្ចេបិ “យតោ”តិ អនុសយនជ្ជានំ
វុត្តន្តិ ឥមមត្តំ វិភាវេត្វា បុន “យតោ”តិ ឯតស្ស វចនត្ថំ ទស្សេតុ “ឧប្បន្នេន
កាមរាគានុសយេន សានុសយោ”តិ វុត្តំ, តំ បមាទលិខិតំ វិយ ទិស្សតិ។ ន ហិ

ឧប្បន្ននេះ អនុសយន សានុសយោ, ឧប្បត្តិវហដ្ឋានតញ្ច សន្ធាយេវ
និស្សក្កវចនំ ន សក្កាវត្ថុំ។ ន ហិ អបរិយាបន្នានំ អនុសយុប្បត្តិវហដ្ឋានតាតិ
តំ តថេវ ទិស្សតិ។ ឯវំ បនេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋញ្ចោ - យតោ ឧប្បន្ននាតិ យតោ
ឧប្បន្នន ភវិតតំ, តេនាតិ ឧប្បត្តិវហដ្ឋានេ និស្សក្កវចនំ កតត្ថិ។ តថា
សព្វធម្មេសុ ឧប្បជ្ឈនកេនាតិ។ ឧប្បត្តិបដិសេធន អកតេ អនុប្បត្តិយា
អនិច្ចិតត្តា សព្វធម្មេសុ ឧប្បជ្ឈនកភាវំ អាបន្នន អនុប្បជ្ឈនភាវំ អបនេតិ
នាម។ សព្វត្ថាតិ ឯតស្ស បន សព្វដ្ឋានតោតិ អយមត្ថោ ន ន សម្ភវតិ។ ត្ថ-
ការញ្ច ភុម្មតោ អញ្ញត្ថាបិ សន្និទ្ធិ ឥច្ឆតិ។

សានុសយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ក. បដហានវារវណ្ណនា

១៣២-១៩៧. បដហានវារេ យេន កាមរាគានុសយាធយោ សាវសេសា
បហាយន្តិ, សោតេ បដហាតីតិ សន្និដ្ឋានំ កត្វាវត្ថុញ្ចោ ន ហោតិ
អបដហានសញ្ញាវា, តស្មា សន្និដ្ឋានេ និវរសេសប្បដហានកោយេវ បដហាតីតិ
វុត្តោ, តស្មា “យោ វា បន មាណុសយំ បដហាតិ, សោ កាមរាគានុសយំ
បដហាតីតិ? នោ”តិ (យម. ២. អនុសយយមក. ១៣២) វុត្តំ។ យស្មា បន
សំសយបទេន បហានករណមត្តមេវ បុច្ឆតិ, ន សន្និដ្ឋានំ ករោតិ, តស្មា
យថាវិជ្ជមានំ បហានំ សន្ធាយ “យោ កាមរាគានុសយំ បដហាតិ, សោ
មាណុសយំ បដហាតីតិ? តទេកជ្ឈំ បដហាតី”តិ វុត្តំ។ បដិលោមេ បន
“នប្បដហាតី”តិ បដហានាភារោ ឯវ សន្និដ្ឋានបទេន សំសយបទេន ច វិនិច្ឆ័តោ
បុច្ឆិតោ ច, តស្មា យេសំ បដហានំ នត្ថិ និវរសេសវសេន បដហានកានំ, តេ
វេបេត្វា អវសេសា អប្បដហានសញ្ញាវេនេវ នប្បដហាន្តិ វុត្តោ, ន ច
យថាវិជ្ជមានេន បហានេនេវ វុច្ឆិតាតិ ទដ្ឋញ្ចាតិ។ “អនាគាមិមគ្គសមន្តិញ្ច

អង្គមកញា បែបនេះ អវស្សោ បុគ្គល កាមរាគានុសយញ្ញា នប្បជហន្តិ
វិចិត្តិកានុសយញ្ញា នប្បជហន្តិ” តិ (យម. ២. អនុសយយមក. ១៦៥) ឯត្ថ
អង្គកថាយំ “បុព្វដ្ឋនោ បហានបរិញ្ញាយ អភាវេន នប្បជហតិ, សេសា តេសំ
អនុសយានំ បហ័នត្តា” តិ (យម. អង្គ. អនុសយយមក ១៣២-១៩៧) វុត្ថំ។

តត្ថ កិញ្ញាបិ កេសញ្ញាវិចិត្តិកានុសយោ កេសញ្ញា ឧភយន្តិ សេសានំ តេសំ
បហ័នតា អត្ថិ, តថាបិ សោតាបន្នាធិនំវិចិត្តិកានុសយស្ស បហ័នតា
ឧភយាបជហានស្ស ការណំ ន ហោតីតិ តេសំ បហ័នត្តា “នប្បជហន្តិ” តិ ន
សក្កា វុត្ថំ, អថ បន កាមរាគានុសយញ្ញា នប្បជហន្តិ តិ ឥមំ សន្និដ្ឋានេន តេសំ
បុគ្គលានំ សង្កហិតតាទស្សនត្ថំ វុត្ថន្តិ ន តត្ថ ការណំ វុត្ថត្ថំ, បុច្ឆិតស្ស បន
សំសយត្ថស្ស ការណំ វុត្ថត្ថំ។ ឯវំ សតិ “សេសា តស្ស អនុសយស្ស
បហ័នត្តា” តិ វុត្ថត្ថន្តិ? ន វុត្ថត្ថំ “យោ កាមរាគានុសយំ នប្បជហតិ, សោ
ធិដ្ឋានុសយំ វិចិត្តិកានុសយំ នប្បជហតិ” តិ បដិក្ខិបិត្វា បុច្ឆិតេ
សទិសវិស្សជ្ជនកេ ធិដ្ឋិវិចិត្តិកានុសយេ សន្ធាយ ការណស្ស វុត្ថត្ថត្តា, តស្មា
តេសំ អនុសយានំ បហ័នត្តា តិ តេសំ ធិដ្ឋិវិចិត្តិកានុសយានំ បហ័នត្តា តេ
សំសយត្ថសង្កហិតេ អនុសយេ នប្បជហន្តិ តិ អត្ថោ ធិដ្ឋត្ថោ។

បជហានវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. បហ័នវារវណ្ណានា

២៦៤-២៧៤. បហ័នវារេ ជលជ្ជវសេនេវ ទេសនា អារទ្ធាតិ អនុលោមំ
សន្ធាយ វុត្ថំ។ បដិលោមេ ហិ បុព្វដ្ឋនវសេនបិ ទេសនា គហិតាតិ។
“ជលជ្ជវសេនេវ” តិ ច សាធារណវចនេន មគ្គសមន្តីនំ អគ្គហិតតំ ធិបេតិ។
អនុសយច្ចន្តបដិបក្ខេកចិត្តកូណិកានញ្ញា មគ្គសមន្តីនំ ន កោចិ អនុសយោ

ឧប្បត្តិហេតុ, នាបិ អនុប្បត្តិហតំ អាចាទិតោ, តស្មា តេ ន
អនុសយសានុសយបហ្មិនឧប្បជ្ឈនវាវេសុ គហិតាតិ។

២៧៥-២៨៦. ឱកាសវាវេ សោ សោ អនុសយោ អត្ថនោ អត្ថនោ ឱកាសេ វេ
អនុប្បត្តិធម្មតំ អាចាទិតោ បហ្មិនោ, អនាចាទិតោ ច អប្បហ្មិនោតិ
បហ្មិនាប្បហ្មិនវេចនានិ តទោកាសមេវ ជីវេន្តិ, តស្មា អនោកាសេ
តទុកយាវត្ថុតា វុត្ថាតិ។ សាធារណជ្ជានេ តេន សន្និ បហ្មិនោ នាម ហោតីតិ
តេន សន្និ សមាណកាសេ បហ្មិនោ នាមាតិ អត្តោ, ន សមាណកាលេ
បហ្មិនោតិ។

បហ្មិនវាវេណ្ឌនា និដ្ឋិតា។

៧. ធាតុវាវេណ្ឌនា

៣៣២-៣៤០. ធាតុវាវេ សន្តានំ អនុគតា ហុត្វា សយន្តីតិ យស្មី សន្តានេ
អប្បហ្មិនា, តំសន្តានេ អប្បហ្មិនកាលេន អនុគត្វា ឧប្បត្តិអរហតកាលេន សយន្តីតិ
អត្តោ។ ឧប្បត្តិហតា វេ ហិ អនុវបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ឈន្តីតិ ឥធាបិ
យុត្តាតិ។ ឯត្ថ ច ន កាមធាតុអាទិនិ ធម៌និសេដវេចនានិ
ធាតុវិសេសនិទ្ធារណានិ ន ហោន្តីតិ “ន កាមធាតុយា ចុតស្ស ន កាមធាតុ
ឧបបជ្ឈន្តស្ស”តិអាទិម្ហ វុច្ចមានេ ឥមំ នាម ឧបបជ្ឈន្តស្សតិ ន វិញ្ញាយេយ្យ,
តស្មា តំមូលីកាសុ យោជនាសុ “ន កាមធាតុយា ចុតស្ស កាមធាតុ រូបធាតុ
អរូបធាតុ ឧបបជ្ឈន្តស្ស”តិ បឋមំ យោជេត្វា បុន អនុក្កមេន “ន កាមធាតុ
ឧបបជ្ឈន្តស្ស”តិអាទិកា យោជនា កតា។ វេញ្ចី ន កាមធាតុអាទិបទេហិ
យថាវុត្ថធាតុយោយេវ គហិតា, ន កញ្ចីតិ វិញ្ញាយតិ។ យថា អនុសយវាវេ
“អនុសេន្តីតិ បទស្ស ឧប្បជ្ឈន្តីតិ អត្តោ គហិតោ”តិ វុត្ថំ, តត្ថាបិ ឧប្បជ្ឈមានមេវ

សង្វាយ ឧប្បជ្ឈន្តីតិ គហេតុំ ន សក្កា “យស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ,
តស្ស បដិយានុសយោ អនុសេតីតិ? អាមន្តា” តិអាធិវចនតោ។ អថាបិ
អប្បហ័នតំ សង្វាយ ឧប្បជ្ឈន្តីតិ អត្ថោ តត្ថ គហិតោ, ឥធាបិ សោ ន ន
យុជ្ឈតីតិ។ ភក្កាតិ ភក្កាតត្ថា, ទិដា កាតត្ថាតិ អត្ថោ។ ននុ ន កោចិ អនុសយោ
យត្ថ ឧប្បជ្ឈន្តស្ស អនុសេតិ នានុសេតិ បាតិ ទិដា កាតត្ថា, តត្ថោ កស្មា “កតិ
អនុសយា ភក្កា? អនុសយា ភក្កា នត្ថី” តិ បុច្ឆាវិស្សជ្ឈនាទិ កតានិ។ ន ហិ
បការន្តរាភាវេ សំសយោ យុត្ថោតិ? ន ន យុត្ថោ, “អនុសយា ភក្កា នត្ថី” តិ
អវុត្ថោ ភក្កាភាវស្ស អវិញ្ញាតត្ថាតិ។

ធាតុវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អនុសយយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. ចិត្តយមកំ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណានា

១-៦២. ចិត្តយមកវណ្ណានាយំ អាធិតោវ តយោ សុទ្ធិកមហាវារា ហោន្តីតិ
ឥមេ តយោ មហាវារា សរាគាធិកុសលាធិហិ មិស្សកា សុទ្ធិកា ច, តេសុ
អាធិតោ សុទ្ធិកា ហោន្តីតិ អត្ថោ។ មិស្សកេសុ ច ឯកេកស្មី
សរាគាធិមិស្សកេចិត្តោ តយោ តយោ មហាវារា, តេ តត្ថ តត្ថ បន វុត្ថោ
សម្មិណ្ឌោត្វា “សោឡស បុគ្គលវារា” តិអាធិ វុត្ថំ, ន និវន្តំ វុត្ថោតិ។ “យស្ស ចិត្តំ
ឧប្បជ្ឈតិ ន និវុជ្ឈតិ, តស្ស ចិត្តំ និវុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ឈិស្សតិ” តិអាធិនា
ឧប្បាធនិរោធនំ បច្ចុប្បន្នានាគតកាលានព្វា សំសគ្គវសេន ឯកេកាយ
បុច្ឆាយ បវត្ថត្តា “ឧប្បាធនិរោធកាលសម្ពេទវារោ” តិ វុត្ថោ។ ឯវំ សេសានម្បិ
វារានំ តំតំនាមតា ចាឡិអនុសារេន វេទិតព្វា។

ឧទ្ទេសវាវរណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវាវរណ្ណានា

៦៣. តថាវុបស្សេវ វិណាសវស្ស ចិត្តំ សន្ធាយាតិ ៩ធំ

ឧប្បាទក្ខណាសមដ្ឋិបដ្ឋិមចិត្តសមដ្ឋិម្ហី បុគ្គលេ អធិប្បេតេ តញ្ចា ចិត្តំ
អធិប្បេតមេវ ហោតីតិ កត្វា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ អវហតោ បដ្ឋិមចិត្តម្សីតិ នុប្បជ្ឈតិ
និវុដ្ឋតិ ឯវំបកាវំ ភន្តក្ខណាសមដ្ឋិមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។

៦៥-៨២. ឧប្បាទវាស្ស ទុតិយបុច្ឆាវិស្សន្ធនេ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ,
និរោធសមាបន្នានំ, អសញ្ញាសត្តានំ តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្ត, នោ ច តេសំ ចិត្តំ
ឧប្បជ្ឈតីតិ ឯត្ថ “ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្តា” តិ ឯតស្ស “សព្ពេសំ
ចិត្តំ ខណាបច្ចុប្បន្នមេវ ហុត្វា ឧប្បាទក្ខណំ អតីតត្តា ឧប្បជ្ឈិត្ត ឆាមា” តិ អត្តោ
វុត្តោ។ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្ត ចេវ ឧប្បជ្ឈិតិ បាតិ ឯតស្ស បិ
ឧប្បាទំ បត្តត្តា ឧប្បជ្ឈិត្ត, អនតីតត្តា ឧប្បជ្ឈិតិ ឆាមាតិ ទ្វយមេតំ ឯវំ ន សក្កា
វុត្តំ។ ន ហិ ខណាបច្ចុប្បន្នេ “ឧប្បជ្ឈិត្តា” តិ អតីតវេហាហេ អត្ថិ។ យទិ សិយា, យំ
វា បន ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្ត, តំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈតីតិ ឯត្ថ “នោ” តិ អវត្វា វិភជិតព្វំ សិយា។
តថា “យំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិតិ, តំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្តា” តិ ឯត្ថ ច “នោ” តិ អវត្វា “អាមន្តា” តិ
វុត្តព្វំ សិយា។ “ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ” តិ បន ភិជ្ជមានចិត្តសមដ្ឋិ បុគ្គលោ វុត្តោ,
តស្ស អតីតំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្ត, ន ច កិញ្ចិ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិតិ។ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ តិ
ច ឧប្បជ្ឈមានចិត្តសមដ្ឋិ បុគ្គលោ វុត្តោ, តស្ស បិ អតីតំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្ត, តំ បន
ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈតីតិ ឯវំមេត្ត អត្តោ ទដ្ឋព្ពោ។ ចិត្តន្តិ ហិ សាមញ្ញាវចនំ ឯកស្មី
អនេកស្មីញ្ច យថាកហិតវិសេសេ តិដ្ឋតីតិ។ “យស្ស វា បន ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្តស្ស តិ,
តស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ឈតីតិ? ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ” តិ ឯត្ថ យស្ស វា បន ចិត្តំ
ឧប្បជ្ឈិត្តស្ស តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន កហិតបុគ្គលស្សេវ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ តិ

ឯវំ សព្វត្ថ សន្និដ្ឋានវសេន និយមោ វេទិតញោ។ ឧប្បន្នប្បជ្ជមានវារោ
និរុទ្ធនិរុជ្ឈមានវារោ ច បុគ្គលវារាជីសុ តីសុបិ និន្នាធាករណា ឧទ្ទិដ្ឋា និទ្ទិដ្ឋា ច។
តត្ថ បុគ្គលវារេ អវិសេសេន យំ កញ្ចា តាទិសំ បុគ្គលំ សន្ធាយ “ឧប្បន្ន
ឧប្បជ្ជមាន”ន្តិអាទិ វុត្ថំ, ធម្មវារេ ចិត្តមេវ, បុគ្គលធម្មវារេ បុគ្គលំ ចិត្តញាតិ
អយមេត្ថ វិសេសោ នជ្ឈញោ។

៨៣. អតិក្កន្ធកាលវារេ ឥមស្ស បុគ្គលវារត្តា បុគ្គលោ បុច្ឆិតោតិ
បុគ្គលស្សេវ វិស្សន្ននេន ភវិតញំ។ យថា យស្ស ចិត្តំ ឧប្បន្នត្ថាតិ ឯតេន ន
កោចិ បុគ្គលោ ន គហិតោ, ឯវំ យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជមានំ ខណំ ខណំ វីតិក្កន្ធនំ
អតិក្កន្ធកាលន្តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន ន កោចិ ន គហិតោ។ ន ហិ សោ បុគ្គលោ
អត្ថិ, យស្ស ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ អតីតំ នត្ថិ, តេ ច បន
និរុជ្ឈមានក្ខណាតីតចិត្តា ន ន ហោន្តិតិ បឋមោ បញ្ញោ “អាមន្តា”តិ
វិស្សន្និតញោ សិយា, តថា ទុតិយតតិយា។ ចតុត្ថោ បន “បច្ឆិមចិត្តស្ស
ភន្តក្ខណោ តេសំ ចិត្តំ ភន្តក្ខណំ អវីតិក្កន្ធនំ, នោ ច តេសំ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ
អវីតិក្កន្ធនំ, ឥតវេសំ ចិត្តំ ភន្តក្ខណញោ អវីតិក្កន្ធនំ ឧប្បាទក្ខណញោ អវីតិក្កន្ធន្តិ
វិស្សន្និតញោ ភវេយ្យ, តថា អវិស្សន្នេត្វា កស្មា សព្វត្ថ ចិត្តមេវ វិភត្តន្តិ?
ចិត្តវសេន បុគ្គលវវត្ថានតោ។ ខណស្ស ហិ វីតិក្កន្ធតាយ
អតិក្កន្ធកាលតាវចនេន វត្ថុមានស្ស ច ចិត្តស្ស វសេន បុគ្គលោ
ឧប្បាទក្ខណាតីតចិត្តោ វុត្ថោ អតីតស្ស ច, តត្ថ បុរិមស្ស ចិត្តំ ន ភន្តក្ខណំ
វីតិក្កន្ធនំ បច្ឆិមស្ស វីតិក្កន្ធន្តិ ឯវមាទិកោ បុគ្គលវិភាគោ យស្ស ចិត្តស្ស វសេន
បុគ្គលវវត្ថានំ ហោតិ, តស្ស ចិត្តស្ស តំតំខណវីតិក្កមាវីតិក្កមទស្សនវសេន
ទស្សិតោ ហោតីតិ សព្វវិស្សន្ននេសុ ចិត្តមេវ វិភត្តំ។ អថ វា នយិធ
ធម្មមត្តវិសិដ្ឋោ បុគ្គលោ បុច្ឆិតោ, អថ ខោ បុគ្គលវិសិដ្ឋំ ចិត្តំ, តស្មា ចិត្តមេវ
វិស្សន្និតន្តិ វេទិតញំ។ យទិចិ បុគ្គលប្បធានា បុច្ឆា, អថាចិ ចិត្តប្បធានា,

ឧកយថាបិ ទុតិយបុត្តាយ “អាមន្តា”តិ វត្តពុំ សិយា, តថា បន អវត្ថា
និរោធកូណាវីតិ ក្តមេន អតិក្កន្តកាលតា ន ឧប្បាទកូណាវីតិ ក្តមេន
អតិក្កន្តកាលតាវិយ វត្តមានស្ស អត្ថីតិ ទស្សនត្ថំ “អតីតំ ចិត្ត”ន្ត វត្តន្ត
ទដ្ឋពុំ។ យស្ស ចិត្តំ ន ឧប្បជ្ជមានន្ត ឯត្ថ ឧប្បជ្ជមានំ ខណំ ខណំ វីតិ ក្តន្តំ
អតិក្កន្តកាលំ យស្ស ចិត្តំ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ “ន និរុជ្ឈមាន”ន្ត
ឯត្ថាបិ។

១១៤-១១៦. មិស្សកវាវេសុ យស្ស សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស
ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ ទុប្បជ្ជិស្សតីតិ បុត្តា, នោតិ វិស្សជ្ជនញ្ច អដ្ឋកថាយំ ទស្សិតំ។
ចាឡិយំ បន “យស្ស សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស សរាគំ ចិត្តំ
និរុជ្ឈិស្សតិ ទុប្បជ្ជិស្សតី”តិ មាតិកាបធាយំ វត្តត្តាវិស្សជ្ជនេបិ តថេវ
សន្និដ្ឋានសំសយត្ថេសុ សរាគាទិមិស្សកចិត្តវសេនេវ បុត្តា ឧទ្ទិវត្ថា
“សរាគបច្ឆិមចិត្តស្ស ឧប្បាទកូណោ តេសំ សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ
និរុជ្ឈិស្សតិ ទុប្បជ្ជិស្សតិ, ឥតវេសំ សរាគចិត្តស្ស ឧប្បាទកូណោ តេសំ សរាគំ
ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ និរុជ្ឈិស្សតិ ថេវ ឧប្បជ្ជិស្សតិ ចា”តិ ឯវមាទិនា នយេន
យេភុយ្យេន សុទ្ធិកវាវេសទិសមេវ វិស្សជ្ជនំ កាតព្វន្តិ កត្វា សំខិត្តន្តិ
វិញ្ញាយតិ។

និទ្ទេសវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចិត្តយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មយមកំ

១. បណ្ណាត្តិវារោ

ឧទេសវារវណ្ណានា

១-១៦. ធម្មយមកវណ្ណានាយំ កុសលាធិធម្មានំ មាតិកំ វេបេត្វាតិ យថា
មូលយមកេ កុសលាធិធម្មា ទេសិតា, យថា ច ខន្ធយមកាធិសុ
“បញ្ចក្ខន្ធា”តិអាធិនា អញ្ញថា សង្កហេត្វា ទេសិតា, តថា អទេសេត្វា យា
កុសលាធិនំ ធម្មានំ “កុសលាកុសលា ធម្មា”តិអាធិកា មាតិកា, តំ ឥធម អាធិម្ហិ
វេបេត្វា ទេសិតស្សាតិ អត្ថោ។

ឧទេសវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បវត្តិវារវណ្ណានា

៣៣-៣៤. “យស្ស កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ឈន្តិ, តស្ស អព្យាកតា ធម្មា
ឧប្បជ្ឈន្តិ”តិ ឯតស្ស វិស្សជ្ឈនេ “អព្យាកតា ចាតិ ចិត្តសមុជ្ឈានុបវសេន វុត្ត”ន្តិ
អជ្ឈកថាយំ វុត្តំ, ឥមស្មី បន បញ្ចោ កម្មសមុជ្ឈានាទិរូបញ្ចាលព្ពតិ, តំ បន
បដិលោមវារស្ស វិស្សជ្ឈនេ សព្វេសំ ចវន្តានំ, បវត្តេ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ, អារុប្បេ
អកុសលានំ ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ កុសលា ច ធម្មា ន ឧប្បជ្ឈន្តិ អព្យាកតា ច
ធម្មា ន ឧប្បជ្ឈន្តិតិ ឯត្ថ បវត្តេ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ ឧប្បជ្ឈមានម្យិ
កម្មសមុជ្ឈានាទិរូបំ អគ្គហេត្វា “អព្យាកតា ច ធម្មា ន ឧប្បជ្ឈន្តិ”តិ វុត្តត្តា
ចិត្តសមុជ្ឈានុបមេវ ឥធាធិប្បេតំ។ កម្មសមុជ្ឈានាទិរូបេ ន វិធានំ, នាបិ
បដិសេធាតិ កេចិ វទន្តិ, តថា ចិត្តសមុជ្ឈានុបមេវ សន្ធាយ “យស្ស កុសលា
ធម្មា ឧប្បជ្ឈន្តិ, តស្ស អព្យាកតា ធម្មា និរុជ្ឈន្តិតិ? នោ”តិ (យម.
៣.ធម្មយមក.១៦៣) វុត្តន្តិ។ តំ បនេតំ ឯវំ ន សក្កា វុត្តំ ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ
កម្មសមុជ្ឈានុបាទីនម្យិ ឧប្បាទស្ស ឧប្បាទក្ខណោ ច និរោធស្ស ឯវមាទីហិ ឯវ
ចាឡីហិ បដិសេធសិទ្ធិតោ។

យេ ច វន្តិ “យថា បដិសម្ពិទ្ធាមគ្គេ និរោធកថាយំ ‘សោតាបត្តិមគ្គកូលោ
ជាតា ធម្មា វេបេត្វា ចិត្តសមុជ្ឈានរូបំ សព្វេបិ វិរាគា ចេវ’ ហោន្តិវិរាគារម្ពណា
វិរាគគោចរាវិរាគសមុទាគតាវិរាគបតិជ្ជា’ តិអាទីសុ ‘វេបេត្វា រូប’ ន្តិ អវត្វា
ចិត្តបដិពទ្ធត្តា ចិត្តជរាចានំ ‘វេបេត្វា ចិត្តសមុជ្ឈានរូប’ ន្តិ វុត្តំ, ឯវមិធាបិ
ចិត្តបដិពទ្ធត្តា ចិត្តជរូបមេវ កថិត” ន្តិ, តញ្ចា តថា ន ហោតិ។ យេសញ្ចិ
សោតាបត្តិមគ្គោ សហជាតបច្ចយោ ហោតិ, យេសុ ច វិរាគាទិអាសន្តា ហោតិ,
តេ សោតាបត្តិមគ្គសហជាតា ធម្មា សោតាបត្តិមគ្គកូលោ ជាតា ធម្មា តិ តត្ថ
វុត្តា។ សោតាបត្តិមគ្គកូលោ ជាតា តិ ហិ វចនំ មគ្គេ ជាតតំ ធីបេតិ, ន ច
កម្មជាទីនិ អមគ្គេ ជាយមាធានិ មគ្គកូលោ ជាតវោហារំ អវហន្តិ តេសំ តស្ស
សោតាបត្តិមគ្គកូលោ សហជាតបច្ចយត្តារាវតោ, តស្មា មគ្គកូលោ
តំសហជាតធម្មេសុ វេបេតតំ វេបេតុំ “វេបេត្វា ចិត្តសមុជ្ឈានរូប” ន្តិ វុត្តំ, ឥធម បន
កុសលាទិធម្មា យស្ស យត្ថ ឧប្បជ្ឈន្តិ និរុជ្ឈន្តិ ច, តស្ស បុគ្គលស្ស តស្មិញ្ចា
ឱកាសេ អព្យាកតធម្មានំ ឧប្បាទនិរោធានំ កុសលាទិបដិពទ្ធតា អប្បដិពទ្ធតា
ច អាមជ្ជា, ន ច កម្មជាទីរូបំ អព្យាកតំ ន ហោតិ, តស្មា សន្និដ្ឋានេន គហិតស្ស
បុគ្គលស្ស ឱកាសេ វា ឧប្បាទនិរោធសុ វិជ្ជមានេសុ អព្យាកតានំ តេ វេទិតញ្ចា,
អវិជ្ជមានេសុ ច បដិសេធតញ្ចា, ន ច អចិត្តបដិពទ្ធា អព្យាកតា តិ ឯត្ថ ន
គហិតា តិ សក្កា វុត្តំ និរោធសមាបន្នានំ អសញ្ញាសត្តានញ្ចា
ឧប្បាទនិរោធវចនតោតិ។

ចតុត្ថបញ្ញោ បវត្តេ អកុសលាព្យាកតចិត្តស្ស ឧប្បាទកូលោ តិ ឥទំ “យស្ស
វា បន អព្យាកតា ធម្មា ឧប្បជ្ឈន្តិ” តិ ឯតេន សន្និដ្ឋានេន គហិតេសុ បញ្ចវោកាវេ
អកុសលាព្យាកតចិត្តានំ ចតុវោកាវេ ច អព្យាកតចិត្តស្សេវ
ឧប្បាទកូលាសមន្តិនោ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឯវំ សព្វត្ថ សន្និដ្ឋានវសេន វិសេសោ
វេទិតញ្ចា។

៧៩. “ឯការវដ្តនេន ១៦៦ ឧប្បន្ទស្ស” តិ វុត្តំ, ឆានាវដ្តនេនបិ បន តតោ
បុរិមតរជវនីដីសុ ឧប្បន្ទស្ស “ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ អកុសលា ធម្មា
នុប្បន្ទិស្សន្តិ, នោ ច តេសំ កុសលា ធម្មា នុប្បន្ទន្តិ” តិ ៩ទំ លក្ខណំ លព្ភតេវ,
តស្មា ឯតេន លក្ខណោន សមាណលក្ខណំ សព្វំ យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា អគ្គមគ្គំ
បដិលភិស្សន្តិ, តស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ តិ ឯតេនេវ
កុសលាឆាតតភាវបរិយោសានេន តាយ វេ សមាណលក្ខណតាយ ធិបិតំ
ហោតី តិ ទដ្ឋព្ភំ។ ឯស នយោ អកុសលាតីតភាវស្ស អព្យាកតាតីតភាវស្ស ច
អាទិម្ហ “ទុតិយេ អកុសលេ” តិ, “ទុតិយេ ចិត្តេ” តិ ច វុត្តជ្ជានេ។ យថា ហិ
ភាវនាវារេ ភាវនាបហាឆានំ បរិយោសានេន អគ្គមគ្គេន តតោ បុរិមតរាធិបិ
ភាវនាបហាឆានិ ទស្សិតានិ ហោន្តិ, វេមិធាបិ តំ តំ តេន តេន អាទិនា អន្តេន
ច ទស្សិតន្តិ។

១០០. បញ្ចវេកាវេ អកុសលានំ ភក្កក្ខណោ តេសំ អកុសលា ច ធម្មា
និរុដ្ឋន្តិ អព្យាកតា ច ធម្មា និរុដ្ឋន្តិ តិ វេនេន បដិសន្ធិចិត្តតោ សោឡសមំ,
តតោ បរម្មិ វា ភវនិកន្តិចិត្តំ ហោតិ, ន តតោ ឡិវន្តិវិញ្ញាយតីតិ។

បវត្តិវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធម្មយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ឥន្ទ្រិយយមកំ

១. បណ្ណាត្តិវារោ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណានា

១. ឥន្ទ្រិយយមកេវិកន្ត្រិយ ជីវិតិន្ទ្រិយំ មនិន្ទ្រិយានន្តរំ អនិទ្ទិសិត្វា
 បុរិសិន្ទ្រិយានន្តរំ ឧទ្ទិដ្ឋំ “តីណិមាធិ, ភិក្ខុវេ, ឥន្ទ្រិយាធិ។ កតមាធិ តីណិ?
 ឥត្តិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ជីវិតិន្ទ្រិយ” ត្ថិ (សំ. និ. ៥.៤៩២) សុត្ត ទេសិតក្កមេន។
 បរត្តិវារេ ហិ ឯកន្តំ បរត្តិយំ ឯវ ឧប្បជ្ឈមានានំ សុខិន្ទ្រិយាធិនំ កម្មជានំ
 អកម្មជានញ្ច អនុចាលកំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ចុតិបជិសន្ធិសុ ច បរត្តមាធិនំ
 កម្មជានន្តិ តំមូលកាធិ យមកាធិ ចុតិបជិសន្ធិបរត្តិវសេន វត្តញ្ញានិ
 វេទិតញ្ញានិ។ ចក្កុន្ទ្រិយាធិសុ បន បុរិសិន្ទ្រិយាវសានេសុ យំ មូលកមេវ ន
 ហោតិ មនិន្ទ្រិយំ, តំ បេហត្វា អវសេសមូលកាធិ ចុតិឧបបត្តិវសេនេវ វត្តញ្ញានិ
 អាយតនយមកេវិយ, តស្មា ជីវិតិន្ទ្រិយំ តេសំ មជ្ឈេ អនុទ្ទិសិត្វា អន្តេ ឧទ្ទិដ្ឋន្តិ។

ឧទ្ទេសវាវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវាវវណ្ណានា

៩៤. ឥត្តិ ឥត្តិន្ទ្រិយន្តិ ឯត្ថ យស្មា ឥត្តិតិ កោចិ សភាវោ នត្តិ, ន ច រូចាធិធម្មេ
 ឧចាធាយ ឥត្តិគ្គហណំ ន ហោតិ, តស្មា ឥត្តិគ្គហណាស្ស អវិជ្ជមានម្បិ
 វិជ្ជមានមិវ គហេត្វា បរត្តិតោ តថាគហិតស្ស វសេន “នត្តិ” តិ អវត្វា “នោ” តិ
 វុត្តំ។ សុខស្ស ច ភេទំ កត្វា “សុខំ សោមនស្ស” ត្ថិ, ទុក្ខស្ស ច “ទុក្ខំ
 នោមនស្ស” ត្ថិ វេទនេនេវ សោមនស្សតោ អញ្ញា សុខា វេទនា សុខំ,
 នោមនស្សតោ ច អញ្ញា ទុក្ខា វេទនា ទុក្ខន្តិ អយំ វិសេសោ គហិតោយេវាតិ
 “សុខំ សុខិន្ទ្រិយំ ទុក្ខំ ទុក្ខិន្ទ្រិយ” ត្ថិ ឯត្ថ “អាមន្តា” តិ វុត្តំ។

១៤០. សុខិន្ទ្រិយវារេ ចក្កុ ឥន្ទ្រិយន្តិ ឯត្ថ ទិព្វចក្កុបញ្ញាចក្ខុនិ បញ្ញាិន្ទ្រិយាធិ
 ហោន្តិតិ “អាមន្តា” តិ វុត្តំ។ អវសេសំ សោតន្តិ តណ្ហាសោតមេវាហ។

និទ្ទេសវាវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២.បរត្តិវារវណ្ណា

១៨៦. បរត្តិវារ “ធម៌មានិ, ភិក្ខុវេ, សង្គ្រិយានិ។ កតមានិ ធន?”

ចក្កុទ្ធិយំ... ខេ... កាយិទ្ធិយំ មនិទ្ធិយំ” ឆ្ល (សំ. និ. ៥.៤៩៥) សុត្តន្ត វុត្តនយេន ឥធម៌
ធិទ្ធិមនិទ្ធិយំ ចុតិបដិសន្ធិបរត្តិសុ បរត្តមាទេហិ កម្មជាតិកម្មដេហិ សព្វេហិបិ
យោគំ កច្ឆតិ, ន ច ជីវិតិទ្ធិយំ វិយ អញ្ញាធម្មនិស្សយេន គហោតព្វំ, បុព្វង្គមត្តារ
បដានំ, តស្មា កូជំវិយ កោចានសីនំ សត្តិទ្ធិយានំ សមោសរណដ្ឋានំ អន្តេ
ឋេបេត្វា យោជិតំ។ ជីវិតិទ្ធិយានិមូលកេសុ បរត្តិញ គហោត្វា គតេសុ “យស្ស
ជីវិតិទ្ធិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សុខិទ្ធិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? សព្វេសំ ឧបបដ្ឋន្តានំ, បរត្ត
សុខិទ្ធិយវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ ជីវិតិទ្ធិយំ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច
តេសំ សុខិទ្ធិយំ ឧប្បជ្ជតិ, សុខិទ្ធិយសម្មយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ
ជីវិតិទ្ធិយញ្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខិទ្ធិយញ្ច ឧប្បជ្ជតី” តិអាទិនា
សុខទុក្ខទោមនស្សិទ្ធិយេហិ លោកុត្តរិទ្ធិយេហិ ច យោជនាលព្ពតិ, តថា
“យស្ស សុខិទ្ធិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ទុក្ខិទ្ធិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? នោ” តិអាទិនា
តំមូលកា ច នយា។ តេហិ បន បរត្តិយំយេវ ឧប្បជ្ជមាទេហិ យោជនា
តំមូលកា ច ចុតិបដិសន្ធិបរត្តិសុ បរត្តមាទេហិ សោមនស្សិទ្ធិយានិហិ
យោជនាយ ជីវិតិទ្ធិយមូលកេហិ ច នយេហិ ចាកាយេវាតិ កត្វា ន វុត្តាតិ
ទដ្ឋញ្ច។

“សចក្កកានំវិនា សោមនស្សនាតិ ឧបេក្ខាសហគតានំ ចតុន្នំ
មហាវិចាកបដិសន្ធិនំ វសេន វុត្ត” ឆ្ល អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ, តំ
សោមនស្សវិហិតសចក្កកបដិសន្ធិនិទស្សនវសេន វុត្តន្ត ទដ្ឋព្វំ។ ន ហិ
“ចតុន្នយេវា” តិ និយមោ កតោ, តេន តំសមាទលក្ខណា
បរត្តិវិចាករូចារចរបដិសន្ធិយោបិ ទស្សិតា ហោន្តិ។ តត្ថ កាមាវចរេសុ

សោមនស្សបដិសន្ធិសមានតាយ មហាវិទាកេហិ ចតុហិ និទស្សនំ កតំ, តេន
យថា សសោមនស្សបដិសន្ធិកា អចក្កកា ន ហោន្តិ, ឯវំ
ឥតរមហាវិទាកបដិសន្ធិកាបីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។
គព្ពសេយ្យកានញ្ច អនុប្បន្នេសុ ចក្ខុធីសុ ចវន្តានំ អហេតុកបដិសន្ធិកតា
សហេតុកបដិសន្ធិកានំ កាមាវចរានំ និយមតោ សចក្កកាធិការទស្សនេន
ទស្សិតោ ហោតិ។ គព្ពសេយ្យកេបិ ហិ សន្ធាយ “យស្ស វា បន
សោមនស្សន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ចក្កន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ? អាមន្តា” តិ ឥទំ វចនំ
យថា យុជ្ជតិ, តថា អាយតនយមកេ ទស្សិតំ។ ន ហិ សន្និដ្ឋានេន សង្កហិតានំ
គព្ពសេយ្យកានំ វជ្ជនេ ការណំ អត្ថិ, “ឥត្ថិនំ អយានកានំ ឧបបជ្ជន្តិន” ត្ថិអាធិសុ
(យម. ៣. ឥន្ទ្រិយយមក. ១៨៧) ច តេ ឯវ វុត្តាតិ។

ឧបេក្ខាយ អចក្កកានន្តិ អហេតុកបដិសន្ធិវសេន វុត្តន្តិ ឯត្ថ ច
កាមាវចរេ សោបេក្ខអចក្កកបដិសន្ធិយា តំសមានលក្ខណំ អរូបបដិសន្ធិញ្ច
និទស្សតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កេសុចិ បន ចោត្តកេសុ
“អហេតុការូបបដិសន្ធិវសេនា” តិ ចាថោ ទិស្សតិ, សោ ឯវ សេយ្យោ។

“តត្ថ ហិ ឯកន្តេនេវ សន្ធាវិយសតិបញ្ញាយោ នត្ថិ, សមាធិវិរិយានិ បន
ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ន ហោន្តិ” តិ វុត្តំ, យទិ បន សមាធិវិរិយានិ សន្តិ,
“ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ន ហោន្តិ” តិ ន សក្កាវុត្តំ “សមាធិ សមាធិន្ទ្រិយន្តិ? អាមន្តា” តិ
(យម. ៣. ឥន្ទ្រិយយមក. ១១៣) “វិរិយំ វិរិយិន្ទ្រិយន្តិ? អាមន្តា” តិ (យម.
៣. ឥន្ទ្រិយយមក. ១១១) វចនតោ។ អហេតុកបដិសន្ធិចិត្តេ ច យថា
សមាធិលេសោ ឯកគ្គតា អត្ថិ, ន ឯវំ វិរិយលេសោ អត្ថិ, តស្មា ឯវមេត្ត វុត្តព្ពំ
សិយា “តត្ថ ហិ ឯកន្តេនេវ សន្ធាវិយសតិបញ្ញាយោ នត្ថិ, ឯកគ្គតា បន
សមាធិលេសោ ឯវ ហោតិ” តិ។ អយំ បនេត្ត អធិប្បាយោ សិយា - យថា

អញ្ជើសុ កេសុចិ អហេតុកចិត្តេសុ សមាធិវិរិយានិ ហោន្តិ ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ច,
ឯវមិធសមាធិវិរិយានិ ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ន ហោន្តិតិ។ សមាធិវិរិយន្ទ្រិយានមេវ
អភារំ ទស្សន្តោ អហេតុកន្តរតោ វិសេសេតិ។ តត្ថ “សមាធិវិរិយានិ បន ន
ហោន្តិ” តិ វត្ថុព្រ “ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ” តិ សមាធិលេសស្ស សមាធិន្ទ្រិយភារំ
អប្បត្តស្ស សញ្ញាវតោ វុត្ថំ, ន វិរិយលេសស្ស។ វិសេសនញ្ញា វិសេសិតព្រ
បវត្តតិ។ យេសុ បន ចោត្តកេសុ “តត្ថ ឯកន្តេនេវ សន្ធាវិរិយសតិបញ្ញាយោ
នត្ថិ” តិ ចាថោ, សោ ឯវ សុន្ទរតោ។

យាវ ចក្កុន្ទ្រិយំ នុប្បជ្ជតិ, តាវ គព្ពគតានំ អចក្កកានំ ភាវោ អត្ថិតិ ឥមិនា
អធិប្បាយេនាហ “សហេតុកានំ អចក្កកានន្តិ គព្ពសេយ្យកវសេន ចេវ
អរូបិវសេន ច វុត្ថ” តិ។ គព្ពសេយ្យកាបិ បន អវស្សំ ឧប្បជ្ជនកចក្កកា ន
លព្ពន្តិតិ ទដ្ឋញ្ញា។ សចក្កកានំ ញ្ញាណវិប្បយុត្តានន្តិ កាមធាតុយំ
នុហេតុកបដិសន្ធិកានំ វសេន វុត្ថន្តិ ឥធាបិ អហេតុកបដិសន្ធិកា ច
អចក្កកាលព្ពន្តេវ។ ឥតិបុរិសិន្ទ្រិយសន្តាធានម្បិ ឧបបត្តិវសេន ឧប្បាទោ,
ចុតិវសេន និរោធា ពាហុល្លវសេន ទស្សិតោ។ កធាបិ ហិ តេសំ
បឋមកប្បិកាធិនំ វិយ បវត្តិយម្បិ ឧប្បាទនិរោធា ហោន្តិតិ។ ឯត្ថ
បុរិសិន្ទ្រិយាវសានេសុ ឥន្ទ្រិយមូលយមកេសុ បឋមបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានេហិ
គហិតេហិ ឧបបត្តិចុតិវសេន គច្ឆន្តេហិ ចក្កុន្ទ្រិយាធិហិ និយមិតត្តា
ជីវិតិន្ទ្រិយាធិនំ បវត្តិវសេនបិ លព្ពមាធានំ ឧបបត្តិចុតិវសេនេវ ទុតិយបុច្ឆាសុ
សន្និដ្ឋានេហិ គហាណំ វេទិតព្ពំ។

១៩០. រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ ចក្កុន្ទ្រិយាធិសមាទគតិកំ ចុតិបដិសន្ធិវសេនេវ គច្ឆតិ
សន្តានុប្បត្តិនិរោធនស្សនតោតិ អាហ “បវត្ថុ សោមនស្សវិប្បយុត្តចិត្តស្ស
ឧប្បាទក្ខណេតិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ សន្ធាយ វុត្ថ” តិ។ ឯតេសញ្ញាវ អញ្ជើសព្វ

បញ្ចុក្ខិយានំ យថាលាភវសេនាតិ ឯត្ថ ឯតេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយាធិនំ
ចុតិបដិសន្ធិបវត្ថេសុ, អញ្ញោសញ្ច ចក្កុន្ទ្រិយាធិនំ ចុតិបដិសន្ធិសូតិ ឯវំ
យថាលាកោ ទដ្ឋញ្ចា។ អយំ បន ឆេទេយេវាតិ ឯត្ថ តស្ស តស្ស
បរិបុណ្ណាបញ្ញាស្ស តស្មី តស្មី ស្សបទស្សនេន វិស្សជ្ឈនេ វិស្សជ្ឈិតេ
បដិមកោដ្ឋាសស្ស ឆេទោតិ នាមំ ទដ្ឋព្ភំ។

យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ឈតិ, តស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយំ ន
ឧប្បជ្ឈតិ? វិទា សោមនស្សេន ឧបបជ្ឈន្តានំ បវត្ថេ
សោមនស្សិវប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន
ឧប្បជ្ឈតិ, នោ ច តេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ន ឧប្បជ្ឈតិ ឯត្ថ “និរោធសមាបន្នានំ
អសញ្ញាសត្តាន”ន្តិ អវចនំ រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ចក្កុន្ទ្រិយាធិសមាទតតិកតំ
ធិបេតិ។ តស្ស ហិ ឧបបត្តិយំយេវ ឧប្បាទោ វត្ថុញ្ចោតិ។ “វិទា សោមនស្សេន
ឧបបជ្ឈន្តាន”ន្តិ ឯត្ថ អសញ្ញាសត្ថេ សង្កហោត្វា បវត្តិវសេន តេ ច
និរោធសមាបន្នា ច ន វុត្តា, អនុប្បាទោបិ បនេតស្ស ចុតិឧបបត្តិស្វេវ វត្ថុញ្ចោ, ន
បវត្ថេតិ។ បដិមកោដ្ឋាសេបិ “សព្វេសំ ចវន្តានំ, បវត្ថេ ចិត្តស្ស ភដ្ឋក្ខណោ
តេសំ សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ឈតិ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ឈតិ”តិ ឯវំ
“សព្វេសំ ចវន្តាន”ន្តិ ឯត្ថវ អសញ្ញាសត្ថេ សង្កណ្ឌិត្វា បវត្តិវសេន តេ ច
និរោធសមាបន្នា ន ច វុត្តា។ យស្សយត្ថកេ ច និរោធសមាបន្នា ន ទស្សេតញ្ច ន
គហោតញ្ចាតិ អត្ថោ។ ន ហិ “និរោធសមាបន្នាន”ន្តិ វចនំ “អសញ្ញាសត្តាន”ន្តិ
វចនំវិយ ឱកាសធិបកំ, នាបិ “ឧបេក្ខាសម្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ,
សព្វេសំ ចិត្តស្ស ភដ្ឋក្ខណោ”តិ អាធិវចនំវិយ សោមនស្សិន្ទ្រិយាធិនំ
អនុប្បាទក្ខណាធិបកំ, អថ ខោ បុគ្គលធិបកមេវាតិ។

អតីតកាលភេទេ សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ តេសំ តត្ថ
សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្ត ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្តាតិ ឯត្ថ
“ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ”តិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ “សុទ្ធាវាសំ ឧបបជ្ជន្តានំ,
អសញ្ញាសត្តានំ តេសំ តត្ថ សោមនស្សិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្ត មនិន្ទ្រិយញ្ច ន
ឧប្បជ្ជិត្តា”តិ (យម. ៣.៩ ឥន្ទ្រិយយមក. ២៧៧) ឯត្ថ វិយ “ឧបបជ្ជន្តាន”ន្តិ វត្ថុពុទ្ធិ?
ន វត្ថុពុទ្ធិ។ យថា ហិ សោមនស្សមនិន្ទ្រិយានំ វសេន ឧបបជ្ជន្តា បុគ្គលា
ឧបបត្តិចិត្តសមមុខំ នោ ហោន្តិ, ន ឯ វសោមនស្សជីវិតិន្ទ្រិយានំ វសេន
ឧបបត្តិសមមុខំ នោ យេវ ហោន្តិ។ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ហិ វសេន យាវ
បឋមរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ ធរតិ, តាវ ឧបបជ្ជន្តា នាម ហោន្តិ។ តទា ច ទុតិយចិត្តតោ
បដ្ឋាយ “ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច ន ឧប្បជ្ជិត្តា”តិ ន សក្កា វុត្ថំ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស
ឧប្បជ្ជិត្តា និរុទ្ធត្តា, តស្មា ឧភយំ ឧប្បាទក្ខណោ និទស្សិតំ។ យថា ហិ “ន
និរុទ្ធត្តា”តិ ឥទំ លក្ខណំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ឌីសុ ខណោសុ លព្ពមានំ
សព្វបឋមេន ឧបបត្តិចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ និទស្សិតំ, ឯវមិធាបិ ទដ្ឋព្ពំ។

អនាគតកាលភេទេ ឧប្បជ្ជិត្តស្សមាទេ សន្និដ្ឋានំ កត្វា អញ្ញាស្ស ច
ឧប្បជ្ជិត្តស្សមាទតាវ បុច្ឆិតា។ តត្ថ យថា បច្ចុប្បន្នកាលភេទេ
សន្និដ្ឋានសំសយភេទេហិ ឧប្បជ្ជិត្តមាទស្សេវ កហិតត្តា “យស្ស ចក្កុន្ទ្រិយាធិនិ
ឧប្បជ្ជិត្តិ, ឧបបជ្ជន្តស្ស តស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយាធិនិ ឧប្បជ្ជិត្តិ”តិ ឧបបជ្ជន្តស្សេវ
បុច្ឆិតានំ ឧបបត្តិយំ យេវ តេសំ ឧប្បាទោ សម្ភវតិ, ន អញ្ញាត្ថ, ន ឯវមិធន “យស្ស
ចក្កុន្ទ្រិយាធិនិ ឧប្បជ្ជិត្តស្សន្តិ, ឧបបជ្ជន្តស្ស តស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយាធិនិ ឧប្បជ្ជិត្តស្សន្តិ”តិ
ឧបបជ្ជន្តស្សេវ បុច្ឆិតានំ តេសំ ឧបបត្តិតោ អញ្ញាត្ថ ឧប្បាទោ ន សម្ភវតិ, តស្មា
“យស្ស ចក្កុន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិត្តស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិត្តស្សតិ តិ?
អាមន្តា”តិ វុត្ថំ។ ឯវញ្ច កត្វា និរោធាវេបិ “យស្ស ចក្កុន្ទ្រិយំ និរុទ្ធត្តស្សតិ, តស្ស
សោមនស្សិន្ទ្រិយំ និរុទ្ធត្តស្សតិ តិ? អាមន្តា”តិ វុត្ថំ។ ន ហិ យស្ស ចក្កុន្ទ្រិយំ

និរុដ្ឋិស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន និរុដ្ឋិស្សតិ, អបិ បច្ឆិមភវិកស្ស
ឧបេក្ខាសហគតបដិសន្ធិកស្ស។ ន ហិ ឧបបន្នន្តស្ស តស្ស ចុតិតោ បុព្វេ
សោមនស្សិន្ទ្រិយនិរោធា ន សម្ភវតីតិ។ ឯត្ថ ហិ បឋមបុច្ឆាសុ សន្និដ្ឋានត្ថោ
បុច្ឆិតព្ពត្តនិស្សយោ មាទិសោវ ឧបបត្តិឧប្បាទិន្ទ្រិយវា ឧកយុប្បាទិន្ទ្រិយវា
អត្ថោ បដិនិវត្តិទ្វាបិ បុច្ឆិតព្ពត្តស្ស និស្សយោតិ ឯវំវិយ ទុតិយបុច្ឆាសុ
សន្និដ្ឋានត្ថមេវ និយមេតិ, ន តត្ថេវ បុច្ឆិតព្ពំ អនាគតភាវមត្តេន សរូបតោ
គហិតំ ឧប្បាទំ វា និរោធំ វា សំសយត្ថន្តិ។ យស្មា ចេវំ សន្និដ្ឋានត្ថស្ស និយមោ
ហោតិ, តស្មា “យស្ស វា បន សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧប្បន្និស្សតិ, តស្ស ចក្កុន្ទ្រិយំ
ឧប្បន្និស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ (យម. ៣.៩ន្ទ្រិយយមក.២៨១) វុត្ថំ។ ឯស នយោ
និរោធហាវេបិ។

បដិលោមេ បនយថា អនុលោមេ “ឧប្បន្និស្សតិ និរុដ្ឋិស្សតិ”តិ
ឧប្បាទនិរោធា អនាគតា សរូបវសេន វុត្ថា, ឯវំ អវុត្ថត្ថា យថា តត្ថ
សំសយបទេន គហិតស្ស ៩ន្ទ្រិយស្ស បវត្តិយម្បិ ឧប្បាទនិរោធា
ចក្កុន្ទ្រិយាទិមូលកេសុ យោជិតា, ន ឯវំ យោជេតព្ពា។ យថា ហិ ឧប្បាទនិរោធវេ
អតិក្កមិទ្វា អប្បទ្វា ច ឧប្បាទនិរោធា សម្ភវន្តិ យោជេតុំ, ន ឯវំ
អនុប្បាទនិរោធវេ អតិក្កមិទ្វា អប្បទ្វា ច អនុប្បាទនិរោធា សម្ភវន្តិ
អភូតាភាវស្ស អភូតាភាវំ អតិក្កមិទ្វា អប្បទ្វា ច សម្ភវានុប្បត្តិតោ,
អភូតុប្បាទនិរោធាភាវោ ច បដិលោមេ បុច្ឆិតោ, តស្មាស្ស វិសេសវហិតស្ស
អភូតាភាវស្ស វត្ថុមាធានំ ឧប្បាទស្ស វិយ កាលន្តរយោគាភាវតោ យាទិសានំ
ចក្ខាទីនំ ឧប្បាទនិរោធាភាវេន បុច្ឆិតព្ពស្ស និស្សយោ សន្និដ្ឋានេន សន្និដ្ឋិតោ,
តន្និស្សយា តាទិសានំយេវ ឧបបត្តិចុតិឧប្បាទនិរោធានំ ជីវិតាទីនម្បិ
អនុប្បាទនិរោធា សំសយបទេន បុច្ឆិតា ហោន្តិតិ “យស្ស ចក្កុន្ទ្រិយំ
នុប្បន្និស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិន្ទ្រិយំ នុប្បន្និស្សតីតិ? អាមន្តា”តិ (យម.

៣.៩ព្រឹទ្ធិយយមក.៣០៨) ច, “យស្ស ចក្ខុព្រឹទ្ធិយំ ន និរុដ្ឋិស្សតិ, តស្ស សោមនស្សិព្រឹទ្ធិយំ ន និរុដ្ឋិស្សតិ? អាមន្តា” តិ ច វុត្ថំ, ន វុត្ថំ “យេ អរូបំ ឧបបដ្ឋិតា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ” តិ អាទិនា ជីវិតិព្រឹទ្ធិយឧបេក្ខិយាធិសុវិយ វិស្សន្តនន្តិ។

យេ រូចាវចរំ ឧបបដ្ឋិតា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ, តេសំ ហានិព្រឹទ្ធិយំ ន ឧប្បដ្ឋិស្សតិ, នោ ច តេសំ សោមនស្សិព្រឹទ្ធិយំ ន ឧប្បដ្ឋិស្សតិ” តិ ឯត្ថ យេ សោបេក្ខបដិសន្ធិកា ភវិស្សន្តិ, តេ “យេ ច អរូបំ ឧបបដ្ឋិតា បរិនិព្វាយិស្សន្តិ” តិ ឯតេន បដ្ឋិមកោដ្ឋាសវចនេន តំសមាណលក្ខណតាយ សង្កហិតាតិ យេ សោមនស្សបដិសន្ធិកា ភវិស្សន្តិ, តេ ឯវ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្វា។

អដ្ឋកថាយំ យេសុ អាទិមចោត្ថកេសុ “អតីតានាគតវារេ សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ភក្កក្ខណោ មនិព្រឹទ្ធិយព្វា នុប្បដ្ឋិតាតិ ធម្មយមកេវិយ ឧប្បាទក្ខណាតិក្កមវសេន អត្ថំ អគ្គហេតុ” តិ លិខិតំ, តំ បមាទលិខិតំ។ យេសុ បន ចោត្ថកេសុ “បច្ចុប្បន្នាតីតវារេ សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ភក្កក្ខណោ មនិព្រឹទ្ធិយព្វា នុប្បដ្ឋិតាតិ... បេ... តស្មី ភវេ អនុប្បន្នបុព្វវសេន អត្តោ គហេតព្វោ” តិ ចាថោ ធិស្សតិ, សោ ឯវ សុន្ទរតរោតិ។

បវត្តិវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណានា

៤៣៥-៤៨២. បរិញ្ញាវារេ លោកិយអព្យាកតមិស្សកានិ ចាតិ ទុក្ខសច្ចបរិយាបន្នេហិ ឯកន្តបរិញ្ញេយ្យេហិ លោកិយអព្យាកតេហិ មិស្សកត្តា តានិ ឧបាទាយ មនិព្រឹទ្ធិយាធិនំ វេទនាក្ខន្ធាធិនំវិយ បរិញ្ញេយ្យតា ច វុត្តា។ យធិ បរិញ្ញេយ្យមិស្សកត្តា បរិញ្ញេយ្យតា ហោតិ, កស្មា ធម្មយមកេ

“យោ កុសលំ ធម្មំ ភាវេតិ, សោ អព្យាកតំ ធម្មំ បរិជាធាតី” តិអាធិនា
អព្យាកតបទេន យោ ជេត្វា យមកានិ ន វុត្តានីតិ? យថា “កុសលំ ភាវេមិ,
អកុសលំ បជហាមី” តិ កុសលាកុសលេសុ ភាវនាបហាធាភិធិវេសោ ហោតិ,
តថា “វេទនាក្ខន្ធា អនិច្ចា, ធម្មាយតនំ អនិច្ច” តិអាធិនា ខន្ធាធិសុ
បរិជាធាភិធិវេសោ ហោតិ, តត្ថ វេទនាក្ខន្ធានយោ “អនិច្ច” តិអាធិនា
បរិជាធិតត្តា, តេ ច វេទនាក្ខន្ធាធិការំ គហេត្វា បរិជាធិតត្តា, ន
អព្យាកតភាវន្តិ។

កស្មា បនេត្ត ធុក្ខុសច្ចុភាជនីយេ អាគតស្ស ទោមនស្សស្ស បហាតត្ថតារ
វុត្តា, ន បរិញ្ញេយ្យតា, ន ធុក្ខុសច្ចុបរិយាបន្នា វេទនាក្ខន្ធានយោ
កុសលាកុសលភាវេន អគ្គហិតា កុសលាកុសលាបិ បរិញ្ញេយ្យាតិ? សច្ចំ,
យថា បន វេទនាក្ខន្ធាធិភាវោ ភាវេតត្ថបហាតត្ថភាវេហិ វិនាបិ ហោតិ, ន ឯវំ
ទោមនស្សិន្ទ្រិយភាវោ បហាតត្ថភាវេន វិនា ហោតីតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ
ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស បហាតត្ថតារ ឥធជ វុត្តា, ន បរិញ្ញេយ្យភាវស្ស
អភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អកុសលំ ឯកន្តតោ បហាតត្ថមេវាតិ ឯតេន
បហាតត្ថមេវ, ន អប្បហាតត្ថន្តិ អប្បហាតត្ថមេវ និវាវេតិ, ន បរិញ្ញេយ្យភាវន្តិ
ទដ្ឋព្ពំ។ អញ្ញិន្ទ្រិយំ ភាវេតត្ថនិដ្ឋំ, ន បន សន្និកាតត្ថនិដ្ឋន្តិ ភាវេតត្ថភាវោ ឯវំ
តស្ស គហិតោតិ។ “ទ្វេ បុគ្គលា” តិអាធិ “ចក្កុន្ទ្រិយំ ន បរិជាធាតី” តិអាធិកស្ស
បរតោ លិខិតត្ថំ ឧប្បជិចាជិយា លិខិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ចក្កុន្ទ្រិយមូលកញ្ចិ
អតិក្កមិត្វា ទោមនស្សិន្ទ្រិយមូលកេ ឥទំ វុត្តំ “ទ្វេ បុគ្គលា ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន
បជហន្តិ នោ ច អញ្ញិន្ទ្រិយំ ន ភាវេន្តិ” តិ (យម. ៣. ៩ ឡាយយមក. ៤៤០)។

ឯត្ថ ច បុប្ផន្ទ្រោ, អដ្ឋ ច អរិយាតិ នវ បុគ្គលា។ តេសុ បុប្ផន្ទ្រោ
ភព្វាភព្វាវសេន ធុរិដោ, សោ “បុប្ផន្ទ្រោ” តិ អាគតជ្ជានេសុ “ធជ បុគ្គលា

ចក្ខុវិស័យព្យា ន បរិជាតិវត្ថុ ទោមនស្សវិស័យព្យា ន បដហិត្តា"តិអាធិសុ ច
អភិវិទ្យា គហិតោ។ "យេ បុព្វដ្ឋនា មគ្គំ បដិលភិស្សន្តិ"តិ (យម.

១.សច្ចយមក.៤៩, ៥១-៥២) អាគតដ្ឋានេសុ "បញ្ច បុគ្គលា ចក្ខុវិស័យព្យា
បរិជាតិស្សន្តិ ទោមនស្សវិស័យព្យា បដហិត្តា"តិអាធិសុ (យម.

៣.វិស័យយមក.៤៥១) ច ភព្ពោ ឯវ ភិវិទ្យា គហិតោ។ "យេ ច បុព្វដ្ឋនា មគ្គំ ន
បដិលភិស្សន្តិ"តិ (យម. ១.សច្ចយមក.៥១) អាគតដ្ឋានេសុ "តយោ បុគ្គលា
ទោមនស្សវិស័យព្យា នប្បដហិត្តា ចក្ខុវិស័យព្យា ន បរិជាតិស្សន្តិ"តិអាធិសុ
(យម. ៣.វិស័យយមក.៤៥៥) ច អភព្ពោ ឯវ។ អគ្គជលសមដ្ឋី ច

បឋមជលសមដ្ឋី អរហា ចាតិ ធុរិជោ។ សោបិ "អរហា"តិ អាគតដ្ឋានេសុ
"តយោ បុគ្គលា អនញ្ញាតញ្ញាស្សាមីតិវិស័យព្យា ភារិត្ត ទោមនស្សវិស័យព្យា
បដហិត្តា"តិអាធិសុ (យម. ៣.វិស័យយមក.៤៤៤) ច អភិវិទ្យា គហិតោ។

"យោ អគ្គជលំ សច្ចិករោតិ"តិ (យម. ៣.វិស័យយមក.៤៤៦) អាគតដ្ឋានេសុ
"តយោ បុគ្គលា ទោមនស្សវិស័យព្យា បដហិត្ត, នោ ច អញ្ញាតារិវិស័យព្យា
សច្ចិករិត្តា"តិអាធិសុ (យម. ៣.វិស័យយមក.៤៤៤) ច បឋមជលសមដ្ឋី ច
ភិវិទ្យា គហិតោ។ "យោ អគ្គជលំ សច្ឆាកាសី"តិ (យម.

៣.វិស័យយមក.៤៤៣, ៤៤៦) អាគតដ្ឋានេសុ ឥតរោវាតិ ឯវ បុគ្គលភេទំ
ព្យា តត្ថ តត្ថ សន្និដ្ឋានេន គហិតបុគ្គលេ និទ្វារេវាវិស្សន្តំ យោជេតព្ពន្ធ។

បរិញ្ញាវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វិស័យយមកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

យមកបករណ-មូលដីកា សមត្ថា។

បដ្ឋានបករណ-មូលដីកា

កន្លាម្កវណ្ណា

ធិត្ថន្តិ កាមគុណាធិហិ កិឡន្តិលឡន្តិ, តេសុ វាវិហរន្តិ,
វិជយសមត្ថតាយោគេន បច្ចតិកេវិជេតុំ ឥច្ឆន្តិ,
ឥស្សរិយដ្ឋានាធិសក្ការទានគ្គហណំ តំតំអត្តានុសាសនញ្ច ករោត្តា វេហរន្តិ,
បុញ្ញយោគានុភាវប្បត្តាយ ដុតិយា ជោតន្តិ, យថាភិលាសិតញ្ចវិសយំ
អប្បជិយាតេន កច្ឆន្តិ, យថិច្ឆិតនិច្ឆាទនេ សក្កោន្តិ វា ទេវា, ទេវនីយា វា
តំតំព្យសននិត្តរណត្ថិកេហិ សរណំ បរាយណន្តិ កមនីយា, អភិត្តវនីយា វា។
សោភាវិសេសយោគេន កមនីយាតិ វា ទេវា។ តេ តិវិជា - សម្មតិទេវា
ឧបបត្តិទេវា វិសុទ្ធិទេវាតិ។ ភគវា បន និរតិសយាយ អភិញ្ញាកិឡាយ,
ឧត្តមេហិ ធិត្ថព្រហ្មអរិយវិហារេហិ, សបរសន្តានសិទ្ធាយ
បញ្ចវិធមារវិជយិច្ឆានិច្ឆតិយា,
ចិត្តិស្សរិយសត្តជនាធិសម្មាបដិបត្តិអវេច្ចប្បសាទសក្ការទានគ្គហណាសម្ពា
តេន ធម្មសភាវបុគ្គលជ្ឈាសយានុវចានុសាសនីសម្ពាតេន ច
វេហារាភិសយេន, បរមាយ បញ្ញាសរីរប្បភាសម្ពាតាយ ដុតិយា,
អនោបមាយ ច ញ្ញាណសរីរភតិយា,
មារវិជយសព្ពញ្ញគុណាបរហិតនិច្ឆាទនេសុ អប្បជិហតាយ សត្តិយា ច
សមន្នាគតត្តា សទេវកេន លោកេន សរណន្តិ កមនីយតោ, អភិត្តវនីយតោ,
ភត្តិវសេន កមនីយតោ ច សព្វេ តេ ទេវេ តេហិ គុណេហិ អតិក្កន្តោ
អតិសយោ វា ទេវេតិ ទេវាតិទេវេ។ សព្វទេវេហិ បូជនីយតរោ ទេវេតិ វា
ទេវាតិទេវេ, វិសុទ្ធិទេវេភាវំ វា សព្ពញ្ញគុណាលង្ការំ បត្តត្តា អញ្ញទេវេហិ
អតិរេកតរោ វា ទេវេ ទេវាតិទេវេ។ ទេវានន្តិ ឧបបត្តិទេវានំ តទា
ធម្មបដិក្កាហកានំ។ សក្កាធិហិ ទេវេហិ បហារាទអសុរិន្ទាធិហិ ទានវេហិ ច

បូជិតោ។ កាយវេទីសំយមស្ស សីលស្ស ឥន្ទ្រិយសំវរស្ស ចិត្តសំយមស្ស
សមាធិស្ស ច បដិបក្ខានំ អច្ចន្តបដិប្បស្សន្ធិយា សុទ្ធសំយមោ។

ឥសិសត្ថមោតិ ចតុសច្ចារពោធកតិយា ឥសយោតិ សង្ខំ គតានំ សតំ
បសត្ថានំ ឥសីនំ អតិសយេន សន្តោ បសត្ថោតិ អត្តោ។ វិបស្សីអាទយោ ច
ឧបាទាយ ភគវា “សត្ថមោ”តិ វុត្តោ។ យតោវិញ្ញាណំ បច្ចធាវត្ថតិ, តំ នាមរូបំ
សមុទយនិរោធនេន និរោធសីតិ នាមរូបនិរោធនោ។
អតិកម្មីរនយមណ្ឌិតទេសនំ បដ្ឋានំ នាម ទេសេសិ បករណាន្តិ សម្ពុត្តោ។

គន្ថាវម្ពវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បច្ចយុទ្ធសវណ្ណានា

“កេ បនតេ នយា, កិញ្ច តំ បដ្ឋានំ នាមា”តិ នយិទំ បុច្ឆិតព្ភំ។ កស្មា?
និទានកថាយំ បដ្ឋានសមាទេន អនុលោមាទីនំ នយានំ បដ្ឋានស្ស ច
ទស្សិតត្ថាតិ ឥមមត្តំ វិភាវេន្តោ “សម្មាសម្ពុទ្ធន ហិ...បេ... នាមាតិ ហិ វុត្ថ”ន្តិ
តត្ថ វុត្ថំ អដ្ឋកថាថាឡី អាហរិ។ តត្ថ គាថាត្ថំ អដ្ឋកថាធិប្បាយញ្ច បរតោ
វណ្ណាយិស្សមាតិ។

បដ្ឋាននាមត្ថោ បន តិកបដ្ឋានាទីនំ តិកបដ្ឋានាទិនាមត្ថោ, ឥមស្ស
បករណស្ស ចតុវិសតិសមន្តបដ្ឋានសមោធានតា ចេត្ត វុត្ថញ្ចា។ ឯវញ្ជិ
សង្ខេបតោ បដ្ឋានេញ្ញាតេ វិត្ថារោ សុខវិញ្ញេយ្យោ ហោតីតិ។ តត្ថ ច នាមត្ថោ
បឋមំ វុត្ថញ្ចាតិ “តត្ថ យេសំ...បេ... នាមត្ថោ តាវ ឯវំ វេទិតញ្ចោ”តិ វត្ថា
សព្វសាធារណស្ស បដ្ឋាននាមស្សេវ តាវ អត្តំ ទស្សេន្តោ “កេនជ្ជេន
បដ្ឋាន”ន្តិអាទិមាហ។ ប-កាវោ ហីតិ ឧបសគ្គបទំ ទស្សេតិ។ សោ “បរិកត្តេសុ
ធម្មេសុ, យំ សេដ្ឋំ តទុចាគមុន្តិអាទីសុ វិយ នាទប្បការត្ថំ ទីបេតិ។ ននុ

បកាវេហិ វិភត្តា បរិភត្តាតិ ប-ឥតិ ឧបសគ្គោ បកាវត្ថមេវ ជីវេតិ, ន
នាឈ្ម័យការត្ថន្តិ? ន, តេសំ បកាវាវនំ នាវាវិជការតោ។ អត្ថតោ ហិ អាបន្តំ
នាវាវិជការំ ទស្សេតុំ នាវា-សន្នោ វុត្តាតិ។ តត្ថ ឯកស្សបិ ធម្មស្ស
ហេតុអាទីហិ អនេកបច្ចយភាវតោ ច ឯកេកស្ស បច្ចយស្ស
អនេកធម្មភាវតោ ច នាឈ្ម័យការបច្ចយតា វេទិតញ្ញា។

ហេតុបច្ចយាទិវសេនវិភត្តត្ថាតិ ឯតេន ធម្មសង្គហាទីសុ វុត្តតោ
កុសលាទិវិភាគតោ សាតិសយវិភាគតំ បដ្ឋាននាមលាភស្ស ការណំ
ទស្សេតិ។ កោដ្ឋាតិ វជា។ បដ្ឋិតកាវោតិ គតកាវោ។ អាគតដ្ឋានស្មិន្តិ
មហាសីហនាទសុត្ថំ វេទិតិ។ បវត្ថគមនត្ថា ឯត្ថាតិ វេនសេសោ។ អថ វា គដ្ឋតិ
ឯត្ថាតិ គមនំ, សព្ពញ្ញតញ្ញាណស្ស និស្សន្តវសេន បវត្ថស្ស គមនត្ថា
គមនទេសភាវតោ ឯកេកំ បដ្ឋានំ នាមាតិ អត្ថោ។ តត្ថ អញ្ញេហិ គតិមន្តេហិ
អតិសយយុត្តស្ស គតិមតោ គមនដ្ឋានភាវទស្សនត្ថំ
“សព្ពញ្ញតញ្ញាណស្ស”តិ វុត្ថំ។ តស្ស មហាវេគស្ស បុរិសស្ស បចាតដ្ឋានំ វិយ
ធម្មសង្គណីអាទីនំ សាសង្គគមនដ្ឋានភាវំ ឥមស្ស ច មហាបថោ វិយ
និរាសង្គគមនដ្ឋានភាវំ ទស្សេន្តោ អតិសយយុត្តគមនដ្ឋានភាវោ
បដ្ឋាននាមលាភស្ស ការណន្តិ ទស្សេតិ។

តិកានន្តិ តិកវសេន វុត្ថធម្មានំ។ សមន្តាតិ អនុលោមាទីហិ
សព្ពកាវេហិបិ គតានិ ចតុវិសតិ ហោន្តិ អត្ថោ។ ឯតស្មី អត្ថ
ចតុវិសតិសមន្តបដ្ឋានានីតិ “សមន្តចតុវិសតិបដ្ឋានានី”តិ វុត្ថព្រ
សមន្តសទ្ធស្ស បរយោគំ កត្វា វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ អថ វា សមន្តា ធន ហុត្វាតិ ឯតេន
អនុលោមាទិសព្ពកោដ្ឋាសតោ តិកាទិធនភាវំ ទស្សេតិ។ តេន សមន្តសន្នោ
តិកាទិធនបដ្ឋានវិសេសនំ ហោតិ, ន ចតុវិសតិវិសេសនំ, តស្មា សមន្តតោ

បដ្ឋានានិ តានិ ចតុវិសតីតិ កត្វា “ចតុវិសតិសមន្តបដ្ឋានានិ”តិ វុត្ថំ។
សមន្តតោ វា

ធម្មានុលោមាទិតិកាទិបដិច្ចវារាទិបច្ចយានុលោមាទិហេតុមូលកាទិប្បការេ
ហិ បវត្តានិ បដ្ឋានានិ សមន្តបដ្ឋានានិ, អនូនេហិ នយេហិ បវត្តានីតិ វុត្ថំ
ហោតិ។ តានិ បន ចតុវិសតិ ហោន្តិ។ តេនេវាហ “ឥមេសំ ចតុវិសតិយា
ខុទ្ទកបដ្ឋានសម្ពាតានំ សមន្តបដ្ឋានានំ សមោធានវសេនា”តិ។

ហេតុ ច សោ បច្ចយោ ចាតិ ឥមិនា វចនេន ហេតុនោ
អធិបតិបច្ចយាទិកូតស្ស ច គហាលំ សិយាតិ តំ និវារេន្តោ អាហ “ហេតុ ហុត្វា
បច្ចយោ”តិ។ ឯតេនបិ សោ វេ ទោសោ អាបជ្ជតីតិ បុនាហ “ហេតុការេន
បច្ចយោតិ វុត្ថំ ហោតិ”តិ។ តេន ឥធិ ហេតុ-សន្តេន ធម្មគ្គហាលំ ន កតំ, អថ
ខោ ធម្មសត្តិវិសេសោ គហិតោតិ ទស្សេតិ។ តស្ស ហិ បច្ចយសទ្ធីស្ស ច
សមាធានិករណាតំ សន្ធាយ “ហេតុ ច សោ បច្ចយោ ចា”តិ, “ហេតុ ហុត្វា
បច្ចយោ”តិ ច វុត្ថំ។ វេវញ្ញោ កត្វា បរតោ ចាឡិយំ “ហេតុ
ហេតុសម្បយុត្ត... បេ... ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.១) តេន
តេន ហេតុការាទិឧបការេន តស្ស តស្ស ធម្មស្ស ឧបការត្ថំ វុត្ថំ។ អជ្ឈកថាយំ
បន “យោ ហិ ធម្មោ យំ ធម្មំ អប្បច្ចក្ខាយ តិជ្ជតិ វា ឧប្បជ្ជតិ វា, សោ តស្ស
បច្ចយោ”តិ “មូលជ្ជេន ឧបការកោ ធម្មោ ហេតុបច្ចយោ”តិច្ឆេវមាទិនា
ធម្មប្បធាននិទ្ទេសេន ធម្មតោ អញ្ញា ធម្មសត្តិ នាម នត្ថិតិ ធម្មេហោវ
ធម្មសត្តិវិការេនំ កតត្ថំ ទជ្ជត្ថំ។ ឥធាបិ វា ហេតុ ច សោ បច្ចយោ ចាតិ ធម្មេនេវ
ធម្មសត្តិ ទស្សេតិ។ ន ហិ ហេតុបច្ចយោតិអាទិកោ ឧទ្ទេសោ កុសលាទិឧទ្ទេសោ
វិយ ធម្មប្បធានោ, អថ ខោ ធម្មានំ ឧបការប្បធានោតិ។ ឯតីតិ ឯតស្ស អត្តោ
វត្ថុតីតិ, តញ្ញោ ឧប្បត្តិជ្ជិតីនំ សាធារណវចនំ។ តេនេវាហ - “តិជ្ជតិ វា ឧប្បជ្ជតិ

វា"តិ។ កោចិ ហិ បច្ចយោ បិតិយា ឯវ ហោតិ យថា បច្ឆាជាតបច្ចយោ, កោចិ ឧប្បត្តិយាយេវ យថា អនន្តរាទយោ, កោចិ ឧភយស្ស យថា ហេតុអាទយោតិ។

ឧបការកលក្ខណោតិ ច ធម្មេន ធម្មសត្តិឧបការំ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។
ហិណោតិ បតិជ្ជាតិ ឯត្ថាតិ ហេតុ។ អនេកត្ថត្ថា ជាតុសទ្ធានំ ហិ-សទ្ធា មូល-
សទ្ធាវិយ បតិជ្ជត្ថាតិ ទដ្ឋញ្ញោតិ។ ហិណោតិ វា ឯតេន កម្មនិទានភូតេន ឧទ្ធំ
ឌីដំ អភិហារន្តេន មូលេនវិយ ចាទចោ តប្បច្ចយំ ផលំ គច្ឆតិ បវត្តតិ វុឌ្ឍិ វិវុឌ្ឍិ
អាបជ្ជតីតិ ហេតុ។ អាចរិយានន្តិ វេតតេវ វេទតិ។

“យោនិសោ, ភិក្ខុវេ, មនសិករោតោ អនុប្បន្នា ចេវ កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ឈន្តិ,
ឧប្បន្នា ច កុសលា ធម្មា អភិវឌ្ឍន្តិ”តិអាធិហិ (អ. និ. ១.៦៦-៦៧) កុសលភាវស្ស
យោនិសោមនសិការបដិពទ្ធតា សិទ្ធា ហោតីតិ អាហា

“យោនិសោមនសិការបដិពទ្ធា កុសលភាវោ”តិ។ ឯតេនេវ

អកុសលាព្យាកតតាវា កុសលភាវោវិយ ន ហេតុបដិពទ្ធាតិ ទស្សិតំ ហោតិ។
យំ បនេកេ មញ្ញេយ្យំ “អហេតុកហេតុស្ស អកុសលភាវោវិយ
សហេតុកហេតុនំ សភាវតោវ កុសលាធិភាវោ អញ្ញេសំ តំសម្បយុត្តានំ
ហេតុបដិពទ្ធា”តិ, តស្ស ឧត្តរំ វុត្តំ “យទិ ចា”តិអាធិមាហា។ អលោកោ
កុសលោ វា សិយា អព្យាកតោ វា, យទិ អលោកោ សភាវតោ កុសលោ,
កុសលត្ថា អព្យាកតោ ន សិយា។ អថ អព្យាកតោ, តំសភាវត្ថា កុសលោ ន
សិយា អលោកសភាវស្ស អនោសត្ថាភាវោវិយ។ យស្មា បន ឧភយថាបិ សោ
ហោតិ, តស្មា យថា ឧភយថា ហោន្តេសុ ផស្សានីសុ សម្បយុត្តេសុ
ហេតុបដិពទ្ធកុសលាធិការំ បរិយេសថ, ន សភាវតោ, ឯវំ ហេតុសុបិ
កុសលាធិតា អញ្ញបដិពទ្ធា បរិយេសិតញ្ញា, ន សភាវតោតិ។ យំ វុត្តំ
“សម្បយុត្តហេតុសុ សភាវតោវ កុសលាធិភាវោ”តិ, តំ ន យុជ្ជតិ, សា បន

បរិយេសិយមាណ យោនិសោមនសិការាទិបដិពន្លា ហោតីតិ ហេតុសុរិយ
សម្បយុត្តេសុបិ យោនិសោមនសិការាទិបដិពន្លា កុសលាទិកាវោ, ន
ហេតុបដិពន្លាតិ សិទ្ធិំ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

អារភិក្ខាបីតិ ឯត្ថ បិ-សន្តេន ឥមមត្តំ ទស្សេតិ - រូបាយតនាទិមត្តេ យស្មី
កិស្មិញ្ចា ឯកស្មី អដ្ឋត្វា “យំ យំ ធម្មំ អារត្តា” តិ អនិយមេន
សត្វរូបាយតន... បេ... ធម្មាយតនាទិព្វា អារម្មណាបច្ចយការស្ស វុត្តត្តា ន
កោចិ ធម្មោ ន ហោតីតិ។

“ធនុវតោ កី ឆាម ន សិជ្ឈតី” តិ អាទិកំ បុរិមាភិសម្ពាវុបនិស្សយំ លភិក្ខា
ឧប្បជ្ឈមាទេ ចិត្តេ ធន្ទាទយោ ធុរក្ខតា ជេដ្ឋកក្ខតា សយំ សម្បយុត្តេ ធម្មេ
សាធយមាណ ហុត្វា បវត្តន្តិ, តំសម្បយុត្តេ ធម្មា ច តេសំ វសេ វត្តន្តិ
ហីនាទិកាវេន តទនុវត្តនតោ, តេន តេ អធិបតិបច្ចយា ហោតិ។ គរុកាតព្វម្បី
អារម្មណំ តន្តិទ្ធិចោណាបញ្ញាវនំ បច្ចវេក្ខណាអស្សាទមគ្គដលានំ អត្តនោ វសេ
វត្តយមាទំ វិយ បច្ចយោ ហោតិ, តស្មាយំ អត្តាជីនានំ បតិកាវេន
ឧបការកតា អធិបតិបច្ចយតាតិ ទដ្ឋញ្ច។

មនោវិញ្ញាណធាតុតិ អាទិ ចិត្តនិយមោតិ ឯត្ថ អាទិ-សន្តេន សន្តិវណានន្តរំ
វោដ្ឋព្ពនំ, ចុតិអនន្តរា បដិសន្ធិតិ យស្ស យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា យំ យំ ចិត្តំ
ឧប្បជ្ឈតិ, តស្ស តស្ស តទនន្តរុប្បាទនិយមោ តំតំសហការីបច្ចយវិសិដ្ឋស្ស
បុរិមបុរិមចិត្តស្សេវ វសេន ឥជ្ឈតីតិ ទស្សេតិ។ ភាវនាពលេន បន វារិតត្តាតិ
ឯត្ថ យថា រុក្ខស្ស វេទេ ទិន្នេ បុប្ផិតុំ សមត្ថស្សេវ បុប្ផនំ ន ហោតិ, អគទវេទេ
បន អបដិទេ តាយយេវ សមត្ថតាយ បុប្ផនំ ហោតិ, ឯវមិធាបិ ភាវនាពលេន
វារិតត្តា សមុដ្ឋាបនសមត្ថស្សេវ អសមុដ្ឋាបនំ, តស្មិញ្ចា អបគតេ តាយយេវ
សមត្ថតាយ សមុដ្ឋាបនំ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

ព្យញ្ជនមត្តតោវេត្ត ឆានាករណំ បច្ឆេតត្ថំ, ន អត្តតោតិ

ឧបចយសន្តតិអធិវចននិរុត្តិបទានំវិយ សទ្ធត្ថមត្តតោ ឆានាករណំ, ន
វចនីយត្តតោតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវ សទ្ធត្ថវិសេសំ ទស្សេត្តំ
“កថ”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ បុរិមបច្ឆិមាទំនិរោធិប្បាទន្តរាភាវតោ
និរន្តរប្បាទនសមត្តតា អនន្តរបច្ឆយភាវោ។ រូបធម្មានំវិយ សណ្ឋានាភាវតោ
បច្ឆយបច្ឆយុប្បន្នានំសហាវដ្ឋានាភាវតោ ច “ឥទមិតោ ហេដ្ឋា ឧទ្ធី តិវិយ”ន្តិ
វិភាគាភាវា អត្តនា ឯកត្ថមិវ ឧបនេត្វា សុដ្ឋ អនន្តរភាវេន ឧប្បាទនសមត្តតា
សមនន្តរបច្ឆយតា។

ឧប្បាទនសមត្តតាតិ ច អព្យាចារត្តា ធម្មានំយស្មី យទាការេ និរុទ្ធ
វត្តមានេ វា សតិ តំតវិសេសវន្តា ធម្មា ហោន្តិ, តស្ស សោវ អាគារោ វុច្ឆតីតិ
ទដ្ឋព្ពោ។ ធម្មានំ បវត្តិមេវ ច ឧបាទាយ កាលវេហារោតិ និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស
នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជលសមាបត្តិនំ អសញ្ញាសត្តា ចវន្តស្ស
បុរិមចុតិបច្ឆិមបដិសន្ធិនព្វា និរោធិប្បាទនិរន្តរតាយ កាលន្តរតា នត្ថិតិ
ទដ្ឋព្ពោ។ ន ហិ តេសំ អន្តរា អរូបធម្មានំ បវត្តិ អត្ថិ, យំ ឧបាទាយ កាលន្តរតា
វុច្ឆយ្យ, ន ច រូបធម្មប្បវត្តិ អរូបធម្មប្បវត្តិយា អន្តរំ ករោតិ អញ្ញាសន្តានត្តា។
រូបារូបធម្មសន្តតិយោ ហិ ទ្វេ អញ្ញាមញ្ញំវិសទិសសភាវត្តា
អញ្ញាមញ្ញាបការភាវេន វត្តមានាបិ វិសុយេវ ហោន្តិ។ ឯកសន្តតិយព្វា
បុរិមបច្ឆិមាទំ មជ្ឈេ វត្តមានំ តំសន្តតិបរិយាបន្នតាយ អន្តរការកំ ហោតិ។
តាទិសព្វា កញ្ចំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជលសមាបត្តិនំ មជ្ឈេ នត្ថិ, ន ច
អភាវោ អន្តរការកោ ហោតិ អភាវត្តាយេវ, តស្មា ជវនានន្តរស្ស ជវនស្ស
វិយ, ភវន្តានន្តរស្ស ភវន្តស្ស វិយ ច និរន្តរតា សុដ្ឋ ច អនន្តរតា ហោតីតិ តថា
ឧប្បាទនសមត្តតា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនចុតិទម្បិ ទដ្ឋព្ពោ។ ឧប្បត្តិយា
បច្ឆយភាវោ ចេត្ត អនន្តរបច្ឆយាទិនំ ចាកដោតិ ឧប្បាទនសមត្តតាវ វុត្តា។

បច្ចុប្បន្ននាំ បន ធម្មានាំ បុព្វនាមបរន្តបរិច្ឆេទន គហិតានាំ “ឧប្បជ្ជតី” តិ វចនាំ
អលកន្តានាំ “អតីតោ ធម្មោ បច្ចុប្បន្នស្ស ធម្មស្ស អនន្តរបច្ចយេន
បច្ចយោ” តិ អាទិនា (បដ្ឋា. ២.១៨.៥) អនន្តរាទិបច្ចយភារោ វុត្តោតិ ន សោ
ឧប្បត្តិយំយេវាតិ វិញ្ញាយតិ។ ន ហិ កុសលាទិក្កហណាំ វិយ បច្ចុប្បន្នក្កហណាំ
អបរិច្ឆេទំ, យតោ ឧប្បត្តិមត្តសមន្តីនោយេវ ច គហណាំ សិយា, តេនេវ ច
អតីតត្ថិកេ បដិច្ចវារាទយោ ន សន្តីតិ។

ឧប្បជ្ជមាណោ សហុប្បាទភារេនាតិ ឯត្តាបិ ឧប្បត្តិយា បច្ចយភារេន
ចាកដេន ឋិតិយាបិ បច្ចយភារំ និទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ភំ, បច្ចយុប្បន្ននាំ បន
សហជាតភារេន ឧបការកតា សហជាតបច្ចយតាតិ។

អត្ថនោ ឧបការកស្ស ឧបការកតា អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា, ឧបការកតា ច
អញ្ញមញ្ញតាវសេនេវ ទដ្ឋព្ភា, ន សហជាតាទិវសេន។ សហជាតាទិបច្ចយោ
ហោន្តោយេវ ហិ កោចិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ន ហោតិ, ន ច
បុរេជាតបច្ឆាជាតភារេហិ ឧបការកស្ស ឧបការកា វត្ថុខន្ធា
អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោន្តីតិ។

តុរាជីនំ បជីវីវិយ អធិដ្ឋានាការេន បជីវីធាតុ សេសធាតុនំ, ចក្ខាទយោ
ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ ឧបការកា ចិត្តកម្មស្ស បដាទយោវិយ និស្សយាការេន
ខន្ធាទយោ តំតំនិស្សយានំ ខន្ធាទីនំ។

តទដីនវុត្តិតាយ អត្ថនោ ជលេន និស្សិតោតិ យំ កិញ្ចិ ការណាំ
និស្សយោតិ វទតិ។ តត្ថ យោ ភុសោ, តំ ឧបនិស្សយោតិ និទ្ធាវេតិ។

បកតោតិ ឯត្ថ ប-ការោ ឧបសន្តោ, សោ អត្ថនោ ជលស្ស ឧប្បាទនេ
សមត្ថភារេន សុដ្ឋកតតំ ធិបេតិ។ តថា ច កតំ អត្ថនោ សន្តានេ កតំ

ហោតីតិ អាហា “អត្តនោ សន្តានេ”តិ។ ករណញ្ច ធុរិដំ និច្ចាទនំ
ឧបសេវនញ្ចាតិ ទស្សេតុំ “និច្ចាទិតោ វា”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឧបសេវិតោ វាតិ
ឯតេន កាយអល្លិយាបនវសេន ឧបភោគូបសេវនំវិជាននាទិវសេន
អារម្មណូបសេវនញ្ចា ទស្សេតីតិ ទដ្ឋត្ថំ។ តេន អនាគតានម្បិ ចក្កុសម្បទាទិនំ
អារម្មណូបសេវនេន យថាបដិសេវិតានំ បកតូបនិស្សយតា វុត្តា ហោតិ។

យថា បច្ឆាជាតេនវិជាន សន្តានាវិច្ឆេទហេតុការំ អគច្ឆន្តានំ ធម្មានំ យេ
បច្ឆាជាតាការេន ឧបការកា, តេសំ សាវិប្បយុត្តាការាទីហិវិសិដ្ឋា
ឧបការកតា បច្ឆាជាតបច្ចយតា, តថា និស្សយារម្មណាការាទីហិវិសិដ្ឋា
បុរេជាតការេនវិជាន ឧបការកការំ អគច្ឆន្តានំ វត្តារម្មណានំ
បុរេជាតាការេន ឧបការកតា បុរេជាតបច្ចយតា, ឯវំ សព្វត្ថ បច្ចយានំ
បច្ចយន្តរាការវិសិដ្ឋា ឧបការកតា យោជេតញ្ចា។

គិដ្ឋ្យចោតកសីរីរានំ អាហារាសាចេតនាវិយាតិ ឯតេន
មនោសញ្ចេតនាហារវសេន បវត្តមាទេហិ អរូបធម្មេហិ រូបកាយស្ស
ឧបត្ថម្ភិតការំ ទស្សេតិ។ តេនេវ “អាហារាសាវិយា”តិ អវត្វា ចេតនាគហាលំ
ករោតិ។

កុសលាទិការេន អត្តនា សទិសស្ស បយោគេន ករណីយស្ស បុនប្ប្នំ
ករណំ បវត្តនំ អាសេវនដ្ឋោ, អត្តសទិសសការតាចាទនំ វាសនំ វា។ គន្តាទីសុ
បុរិមាបុរិមាភិយោគោវិយាតិ បុរិមា បុរិមា អាសេវនាវិយាតិ អធិប្បាយោ។

ចិត្តប្បយោគោ ចិត្តកិរិយា, អាយុបាទន្តិ អត្ថោ។ យថា ហិ
កាយវិច្ឆេទយោគោវិញ្ញត្តិ, ឯវំ ចិត្តប្បយោគោ ចេតនា។ សា តាយ
ឧប្បន្នកិរិយតាវិសិដ្ឋេ សន្តានេ សេសបច្ចយសមាគមេ បវត្តមាទានំ

វិចារកកដត្តារូបាធម្ម៍ តេជេវ កិរិយភារេន ឧបការិកា ហោតិ។ តស្ស ហិ
កិរិយភារស្ស បវត្តត្តា តេសំ បវត្តិ, ន អញ្ញាថាតិ។ សហជាតានំ បន តេន
ឧបការិកាតិ កី វត្តព្ពន្ធិ។

និរុស្សហសន្តភារេនាតិ ឯតេន សឧស្សហេហិ វិចារកកដម្ពដម្ពហិ
កុសលាកុសលេហិ សារម្ពណាធិភារេន សធិសិវិចារកភារំ ធស្សេតិ។ សោ ហិ
វិចារកានំ បយោគេន អសាធនតព្ពតាយ បយោគេន អញ្ញាថា វា សេសបច្ចយេសុ
សិទ្ធសុ កម្មស្ស កដត្តាយេវ សិទ្ធិតោ និរុស្សហោ សន្តភារេ ហោតិ, ន
កិលេសរូបសមសន្តភារេ, តថាសន្តសភារតោយេវ ភវន្តាធយោ ធុរិញ្ញេយ្យា។
បញ្ចាទ្វារេបិ ហិ ជវេនប្បវត្តិយា រូបាធិនំ គហិតតាវិញ្ញាយតិ,
អភិនិចាតសម្បជិច្ឆនសន្តិរណមត្តា បន វិចារកា ធុរិញ្ញេយ្យាយេវ។
និរុស្សហសន្តភារាយាតិ និរុស្សហសន្តភារត្ថាយ។ ឯតេន តប្បច្ចយវតំ
អវិចារកានម្ម៍ វិចារកានុកុលំ បវត្តិ ធស្សេតិ។

សតិបិ ជនកត្តេ ឧបត្ថម្ភកត្តំ អាហារានំ បធានកិច្ចន្តិ អាហា “រូបារូបានំ
ឧបត្ថម្ភកត្តេនា”តិ។ ឧបត្ថម្ភកត្តញ្ចិ សតិបិ ជនកត្តេ អរូបីនំ អាហារានំ
អាហារជរូបសមុដ្ឋាបករូបាហារស្ស ច ហោតិ, អសតិបិ
ចតុសមុដ្ឋានិករូបូបត្ថម្ភករូបាហារស្ស, អសតិ បន ឧបត្ថម្ភកត្តេ អាហារានំ
ជនកត្តំ នត្តិតិ ឧបត្ថម្ភកត្តំ បធានំ។ ជនយមាធាបិ ហិ អាហារោ
អវិច្ឆេទវសេន ឧបត្ថម្ភយមាធាយេវ ជនេតីតិ ឧបត្ថម្ភនភារេ
អាហារភារេតិ។

អធិបតិយដ្ឋេនាតិ ឯតុ ន អធិបតិបច្ចយធម្មានំ វិយ បវត្តិនិវារកេ
អភិភវិត្វា បវត្តនេន គរុភារេ អធិបតិយដ្ឋោ, អថ ខោ ធស្សនាធិកិច្ចេសុ
ចក្កុវិញ្ញាណាធិហិ ជីវេន ជីវន្តេហិ សុខិតាធិភារេ សុខិតាធិហិ

អធិមោក្ខបគ្គហុបដ្ឋានារិក្ខេបជាននេសុ អនញ្ញាតញ្ញាស្សមីតិ បវត្ថិយំ
អាជាននេ អញ្ញាតារិកាវេ ច សទ្ធាទិសហជាតេហិតិ វេ តំ តំ កិច្ចេសុ
ចក្ខាទិបច្ចយេហិ ចក្ខាទិនំ អនុវត្តនីយតា។ តេសុ តេសុ ហិ កិច្ចេសុ ចក្ខាទិនំ
ឥស្សរិយំ តប្បច្ចយានញ្ច តទនុវត្តនេន តត្ថ បវត្ថិតិ។ ឥត្ថិបុរិសិន្ធិយានំ បន
យទិបិ លិដ្ឋាទិហិ អនុវត្តនីយតា អត្ថិ, សា បន ន បច្ចយការតោ។ យថា ហិ
ជីវិតាហារា យេសំ បច្ចយា ហោន្តិ, តេ តេសំ អនុចាលកឧបត្ថម្ភកា អត្ថិ,
អវិគតបច្ចយភូតា ច ហោន្តិ, ន វេ ឥត្ថិបុរិសភាវា លិដ្ឋាទិនំ កេនចិ បកាវេន
ឧបការកា ហោន្តិ, កេវលំ បន យថាសកេហោវ បច្ចយេហិ បវត្ថមាទានំ
លិដ្ឋាទិនំ យថា ឥត្ថាទិគ្គហធាស្ស បច្ចយភាវោ ហោតិ, តតោ អញ្ញោនាការេន
តំសហិតសន្តានេ អប្បវត្ថិតោ លិដ្ឋាទិហិ អនុវត្តនីយតា ឥន្ធិយតា ច តេសំ
វុច្ចតិ, តស្មា ន តេសំ ឥន្ធិយបច្ចយភាវោ វុត្តោ។ ចក្ខាទយោ
អរូបធម្មានំយេវាតិ វត្ថុ សុខទុក្ខិន្ធិយានិបិ ចក្ខាទិគ្គហធានេ គហិតានីតិ
ទដ្ឋព្ភានិ។

លក្ខណៈប្បវត្តន៍បនិដ្ឋានភូតានំវិគក្ខាទិនំវិគក្ខនាទិវសេន អារម្មណំ
ឧបកន្ធា និដ្ឋានំ បេក្ខនំ, ចិន្តនំ វា វិគក្ខាទិនំយេវ សាធារណោ ព្យាចារោ
ឧបនិដ្ឋាយនដ្ឋោ។ ឋបេត្វា សុខទុក្ខវេទនាទ្វយន្តិ សុខិន្ធិយទុក្ខិន្ធិយទ្វយំ
ឋបេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ “សព្វានិបិ”តិ វត្វា “សត្តឈានដ្ឋានី”តិ វចនេន
អឈានដ្ឋានំ ឧបេក្ខាចិត្តកក្កតានំនិវត្តនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។ យទិ វេ “សត្ត
ឈានដ្ឋានី”តិ វតេនេវ សិទ្ធេ “ឋបេត្វា សុខទុក្ខវេទនាទ្វយ”ន្តិ កស្មា វុត្ថំ?
វេទនាកេនេសុ បញ្ចសុ សុខទុក្ខទ្វយស្ស វកន្តេន អឈានដ្ឋត្តទស្សនត្ថំ
ឈានដ្ឋដ្ឋានេ និទ្ទិដ្ឋត្តា។ សតិបិ វា ឈានដ្ឋវេហារេ វេទនាកេនទ្វយស្ស
វកន្តេន ឈានបច្ចយត្តាការទស្សនត្ថំ។ ឧបេក្ខាចិត្តកក្កតានំ បន យទិបិ
ឈានបច្ចយត្តាការោ អត្ថិ, ឈានបច្ចយភាវោ បន ន នត្ថិតិ “សព្វានិបិ សត្ត

ឈានផ្កាជី"តិ ឯត្ថ គហាលំ កតំ។ តត្ថ "សព្វានិប័"តិ វេចនំ
សព្វកុសលាធិភេទសង្គណ្ឌនត្ថំ, ន បន សព្វចិត្តប្បាទគតសង្គណ្ឌនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

យតោ តតោ វាតិ សម្មា វា មិច្ឆា វាតិ អត្តោ។ ឯតេ បន ទ្វេបិ
ឈានមគ្គបច្ចយា អហេតុកចិត្តេសុ ន លព្ពន្ធិតិ ឥទំ អហេតុកចិត្តេសុ ន
លព្ពន្ធិ, ន សហេតុកចិត្តេសុតិ សហេតុកចិត្តេសុ អលាភាភាវទស្សនត្ថំ វុត្ថំ,
ន អហេតុកចិត្តេសុ លាភាភាវទស្សនត្ថន្តិ។ ឯវំ អត្ថ គយ្ហមាទេ
អហេតុកចិត្តេសុ កត្ថចិ កស្សចិ លាភោ ន វារិតោតិ ឯត្ថកមេវ វិញ្ញាយេយ្យ,
ន សវិតក្កាហេតុកចិត្តេសុ ឈានបច្ចយស្សេវ អលាភាភាវទស្សនត្ថំ កតន្តិ។
អហេតុកចិត្តេសុ វា លាភាភាវទស្សនត្ថេ បន ឥមស្មី វេចនេ
សវិតក្កាហេតុកចិត្តេសុ ឈានបច្ចយស្ស លាភាភាវោ អាបដ្ឋតិ, តស្មា យេន
អលាភេន ធម្មសង្គណ្ឌិយំ មនោធាតុអាទិនំ សង្គហសុញ្ញតវាវេសុ ឈានំ ន
ឧទ្ធពំ, តំ អលាភំ សន្ធាយ ឯស ឈានបច្ចយស្សចិ អហេតុកចិត្តេសុ អលាភោ
វុត្តោតិ វេទិតញ្ចោ។ យថា ហិ សហេតុកេសុ វិតក្កាទិនំ សហជាតេ សំកឡិក្ខា
ឯកត្ថគតភាវករណំ ឧបនិជ្ឈាយនព្យាបារោ ពលវា, ន តថា
អហេតុកចិត្តេសុ ហោតិ។ ឥមស្មី បន បករណេ ទុព្ពលម្បិ ឧបនិជ្ឈាយនំ
យទិបិ កិញ្ចិមត្ថម្បិ អត្ថិ, តេន ឧបការកតា ហោតិតិ
សវិតក្កាហេតុកចិត្តេសុចិ ឈានបច្ចយោ វុត្តោវ, តស្មា យេ ឯវំ បឋន្តិ "ន ឯតេ
បន ទ្វេបិ ឈានមគ្គបច្ចយា យថាសង្ខំ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណអហេតុកចិត្តេសុ
លព្ពន្ធិ"តិ, តេសំ សោ ចាហោ សុន្ទរតរោ, ឥមស្ស បករណស្សាយំ អត្តវណ្ណានា,
ន ធម្មសង្គណ្ឌិយាតិ។

សមំ បកាវេហិ យុត្តតាយ ឯកីភាវោបគមេន វិយ ឧបការកតា
សម្បយុត្តបច្ចយតា។

យុត្តានធម្មិ សតំ វិប្បយុត្តភាវេន នានត្ថបគមេន ឧបការកតា
វិប្បយុត្តបច្ចយតា។ ន ហិ វត្ថុសហជាតបច្ឆាជាតវសេន អយុត្តានំ រូចាធិនំ
អារម្មណាធិភាវេន ឧបការកានំ វិប្បយុត្តានំ វិប្បយុត្តបច្ចយតា អត្ថិតិ។
រូចានំ បន រូបេហិ សតិបិ អវិនិញ្ចេតេ វិប្បយោគោយេវ នត្ថិតិ ន តេសំ
វិប្បយុត្តបច្ចយតា។ វុត្តញ្ញំ “ចត្វហិ សម្មយោគោ ចត្វហិ វិប្បយោគោ” តិ
(ធាតុ. ៣)។

បច្ចុប្បន្នលក្ខណោនាតិ បច្ចុប្បន្នសភាវេន។ តេន “អត្ថិ មេ ចាបកម្មំ
កត” ត្ថិ (ចារា. ៣៨), “អត្ថកក្ខេបា បុគ្គលោ អត្ថហិតាយ បដិបន្នោ” តិ (បុ. ប.
មាតិកា ៤.២៤) ច ឯវមាធិសុ វុត្តំ និព្វត្តឧបលព្ពមានតាលក្ខណំ អត្ថិការំ
និវារេតិ។ សតិបិ ជនកត្តេ ឧបត្ថម្ភកប្បធានា អត្ថិភាវេន ឧបការកតាតិ
អាហា “ឧបត្ថម្ភកត្តេនា” តិ។ ឥធម្មា ឧបត្ថម្ភកត្តំ វត្តារម្មណសហជាតាធិនំ
សាធារណំ អត្ថិភាវេន ឧបការកត្តំ ធម្មតំ។

អារម្មណ ដុសនាធិវសេន វត្តមាធានំ ជស្សាធិនំ អនេកេសំ សហភាវោ
នត្ថិតិ ឯកស្មី ជស្សាធិសមុទាយេ សតិ ទុតិយោ ន ហោតិ, អសតិ បន ហោតិ,
តេន នត្ថិភាវេន ឧបការកតា នត្ថិបច្ចយតា។ សតិបិ បុរិមតវចិត្តានំ នត្ថិភាវេ
ន តានិ នត្ថិភាវេន ឧបការកានិ, អនន្តរមេវ បន អត្ថនោ អត្ថិភាវេន
បវត្តិឌីកាសំ អលកមាធានំ នត្ថិភាវេន បវត្តិឌីកាសំ ធម្មានំ វិយ ឧបការកំ
ហោតិ តិ “បវត្តិឌីកាសនានេន ឧបការកតា” តិ អាហា។

ឯត្ថ ច អភាវមត្តេន ឧបការកតា ឌីកាសនានំ នត្ថិបច្ចយតា,
សភាវិកមេន អប្បវត្តមាធានំ សភាវិកមេន ឧបការកតា វិកតបច្ចយតា,
នត្ថិតា ច និរោធានន្តរសុញ្ញតា, វិកតតា និរោធប្បត្តតា, អយមេតេសំ
វិសេសោ, តថា អត្ថិតាយ សសភាវតោ ឧបការកតា អត្ថិបច្ចយតា,

សភាវិកមេន និរោធស្ស អប្បត្តិយា ឧបការកតា អវិគតបច្ចយតាតិ
បច្ចយភាវិសេសោ ធម្មាវិសេសេបិ វេទិតញ្ចោ។ ធម្មានញ្ចំ សត្តិវិសេសំ សព្វំ
យាថាវតោ អភិសម្ពុជ្ជិត្វា តថាគតេន ចតុវិសតិបច្ចយវិសេសា វុត្តាតិ
ភគវតិ សទ្ធាយ “ឯវិវិសេសា ឯតេ ធម្មា”តិ សុតមយញ្ញាណំ ឧប្បាទេត្វា
ចិន្តាភាវនាមយេហិ តទទិសមយាយ យោគោ កាតញ្ចោ។

ចតុសុ ខន្ធសុ ឯកស្សបិ អសង្កហិតត្តាភាវតោ នាមធម្មកទេសតា
អនន្តរាទីនំ នត្ថិតិ “នាមធម្មាវា”តិ វត្វា ន កេវលំ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេ
ភជន្តានំ ចតុន្ន័យេវ ខន្ធនំ នាមតា, អថ ខោ និព្វានញ្ចំ នាមមេវាតិ ទស្សន្តោ
“និព្វានស្ស អសង្កហិតត្តា”តិ អាទិមាហ។ បុរេជាតបច្ចយោ រូបេកទេសោតិ
ឯត្ថ ឯកទេសវចនេន រូបរូបតោ អញ្ចំ វុដ្ឋេតិ, រូបរូបំ បន កុសលត្ថិកេ
អនាគតម្បិ បុរេជាតបច្ចយភាវេន អញ្ញត្ថ អាគតមេវ។ វុត្តញ្ចំ
“អនិទស្សនអប្បដិយោ ធម្មា អនិទស្សនអប្បដិយស្ស ធម្មស្ស
បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ - អារម្មណបុរេជាតំ, វត្ថុបុរេជាតំ។
អារម្មណបុរេជាតំ វត្ថុ ឥត្ថិទ្ធិយំ បុរិសិទ្ធិយំ អាចោធាតុំ កតាឡីការំ អាហារំ
អនិច្ចតោ...បេ.... ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ”តិ (បដ្ឋា. ២.២២.៣៩)។

បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសោ

១. ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

១. យោ ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោ, សោ ឯវំ វេទិតញ្ចោតិ ឯតេន
ហេតុសម្ពាតស្ស បច្ចយធម្មស្ស ហេតុសម្បយុត្តកតំសមុដ្ឋានរូបសម្ពាតានំ
បច្ចយុប្បន្នានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយភាវោ ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ។ យោ

បន ហេតុការណ៍នេះ យថាវុត្តោ បច្ចយធម្មោ យថាវុត្តានំ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយោ
ហោតិ, សោ ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ វេទិតញ្ចោតិ ទស្សេតិ។ ឧភយថាបិ
ហេតុការណ៍នេះ ឧបការកតា ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោតិ ទស្សេតិ ហោតិ។ ឯស
នយោ សេសបច្ចយេសុបិ។ ឧបការកតា បន ធម្មសភារោ ឯវ, ន ធម្មតោ អញ្ញា
អត្ថិតិ។ តថា តថា ឧបការកំ តំ តំ ធម្មំ ទស្សេន្តោ ហិ ភគវា តំ តំ ឧបការកតំ
ទស្សេតិ តិ។

ហេតុ ហេតុសម្បយុត្តកានន្តិ ឯត្ថ បឋមោ ហេតុ-សន្តោ បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋោ
បច្ចយនិទ្ទេសោ។ តេន ឯតស្ស ហេតុការណ៍នេះ ឧបការកតា ហេតុបច្ចយតាតិ
ទស្សេតិ។ ទុតិយោ បច្ចយុប្បន្នាវិសេសនំ។ តេន នយេសំ កេសញ្ចិ
សម្បយុត្តកានំ ហេតុបច្ចយភារណ៍នេ បច្ចយោ ហោតិ, អថ ខោ ហេតុនា
សម្បយុត្តានមេវាតិ ទស្សេតិ។ ននុ ច សម្បយុត្តសទ្ធស្ស សាបេក្ខត្តា ទុតិយេ
ហេតុសន្តោ អវិជ្ជមានេបិ អញ្ញាស្ស អបេក្ខិតព្ភស្ស អនិទ្ទិដ្ឋត្តា អត្តនាវ
សម្បយុត្តកានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតីតិ? នាយំ
ឯកន្តោ។ ហេតុសន្តោ ហិ បច្ចត្តនិទ្ទិដ្ឋោ “ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ ឯត្ថវ
ព្យាវដោ យទា គយ្ហតិ, តទា សម្បយុត្តវិសេសនំ ន ហោតីតិ សម្បយុត្តា
អវិសិដ្ឋាយេ កេចិ គហិតា ភវេយ្យន្តិ ឯវំ សម្បយុត្តសន្តោ អត្តនិ ឯវំ ព្យាវដេន
ហេតុសន្តោ វិសេសនេន វិនាយេសំ កេសញ្ចិ សម្បយុត្តានំ គហណំ ហោតីតិ
តំ សន្ធាយ “អថាបិ... បេ... អត្ថោ ភវេយ្យា” តិ អាហា។ ននុ យថា “អរូបិនោ
អាហារា សម្បយុត្តកានំ ធម្មាន” ត្ថិ (បដ្ឋា. ១.១.១៥), “អរូបិនោ ឥន្ទ្រិយា
សម្បយុត្តកានំ” ត្ថិ (បដ្ឋា. ១.១.១៦) ច វុត្ថេ ទុតិយេន អាហារគ្គហណេន
ឥន្ទ្រិយគ្គហណេន ច វិនាបិ អាហារិន្ទ្រិយសម្បយុត្តការ គយ្ហន្តិ, ឯវិមិធាបិ
សិយាតិ? ន, អាហារិន្ទ្រិយសម្បយុត្តស្ស អភារតោ។ វុត្ថេតព្ភាការតោ ហិ

តត្ថ ធុតិយអាហារិទ្ធិយគ្គហណោ អសតិបិ តំសម្បយុត្តការ កយ្ហន្តីតិ តំ ន
កតំ, ឥធម បន វដ្ឋេតព្ពំ អត្ថីតិ វត្ថព្ពំ ធុតិយំ ហេតុគ្គហណាធិ។

ឯវម្បិ ហេតុ ហេតុសម្បយុត្តកានន្តិ ឯត្ថ ហេតុសម្បយុត្តកានំ សោ ឯវ
សម្បយុត្តកហេតុតិ វិសេសនស្ស អកតត្តា យោ កោចិ ហេតុ យស្ស កស្សចិ
ហេតុសម្បយុត្តកស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ,
បច្ចត្ថនិទ្ធិជ្ជស្សេវ ហេតុស្ស បុន សម្បយុត្តវិសេសនការេន វុត្តត្តា, ឯតទត្ថមេវ
ច វិនាបិ ធុតិយេន ហេតុសន្នេន ហេតុសម្បយុត្តការេ សិទ្ធិបិ តស្ស គហណំ
កតំ។ អថ វា អសតិ ធុតិយេ ហេតុសន្នេ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ហេតុបច្ចយេន
បច្ចយោ, ន បន ហេតុនន្តិ ឯវម្បិ គហណំ សិយាតិ តន្តិវារណាត្ថំ សោ វុត្តោ,
តេន ហេតុសម្បយុត្តការំ យេ លភន្តិ, តេសំ សព្វេសំ ហេតុនំ អញ្ញោសម្បិ
ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ ធន្សីតំ ហោតិ។ យស្មា បន ហេតុឈានមគ្គា
បតិជ្ជាមត្តាធិការេន និវេក្ខា, ន អាហារិទ្ធិយា វិយ សាបេក្ខា ឯវ, តស្មា
ឯតេស្សេវ ធុតិយំ ហេតាធិគ្គហណំ កតំ។ អាហារិទ្ធិយា បន
អាហារិកត្តសតិកត្តាបេក្ខា ឯវ, តស្មា តេ វិនាបិ ធុតិយេន
អាហារិទ្ធិយគ្គហណោន អត្តនា ឯវ អាហារិកត្តេ ច ឥសិកត្តេ ច
អាហារិទ្ធិយភូតេ អញ្ញោ ច សម្បយុត្តកេ បរិច្ឆន្ទន្តីតិ តំ តត្ថ ន កតំ, ឥធម ច
ធុតិយេន ហេតុគ្គហណោន បច្ចយុប្បដ្ឋានំ ហេតុនា បច្ចយភូតេនេវ
សម្បយុត្តានំ ហេតុនំ អញ្ញោសញ្ញា បរិច្ឆន្ទត្តា បុន វិសេសនកិច្ចំ នត្ថីតិ
បញ្ញាវារេ “កុសលា ហេតុ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធាន” ត្ថិអាធិសុ (បដ្ឋា. ១.១.៤០១)
ធុតិយំ ហេតុគ្គហណំ ន កតន្តិ ធន្តព្ពំ។

និទ្ធិសិកត្តស្ស អចាកជត្តាតិ តំ-សន្នោ បុរិមវចនាបេក្ខោ វុត្តស្សេវ
និទ្ធិសោ “រូចាយតនំ ចក្កវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកាន” ត្ថិអាធិសុ (បដ្ឋា.

១.១.២) បុរិមវចនេន និទ្ទិសិតព្រាហ្មណ៍ក្នុងតេ ឯ បុរត្តតិ។ ឯត្ថ ច បច្ចុត្តនិទ្ទិដ្ឋា
ហេតុសន្តោ “ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ ឯត្ថ ព្យាវដោ សម្មយុត្តសន្តោវិយ
តំ-សន្តោបិ អនបេក្ខនិយោ អញ្ញោ ច កោចិ និទ្ទិសិតព្រាហ្មណ៍កាសកោ វុត្តោ
នត្ថិ, តស្មា “តំសម្មយុត្តកាន” ត្ថិ ច ន វុត្តត្ថិ អធិប្បាយោ។

“ហេតុសម្មយុត្តកាន” ត្ថិ ឥមិនា បន បច្ចុប្បន្នវចនេន អសមត្តេន
បច្ចុប្បន្នវចនន្តរាបេក្ខេន បុព្វេ វុត្តេន តំ-សន្តោ និទ្ទិសិតព្រាហ្មណ៍ក្នុងតេ, តេន
“តំសម្មជ្ជានាន” ត្ថិ ឯត្ថ តំគហាណំ កតត្ថិ។ កិ បន តស្មី
ហេតុសម្មយុត្តកសន្តោ តំ-សន្តោ និទ្ទិសិតព្រាហ្មណ៍ក្នុងតេ? យេហិ ហេតុហិ
សម្មយុត្តា “ហេតុសម្មយុត្តកា” តិ វុត្តោ, តេ ហេតុ ចេវ
សម្មយុត្តកវិសេសនក្ខតា តត្ថិសេសិតា ច ហេតុសម្មយុត្តកា។ តេនាហ
“តេ ហេតុ ចេវ” តិ អាទិ។ អញ្ញាថា “តេ ហេតុ ចេវ” តិ ឯតស្ស បច្ចុត្តនិទ្ទិដ្ឋេន
ហេតុសន្តោ សម្ពន្ធសតិ យថា ឥធនេវ តំ-សន្តោ និទ្ទិសិតព្រាហ្មណ៍ក្នុងតេ, ឯវំ
បុព្វេបិ ភវិតុំ អរហន្តិ តិ “និទ្ទិសិតព្រាហ្មណ៍ក្នុងតេ អហោកជត្តា ‘តំសម្មយុត្តកាន’ ត្ថិ ន
វុត្ត” ត្ថិ ឥទំ ន យុដ្ឋយ្យាតិ។ ធុរិយម្បី វា ហេតុគ្គហាណំ អបនេត្វា
តំសន្តវចនិយតំ ចោទេតិ បរិហាតិ ច។ តំសម្មជ្ជានាន ត្ថិ ច ហេតុសម្មជ្ជានាន ត្ថិ
យុត្តិ។ ហេតុ ហិ បច្ចុយាតិ។

ចិត្តជ្រុបំ អជនយមាណបិ តិ បិ-សន្តោ ជនយមាណបិ។ យទិ
“ចិត្តសម្មជ្ជានាន” ត្ថិ វចនេន បដិសន្ធិក្ខណោ កជត្តារូបស្ស អគ្គហាណាតោ តំ ន
វុត្តំ, សហជាតបច្ចយវិភង្គេ ចិត្តចេតសិកានំ តស្ស កជត្តារូបស្ស បច្ចុយភាវោ
ន វុត្តោ ភវេយ្យ។ យទិ ច តត្ថ ចិត្តសម្មជ្ជានានំ បច្ចុយភាវេន
តំសមាណលក្ខណានំ កជត្តារូបានម្បិ បច្ចុយភាវោ និទស្សិតោ, ឯវិមិជាបិ
ភវិតព្រាហ្មណ៍ “ចិត្តសម្មជ្ជានាន” ត្ថិ បន អវត្វា “តំសម្មជ្ជានាន” ត្ថិ វចនំ

ចិត្តសមុជ្ជានាមំ សព្វចិត្តចេតសិកសមុជ្ជានតាទស្សនត្ថំ។ ឯវំបកាវេន ហិ
តំសមុជ្ជានវចនេន តត្ថ តត្ថ វុត្ថំ សមុជ្ជានវចនំវិសេសិតំ ហោតិ។ ននុ
“ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ចិត្តសមុជ្ជានាមំ”ន្តិ វចនេន ចិត្តសមុជ្ជានាមំ
ចិត្តចេតសិកសមុជ្ជានតា វុត្តាតិ? ន វុត្តា។ ចិត្តចេតសិកាមំ បច្ចយភាវោ ឯវំ
ហិ តត្ថ វុត្តាតិ។

ចិត្តបដិពទ្ធវុត្តិតាយាតិ ឯតេនេវ ហេតុអាទិបដិពទ្ធតញ្ញា ទស្សេតិ។ “យញ្ញា,
ភិក្ខុវេ, ចេតេតិ, យញ្ញា បកេយ្យតិ, យញ្ញា អនុសេតិ, អារម្មណាមេតំ ហោតិ,
វិញ្ញាណាស្ស បិតិយា អារម្មណេ សតិ បតិជ្ជាវិញ្ញាណាស្ស ហោតិ, តស្មី
បតិជ្ជិតេ វិញ្ញាណោ វិវុទ្ធូ នាមរូបស្ស អវក្កន្តិ ហោតិ, នាមរូបបច្ចយា
សឡាយតន”ន្តិ (សំ. និ. ២.៣៩) ឥមស្មីម្យិ សុត្តេ បដិសន្ធិនាមរូបស្ស
វិញ្ញាណាបច្ចយតា វុត្តាតិ អាហា “តស្មី បតិជ្ជិតេ”តិអាទិ។

បុរិមតរសិធាយ បថវិយា ពីជបតិជ្ជានំវិយ បុរិមតរសិទ្ធិ កម្មេ
តន្តិព្ពត្តស្សេវ វិញ្ញាណាពីជស្ស បតិជ្ជានំ កម្មស្ស កជត្តា ឧប្បត្តិតិ វុត្ថំ ហោតិ។
តេនាហា - “កម្មំ ខេត្តំ, វិញ្ញាណំ ពីជ”ន្តិ។ កស្ស បន តំ ខេត្តំ ពីជញ្ញាតិ?
នាមរូបផ្កុរស្ស។

អយញ្ញា បនត្តាតិ បដិសន្ធិយំ កម្មជរុចានំ ចិត្តបដិពទ្ធវុត្តិតា។
ឱកាសវសេនេវាតិ នាមរូចោកាសវសេនេវ។ សោ ហិ តស្ស អត្ថស្ស
ឱកាសោតិ។ វត្ថុរូបមត្តម្យីតិ វទន្តោ វត្ថុរូបស្ស ឧបត្ថម្ភកាមំ សេសរូចានម្យី
តទុបត្ថម្ភកភាវេនេវ អរូបធម្មានំ បច្ចយភាវំ ទស្សេតិ, សហភវនមត្តំ វា។ តត្ថ
កាយភាវាទិកលាចានំ កត្តចិ អភាវតោ កត្តចិ អភាវាភាវតោ
“វត្ថុរូបមត្តម្យីវិនា”តិ អាហា។ សស្សាមិកេតិ ឯតស្សេវ វិសេសនត្ថំ
“សរាជកេ”តិ វុត្ថំ។

បវត្តិយំ កងត្រាវចាធិនំ បច្ចយភាវបដិពាហនតោតិ ឥទំ កស្មា វុត្តំ, ននុ
តេសំ បច្ចយភាវប្បសង្កាយេវ នត្ថិ “ហេតុ សហជាតាន”ន្តិ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.១)
វចនតោ។ ន ហិ យេសំ ហេតុ សហជាតបច្ចយោ ន ហោន្តិ, តានិ
ហេតុសហជាតានិ នាម ហោន្តិ។ យទិ សិយុំ, “កុសលំ ធម្មំ សហជាតោ
អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ឈតិ ន ហេតុបច្ចយា”តិអាទិ ច លព្រួយ, ន បនលព្ពតិ,
តស្មា ន តានិ ហេតុសហជាតានីតិ? សច្ចមេតំ, យោ បន ហេតុហិ
សមានកាលុប្បត្តិមត្តំ គហេត្វា ហេតុសហជាតភាវំ មញ្ញេយ្យ, តស្សយំ
បសង្ការ អត្ថតិ ឥទំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ភគវា បន វចនានំ លហុគរុភាវំ ន គណេតិ,
ពោធនេយ្យានំ បន អដ្ឋាសយានុបតោ ធម្មសភាវំ អវិលោមេន្តោ តថា តថា
ទេសនំ និយាមេតីតិ ន កត្តចិ អក្ខរានំ ពហុតា វា អប្បតា វា ចោទេតព្ពាតិ។

ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អារម្មណបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

២. ឧប្បជ្ឈនក្ខណោយេវាតិ ឯតេន វត្ថុមានក្ខណោកទេសេន សព្វំ
វត្ថុមានក្ខណំ កប្បតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ ឧប្បជ្ឈនក្ខណោយេវ ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនំ
រូចាធិនំ អារម្មណបច្ចយោ, អថ ខោ សព្វស្មី វត្ថុមានក្ខណេតិ។ តេន
អាលម្ពិយមាធានម្យី រូចាធិនំ ចក្ខុវិញ្ញាណាធិវត្ថុមានតាយ បុរេ បច្ឆា ច
វិជ្ជមានានំ អារម្មណបច្ចយត្តាភាវំ ទស្សេតិ, កោ បន វាទោ
អនាលម្ពិយមាធានំ។ ន ឯកតោ ហោន្តិ ជីលាធិនិ សព្វរូចានិ សហ ន ហោន្តិ,
តថា សទ្ធានយោបីតិ អត្ថោ។ “យំ យ”ន្តិ ហិ វចនំ រូចាធិនិ ភិន្ទតីតិ។ តត្ថ
បុរិមេនតេន “ឧប្បជ្ឈន្តិ”តិ វចនេន អារម្មណបច្ចយភាវលក្ខណាធិបនត្ថំ “យំ យំ
ធម្ម”ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ, បច្ឆិមេន “យំ យ”ន្តិ វចនេន រូចាធិភេទធិបនត្ថន្តិ។

“យំ យំ វា បនាវត្តា” តិ ឯតស្ស វណ្ណាឆាយំ ទស្សិតសញ្ញាវម្ពណាធិវសេន វា
ឥធាបិ អត្ថោ គហេតញ្ញោតិ។

ឯវំ វុត្តន្តិ យថា នធិបត្តតានំ សន្នំ ឋានញ្ច បវត្តំ អវិរតំ អវិច្ឆន្តិ សន្នំ
តិជ្ជន្តិ វត្តមានវចនំ វុត្តំ, ឯវំ “យេ យេ ធម្មា” តិ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ
សត្វសង្គហសមុទាយវសេន គហិតត្តា តេសំ ឧប្បជ្ឈនំ បវត្តនំ អវិរតន្តិ
ឧប្បជ្ឈន្តិ វត្តមានវចនំ វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ ឥមេ បន ន ហេតាធិបច្ចយា
សព្វេបិ អតីតានាគតានំ ហោន្តិ។ ន ហិ អតីតោ ច អនាគតោ ច អត្ថិ,
យស្សេតេ បច្ចយា សិយុំ។ ឯវញ្ច កត្វា អតីតត្ថិកេ អតីតានាគតានំ ន កោចិ
បច្ចយោ វុត្តោ, តស្មា ឥធាបិ “ឧប្បជ្ឈន្តិ” តិ វចនេន យេសំ រូចាធិយោ
អារម្មណធម្មា អារម្មណបច្ចយា ហោន្តិ, តេ បច្ចុប្បន្នាវ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋញ្ច។
តេសុ ហិ ទស្សិតេសុ អតីតានាគតេសុ តំតំបច្ចយា អហោសុំ ភវិស្សន្តិ ចាតិ
អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ, ន បន តំតំបច្ចយវន្តតា។ បច្ចយវន្តោ ហិ
បច្ចុប្បន្នាយេវាតិ។

ឯត្ថ ច “យំ យំ ធម្មំ អារត្តា” តិ ឯកវចននិទ្ទេសំ កត្វា បុន “តេ តេ ធម្មា” តិ
ពហុវចននិទ្ទេសោ “យំ យំ” ន្តិ វុត្តស្ស អារម្មណធម្មស្ស អនេកភារោបិ អត្ថិតិ
ទស្សនត្ថោ។ ចត្តារោ ហិ ខន្ធា សហោវ អារម្មណបច្ចយា ហោន្តិ, តេ សព្វេបិ
អារត្ត ឧប្បជ្ឈមានម្បិ តេសុ ឯកេកំ អារត្ត ឧប្បជ្ឈមានំ ន ន ហោតិ, តស្មា
វេទនាធិសុ ជស្សនាធិសុ ច ឯកេកស្សបិ អារម្មណបច្ចយភាវទស្សនត្ថំ “យំ
យំ” ន្តិ វុត្តំ, សព្វេសំ ឯកេត្តប្បាទបរិយាបន្នានំ អារម្មណបច្ចយភាវទស្សនត្ថំ
“តេ តេ” តិ។ តត្ថ យោ ច រូចាធិកោ ឯកេកោវ យំយំ-សន្នេន វុត្តោ, យេ ច
អនេកេ ជស្សនយោ ឯកេកវសេន យំយំ-សន្នេន វុត្តោ, តេ សព្វេ គហេត្វា “តេ
តេ” តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋញ្ច។ អថ វា យស្មី កាលេ អារត្ត ឧប្បជ្ឈន្តិ, តស្មី កាលេ និហធិសុ

ចិត្តប្បាទេសុ ច ឯកេកមេវ អារត្ត ឧប្បជ្ឈន្តីតិ ទស្សនត្ថំ “យំ យ”ន្តិ វុត្ថំ, តេ បន
អាលម្ពិយមាណា រូចារម្មណាធម្មា ច អនេកេ, តថា សន្តាធិអារម្មណាធម្មា ចាតិ
ទស្សនត្ថំ “តេ តេ”តិ។

និព្វានាមម្ពណំ កាមាវចររូចាវចរកុសលស្ស អបរិយាបន្នតោ
កុសលវិចាកស្ស កាមាវចររូចាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ធន្នំ រាសីនំ
អារម្មណាបច្ចយោ ហោតីតិ ឥទំ បុព្វេនិវាសានុស្សតិព្យាណោន
ខន្ធបដិពន្ធានុស្សរណាកាលេ និព្វានម្បិ រូចាវចរកុសលកិរិយានំ អារម្មណំ
ហោតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន វុត្ថំ។ ឯវំ សតិ យថា “អប្បមាណា ខន្ធា
បុព្វេនិវាសានុស្សតិព្យាណាស្ស អារម្មណាបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា.
២.១២.៥៨) វុត្ថំ, ឯវំ “និព្វាន”ន្តិ ច វត្ថុពុំ សិយា, ន ច តំ វុត្ថំ។ ន ហិ និព្វានំ បុព្វេ
និវុដ្ឋំ អសម្ពុតត្តា, ន ច បុព្វេនិវាសានុស្សតិព្យាណោន បុព្វេ និវុដ្ឋេសុ
អប្បមាណាភូន្នេសុ ព្យាភេសុ និព្វានជាននេ ន តេន បយោជនំ អត្ថិ។ យថា ហិ
ចេតោបរិយព្យាណំ ចិត្តំ វិភាវេន្តមេវ ចិត្តារម្មណាជាននស្ស កាមាវចរស្ស
បច្ចយោ ហោតិ, ឯវមិទម្បិ អប្បមាណាភូន្នេវិភាវេន្តមេវ តទារម្មណាជាននស្ស
កាមាវចរស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ។ ទិដ្ឋនិព្វានោយេវ ច បុព្វេ និវុដ្ឋេ
អប្បមាណាភូន្នេ អនុស្សរតិ, តេន យថាទិដ្ឋមេវ និព្វានំ តេសំ ខន្ធនំ
អារម្មណាន្តិ ទដ្ឋពុំ, ន បន បុព្វេនិវាសានុស្សតិព្យាណោន តទារម្មណាវិការំ
កាតព្វំ។ វិភូតមេវ ហិ តំ តស្សតិ។ ឯវំ អនាគតំសព្វាណោបិ យថាវហំ
យោជេតពុំ, តស្មា និព្វានំ ន កស្សចិ រូចាវចរស្ស អារម្មណាន្តិ “ចតុន្នំ រាសីន”ន្តិ
វុត្ថំ យុត្តិ។

អារម្មណាបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

កាមាវចរាធិកេនតោ បន តិវិជោ កិរិយាមម្ពណាធិបតិ
 លោកសហគតាកុសលស្ស្រវ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតីតិ ៩៨
 បរសន្តានគតានំ សារម្ពណាធិបតិ “អជ្ឈត្តារម្ពណោ ធម្មោ ពហិទ្ធារម្ពណាស្ស
 ធម្មស្ស អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ ឯតស្ស អភាវតោ “ពហិទ្ធារម្ពណោ
 ធម្មោ ពហិទ្ធារម្ពណាស្ស” តិ ឯត្ថ ច អារម្មណាធិបតិនោ អនុទូដត្តា
 អធិបតិបច្ចយតា នត្ថិតិ វិញ្ញាយមាធនិ “ពហិទ្ធា ខន្ធ គរុំ កត្វា
 អស្សាធម៌” តិ អាធិវចនំ (បដ្ឋា. ២.២០.៣១) និស្សាយ អរហតោ កិរិយធម្មា
 បុព្វជ្ជនាធិហិ គរុំ កត្វា អស្សាធិយន្តីតិ ៩៩ មិធា អធិប្បាយេន វុត្តន្តិ ធន្តំ។
 “សនិទស្សនសប្បដិយា ខន្ធ” តិ អាធិស្វ (បដ្ឋា. ២.២២.៣០) វិយ ខន្ធសន្តោ រូបេ

ឯវត្ថុ អរហត្តិវិចារិតមេតំ។ បុព្វដ្ឋនាទិកាលេ វា អនាគតេ កិរិយធម្ម
គរុំ កត្វា អស្សននំ សន្ធាយេតំ វុត្ថំ។ “នេវិចាកនិចាកធម្មធម្ម ខន្ធគរុំ
កត្វា អស្សនេតិ អភិនន្តិ” តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ១.៣.៩៦) កិរិយធម្មា
រាគទិដ្ឋនំ អធិបតិបច្ចយោ ហោន្តេ, តេ ច “អតីតារម្មណោ អនាគតេ ខន្ធគរុំ
កត្វា អស្សនេតិ” តិអាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ២.១៩.២៣) អនាគតា តេភូមកាបិ
អធិបតិបច្ចយោ ហោន្តិទិ។ អាវដ្ឋនកិរិយសញ្ញាវតោ បន ឥទម្បិវិចារេតព្ធុំ។

អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

៤. យថា ឱកាសទានវិសេសភាវេន នត្ថិវិគតា វុត្ថា, ន ឯវ
អនន្តរសមនន្តរា, ឯតេ បន ចិត្តនិយាមហេតុវិសេសភាវេន វុត្ថា, តស្មា តំ
ចិត្តនិយាមហេតុវិសេសភាវំ ទស្សន្តោ “ចក្កវិញ្ញាណធាតុ” តិអាទិនា
ធាតុវសេន កុសលាទិវសេន ច និទ្ទេសមាហា។ តត្ថ “មនោវិញ្ញាណធាតុ
មនោវិញ្ញាណធាតុយា” តិ វុត្ថេ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នវិសេសោ ន វិញ្ញាយតីតិ
“បុរិមា បុរិមា បច្ឆិមាយ បច្ឆិមាយ” តិ វុត្ថព្ធុំ សិយា។ តថា ច សតិ
ធាតុវិសេសេន ចិត្តវិសេសេ ទស្សនំ យំ កាតុំ អាវដ្ឋោ, តំ វេច្ឆិដ្ឋេយ្យ។
“មនោវិញ្ញាណធាតុ មនោធាតុយា” តិ ឥទម្បិ ន សក្កាវុត្ថំ និយាមភាវតោ,
“មនោធាតុ ចក្កវិញ្ញាណធាតុយា” តិ ច តថេវ ន សក្កា។ ន ហិ មនោធាតុ
ចក្កវិញ្ញាណធាតុយាយេវ អនន្តរបច្ចយោតិ និយាមោ អត្ថិ, តស្មា ចាកដា
បញ្ញាវិញ្ញាណធាតុយោ អាទិ កត្វា យាវ ធាតុវិសេសនិយាមោ អត្ថិ, តាវ
និទស្សនេន នយំ ទស្សន្តោ បុន និវរសេសទស្សនត្ថំ “បុរិមា បុរិមា
កុសលា” តិអាទិមាហា។ សទិសកុសលានន្តិ វេទនាយ វា ហេតុហិ វា
សទិសកុសលានំ អនុបកុសលានន្តិ វា អត្ថោ។ តេន ភូមិភិដ្ឋានម្បិ

បច្ចុប្បន្នភាព រ៉ុត្តោ ហោតិ។ ភវ្គ្គគ្គហឈាន កុសលាកុសលមូលកេសុ ចុតិបិ
គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ, អព្យាកតមូលកេ តទារម្មណាម្យិ។

កាមាវចរកិរិយាវដ្ឋនស្សាតិ កាមាវចរកិរិយាយ អាវដ្ឋនស្សាតិ
អាវដ្ឋនគ្គហឈាន កាមាវចរកិរិយំ វិសេសេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កាមាវចរវិចារកោ
កាមាវចរកិរិយាសិស្ស ច អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ, ហោត្តោ ច
អាវដ្ឋនស្សេវាតិ អយញ្ញោត្ត អធិប្បាយោ។ អាវដ្ឋនគ្គហឈានេវ ចេត្ត
វោជ្ជព្ពនម្យិ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

៦. “អញ្ញមញ្ញស្សាតិ អញ្ញោ អញ្ញស្ស” តិ ចោរាណាចាថោ។ ចាឡិយំ បន
“អញ្ញមញ្ញំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ ឯត្ថ វុត្ថស្ស “អញ្ញមញ្ញ” ន្តិ ឥមស្ស
អត្ថោ វុត្ថោ, ន អវុត្ថស្ស “អញ្ញមញ្ញស្ស” តិ ឥមស្ស, ន ច សមាទត្ថស្សបិ
សទ្ធក្កស្ស អត្ថោ វុត្ថោ សទ្ធក្កស្ស អត្ថោ វុត្ថោ ហោតិ, តស្មា “អញ្ញមញ្ញន្តិ
អញ្ញោ អញ្ញស្ស” តិ បឋន្តិ។ ឡិក្កន្តិ តិ បញ្ចវោការបដិសន្ធិយេវ វុច្ចតិ, ន ឥតរាតិ
ឥមនា អធិប្បាយេនាហ “បញ្ចវោការភវេ បដិសន្ធិក្ខណោ” តិ។ រូបិនោ ធម្មា
អរូបីនំ ធម្មានន្តិ ឥនំ យទិបិ បុព្វេ “ឡិក្កន្តិក្ខណោ នាមរូប” ន្តិ វុត្ថំ, តថាបិ ន តេន
ខណន្តរេ បច្ចុប្បន្នភាព រូបីនំ និវារិតោតិ តន្តិវារណត្ថំ វុត្ថំ។ កញ្ចី កាលេតិ
កេចិ កិស្មិញ្ចី កាលេតិ វា អត្ថោ។ តេន រូបិនោ ធម្មា កេចិ វុត្ថុត្ថតា កិស្មិញ្ចី
បដិសន្ធិកាលេតិ រូបន្តរានំ វុត្ថស្ស ច កាលន្តរេ អរូបីនំ សហជាតបច្ចយំ បុព្វេ
អនិវារិតំ និវារេតិ។ ឯវញ្ច កត្វា “កញ្ចី កាល” ន្តិ វា “កិស្មិញ្ចី កាលេ” តិ វា
វុត្ថោ វិភត្តិវិបល្លាសោ កតោ។ តេន ហិ “កញ្ចី” តិ ឧបយោគករេ ចនំ “រូបិនោ

ធម្មា"តិ ឯតេន សហ សម្ពន្ធន បច្ចុត្តពហុវចនស្ស អាទេសោ, "កាលេ"តិ
ឥមំនា សម្ពន្ធន ភុម្មេកវចនស្សតិ វិញ្ញាយតិ។ បុរិមេន ច "ឯកោ ខន្ធវា វត្ថុ ច
តិណ្ណាន្នំ ខន្ធវា"ន្តិអាទិណ ជាមសហិតស្សេវ វត្ថុស្ស "ជាមស្ស បច្ចយោ"តិ
វត្ថុព្រត្ត អាបន្នេ ឯតេន កេវលស្សេវ តថា វត្ថុព្រត្តំ ទស្សេតិ។

តយោ ន អញ្ញមញ្ញវសេនាតិ លព្ពមាទេបិ កត្តចិ
អញ្ញមញ្ញសហជាតបច្ចយភាវេ វចនេន អសង្កហិតត្តា តស្ស ឯវំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។
ចតុសមុដ្ឋានិកស្ស រូបស្ស ឯកទេសភូតេ កម្មសមុដ្ឋានរូបេ
សមុទាយេ កទេសវសេន សាមិវចនំ ទដ្ឋព្វំ, និទ្ធារណោ វា។

សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨. និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសេ "រូបិនោ ធម្មា អរូបិនំ ធម្មានំ កិស្មិញ្ចិ កាលេ"តិ
ឥទំ ន លព្ពតិ។ យំ បនេត្ត លព្ពតិ "រូបិនោ ធម្មា កេចី"តិ, តត្ថ តេ ឯវំ ធម្មេ
ទស្សេតុំ "ចក្ខាយតន"ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ។ "វត្ថុរូបំ បញ្ចវោការភវេ"តិ វុត្តត្តា
"វេបេត្វា អារុប្បវិចាក"ន្តិ ឥទំ ន វត្ថុព្រត្តិ ចេ? ន, "តេភូមកវិចាកស្ស"តិ វុត្តេ
បញ្ចវោការភវេ អនុប្បជ្ឈនកំ វេបេតត្ថំ អជានន្តស្ស តស្ស បកាសេតព្ពត្តា។

និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩. តេ តយោបិ រាសយោតិ ឧបនិស្សយេ តយោ អនេកសង្កាហកតាយ
រាសយោតិ វទតិ។ ឯតស្មី បន ឧបនិស្សយនិទ្ទេសេ យេ បុរិមា យេសំ បច្ចិមានំ
អនន្តរូបនិស្សយា ហោន្តិ, តេ តេសំ សព្ពេសំ ឯកន្តេនេវ ហោន្តិ, ន កេសញ្ចិ

កនាចិ, តស្មា យេសុ បទេសុ អនន្តរូបនិស្សយោ សង្កហិតោ, តេសុ
“កេសញ្ចី”តិ ន សក្ការត្ថន្តិ ន វុត្ថំ។ យេ បន បុរិមា យេសំ បច្ឆិមានំ
អារម្មណាបកត្ថបនិស្សយោ ហោន្តិ, តេ តេសំ ន សព្វេសំ ឯកន្តេន ហោន្តិ,
យេសំ ឧប្បត្តិបដិពាហិតា បច្ឆយា ពលវន្តោ ហោន្តិ, តេសំ ន ហោន្តិ, ឥតវេសំ
ហោន្តិ។ តស្មា យេសុ បទេសុ អនន្តរូបនិស្សយោ ន លព្ពតិ, តេសុ “កេសញ្ចី”តិ
វុត្ថំ។ សិទ្ធានំ បច្ឆយធម្មានំ យេហិ បច្ឆយុប្បន្នេហិ អកុសលាធិហិ ភវិតព្ពំ,
តេសំ កេសញ្ចីតិ អយព្ពោត្ត អត្ថោ, ន បន អវិសេសេន អកុសលាធិសុ
កេសញ្ចីតិ។

បុរិមា បុរិមា កុសលា...បេ.... អព្យាកតានំ ធម្មានន្តិ យេសំ
ឧបនិស្សយបច្ឆយេន ភវិតព្ពំ, តេសំ អព្យាកតានំ បច្ឆិមានន្តិ ធម្មញ្ញំ។ ន ហិ
រូចាព្យាកតំ ឧបនិស្សយំ លភតីតិ។ កម៌? អារម្មណានន្តរូបនិស្សយេ តាវ ន
លភតិ អនារម្មណាត្ថា បុព្វាបរនិយមេន អប្បវត្តិតោ ច, បកត្ថបនិស្សយព្វា ន
លភតិ អចេតនេន រូបសន្តានេន បកតស្ស អភាវតោ។ យថា ហិ
អរូបសន្តានេន សទ្ធាធម្មោ និច្ឆាធិតា ឧតុកោជនាធម្មោ ច ឧបសេវិតា, ន ឯវំ
រូបសន្តានេន។ យស្មិញ្ច ឧតុពិជាធិកេ កម្មាធិកេ ច សតិ រូបំ បវត្តតិ, ន តំ តេន
បកតំ ហោតិ។ សចេតនស្សេវ ហិ ឧប្បាទនុបត្ថម្ភនុបយោកាធិវសេន ចេតនំ
បកប្បនំ បករណំ, រូបព្វា អចេតនន្តិ។ យថា ច នីវហាកេសុ បច្ឆយាយត្ថេសុ
ធម្មេសុ កេសញ្ចី សារម្មណាសភាវតា ហោតិ, កេសញ្ចី ន, ឯវំ
សប្បករណាសភាវតា និប្បករណាសភាវតា ច ធម្មញ្ញំ។ ឧតុពិជាធម្មោ បន
អង្គរាធិនំ តេសុ អសន្តេសុ អភាវតោ ឯវំ បច្ឆយា, ន បន
ឧបនិស្សយាធិភាវតោតិ។ បុរិមបុរិមានំយេវ បនេត្ត ឧបនិស្សយបច្ឆយភារោ
ពាហុល្លវសេន ចាកជវសេន ច វុត្ថោ។ “អនាគតេ ខន្ធេ បត្តយមាណោ ទានំ
ទេតី”តិអាធិវចនតោ (បដ្ឋា. ២.១៨.៨) បន អនាគតាបិ ឧបនិស្សយបច្ឆយា

ហោត្តិ, តេ បុរិមេហិ អារម្មណបកតូបនិស្សយេហិ តំសមាណលក្ខណតាយ
ឥធសង្កយ្ហន្តិតិ ទដ្ឋញ្ញា។

បុគ្គលោបិ សេនាសនម្បីតិ បុគ្គលសេនាសនគ្គហណាវសេន
ឧបនិស្សយការំ ភជន្តេ ធម្មេ ទស្សេតិ, បិ-សន្នេន
ចីវរាវញ្ញរុក្ខបព្ពតាទិគ្គហណាវសេន ឧបនិស្សយការំ ភជន្តេ សព្ពេ
សង្កណ្ណាតិ។ “អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន
បច្ចយោ” តិអាទិនុ ហិ “សេនាសនំ កាយំ កស្ស សុខស្ស” តិអាទិវចនេន
សេនាសនគ្គហណេន ឧបនិស្សយការំ ភជន្តាវ ធម្មោ ឧបនិស្សយបច្ចយេន
បច្ចយោតិ ឥមមត្តំ ទស្សេន្តេន បុគ្គលាទិនុបិ អយំ នយោ ទស្សិតោ ហោតីតិ។
បច្ចុប្បន្នាបិ អារម្មណបកតូបនិស្សយោ បច្ចុប្បន្នតាយ
សេនាសនសមាណលក្ខណត្តា ឯត្ថេវ សង្កហិតាតិ ទដ្ឋញ្ញា។ វក្ខតិ ហិ “បច្ចុប្បន្នំ
ឧតុំ ភោជនំ សេនាសនំ ឧបនិស្សយ ឈានំ ឧប្បាទេតិ” តិអាទិនា សេនាសនស្ស
បច្ចុប្បន្នការំ វិយ បច្ចុប្បន្នានំ ឧតុអាទិនំ បកតូបនិស្សយការំ, “បច្ចុប្បន្នំ
ចក្កុ... បេ... វត្ថុំ បច្ចុប្បន្នេ ខន្ធកុំ កត្វា អស្សាទេតិ” តិអាទិនា (បដ្ឋា. ២.១៨.៤)
ចក្កាទិនំ អារម្មណូបនិស្សយការំញ្ញាតិ។ បច្ចុប្បន្នានម្បី ច តាទិសានំ បុព្ពេ
បកតត្តា បកតូបនិស្សយតា ទដ្ឋញ្ញា។

កសិណារម្មណាទិនិ អារម្មណមេវ ហោត្តិ, ន ឧបនិស្សយោតិ ឥមិនា
អធិប្បាយេន “ឯកទ្វាយា” តិ អាហា។

អរូចាវចរកុសលម្បី យស្មី កសិណាទិម្ហិ ឈានំ អនុប្បាទិតំ, តស្មី
អនុប្បន្នឈានុប្បាទនេ សព្ពស្ស ច ឧប្បន្នឈានស្ស សមាបដ្ឋនេ ឥទ្ធិវិធាទិនំ
អភិញ្ញានញ្ច ឧបនិស្សយោតិ ឥមមត្តំ សន្ធាយាហ “តេភូមកកុសលោ
ចតុភូមកស្សបិ កុសលស្ស” តិ។ វត្ថុម្បី ចេតំ “អរូចាវចរំ សទ្ធិំ ឧបនិស្សយ

រូបាវចរំ ឈានំ វិបស្សនំ មគ្គំ អភិញ្ញំ សមាបត្តិ ឧប្បាទេតិ"តិ (បដ្ឋា.
៤.១៣.២៨៥)។ កាមាវចរកុសលំ រូបាវចររូបាវចរវិចាកានម្បិ
តទុប្បាទកកុសលានំ ឧបនិស្សយការវសេន, បដិសន្ធិនិយាមកស្ស បុតិកោ
បុរិមជវនស្ស ច វសេន ឧបនិស្សយោ, រូបាវចរកុសលំ អរូបាវចរវិចាកស្ស,
អរូបាវចរកុសលញ្ច រូបាវចរវិចាកស្ស
តទុប្បាទកកុសលូបនិស្សយភាវេនាតិ វរំ បច្ឆេកំ តេភូមកកុសលានំ
ចតុភូមកវិចាកស្ស តេភូមកកិរិយស្ស ច យថាយោគំ បច្ចយភាវោ
វេទិតញ្ចោ។ ចាឡិយម្បិ ហិ បកតូបនិស្សយោ នយទស្សនមត្តេនេវ
បញ្ញាវាវេសុ វិស្សន្ធិតោតិ។

ឥមំនា បន នយេនាតិ លោកុត្តរនិព្ពត្តនំ ឧបនិស្សយ
សិនេហុប្បាទនលេសេនាតិ អត្ថោ។ លោកុត្តរា បន ធម្មា អកុសលានំ ន
កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ ហោន្តិតិ ន ឥទំ សារតោ ទដ្ឋព្ពន្ធិ អធិប្បាយោ។
កាមាវចរាទិហេតុកកវន្តំ កាយិកសុខាទិ ច រូបាវចរាទិកុសលានំ
ឧបនិស្សយោ, អរូបាវចរវិចាកោ រូបាវចរកុសលស្ស តំ បត្តេត្វា
តន្តិព្ពត្តកកុសលុប្បាទនត្ថំ ឧប្បាទិយមាទស្ស, រូបាវចរកិរិយស្ស ច បុព្វេ
និវុដ្ឋាទីសុ អរូបាវចរវិចាកាជាននត្ថំ ឈានាភិញ្ញាយោ ឧប្បាទេន្តស្ស
អរហតោ, ចតុភូមកវិចាកានំ បន តទុប្បាទកកុសលូបនិស្សយការវសេន
សោ សោវិចាកោ ឧបនិស្សយោ។ តេនាហ “តថា តេភូមកវិចាកោ”តិ។
យទិចិ អរហត្ថជលត្ថំ ឈានវិបស្សនា ឧប្បាទេតិ អនាគាមី, ន បន តេន តំ
កទាចិ ទិដ្ឋបុព្វំ បុព្វដ្ឋនាទីហិ សោតាបត្តិជលាទីនិវិយ, តស្មា តានិវិយ តេសំ
ឈានាទីនំ ឥមស្ស ច អគ្គជលំ ន ឈានាទីនំ ឧបនិស្សយោ។
ឧបលទ្ធិបុព្វសទិសមេវ ហិ អនាគតម្បិ ឧបនិស្សយោតិ។ តេនាហ “ឧបវិដ្ឋិមំ
កុសលស្សបី”តិ។

កិរិយអត្ថបដិសម្ពិទ្ធាធិម្បិ បត្តត្វា ធានាធិកុសលំ ករោន្តស្ស
 តេត្តមកកិរិយាបិ ចតុត្តមកស្សបិ កុសលស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន
 បច្ចយោ។ យោនិសោមនសិការេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, តំ ឧបនិស្សយ
 រាគាធិឧប្បាទនេ អកុសលស្ស, កុសលាកុសលូបនិស្សយភាវមុខេន
 ចតុត្តមករិចាកស្ស។ ឯវំ កិរិយស្សបិ យោជេតព្ពំ។ តេនាហ
**“កិរិយសម្ពិទ្ធាតាបិ បកត្ថបនិស្សយោ ចតុត្តមកានំ កុសលាធិឧន្ទានំ
 ហោតិយេវ”**តិ។ នេវិចាកនិចាកធម្មធម្មសុ បន
 ឧតុភោជនសេនាសនានមេវ តិណ្ណំ រាសីនំ បកត្ថបនិស្សយភាវនិស្សនំ
 នយនិស្សនមេវាតិ។ **ឥមស្មី បដ្ឋានមហាបករណោ អាគតនយេនាតិ ឥទំ**
“កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ន ឧបនិស្សយបច្ចយោ, កុសលេ
ខន្ធ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូប”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.៩១) ឯវមាធិកំ ឧបនិស្សយបដិក្ខេបំ,
 អនុលោមេ ច អនាគមនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **សុត្តន្តិកបិយាយេនាតិ**
“វិញ្ញាណូបនិសំ នាមរូបំ, នាមរូបនិសំ សឡាយតន”ន្តិអាធិកេន (សំ. និ.
 ២.២៣),

“យថាបិ បព្ពតោ សេលោ, អវញ្ញស្មី ព្រហ្មាវនេ;
 តំ វុត្តា ឧបនិស្សយ, វុត្តន្តេ តេ វនប្បតិ”តិ (អ. និ. ៣.៤៩)។ -

អាធិកេន ច។

ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

១០. នយនិស្សនវសេន យានិវិនា អារម្មណបុរេជាតេន ន វត្តន្តិ, តេសំ
 ចក្កវិញ្ញាណាធិនំ អារម្មណបុរេជាតនិស្សនេន មនោទ្វារេបិ យំ

យន្តាម្បណ្ណបុរេជាតេជ វត្តតិ, តស្ស តណាលម្ពីតំ សព្វម្បី រូបរូបំ
អារម្មណ្ណបុរេជាតន្ត្រី ធម្មតិមេវ ហោតិ, សរូបេន បន អធស្សិតត្តា
“សាវសេសវសេន ទេសនា កតា”តិ អាហា។ ចិត្តវសេន កាយំ បរិណាមយតោ
ឥទ្ធិវិធាភិញ្ញាយ ច អជ្ឈារសសុ យំកិញ្ចំ អារម្មណ្ណបុរេជាតំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តន្តាម្បណ្ណភារីនោតិ ឯត្ថ បដិសន្ធិភារីនោ វត្តបុរេជាតាភារេន
ឥតរស្សបិ អភាវា អគ្គហណំ។ ភវន្តភារីនោ បន គហណំ កាតព្វំ ន វា កាតព្វំ
បដិសន្ធិយារិយ អបរិព្យត្តស្ស អារម្មណស្ស អារម្មណមត្តភាវតោ,
“មនោធាតូនព្វា”តិ ឯត្ថ សន្តិវណភារីនោ មនោវិញ្ញាណធាតុយាបិ។

បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១. តស្សេវាតិ ឥទំ កាមាវចររូចាវចរវិចាកានំ
និវសេសធម្មតិបុរេជាតធម្មនវសេន វុត្តំ, រូចាវចរវិចាកោ បន
អាហារសមុជ្ឈានស្ស ន ហោតីតិ។

បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២. បគុណតរពលវត្ថុភារីសិដ្ឋន្តិ ឯតេន វិចាកាព្យាកតតោ
វិសេសេតិ។

អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. កម្មបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣. ចេតនាសម្បយុត្តកម្មំ អភិជ្ឈាទិ កម្មបច្ចយោ ន ហោតីតិ
“ចេតនាកម្មមេវ”តិ អាហា។ សតិបិ ហិ វិចាកធម្មធម្មត្ថេ ន ចេតនាវដ្ឋា
ឯវំសភាវាតិ។ អត្តនោ ជលំ ឧប្បាទេតុំ សមត្ថនាតិ កម្មស្ស សមត្ថតា តស្ស
កម្មបច្ចយភារោ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។

បញ្ចវេកាវេយវ, ន អញ្ញត្ថាតិ ឯតេន កាមាវចរចេតនា ឯកវេកាវេ
រូបម្បិ ន ជនេតីតិ ទស្សេតិ។

កម្មបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៤. វិចាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៤. វិចាកបច្ចយនិទ្ទេសេ យេសំ ឯកន្តេន វិចាកោ វិចាកបច្ចយោ ហោតិ,
តេសំ វសេន នយទស្សនំ កតំ។ ន ហិ អារុប្បេ ភូមិទ្វយវិចាកោ រូបស្ស
បច្ចយោ ហោតិ។

វិចាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៥. អាហារបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៥. កតធឿ កវិទ្វា អន្លោហរិតោវាតិ អសីតបីតាទិវត្ថុហិ សហ
អន្លោហរិតោវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ចាតព្ពសាយិ តព្ពានិបិ ហិ សភាវវសេន
កតធឿយេវ ហោន្តីតិ។

សេសតិសន្តតិសមុដ្ឋានស្ស អនុចាលកោវ ហុត្វាតិ ឯត្ថ ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស
អាហារបច្ចយភារោ វិចារេត្វា គហោតព្ពោ។ ន ហិ ចិត្តសមុដ្ឋានោ កតធឿកាវេ

អាហាររោ នោចិត្តសមុជ្ជានោ តទុក្ខយញ្ចា ចិត្តសមុជ្ជានកាយស្ស
អាហារបច្ចយោ វុត្តោ, តិរិដោបិ បន សោ នោចិត្តសមុជ្ជានកាយស្ស វុត្តោតិ។

អាហារបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៦. ឥន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៦. អរូបជីវិតិឥន្ទ្រិយម្បិ សង្កហិតន្តិ មិស្សកត្តា ជីវិតិឥន្ទ្រិយំ ន សញ្ចេន សត្វំ
វជ្ជិតព្ពន្ធិ អធិប្បាយោ។

អវិនិព្ពត្តធម្មានន្តិ ឯត្ថ អយំ អធិប្បាយោ - រូចារូចានំ អញ្ញមញ្ញំ
អវិនិព្ពត្តវេហារោ នត្ថិតិ អរូចានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភូតានិ បច្ចយន្តរាបេក្ខានិ
ចក្ខាធិនិ អត្តនោវិជ្ជមានកូលោ អវិនិព្ពត្តធម្មានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ អជរន្តានិបិ
ឥន្ទ្រិយបច្ចយា សិយុំ។ យោ បន និរេបេក្ខោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ អវិនិព្ពត្តធម្មានំ
ហោតិ, សោ អត្តនោវិជ្ជមានកូលោ តេសំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ អជរន្តោ នាម
នត្ថិ។ យទិ ច ឥត្ថិឥន្ទ្រិយបុរិសិឥន្ទ្រិយានិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ លិដ្ឋាធិនំ សិយុំ,
អវិនិព្ពត្តានំ តេសម្បិ សិយុំ។ ន ហិ រូបំ រូបស្ស, អរូបំ វា អរូបស្ស វិនិព្ពត្តស្ស
ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ អត្ថិតិ។ សតិ ចេវំ ឥត្ថិបុរិសិឥន្ទ្រិយេហិ អវិនិព្ពត្តត្តា
កលលាទិកាលេ ច លិដ្ឋាធិនំ សិយុំ, យេសំ តានិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ ជរេយ្យំ, ន ច
ជរន្តិ។ តស្មា ន តេហិ តានិ អវិនិព្ពត្តកានិ, អវិនិព្ពត្តត្តាកាវតោ ច តេសំ
ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ ន ជរន្តិ។ អញ្ញេសំ បន យេហិ តានិ សហជាតានិ, តេសំ
អតីដកាវតោយេវ ន ជរន្តិ, តស្មា អាបន្នវិនិព្ពត្តកាវានំ តេសំ លិដ្ឋាធិនំ
អវិនិព្ពត្តានំ អញ្ញេសញ្ចា សមានកលាបធម្មានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតាយ
អជរណតោ តានិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ន ហោន្តិតិ។ យេសំ តីដភូតានិ

ឥត្តិបុរិសិទ្ធិយានិ, តេសំ លិដ្ឋាជីនំ អបរមត្ថការតោតិ កេចិ, តេ បន
កលលាទិកាលេបិ លិដ្ឋាជីនំ តទនុរូចានំ អត្ថិតំ ឥច្ឆន្តិ។

ជាតិភូមិវសេន វុត្តេសុ កេទេសុ កុសលជាតិយំ រូចាវចរកុសលមេវ
អារុហ្មេ វេបេតព្ពន្តិ “វេបេត្វា បនរូចាវចរកុសលំ អវសេសា
កុសលាកុសលា” តិ វុត្តំ។ បឋមលោកុត្តរំ បន ទោមនស្សយុត្តញ្ញវិសុំ ឯកា
ជាតិ ភូមិ វា ន ហោតីតិ អារុហ្មេ អលត្តមានម្បិ ន វេបិតំ។ ហេតុអាទីសុបិ “តថា
អបរិយាបន្នកុសលហេតុ, តថា អកុសលហេតុ” តិ អាទីសុ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.១)
ឯស នយោ យោជេតព្ពោ។

បីតិក្ខណេតិ ឥទំ រូបជីវិតិទ្រិយស្ស សហជាតបច្ចយត្ថាការំ សន្ទាយ វុត្តំ។
ឧប្បាទក្ខណេបិ បន តស្ស ឥទ្ធិយបច្ចយតា ន សក្កា និវាទេតុំ។ វក្ខតិ ហិ
“អព្យាកតំ ធម្មំ បដិច្ច... បេ... អសញ្ញាសត្វានំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច... បេ...
ឥទ្ធិយបច្ចយំ កម្មបច្ចយសទិស” តិ (បដ្ឋា. ១.១.៦៦)។ ន ហិ អសញ្ញាសត្វានំ
ឥទ្ធិយបច្ចយា ឧប្បជ្ជមានស្ស រូបស្ស រូបជីវិតិទ្រិយតោ អញ្ញោ
ឥទ្ធិយបច្ចយោ អត្ថិ, បញ្ចវេកាការេ បវត្តេ ច កជត្តារូបស្ស។ បដិច្ចវារាទយោ ច
ន ឧប្បាទក្ខណេមេវ គហេត្វា បវត្តា, ឯវញ្ញោ កត្វា បច្ឆាជាតបច្ចយោ ឯតេសុ
អនុលោមតោ ន តិដ្ឋតីតិ។

ឥទ្ធិយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៧. ឈានបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៧. វិតក្កវិចារបីតិសោមនស្សទោមនស្សបេក្ខាចិត្តកត្តតាសម្ពាតានិ
ឯត្ថ យទិបិ សោមនស្សទោមនស្សសម្ពាតានិ ឈានផ្កានិ នត្ថិ,
សុខទុក្ខសម្ពាតានិ បន សោមនស្សទោមនស្សភូតានេវ ឈានផ្កានិ, ន

កាយិកសុខទុក្ខត្វតានីតិ ឥមស្ស ទស្សនត្ថំ សោមនស្សនោមនស្សគ្គហណំ
កតំ។ ននុ ច “ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណាវដ្ឋេសូ” តិ វចនេនេវ កាយិកសុខទុក្ខានិ
វដ្ឋិតានីតិ សុខទុក្ខគ្គហណាមេវ កត្តត្ថន្តិ? ន, ឈានដ្ឋសុខទុក្ខានំ
ឈានដ្ឋការិវិសេសនតោ។ “ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណាវដ្ឋេសុ
សុខទុក្ខបេក្ខាចិត្តកក្កតាសម្ពាតានី” តិ ហិ វុត្តេ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ
ឧបេក្ខាចិត្តកក្កតាហិ សទ្ធិ កាយិកសុខទុក្ខានិបិ វដ្ឋិតានីតិ ឯត្ថកមេវ
វិញ្ញាយតិ, ន បន យានិ សុខទុក្ខានិ ឈានដ្ឋានិ ហោន្តិ, តេសំ ឈានដ្ឋត្វតោ
សុខភារោ ទុក្ខភារោ ច វិសេសិតោ, តស្មា
សោមនស្សនោមនស្សការិវិសិដ្ឋាយេវ សុខទុក្ខភារោ សុខទុក្ខានំ
ឈានដ្ឋភារោតិ ទស្សនត្ថំ សោមនស្សនោមនស្សគ្គហណំ ករោតិ។ តេន
“ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណាវដ្ឋេសូ” តិ វចនេន វដ្ឋិយមាធានម្បិ សុខទុក្ខានំ
សោមនស្សនោមនស្សភារាភារតោ ឈានដ្ឋភារាភារោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។
យថាវដ្ឋិតា បន សុខទុក្ខេក្ខេបកេកក្កតា កស្មា វដ្ឋិតាតិ? យត្ថ ឈានដ្ឋានិ
ឧទ្ធវិយន្តិ ចិត្តប្បាទកណ្តោ, តត្ថ ច ឈានដ្ឋន្តិ អនុទូជតោ។ កស្មា បន ន ឧទ្ធជាតិ
តំ ទស្សេតុំ “បញ្ចន្ធិ បនវិញ្ញាណកាយាន” ត្ថិអាទិមាហ។

អភិនិបាតមត្តត្ថាតិ ឯតេន អារដ្ឋនសម្បជីវ្ជនមត្តាយបិ ចិន្តនាបវត្តិយា
អភារំ ទស្សេតិ។ “តេសុវិជ្ជមាធានិបិ ឧបេក្ខាសុខទុក្ខានិ” តិ ចោរណាចាហោ។
តត្ថ ឧបេក្ខាសុខទុក្ខេក្ខេបកេកក្កតា តំសមាទលក្ខណាយ ចិត្តកក្កតាយបិ
យថាវុត្តេនេវ ការណេន អនុទូជភារោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ បុព្វេ បន សត្ត
អដ្ឋានិ ទស្សេន្តេន ចត្តារិ អដ្ឋានិ វដ្ឋិតានីតិ តេសំ វដ្ឋនេ ការណំ ទស្សេន្តេន ន
សមាទលក្ខណេន លេសេន ទស្សេតត្ថំ។ អដ្ឋកថា ហោសាតិ។ យទិ ច លេសេន
ទស្សេតត្ថំ, យថាវុត្តេសុបិ តិសុ ឯកមេវ វត្តព្វំ សិយា, តិណ្ណំ បន វចនេន តតោ
អញ្ញាស្ស ឈានដ្ឋន្តិ ឧទ្ធជភារោ អាបដ្ឋតិ, យថាវុត្តការណតោ អញ្ញេន

ការណែនាំ អនុវត្តការងារ វា, តស៊ូ តំណែងបរិហារណាត្តិ
“ឧបេក្ខាចិត្តកក្កតាសុខុក្កាជី” តិ បឋន្តិ។ យេ បន “ឈានផ្គុំត្រូតេហិ
សោមនស្សនិហិ សុខុក្កាត្វន អវិភូតភាវេន ចាកជតាយ
ស្រ្តីយកិច្ចយុត្តតាយ ច សមាធានំ សុខាធិនំ ឈានផ្គុំត្រូ អនុវត្តការងារ ការណ៍
វត្តពុំ, ន ចិត្តកក្កតាយាតិ សា ឯត្ថ ន គហិតា” តិ វេទន្តិ, តេសំ តំ រុចិមត្តំ។ យធិ
ឈានផ្គុំសមាធានំ ឈានផ្គុំត្រូ អនុវត្តការងារ ការណ៍ វត្តពុំ, ចិត្តកក្កតា ចេត្ត
ឈានផ្គុំត្រូតាយ វិចិត្តិក្ខាយុត្តមនោធាតុអាធិសុ ចិត្តកក្កតាយ សមាធាតិ
តស្ស អនុវត្តការងារ ការណ៍ វត្តពុំមេវាតិ។ សេសាហេតុកេសុបិ ឈានផ្គុំ
ឧទ្ធអមេវ ឧទ្ធអវណ្ណានេ ចិត្តប្បាទកណ្តោតិ អធិប្បាយោ។

ឈានបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៨. មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៨. បញ្ញាវិតក្កោ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា វិរយំ សតិ សមាធិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ
មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវាតិ ឥមានិ ធានសង្កាជីតិ ឯត្ថ ធុរិយម្បិ សង្កប្បំ វិរយំ
សមាធិញ្ញាវិតក្កវិរយសមាធិវេចនេហិ សង្កណ្ឌិត្វា “អយមេវ ខោ, អារុសោ,
អដ្ឋង្គិកោ មិច្ឆាមគ្គោ អព្រហ្មចរិយំ។ សេយ្យចិនំ - មិច្ឆាទិដ្ឋិ... បេ....
មិច្ឆាសមាធិ” តិ អាធិហិ (សំ. និ. ៥.១៨) សុត្តវេចនេហិ មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវេសុបិ
មគ្គផ្តល់ហារសិទ្ធិតោ តេហិ សហ ធានសង្កាជី ឥធលព្ពមាធានិ ច
អលព្ពមាធានិ ច មគ្គផ្តល់វេចនសាមញ្ញេន សង្កណ្ឌិត្វា វុត្តានិ។ ឯវញ្ញា
សុត្តន្តវេហារោបិ ទស្សិតោ ហោតិ, ឯវំ បន ទស្សន្តេន “មគ្គបច្ចយនិទ្ទេស
មគ្គផ្តល់” តិ ឯវំ ឧទ្ធអិត្វា តស្ស ចាប័កតស្ស មគ្គផ្តល់សទ្ធស្ស អត្តភាវេន ឥមានិ
ធានសង្កាជី ន ទស្សតញ្ញានិ។ ន ហិ ចាឡិយំ មគ្គផ្តល់សទ្ធស្ស
មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវាតិ អត្តោ វត្តព្រោ។ តេហិ សម្មាវាចាធិហិ បដិបក្ខា

្រេតនាធម្មា តប្បដិបក្ខការតោយេវ “មិច្ឆាមគ្គផ្តាជី”តិ សុត្ត វុត្តានិ, ន បន
 មគ្គបច្ចយភារេន។ មគ្គផ្តាជី មគ្គបច្ចយភូតានិ ច ឥដ ចាឡិយំ “មគ្គផ្តាជី”តិ
 វុត្តានិ, ន ច អញ្ញំ ឧទ្ទិវត្វា អញ្ញស្ស អត្តោ វត្តញ្ញោ។
 បរិយាយនិប្បរិយាយមគ្គផ្តន្តស្សនតំ បន ឥច្ឆន្តន
 ចាឡិកតមគ្គផ្តសទ្ធិបតិវុបកោ អញ្ញោ មគ្គផ្តសន្តោ ឧភយបនត្តោ ឧទ្ទិវតញ្ញោ
 យថា “អធិករណំ នាម ចត្តារិ អធិករណានី”តិ (ចារា. ៣៨៦, ៤០៥)។ ឥដ បន
 “មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសេ មគ្គផ្តាជី”តិ ចាឡិកតោយេវ មគ្គផ្តសន្តោ ឧទ្ទេដា, ន ច
 អត្តទ្ធុរណាវសេន ទស្សេត្វា អធិប្បេតត្តនិយមនំ កតំ, តស្មា ចាឡិយំ
 មគ្គផ្តសទ្ធិស្ស មិច្ឆាវាចាជីនំ អត្តភារោ មា ហោតូតិ
 “សម្មាទិដ្ឋិសង្កប្បវាចាកម្មន្តាជីវាយាមសតិសមាធិមិច្ឆាទិដ្ឋិសង្កប្បវាយាមស
 មាធយោតិ ឥមាទិ ទ្វាទសផ្តាជី”តិ បឋន្តិ។ ននុ ឯវំ
 “អហេតុកចិត្តប្បាទវន្តេសូ”តិ ន វត្តព្នំ។ ន ហិ តេសុ សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ
 យថាវុត្តា សន្តិ, យេ វន្តេតញ្ញា សិយុន្តិ? ន, ឧប្បត្តិជ្ជាននិយមនត្តត្តា។
 អហេតុកចិត្តប្បាទវន្តេស្សេវ ឯតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, នាហេតុកចិត្តប្បាទេសុ។
 តត្ថប្បន្នានិ ទ្វាទសផ្តាជីតិ អយញ្ញោត្ត អត្តោ។

មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២០. វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០. សម្មយោគាសង្កាយ អភាវតោតិ ឯតេន សម្មយោគាសង្កាវត្តភូតោ
 ឧបការកភារោ វិប្បយុត្តបច្ចយតាតិ ទស្សេតិ។

វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២១. អត្ថបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

២១. កុសលាធិវសេន បញ្ចវិជោ អត្ថិបច្ចយោ វុត្តោ, ន និព្វានំ។ យោ ហិ
អត្ថិភាវាភាវេន អនុបការកោ អត្ថិភាវំ លភិទ្ធា ឧបការកោ ហោតិ, សោ
អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ។ និព្វានញ្ច និព្វានាវម្ពណានំ ន អត្ថនោ អត្ថិភាវាភាវេន
អនុបការកំ ហុត្វា អត្ថិភាវលាភេន ឧបការកំ ហោតិ។ ឧប្បាទាទិយុត្តានំ វា
នត្ថិភាវោបការកតាវិវុទ្ធោ ឧបការកភាវោ អត្ថិបច្ចយតាតិ ន និព្វានំ
អត្ថិបច្ចយោ។

សតិ ច យេសំ បច្ចយា ហោន្តិ, តេហិ ឯកតោ បុរេតរំ បច្ឆា ច ឧប្បន្នត្ថ
សហជាតាទិបច្ចយត្ថាភាវតោ អាហា “អាហារោ វេទ្រិយញ្ច សហជាតាទិភេទំ
នលភតិ”តិ។ តទភាវោ ច ឯតេសំ ធម្មសភាវវសេន ទដ្ឋញ្ច។

អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២២-២៣-២៤. នត្ថិវិគតអវិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា

២២-២៣. បច្ចយលក្ខណាមេវ ហេតុ នានន្តិ ឯតេន នត្ថិវិគតបច្ចយេសុ
អត្ថិអវិគតបច្ចយេសុ ច ព្យញ្ញនមត្តេយេវ នានត្ថំ, ន អត្ថេតិ វេទំ យោ
បច្ចយេតិ អត្ថោ, តស្មី នានត្ថំ នត្ថិ, ព្យញ្ញនសង្កហិតេ
បច្ចយលក្ខណាមត្តេយេវ នានត្ថន្តិ វេទមមត្ថំ សន្ធាយ វុត្តន្តិវិញ្ញាយតិ។

នត្ថិវិគតអវិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បច្ចយនិទ្ទេសបកិណ្ណកវិនិច្ឆយកថាវណ្ណានា

“លោកនោសមោហាវិចាកបច្ចយាបិ ន ហោត្តិ, សេសានំ សត្តរសន្នំ
បច្ចយានំ វសេន បច្ចយា ហោត្តិ” តិ អាទិមចាហោ។ ឯត្ថ ច លោកនោសមោហានំ
បច្ចេកំ សត្តរសហិ បច្ចយេហិ បច្ចយភារោ វុត្តោ, សព្ពេ ហេតូ សហ
អគ្គហេតូ ឯកធម្មស្ស អនេកបច្ចយភាវទស្សនត្ថំ អមោហាទិនំ វិសុំ
គហិតត្តាតិ នោសស្សបិ សត្តរសហិ បច្ចយភារោ អាបជ្ជតិ, តថា ច សតិ
នោសស្សបិ គរុករណំ ចាឡិយំ វត្ថុតំ សិយា។ “អកុសលោ បន
អារម្មណាធិបតិ នាម លោកសហគតចិត្តប្បាទោ វុច្ចតិ” តិ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.៤)
ឯត្ថាបិ លោកនោសសហគតចិត្តប្បាទាតិ វត្ថុតំ សិយា, ន បន វុត្ថំ, តស្មា
នោសស្ស អធិបតិបច្ចយតាបិ និវាវេតញ្ច។ ន ច “សេសាន” ត្ថិ វេនេន
អធិបតិបច្ចយោ និវាវិតោ, អថ ខោ សង្កហិតោ បុរេជាតាធិហិ យថាវុត្តហិ
សេសត្តាតិ តន្តិវាវណត្ថំ នោសំ លោកមោហេហិ សហ អគ្គហេតូ វិសុញ្ច
អគ្គហេតូ “នោសោ អធិបតិបច្ចយោបិ ន ហោតិ, សេសានំ បច្ចយានំ វសេន
បច្ចយោ ហោតិ” តិ បឋន្តិ។ **ឥមិនាយេនាតិ** ឯតេន ដោជ្ជញ្ចយតនស្ស
សហជាតាធិបច្ចយភារំ, សត្តធម្មានំ យថាយោគំ ហេតាធិបច្ចយភាវញ្ច
ទស្សតិ។ ន ហិ ឯតំ ឯកបច្ចយស្ស អនេកបច្ចយភាវទស្សនត្ថំ រូបាទិនំ
បកតូបនិស្សយភារោ ច ឯតេន ទស្សិតោតិ ទដ្ឋញ្ច។

ចតុន្នំ ខន្ធនំ ភេទា ចក្កវិញ្ញាណធាតុអាទយោតិ ភេទំ អនាមសិក្ខា តេ ឯវ
គហេតូ អាហ “ចតុសុ ខន្ធសូ” តិ។ មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវា តេហិ ចេវ
កម្មាហារបច្ចយេហិ ចាតិ ឯកុនីសតិធាតិ ឥនមេរំ ន សក្កា វុត្ថំ។ ន ហិ
មិច្ឆាវាចាទយោ មិច្ឆាទិដ្ឋវិយ មគ្គបច្ចយា ហោត្តិ ចេតនាយ
មគ្គបច្ចយត្តាភាវតោ។ យទិ ច ភវេយ្យ, បញ្ញាវាវេ “កម្មបច្ចយា មគ្គ ភីណី” តិ
វត្ថុតំ សិយា, តស្មា មិច្ឆាវាចាទិនំ មគ្គបច្ចយភារោ ន វត្ថុញ្ច។ បដ្ឋានសំវណ្ណានា
ហោសា។ សេសបច្ចយភារោ ច ចេតនាយ អនេកបច្ចយភាវវេនេន

វុត្តោយេវាវាតិ ន ឥទំ បឋិតព្ពន្ធិ ន បឋន្តិ។ “អហិរិកំ...បេ... មិទ្ធី ឧទ្ធី
វិចិកិច្ឆា”តិអាទិមចាហោ, វិចិកិច្ឆា បន អធិបតិបច្ចយោ ន ហោតិ តំ តត្ថ
អបឋិតា “វិចិកិច្ឆាសស្សមច្ឆិយកុក្កុទ្ធានិ តតោ អធិបតិបច្ចយំ អបនេត្វា”តិ
ឯវមេត្ថ បឋន្តិ។

“ចត្តារិ មហាក្ខតានិ អារម្មណ...បេ... បុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន
នសធា បច្ចយា ហោន្តិ, បុន តថា ហធម្មវត្ថុ”តិ បុរិមចាហោ, មហាក្ខតានិ បន
វិប្បយុត្តបច្ចយា ន ហោន្តិ តិ “បុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន នវធា បច្ចយា ហោន្តិ,
វិប្បយុត្តបច្ចយំ បក្ខិបិតា នសធា វត្ថុ”ន្តិ បឋន្តិ។ ឯត្ថកមេវេត្ថ អបុព្ពន្ធិ ឯតស្មី
បុរេជាតបច្ចយេ សហជាតនិស្សយេហិ អបុព្ពំ
រូបសន្មតនូវសាយតនមត្តមេវាតិ អត្តោ, អារម្មណានិ បនេតានិ
អារម្មណបច្ចយធម្មានំ អនេកបច្ចយភារេ វុត្តានីតិ សព្ពានិក្កន្ធបច្ចយាបេក្ខា
ឯតេសំ អបុព្ពតា នត្ថិតិ។ ឥន្ទ្រិយាធិសុ អបុព្ពំ នត្ថិតិ រូបជីវិតិ ទ្រិយស្សបិ
អរូបជីវិតិ ទ្រិយតោ អបុព្ពស្ស បច្ចយភាវស្ស អភាវំ មញ្ញមានេន អបុព្ពតា ន
វុត្តា។ តស្ស បន បុរេជាតបច្ចយភាវតោ អបុព្ពតា។ កតធឿ ការាហារស្ស ច
បុរេជាតេន សទ្ធិ សត្តធា បច្ចយភារោ យោជេតព្ពោ។

អាគារោតិ មូលាធិអាគារោ។ អត្តោតិ តេនាគារេន ឧបការកតា។
“យេនាគារេនា”តិ ឯតស្ស វា អត្ថវេចនំ “យេនត្ថេនា”តិ។ វិចាកហេតុសុយេវ
លព្ពតីតិ ឯត្ថ អមោហាវិចាកហេតុស្ស អធិបតិបច្ចយភារោ ច
លោកុត្តរវិចាកេយេវ លព្ពតីតិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ លព្ពមាណលព្ពមាណំ សល្លក្ខេតព្ពំ។
វិប្បយុត្តំ អបឋិតា “ធម្មាការេហិ”តិ បុរិមចាហោ, តំ បន បឋិតា
“សត្តហាការេហិ”តិ បឋន្តិ។ ឧក្កជ្ជបរិច្ឆេទោ ហេតុ វុច្ឆតិ, ន ច យំ អារម្មណំ
និស្សយោ ហោតិ, តំ វិប្បយុត្តំ ន ហោតិ តិ។

អនន្តរសមនន្តរេសុ យំ កម្មបច្ឆយោ ហោតិ, តំ ន អាសេវនបច្ឆយោ។ យញ្ច
អាសេវនបច្ឆយោ ហោតិ, ន តំ កម្មបច្ឆយោតិ ធម្មតំ។ “បកតូបនិស្សយោ
បកតូបនិស្សយោវា” តិ វុត្ថំ, កម្មបច្ឆយោបិ បន សោ ហោតិ, តស្មា
“កម្មបច្ឆយោ ចា” តិ បឋន្តិ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ - បកតូបនិស្សយោ
យេកុយ្យេន បកតូបនិស្សយោវ ហោតិ, កោចិ បនេត្ថ កម្មបច្ឆយោ ច
ហោតីតិ។ “អារម្មណបុរេជាតេ បនេត្ថ ឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តបច្ឆយតា ន លព្ពតី” តិ
វុត្ថំ។ តត្ថ អារម្មណបុរេជាតន្តិ យទិ កញ្ច អារម្មណភូតំ បុរេជាតំ វុត្ថំ,
អារម្មណភូតស្ស វត្ថុស្ស វិប្បយុត្តបច្ឆយតា លព្ពតីតិ សា ន លព្ពតីតិ ន
វត្ថព្វា។ អថ បន វត្ថុបុរេជាតតោ អញ្ញំ វត្ថុការវហិតារម្មណមេវ
“អារម្មណបុរេជាត” តិ វុត្ថំ, តស្ស និស្សយបច្ឆយតា ន លព្ពតីតិ
“និស្សយឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តបច្ឆយតា ន លព្ពតី” តិ វត្ថព្វំ។ ឥតោ ឧត្តរិបីតិ
បុរេជាតតោ បរតោបីតិ អត្ថោ, ឥតោ វា ឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តតោ
និស្សយឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តតោ វា ឧត្តរិ អារម្មណាធិបតិអាទិ ច លព្ពមាណលព្ពមាណំ
វេទិតព្ពត្តិ អត្ថោ វត្ថព្វា។ កម្មាធិសុ បន លព្ពមាណលព្ពមាណំ ន វត្ថុតីតិ
បុរិមោយេវេត្ថ អត្ថោ អធិប្បតោ។

“កតធឿកាហោ អាហារោ អាហារបច្ឆយោវា” តិ បុរិមចាថោ,
អត្ថិអវិកតបច្ឆយោបិ បន សោ ហោតិ, តេន “កតធឿកាហោ អាហារោ
អាហារបច្ឆយត្ថំ អវិជហន្តោវ អត្ថិអវិកតានំ វសេន អបរេហិបិ ធ្វិហាការេហិ
អនេកបច្ឆយការំ គច្ឆតី” តិ បឋន្តិ។

“យថានុរូបំ ឈានបច្ឆយេ វុត្តានំ ធនន្ទំ ហេតុអធិបតីនញ្ចាតិ ឥមេសំ
វសេនា” តិ បុរិមចាថោ, “យថានុរូបំ ឈានបច្ឆយេ វុត្តានំ មគ្គវដ្ឋានំ នវន្ទំ

ហេតុអ្វីបតិលាធានញាតិ ឥមេសំ វសេនា"តិ បដិមចាហោ, តេសុ វិចារត្វា
យុត្តោ គហេតញោ។

សមនន្តរនិរុទ្ធតាយ អារម្មណភារេន ច សទិសោ បច្ចយភារោ
បច្ចយសភាគតា, វិរុទ្ធបច្ចយតា បច្ចយវិសភាគតា។ "ឥមិនា ឧចាយេនា"តិ
វេនតោ ហេតុអាទិនំ សហជាតានំ សហជាតភារេន សភាគតា,
សហជាតាសហជាតានំ ហេតុអារម្មណាទិនំ អញ្ញមញ្ញវិសភាគតាតិ
ឯវមាទិនា ឧចាយេន សភាគតា វិសភាគតា យោជេតញោ។

ជនកាយេវ, ន អជនកាតិ ជនកភាវប្បធានាយេវ ហុត្វា បច្ចយា ហោន្តិ,
ន ឧបត្ថម្ភកភាវប្បធានាតិ អត្តោ ទដ្ឋញោ។ យេសំ ហេតុអាទយោ បច្ចយា
ហោន្តិ, តេ តេហិ វិនា នេវ ឧប្បជ្ឈន្តិ, ន ច បវត្តន្តិ តេសំ ឧភយប្បធានតា
វុត្តា។ ន ហិ តេ អនន្តរាទយោ វិយ ជននេនេវ បវត្តី ករោន្តិ តិ។

សព្វេសំ ហំ ការណភារោ សព្វជ្ជានំ, តំ ឯតេសំ អត្ថីតិ សព្វដ្ឋានិកា។
ឧបនិស្សយំ ភិន្នន្តេន តយោមិ ឧបនិស្សយា វត្តញោ, អភិន្និត្វា វា
ឧបនិស្សយគ្គហណមេវ កាតព្វំ។ តត្ថ ភិន្ននំ បកត្វបនិស្សយស្ស រូចានំ
បច្ចយត្តាភាវនស្សនត្ថំ, អារម្មណានន្តរូបនិស្សយានំ បន បុព្វេ
អារម្មណាធិបតិអនន្តរគ្គហណេហិ គហិតត្តា តេសុ ឯកទេសេន
អនន្តរូបនិស្សយេន ឥតរម្យិ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្វំ។ បុរេជាតបច្ឆាជាតាមិ
អសព្វដ្ឋានិកា អរូបរូចានញោវ យថាគ្គមេន បច្ចយភាវតោតិ ឯត្ថ
បុរេជាតបច្ឆយោ អនន្តរាទីសុ ឯវ វត្តញោ តំសមាទតតិកត្តា, ន ច
យុគឡភារោ បច្ឆាជាតេន សហ កថនេ ការណំ អសព្វដ្ឋានិកទស្សនមត្តស្ស
អធិប្បតត្តាតិ តំ តត្ថ បឋិត្វា "បច្ឆាជាតោមិ អសព្វដ្ឋានិកោ រូចានំយេវ
បច្ចយភាវតោ"តិ បឋន្តិ។

បច្ចុប្បន្នធីសប្បកិណ្ឌកវិនិច្ឆ័យកថាវណ្ណានិដ្ឋតា។

បុត្រារាម

១. បច្ចុប្បន្នស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច

ឯកេកំ តិកទុក្ខំ ឯកេកំ តិកំ ទុកញ្ចាតិ អត្ថោ, ន តិកទុក្ខំ។

បច្ចុប្បន្ន យើង កុសលាធិបតី បដិច្ចាតិ វុត្តា, តេ បដិច្ចត្ថំ ជវន្តា
 កុសលាធិបតី យើង អត្តោ។ តេ ឆោសាជាតាវា" តិ។
 យើង បន ហេតាធិបតី ឧប្បត្តិ វុត្តា, តេ សហជាតាបិ ហោត្តិ
 អសហជាតាបិ តិ។ ឯតុ បដិច្ចសហជាតាវា វេហិ សមាធត្ថហិ
 បដិច្ចសហជាតាភិ ធានេហិ សមាធត្ថំ ពោធិន្តេន ភគវតា បច្ឆិមវារេន
 បុរិមវារេ, បុរិមវារេន ច បច្ឆិមវារេ ច ពោធិតោតិ វេទិតញ្ចោ។ ឯស នយោ
 បច្ចុប្បន្ន យើង វេសុ សំសជ្ជសម្បយុត្តាវា វេសុ ច, ឯវញ្ច និវុត្តិកោសល្លំ ជនិតំ
 ហោតិ តិ។

“តេ តេ បន បញ្ចោ ឧទ្ធកិរ្យា បុន កុសលោ ហេតុ ហេតុសម្បយុត្តកានំ
 ធម្មាន”ន្តិ លិខិតំ។ “កុសលោ ហេតុ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធាន”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤០១)
 បញ្ញាវារថាហោតិ បមាទលេខា ឯសាតិ ចាឡិយំ អាគតថាបមេវ បឋន្តិ។
 បុរិមវារេសុ សហជាតនិស្សយសម្បយុត្តបច្ចយភាវេហិ កុសលាទិធម្ម
 និយមេត្វា តស្មី និយមេ កុសលាទីនំ ហេតុបច្ចយាទីហិ ឧប្បត្តិ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ
 កតំ, ន តត្ថ “ឥមេ នាម តេ ធម្មា ហេតាទិបច្ចយក្ខតា”តិ វិញ្ញាយន្តិ, តស្មា តត្ថ
 “សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ឈេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ (បដ្ឋា.
 ១.១.២៥) ឯវមាទីហិ សង្កហិតេ បដិច្ចត្តាទិជរណាកភាវេ
 ហេតាទិបច្ចយបច្ចយុប្បន្នេសុ ហេតាទិបច្ចយានំ និច្ចយាភាវតោ បញ្ញា និជ្ជជា

និគ្គម្ហា ច កត្វា នវិភត្តា, ឥធម៌ បន “សិយា កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស
ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ ឯវមាធិហិ សង្កហិតា ហេតាធិបច្ចយភូតា
កុសលាធម្មោ បច្ចយុប្បន្នា ច និច្ឆតា, ន កោចិ បុច្ឆាសង្កហិតោ អត្ថោ
អនិច្ឆតោ នាម អត្ថីតិ អាហា “សព្ពេបិ តេ បញ្ញា និដ្ឋជា និគ្គម្ហា ច កត្វា
វិភត្តា” តិ។ បញ្ញា បន ឧទ្ធវិទ្ធា វិស្សជ្ជនំ សព្ពត្ថ សមាធន្តំ ន តំ សន្ធាយ និដ្ឋជតា
វុត្តាតិ ទដ្ឋព្វា។

ឧប្បត្តិយា បញ្ញាបិភត្តាតិ បុច្ឆាមត្ថេនេវ ឧប្បត្តិយា ឋបិភត្តា
បកាសិភត្តា, នាធម្មការេហិ វា ញាបិភត្តាតិ អត្ថោ។

២៥-៣៤. បរិកប្បបុច្ឆាតិ វិធិបុច្ឆា។ កី សិយាតិ ឯសោវិធិ កី អត្ថីតិ
អត្ថោ។ កី សិយា, អថ ន សិយាតិ សម្បជ្ជនំ វា បរិកប្បបុច្ឆាតិ វេទតិ។ កិមំទំ
សម្បជ្ជនំ នាម? សមេច្ច បុច្ឆនំ, “កី សុត្តន្តំ បរិយាបុណោយ្យ, អថ អភិធម្ម” តិ
អញ្ជេន សហ សម្បធារណាន្តិ អត្ថោ។ យោ កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ឈេយ្យ
ហេតុបច្ចយា, សោ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច សិយាតិ ឯតស្មី អត្ថេ សតិ
បច្ឆាជាតវិចាកបច្ចយេសុបិ សព្ពបុច្ឆានំ បវត្តិតោ “យោ កុសលោ ធម្មោ
ឧប្បជ្ឈេយ្យ បច្ឆាជាតបច្ចយាវិចាកបច្ចយា, សោ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច សិយា” តិ
អយមត្ថោវិញ្ញាយេយ្យ, តថា ច សតិ បច្ឆាជាតបច្ចយាវិចាកបច្ចយាតិ
ឧប្បជ្ឈមាទំ និទ្ធាវេត្វា តស្ស កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច ភវនស្ស បុច្ឆនតោ កុសលានំ
តេហិ បច្ចយេហិ ឧប្បត្តិ អនុញ្ញាតាតិ អាបជ្ជតិ, ន ច តំតំបច្ចយា ឧប្បជ្ឈមាទានំ
កុសលាធិនំ កុសលាធិធម្មេ បដិច្ច ភវនមត្តិតា ឯត្ថ បុច្ឆិតា, អថ ខោ ឧប្បត្តិ,
ឯវញ្ច កត្វាវិស្សជ្ជនេ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ឈតី” តិ
ឧប្បត្តិយេវ វិស្សជ្ជិតាតិ, តស្មា អយមត្ថោ សនោសោតិ “អថ វា” តិ អត្ថន្តរេវ ចនំ
វុត្តំ។

តត្ថ “កុសលោ ធម្មោ ឧប្បន្នេយ្យ” តិ ឧប្បត្តិ អនុជានិត្វា “ហេតុបច្ចយា សីយា ឯត” ត្ថិ តស្សា ហេតុបច្ចយា ភវនបុច្ឆនំ, “ឧប្បន្នេយ្យ ហេតុបច្ចយា” តិ ហេតុបច្ចយា ឧប្បត្តិ អនុជានិត្វា តស្សា “សីយា ឯត” ត្ថិ ភវនបុច្ឆនញ្ចា ន យុត្តំ។ អនុញ្ញាតញ្ចា និច្ឆិតមេវាតិ។ តស្មា អនុជានិត្វា “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បន្នេយ្យ ហេតុបច្ចយា” តិ ឯវំ យថាវុត្តំ ឧប្បន្នំ កី សីយាតិ បុច្ឆតិ តិ ទដ្ឋតំ។ ឧប្បន្នេយ្យ តិ វា ឥទម្បី សម្បជ្ជនមេវ, កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ កី ឧប្បន្នេយ្យ ហេតុបច្ចយាតិ អត្ថោ។ សីយាតិ យថាបុច្ឆិតស្សេវ ឧប្បន្ននស្ស សម្ពុំ បុច្ឆតិ “កី ឯវំ ឧប្បន្នំ សីយា សម្ពវេយ្យ” តិ, អយំ នយោ សីយាសទ្ធស្ស បច្ឆាយោជនេ។ យថាហានេយេវ បន វិតា “សីយា” តិ ឯសា សាមញ្ញបុច្ឆា, តាយ បន បុច្ឆាយ “ឥទំ នាម បុច្ឆិត” ត្ថិ ន វិញ្ញាយតិ តិ តស្សាយេវ បុច្ឆាយ វិសេសនត្ថំ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បន្នេយ្យ ហេតុបច្ចយា” តិ បុច្ឆតិ, ឯវំ វិសេសិតត្ថវិសេសនភាវេន ទ្វេវិ បុច្ឆា ឯកាយេវ បុច្ឆាតិ ទដ្ឋញ្ចា។

កមនុស្សក្នុងចន្ទ កមនុស្ស

សមានកត្តកបច្ឆិមកាលកិរិយាបេក្ខវចនន្តិ អត្ថោ។ យទិបិ បដិកមនុប្បត្តិនំ បុរិមបច្ឆិមកាលតា នត្ថិ, បច្ចយបច្ចយុប្បន្នានំ បន សហជាតានម្បិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេន គហាណំ បុរិមបច្ឆិមភាវេនេវ ហោតិ តិ គហាណាប្បវត្តិ អាការវសេន បច្ចយាយត្តតាអត្ថបដិលាភសម្ពាតានំ បដិកមនុប្បត្តិ កិរិយានម្បិ បុរិមបច្ឆិមកាលវោហារោ ហោតិ តិ ទដ្ឋញ្ចោ។ កមនំ វា ឧប្បត្តិ ឯវាតិ កច្ឆន្តស្ស បដិកមនំ ឧប្បន្នន្តស្ស បដិឧប្បន្នំ សមានកិរិយា។ បដិករណាញា បដិសទ្ធត្ថោតិ។ តស្មា “កុសលំ ធម្ម” ត្ថិ ឧបយោគនិទ្ធិជ្ជំ បច្ចយំ ឧប្បន្នមាណំ បដិច្ច តទាយត្ថប្បត្តិយា បដិកន្ធាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ, តេន

បដិច្ចាតិ សហជាតបច្ចយំ កត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ សហជាតបច្ចយ ករណាញិ
ឧប្បជ្ជមាណភិមុខឧប្បជ្ជមាណំ បដិគមនំ, តំ កត្វាតិ បដិច្ចសទ្ធស្ស អត្តោតិ។

៣៥-៣៨. តាសុ ចាឡិយំ ទ្វេយេវ ទស្សិតាតិ ហោតាវម្ពណាទុកេ ទ្វិន្នំ បុច្ឆានំ
ទស្សិតត្តា វុត្តំ។ ឯត្ថ ច ឯកមូលកាធិការោ បុច្ឆានំ វុត្តោតិ វេទិតញោ,
បច្ចយានំ បន វសេន សត្តបឋមោ បច្ចយន្តរេន អវោមិស្សកត្តា សុទ្ធិកនយោ,
ទុតិយោ អារម្មណាធិសុ ឯកេកស្ស ហេតុ ឯវ ឯកមូលកន្លិ កត្វា
ឯកមូលកនយោ។ ឯវំ ហោតាវម្ពណាទុកាធិនំ អធិបតិអាធិនំ មូលការតោ
ទុកមូលកាធយោ នយា វេទិតញោ។ តេវីសតិមូលកនយោ ច តតោ បវំ
មូលស្ស អការតោ “សត្តមូលក”ន្តិ ចាឡិយំ វុត្តោ។ តត្ថ នបុំសកនិទ្ទេសេន
ឯក...បេ... សត្តមូលកំ បច្ចយគមនំ ចាឡិគមនំ វាតិ វិញ្ញាយតិ, ឯក...បេ...
សត្តមូលកំ នយំ អសម្មយ្ហន្តោនាតិ ឧបយោគោ វា, ឥធ ច សត្តមូលកន្លិ ច
តេវីសតិមូលកស្សេវ វុត្តត្តា បច្ចនិយេ វក្ខតិ “យថា អនុលោមេ ឯកេកស្ស
បទស្ស ឯកមូលកំ...បេ... យាវ តេវីសតិមូលកំ, ឯវំ បច្ចនិយេបិ វិត្តាវេតញ្ច”ន្តិ
(បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.២២-២៤)។

៣៩-៤០. “អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយាតិ ឯត្តាវតា អារម្មណបច្ចយំ អាធិ
កត្វា ហេតុបច្ចយបរិយោសានោ ឯកមូលកនយោ ទស្សិតោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ សតិ
វិនយេ វិយ ចក្កពន្ធនវសេន ចាឡិគតិ អាបជ្ជតិ, ន ហោជ្ជិមសោធនវសេន។
ហោជ្ជិមសោធនវសេន ច ឥធ អភិធម្មេ ចាឡិ គតា, ឯវញ្ច កត្វាវិស្សជ្ឈនេ
“អារម្មណបច្ចយា ហេតុយា តីណិ, អធិបតិបច្ចយា តីណិ, អធិបតិបច្ចយា
ហេតុយា នវ, អារម្មណោ តីណិ”តិអាធិនា ហោជ្ជិមំ សោធមត្វាវ ចាឡិ បវត្តា។
យោ ចត្ថ “ឯកមូលកនយោ”តិ វុត្តោ, សោ សុទ្ធិកនយោវ។ សោ ច
វិសេសាការតោ អារម្មណមូលកាធិសុ នលព្ពតិ។ ន ហិ អារម្មណាធិសុ តស្មី

តស៊ី អាទិម្ហ ឋបិតេបិ បច្ចយន្តវេន សម្ពន្ធាកាវេន អាទិម្ហ វុត្តសុទ្ធិកតោ
វិសេសត្ថោលព្ពតិ, តេនេវ វិស្សជ្ជនេបិ អារម្មណមូលកាធិសុ សុទ្ធិកនយោ ន
ទស្សតោតិ, តស្មា “អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា
អធិបតិបច្ចយា... បេ... អារម្មណបច្ចយា អវិគតបច្ចយា” តិ (បដ្ឋា. ១.១.៣៩)
អយំ ហេដ្ឋិមសោធនវសេន ឯកស្មី អារម្មណបច្ចយេ ហេតុបច្ចយាទិកេ
យោជេត្វា វុត្តោ ឯកមូលកនយោ ទដ្ឋព្ពា។ “អារម្មណបច្ចយា... បេ...
អវិគតបច្ចយា” តិ វា ឯកមូលកេសុ អនន្តរបច្ចយស្ស មូលកំ អារម្មណំ
ទស្សេត្វា ឯកមូលកាធិនិ សំខិបិត្វា សព្ពមូលកស្សវសានេន
អវិគតបច្ចយេន និដ្ឋាបិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អធិបតិបច្ចយា អនន្តរបច្ចយា
សមនន្តរបច្ចយា សហជាតបច្ចយា អញ្ញមញ្ញបច្ចយាតិ ឥទំ មូលមេវ ទស្សេត្វា
ឯកមូលកាធិនំ សំខិបនំ ទដ្ឋព្ពំ, ន សុទ្ធិកទស្សនំ, នាបិ សព្ពមូលកេ
កតិបយបច្ចយទស្សនំ។

៤១. តតោ និស្សយាធិនិ មូលានិបិ សំខិបិត្វា អវិគតមូលកនយំ ទស្សេតុំ
“អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា” តិ អាទិ អារទ្ធី។ ឯតស្មីព្វា សុទ្ធិកស្ស អទស្សនេន
អារម្មណមូលកាធិសុ វិសុំ វិសុំ សុទ្ធិកនយោ ន លព្ពតិ តិ ព្រាបិតោ ហោតិ។ ន
ហិ អាទិ កត្តចិ សំខេបន្តវតតោ ហោតិ។ អាទិអន្តេហិ មជ្ឈិមានំ ទស្សនព្ពា
សន្នេចោ, អាទិតោ បកុតិ កតិចិ វត្វា គតិទស្សនំ វាតិ។ ទុតិយចតុក្កំ វត្វា
“វិគតបច្ចយា” តិ បទំ ឧទ្ធវិទ្ធវា ឋបិតំ។ តេន ឱសានចតុក្កំ ទស្សេតិ។
តតិយចតុក្កតោ បកុតិ វា បញ្ចកមូលានិ សំខិបិត្វា សព្ពមូលកស្ស
អវសានេន និដ្ឋបេតិ។

ឯត្ថ ច ទុកមូលកាធិសុ យថា ហេតុអារម្មណទុកេន សទ្ធិ អវសេសា
បច្ចយា យោជិតា, ហេតុអារម្មណាធិបតិកាធិហិ ច អវសេសាវសេសា, ឯវំ

“ទុកសត្រង ឯកេកំ ទុកំ ឆ្វាវីសតិយា តិកេហិ សឌី យោជេត្វា” តិ ប វុត្តំ,
តម្បី តិកទុកបដ្ឋានេ កេសញ្ចំ ចោត្តកានំ វសេន វុត្តំ។ វុត្តនយេន បន

យុត្តកមនេសុ ឯកេកោ តិកោ ទុកសតេន យោជិតោ។ តត្ថ ហេតុបទំ
បក្ខិបិទ្វា វុត្តោ ឯកោ កុសលត្ថិកោ, តថា នហេតុបទំ... បេ... អរណាបទន្តិ
កុសលត្ថិកានំ ទ្វេ សតានិ ហោន្តិ, តថា វេទនាត្ថិកាជីនម្បីតិ សព្វេសំ
ចតុសតាធិកានិ ចត្តារិ សហស្សានិ ហោន្តិ។ តេសុ ឯកេកស្មី វារនយបុច្ឆា
តិកបជ្ជានេ កុសលត្ថិកេន សមាធា។

“ធម្មនុលោមម្ហិ នយា សុគម្ពិរា” តិ វចនតោ បនាតិ ឯតេន ឥទំ ទស្សេតិ -
“អនុលោមម្ហិ” តិ “តិកាធម្មោ ធនយា” តិ ច អវិសេសេន វុត្តត្ថា
បដិច្ចវារាទិវសេន សត្តវិធម្បិ អនុលោមំ សហ គហេត្វា “ធម្មនុលោមម្ហិ” តិ វុត្តំ,
អនុលោមាទិវសេន ចតុត្ថិធំ តិកបជ្ជានំ សហ គហេត្វា “តិកញ្ច បជ្ជានវរ” តិ,
តថា ចតុត្ថិធានិ ទុកបជ្ជានាជីនិ សហ គហេត្វា “ទុកុត្តម” តិ អាទី វត្វា “ធម្មនយា
សុគម្ពិរា” តិ វុត្តន្តិ ឥមមត្តំ គហេត្វា ឥមស្មី បច្ចយានុលោមេ សត្តប្បកេទេ ធម្មិ
ឯតេ បជ្ជានា បជ្ជាននយា ចតុប្បកេទា បុច្ឆាវសេន ឧទ្ធវិភត្តាតិ។ ឯវត្ថុ សព្វស្មី
បជ្ជានេ សព្វោ បច្ចយានុលោមោ ទស្សិតោ ហោតិ តិ។ បច្ចនីយកាថាជីសុបិ
ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច ទុកតិកបជ្ជានាជីសុ វិសេសិតព្រហ្មា តិកេហិ បជ្ជានំ
តិកបជ្ជានំ។ ទុកានំ តិកបជ្ជានំ ទុកតិកបជ្ជានំ។ ទុកវិសេសិតា វា តិកា
ទុកតិកា, ទុកតិកានំ បជ្ជានំ ទុកតិកបជ្ជានន្តិ ឥមិនា នយេន វចនតោ
វេទិតព្ពោ។ ទុកាទិវិសេសិតស្ស ចេត្ថ តិកាទិបទស្ស ទុកាទិភារោ ទដ្ឋព្ពោ។
ទុកបជ្ជានមេវ ហិ តិកបទសំសន្ទនវសេន ទុកបទសំសន្ទនវសេន ច បវត្តំ
ទុកតិកបជ្ជានំ ទុកទុកបជ្ជានញ្ច, តថា តិកបជ្ជានមេវ
ទុកបទសំសន្ទនវសេន តិកបទសំសន្ទនវសេន ច បវត្តំ តិកទុកបជ្ជានំ
តិកតិកបជ្ជានញ្ចាតិ។

បច្ចយានុលោមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បច្ចុយបច្ចនីយវណ្ណា

៤២-៤៤. តេវីសតិម្ពលកន្តិ ឥនព្វោត្ត ទុក្ខមូលកំយោវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ឥទំ
ទុក្ខមូលកេ បុច្ឆានំ មូលភូតា តេវីសតិ ទុក្ខា សម្ពុវន្តិទិ តស្ស
“តេវីសតិម្ពលក”ន្តិ នាមំ កត្វា យាវ យត្តកោ បភេទោ អត្ថិ, តាវ តត្ថកំ
តេវីសតិម្ពលកំ យថានុលោមេ វិត្តាវតំ។ ឯវំ បច្ចនីយេបិ វិត្តាវេតព្ពន្តិ
ទុក្ខមូលកេន តិកម្ពលកាធិសុ នយំ ទស្សេតីទិ ឥមិនា អធិប្បាយេន វុត្តំ
សិយា។ យទិ បន យាវ តេវីសតិមំ មូលំ យថាវិត្តាវតន្តិ អយមត្ថោ
អធិប្បតោ, “យាវ តេវីសតិមំ មូល”ន្តេវ ចាបេន ភវិតព្ពំ សិយា។ ន ហិ
“តេវីសតិម្ពលក”ន្តិ ឯតស្ស ព្យញ្ញនស្ស តេវីសតិមំ មូលកន្តិ អយមត្ថោ
សម្ពុវតិ។ យថា អនុលោមេ “ឯកេកបទស្ស”តិអាទិនា បន
ឯកមូលាទិសព្ពមូលកបរិយោសានំ តត្ថ នយទស្សនវសេន ទស្សីតំ
ឯកេកស្ស បទស្ស វិត្តាវំ ទស្សេតីទិ សព្ពមូលកមេវ ចេត្ត “តេវីសតិម្ពលក”ន្តិ
វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តព្ពំ តេវីសតិយា បច្ចយានំ អវសេសស្ស បច្ចយស្ស
មូលភាវតោ “តេវីសតិម្ពលក”ន្តិ ច តតោ បរំ មូលស្ស អញ្ញស្ស អភាវតោ
“សព្ពមូលក”ន្តិ ច វុត្តតិ។

បច្ចុយបច្ចនីយវណ្ណា និដ្ឋិតា។

៣. អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណា

៤៥-៤៨. អនុលោមេ វុត្តេសុ សព្ពេសុ ឯកមូលកាធិសុ ឯកេកំ បទំ
បរិហាបេត្វាទិ តត្ថ ឯកមូលកេ ចតុវីសតិ បច្ចុយបទានិ ឥធ ឯកមូលកេ
តេវីសតិ, ឯកោ បន បច្ចុយោ មូលភាវេន បិតោ អបុព្ពតាភាវតោ

អគណនូបកោ។ តត្ថ ធុម្ពលកេ តេវីសតិ បច្ចយបទានិ គណនូបគានិ, ៩៨
ធុម្ពលកេ ធុវីសតិ ឯវំ បរិហាបេត្វាតិ អត្ថោ។

អនុលោមតោ បិតស្ស បច្ចនីយតោ អលព្ពមាណំ សុទ្ធិកបច្ចយានញ្ច
អលព្ពមាណតំ សន្ធាយ “លព្ពមាណបទាន”ន្ត វុត្ថំ។ ន ហិ អញ្ញាថា បុច្ឆាវសេន
កោចិ បច្ចយោ អលព្ពមាណោ នាម អត្ថិតិ។ វិស្សជ្ជនាវសេនេវ វា បវត្ថំ
អនុលោមបច្ចនីយទេសនំ សន្ធាយ “លព្ពមាណបទាន”ន្ត វុត្ថំ។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បុច្ឆាវវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១. កុសលត្ថិតំ

១. បដិច្ចវាវវណ្ណានា

១. បច្ចយានុលោមំ

(១) វិភង្គវារោ

៥៣. យា កុសលត្ថិតេកេ លភន្តិ, ន តាយេវ វេទនាត្ថិកាធិស្វតិ
តិកបទនានត្ថមត្តេនវិនា មូលាវសានវសេន សទិសតំ សន្ធាយ “ន
តាយេវា”តិ វុត្ថំ, ន ច កេវលំ តិកន្តរេយេវ, កុសលត្ថិតេបិ បន យា បដិច្ចវារេ
លភន្តិ, ន តាយេវ បច្ចយវារាធិស្វតិ សព្ពបុច្ឆាសមាហរណំ ៩៨ កត្តព្ភមេវ។
ធម្មានុលោមបច្ចនីយេ ច តិកបដ្ឋានេវិតក្កត្ថិកបិតត្ថិកានំវិស្សជ្ជនេ
សព្ពាបេតាវិស្សជ្ជនំលភន្តិតិ ឯត្ថ បិតត្ថិកក្កហណំ ន កាតព្វំ។ ន ហិ តត្ថ
ឯក្ខនបញ្ញាស បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំលភន្តិតិ។

តែងសង្ខត្តិ តែងសហជាតបច្ចយភូតែងសង្ខត្តិ អត្តោ ធន្តោ។ “យាវ
និរោធកមនា ឧទ្ធុំ បដ្ឋតិ” តិ ច “ឧប្បាទាធយោ វា ចាបុណាតិ” តិ ច វចនេហិ
ខណត្ថយសមដ្ឋី ឧប្បដ្ឋតិ តិ វុច្ឆតិ តិ អនុញ្ញាតំ វិយ ហោតិ,
ឧប្បាទក្ខណសមដ្ឋីយេវ បន ឯវំ វុត្តាតិ ធន្តោ។

យស្មា បន ឯកោ ខន្ទោ ឯកស្សតិ អាទិ ឥធ កុសលវចនេន គហិតេ ខន្ទ
សន្ធាយ វុត្តំ។ វេទនាត្ថិកាទីសុ បន ឯកំ ខន្ធិ បដិច្ច ទិដ្ឋំ, ទេ បដិច្ច ឯកស្សបិ,
ហេតុទុក្កាទីសុ ច សម្ពាវក្ខន្ធកេសំ បដិច្ច សម្ពាវក្ខន្ធកេសស្សបិ ឧប្បត្តិ
វុត្តាតិ សហ ឧប្បដ្ឋមាណំ សព្វេសំ ធម្មានំ បច្ចយោ ហោត្តោ ឯកកស្សបិ
ទុក្ខតិកាទីភេទានញ្ច បច្ចយោ នាម ហោតិយេវ, តថា ទុក្ខាទីភេទានញ្ចាតិ។

“រូបេន សង្ខិ អនុប្បត្តិតោ អារុប្បវិចាកញ្ច ន គហេតញ្ច” តិ វុត្តំ, តំ បន ន
សត្តស្មី ឯតស្មី វចនេ គហេតញ្ចំ, អថ ខោ “ចិត្តសមុជ្ឈានញ្ច រូប” តិ ឯត្តេវ។ ន
កេវលញ្ច អារុប្បវិចាកោវ, អថ ខោ លោកុត្តវិចាកកិរិយាញ្ចកតម្បិ
អារុប្បេ ឧប្បដ្ឋមាណំ ឯត្ត ន គហេតញ្ចំ។ “វិចាកាញ្ចកតំ កិរិយាញ្ចកតំ ឯកំ
ខន្ធិ បដិច្ច តយោ ខន្ទា” តិ ឯត្ត បន ន កិញ្ចិ រូបេន វិធា សហ វា ឧប្បដ្ឋមាណំ
សហេតុកំ វិចាកកិរិយាញ្ចកតំ អគ្គហិតំ នាម អត្ថិ។ តត្ថ បន យំ រូបេន
សហ ឧប្បដ្ឋតិ, តស្ស បច្ចយុប្បដ្ឋវិសេសំ ធស្សេតុំ “ចិត្តសមុជ្ឈានញ្ច រូប” តិ
វុត្តំ។

“វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ទា” តិ ឯត្តកេ វត្ថុញ្ច បច្ចយភូតស្ស វត្ថុស្ស “កជត្តា ច រូប” តិ
ឯត្តស្មី សាមញ្ញវចនេ បច្ចយុប្បដ្ឋកាវេន អគ្គហិតតាបត្ថិ និវារេតុំ “ខន្ទ បដិច្ច
វត្ថុ” តិ វុត្តំ។ ខន្ទ បដិច្ច វត្ថុ, វត្ថុ បដិច្ច ខន្ទាតិ វា វត្ថុខន្ទានំ
អញ្ញមញ្ញបច្ចយភូតានំ បច្ចយភាវិសេសធស្សនត្ថំ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខំ វចនទ្ធិយំ
វុត្តំ សាមញ្ញេន គហិតម្បិ វិសុំ ឧទ្ធិជំ។

មហាក្សត្រេបិ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្តន្តិ យំ ចិត្តសមុជ្ជានរូបំ កដត្តារូបញ្ច
ឧបាទារូបំ ឧបាទារូបគ្រហលោនវិនា “ខន្ធ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្ថំ, តស្ស
មហាក្សត្រេបិ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្តន្តិ អត្តោ។ ឯតស្មី បន ទស្សនេ
ខន្ធបច្ចយសហិតាសហិតញ្ច សព្ទំ ឧបាទារូបំ តតោ បរេសុ
សហជាតបច្ចយាធិសុ សង្កហិតន្តិ តមមត្ថំ សន្ទាយ “កដត្តារូបំ
បដិសន្ធិយម្បី”តិ បិ-សន្តោ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពោ។

មហាក្សត្រេ បដិច្ច ឧបាទារូបន្តិ វុត្ថនយេនាតិ “មហាក្សត្រេ បដិច្ច
ចិត្តសមុជ្ជានំ រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ ឯត្ថ អត្ថតោ អយំ នយោ វុត្តាតិ
សន្ទាយាហ។

៥៤. រូបមិស្សកា បហាយាតិ យាសុ បុច្ឆាសុ រូបេនវិនា បច្ចយុប្បន្នំ ន
លព្ពតិ, អថ ខោ រូបមិស្សកមេវ លព្ពតិ, តា បហាយាតិ អធិប្បាយោ។

៥៥. “តិណ្ណំ សន្និចាតា គព្ពស្ស អវក្កន្តិ ហោតី”តិ វចនតោតិ
គព្ពសេយ្យកបដិសន្ធិយា បញ្ចក្ខន្ធសញ្ញាវេន តាយ សមាទលក្ខណា សញ្ញាបិ
បញ្ចវោការបដិសន្ធិ ឱក្កន្តិធាមកាតិ សាធម៌។ បរិបុណ្ណាធម្មានំ វិស្សជ្ជនំ ឯត្ថ
អត្ថីតិ បរិបុណ្ណាវិស្សជ្ជនា។

ឯត្ថ ច “ឯកំ មហាក្សតំ បដិច្ច តយោ...បេ.... មហាក្សត្រេ បដិច្ច ចិត្តសមុជ្ជានំ
រូបំ កដត្តារូបំ ឧបាទារូប”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣) ឯត្តាវតា បញ្ចវោការេ សព្ទំ
ចិត្តកម្មសមុជ្ជានរូបំ ទស្សិតំ។ អវសេសំ បន ទស្សេតុំ “ពាហិរ”ន្តិអាទិ វុត្ថំ។
តត្ថ ពាហិរន្តិ ឯតេន អនិទ្រិយពន្ធរូបំ ទស្សេតិ, បុន អាហារសមុជ្ជានំ
ឧតុសមុជ្ជានន្តិ ឯតេហិ សព្ទំ តទ្រិយពន្ធំ អាហារឧតុសមុជ្ជានរូបំ។ តត្ថ
“ឧតុសមុជ្ជានំ ឯក”ន្តិអាទិនា អសញ្ញាសត្តានម្បី ឧតុសមុជ្ជានំ វុត្ថមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ន ហ៊ី តត្ថ តស្ស វដ្ឋនេ ការណំ អត្ថិតិ។ អាទិម្ហិ បន “ឯកំ មហាក្ខតំ
បដិច្ចា” តិអាទិ អវិសេសេវចនំ សហជាតំ អរូបម្បិ បច្ចយំ ហេតាទិកេ ច
បច្ចយេ ពហុតវេ លកន្តំ ចិត្តសមុជ្ជានកជត្តារូបទ្វយំ សហ សង្កណ្ឌិត្វា វុត្ថំ,
ឯវញ្ច កត្វា តស្ស បរិយោសានេ “មហាក្ខតេ បដិច្ច ចិត្តសមុជ្ជានរូបំ កជត្តារូបំ
ឧបាទារូប” ត្ថិ វុត្ថំ, តស្មា តត្ថ កជត្តារូបំ ចិត្តសមុជ្ជានសម្ពន្ធី តំសមាណគតិកំ
បញ្ចវោការេ វត្ថុមានមេវ គហិតន្តិ អគ្គហិតំ កជត្តារូបំ ធស្សេតុ
“អសញ្ញាសត្តានំ ឯកំ មហាក្ខតំ បដិច្ចា” តិអាទិ វុត្ថំ, តស្មា ឧបាទារូបំ ឥធិបិ
កម្មបច្ចយវិភង្កេវិយ “មហាក្ខតេ បដិច្ច កជត្តារូបំ ឧបាទារូប” ត្ថិ (បដ្ឋា.
១.១.៦៣) កជត្តារូបភាវិសិដ្ឋំ ឧបាទារូបំ គហិតន្តិ ធន្តំ។ ន ហ៊ី វុត្ថស្ស
ឧតុសមុជ្ជានស្ស បុនវចនេ បយោជនំ អត្ថិតិ។

កស្មា បន យថា ពាហិរាទីសុ “មហាក្ខតេ បដិច្ច ឧបាទារូប” ត្ថិ
អវិសេសេត្វា ឧបាទារូបំ វុត្ថំ, ឯវំ អវត្វា ចិត្តកម្មឧបាទារូបាទិ “ចិត្តសមុជ្ជានំ
រូបំ កជត្តារូបំ ឧបាទារូប” ត្ថិ ហេតុបច្ចយាទីសុ សហ “ចិត្តសមុជ្ជានំ រូបំ
ឧបាទារូបំ អសញ្ញាសត្តានំ... បេ... កជត្តារូបំ ឧបាទារូប” ត្ថិ អធិបតិបច្ចយាទីសុ
វិសុំ ចិត្តសមុជ្ជានរូបភាវកជត្តារូបភាវេហិ វិសេសេត្វាវ វុត្ថានីតិ? តត្ថ
ពាហិរគ្គហណាទីហិ វិយ ឯត្ថ មហាក្ខតានំ កេនចិ អវិសេសិតត្តា។ អបិ ច
ឥទ្ធិចិត្តនិព្វត្តានំ កម្មបច្ចយានញ្ច ឥដ្ឋានិដ្ឋានំ ពាហិររូចាយតនាទីនំ ចិត្តំ
កម្មញ្ច ហេតាទីសុ ន កោចិ បច្ចយោ, អាហារឧតុសមុជ្ជានានំ បន ចិត្តំ
បច្ឆាជាតភាវេន ឧបត្ថម្ភកមេវ, ន ជនកំ, មហាក្ខតានេវ បន តេសំ
សហជាតាទិភាវេន ជនកានិ, តស្មា សតិបិ ចិត្តេន កម្មេន ច វិនា អភាវេ
ហេតាទិបច្ចយក្ខតេហិ អរូបេហិ ឧប្បជ្ជមានានិ
ចិត្តសមុជ្ជានរូបកជត្តារូបក្ខតានេវ ឧបាទារូបាទិ ហោន្តិ, ន អញ្ញានីតិ ឥមំ
វិសេសំ ធស្សេតុ ចិត្តកម្មជេស្វេវ ឧបាទារូបេសុ វិសេសនំ កតំ។ អញ្ញានិ វា

សមានជាតិកេន រូបេន សមុជ្ជានានិ ចាកដីសេសនានេវាតិ នវិសេសនំ
អរហន្តិ, ឯតានិ បន អសមានជាតិកេហិ អរូបេហិ សមុជ្ជតានិវិសេសនំ
អរហន្តីតិ វិសេសិតានីតិ វេទិតញ្ញានិ។ យថា វា ចិត្តកម្មានិ ចិត្តកម្មសមុជ្ជានានំ
សវិសេសេន បច្ចយភាវេន បច្ចយា ហោន្តិ សហជាតាធិបច្ចយភាវតោ
មូលករណភាវតោ ច, ន ឯវំ ឧតុអាហារា តំសមុជ្ជានានន្តិ ចិត្តកម្មជាតេវវិសុំ
វិសេសនំ អរហន្តិ។ ឥតរាជី បន មហាភូតវិសេសេនេវ វិសេសិតានិ, ឥធន
ឧបាទារូបវិសេសនេន មហាភូតានិវិយ។ ន ហិ អញ្ញាតវិសេសនំ
ឧភយវិសេសនំ ន ហោតីតិ។

៥៨. អញ្ញាមញ្ញបច្ចយេ ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ, វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធវាតិ ខន្ធវត្ថុនំ
អញ្ញាមញ្ញបច្ចយតាទស្សនេន បុព្វេវិសុំ បច្ចយភាវេន ទស្សិតានំ ខន្ធនំ
ឯកតោ បច្ចយភាវោ ទស្សិតោ ហោតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនាហ “ចតុន្ទម្បិ
ខន្ធនំ ឯកតោ វត្ថុនា អញ្ញាមញ្ញបច្ចយតំ ទស្សេតុំ វត្ថុ” តិ។ “ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ” តិ
ឥទំ បន ចតុន្ទម្បិ ខន្ធនំ ឯកតោ បដិច្ចត្ថជរណាតាទស្សនត្ថំ, “វត្ថុំ បដិច្ច
ខន្ធវា” តិ វត្ថុស្ស។ ន កេវលញ្ញា ខន្ធនំ ឥធរេវ, ហេតុបច្ចយាធិសុបិ អយមេវ
នយោ។ តត្ថ សព្វេសំ ខន្ធនំវិសុំ បដិច្ចត្ថជរណាតំ ទស្សេត្វា បុន “វត្ថុំ បដិច្ច
ខន្ធវា” តិ វត្ថុស្សបិ ទស្សិតាយ “ឯកំ ខន្ធព្វា វត្ថុញ្ញា បដិច្ច តយោ ខន្ធវា” តិអាធិនា
ខន្ធវត្ថុនញ្ញា ទស្សិតាយេវ ហោតីតិ ទដ្ឋញ្ញា។

កស្មា បនេត្ថ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ
អញ្ញាមញ្ញបច្ចយា, កុសលេ ខន្ធេ បដិច្ច ចិត្តសមុជ្ជានា មហាភូតា” តិ ឯវមាធិ ន
វត្ថុំ, ននុ យនេវ បដិច្ចត្ថំ ជរតិ, ន តេនេវ អញ្ញាមញ្ញបច្ចយេន ភវិតត្ថំ
ហេតុបច្ចយាធិហិវិយ។ ន ហិ យំ “ឯកំ តយោ ទ្វេ ច ខន្ធេ បដិច្ចា” តិ វត្ថុំ, តេ
ហេតុបច្ចយភូតា ឯវ ហោន្តិ។ ឯស នយោ អារម្មណបច្ចយាធិសុបិ។ បច្ចយវារេ

៥ “អព្យាកតំ ធម្មំ បច្ចយា កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ឈតិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា” តិ (បដ្ឋា.
 ១.១.២៥៦) វុត្ថំ, ន វុត្ថុ កុសលានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតិ, អថ ច បន
 តំបច្ចយា ខន្ធនំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បត្តិ វុត្តា ឯវ។ យទិបិ កុសលា ខន្ធនា
 មហាក្ខតានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ន ហោន្តិ, តថាបិ តេ បដិច្ច តេសំ ឧប្បត្តិ វុត្តញ្ញា
 សិយាតិ? ន វុត្តញ្ញា ខន្ធសហជាតានំ មហាក្ខតានំ ខន្ធនំ បច្ចយភាវាការតោ។
 អញ្ញមញ្ញសន្នោ ហិ ន ហោតាទិសន្នោ វិយ និរេបេក្ខោ, សហជាតាទិសន្នោ វិយ
 វា អញ្ញាតារេបេក្ខោ, អថ ខោ យថាវុត្តតរេតារេបេក្ខោ។ បច្ចយបច្ចយុប្បជ្ឈា ច
 ខន្ធនា មហាក្ខតា ឥធម៌ យថាវុត្តា ភវេយ្យំ, តេសុ ច មហាក្ខតា ខន្ធនំ ន កោចិ
 បច្ចយោ។ យស្ស ច សយំ បច្ចយោ, តតោ តេន តន្តិស្សិតេន វា
 អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន ឧប្បជ្ឈមានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បជ្ឈតិ តិ វុត្តញ្ញតំ អរហតិ,
 យថា ខន្ធបដិច្ច ខន្ធនា, វុត្ថំ បច្ចយា ខន្ធនា។ តស្មា អត្តនោ បច្ចយស្ស
 បច្ចយត្តាការតោ តទបេក្ខត្តា ច អញ្ញមញ្ញសន្នស្ស ខន្ធបដិច្ច បច្ចយា ច
 មហាក្ខតានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បត្តិ ន វុត្តា, ន អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ច វុត្តា។ ខន្ធនា
 បន វុត្ថំ បច្ចយា ឧប្បជ្ឈមានា វុត្តស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយា ហោន្តិ, តន្តិស្សិតេន ច
 អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន ឧប្បជ្ឈន្តិ។ តស្មា វុត្ថំ បច្ចយា ខន្ធនំ កុសលាទីនំ
 អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បត្តិ វុត្តាតិ។

៥៩. ន សា គហិតាតិ ចក្ខាយតនាទីនិ និស្សយក្ខតានិ បដិច្ចាតិ ន វុត្តន្តិ
 អធិប្បាយោ។ និស្សយបច្ចយភាវេន បន ន ចក្ខាយតនាទីនិ
 អារម្មណបច្ចយភាវេន រូបាយតនាទីនិ វិយ ន គហិតានីតិ។

៦០. ធ្វីសុ ឧបនិស្សយេសុ វុត្តញ្ញមេវ នត្តិ, អារម្មណ្ឌបនិស្សយម្បិ បន យេ
 លកន្តិ, តេសំ វសេន អារម្មណបច្ចយសទិសន្តិ ឯវំ វុត្តន្តិ ធស្សេតុ “តត្ថ
 កិញ្ញាបី” តិ អាហា។ តត្ថ “ន សព្វេ អកុសលា អព្យាកតា អារម្មណ្ឌបនិស្សយំ

លក្ខន្តិកៈ" តិ បុរិមចាហោ។ កុសលាបិ បន មហាគ្គតា ឯកន្តេន, កាមាវចរា ច
កនាចិ ន លក្ខន្តិកៈ "ន សព្វេ កុសលាកុសលាព្យាកតា" តិ បឋន្តិ។

៦០. បុរេជាតបច្ចយេ យថា អញ្ញត្ថ បច្ចយំ អនិទ្ទិសិត្វាវ ទេសនា កតា, ឯវំ
អកត្វា កស្មា "វត្ថុំ បុរេជាតបច្ចយា" តិ វុត្ថន្តិ? និយមសញ្ញាវា។ ហេតុអាទិសុ ហិ
និយមោ នត្ថិ។ ន ហិ តេហិ ឧប្បជ្ឈមានានំ អលោកាទិសុ កុសលាទិសុ រូចាទិសុ
ច អយមេវ បច្ចយោតិ និយមោ អត្ថិ, ឥធ បន វត្ថុ ន វត្ថុធម្មេសុ
បុរេជាតបច្ចយា ឧប្បជ្ឈមានានំ ធម្មានំ និយមតោ ធម្មំ វត្ថុ បុរេជាតបច្ចយោ
ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ ឥទំ វុត្ថំ។ អារម្មណបុរេជាតម្មិ ហិ វត្ថុបុរេជាតេ
អវិជ្ជមានេ ន លព្ពតិ, ឯវញ្ច កត្វា បដិសន្ធិវិចាកស្ស នបុរេជាតបច្ចយា ឯវ
ឧប្បត្តិ វុត្តា, បច្ចប្បញ្ញាវម្ពណស្សបិ តស្ស បុរេជាតបច្ចយោ ន ឧទ្ធដោ។
"នេវិចាកនិចាកធម្មធម្មំ បដិច្ចវិចាកោ ធម្មោ ឧប្បជ្ឈតិ បុរេជាតបច្ចយា" តិ
ឯតស្សបិ អលោកតោ តត្ថ "បុរេជាតេ ភីណី" តិ (បដ្ឋា. ១.៣.១២៤) វុត្ថន្តិ។

៦៣. តថា បដិសន្ធិក្ខណោ មហាក្ខតានន្តិ មហាក្ខតានំ
ឯកក្ខណិកនាណក្ខណិកកម្មបច្ចយវសេនេវ តទុចាធារ្យចានម្មិ វទតីតិ ច
ទដ្ឋព្ភំ។ កដត្តារូចានន្តិ បវត្ថិយំ កដត្តារូចានន្តិ អធិប្បាយោ។

៦៤. យថាលាភវសេនាតិ ឥន្ទ្រិយវបេសុ យំ យំ បដិសន្ធិយំ លព្ពតិ, តស្ស
តស្ស វសេន។

៦៥. វិប្បយុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ឈមានានម្មិ កេសញ្ចំ និយមតោ វត្ថុ
វិប្បយុត្តបច្ចយោ, កេសញ្ចំ ខន្ធា, ន ច សមាទវិប្បយុត្តបច្ចយា ឯវ
កុសលាទិកេ បដិច្ច ឧប្បជ្ឈមានា ឧប្បជ្ឈន្តិ, អថ ខោ នាណវិប្បយុត្តបច្ចយាបិ,
តស្មា តំ វិសេសំ ទស្សេតុំ "វត្ថុំ វិប្បយុត្តបច្ចយា, ខន្ធវិប្បយុត្តបច្ចយា" តិ តត្ថ

តត្ថ វុត្ថំ។ តត្ថ តទាយត្ថវុត្ថិតាយ បច្ចយុប្បន្នោ បច្ចយំ បច្ចយំ ករោតីតិ
សមស្សត្ថស្ស វសេន ឧបយោគវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ វុត្ថំ ខន្ធ
វិប្បយុត្តបច្ចយ ករណតោតិ អយញ្ញោត្ត អត្ថោ។ អដ្ឋកថាយំ បន “វុត្ថំ បដិច្ច
វិប្បយុត្តបច្ចយា, វុត្ថនាវិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធន្តោ” តិ អត្ថោ វុត្ថោ, តត្ថ
កុសលានំ ខន្ធានំ វុត្ថំ បដិច្ច ឧប្បត្តិ នត្ថិតិ “វុត្ថំ បដិច្ចា” តិ ន សក្កា វុត្ថន្តិ, ឥទំ
បន បដិច្ចសន្តោ អយោជេត្វា “បដិច្ច ឧប្បន្នំ វុត្ថំ វិប្បយុត្តបច្ចយា” តិ
យោជេត្វា តស្សត្ថោ “វុត្ថនាវិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធន្តោ” តិ វុត្ថោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។
កី បន បដិច្ចាតិ? យំ “ឯកំ ខន្ធ” ត្ថិអាទិកំ ចាឡិយំ បដិច្ចាតិ វុត្ថំ។ តមេវ អត្ថំ
ចាកដំ កត្វា “វុត្ថំ វិប្បយុត្តបច្ចយាតិ ខន្ធ បដិច្ច ខន្ធា, វុត្ថនា
វិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធន្តោ” តិ បឋន្តិ។ អនន្តរត្ថា ចាកជស្ស
អព្យាកតចិត្តសមុដ្ឋានស្សវ គហណំ មា ហោតូតិ
“អព្យាកតចិត្តសមុដ្ឋានម្មិ កុសលាកុសលចិត្តសមុដ្ឋានម្មិ” តិ អាហា។
អាសន្នម្មិ ទ្វរម្មិ សព្ពន្តិ វុត្ថំ ហោតីតិ។

៧០-៧២. “ឥមេវីសតិ បច្ចយាតិ សំខិចិត្វា ទស្សិតានំ វសេនេតំ វុត្ថ” ត្ថិ វុត្ថំ។
តត្ថ យទិ ឯកេនបិ ទេសនំ សំខិត្តំ សំខិត្តមេវ, អាទិម្ហិ បន តយោ បច្ចយា
វិប្បយុត្តបច្ចយោ ឯកម្មិ បទំ អបរិហាបេត្វាវិត្តាវិតាតិ តេ ចត្តារោ
បច្ឆាជាតញ្ច វុត្ថោ “ឥមេ ឯកុនវីសតិ បច្ចយា” តិ វុត្ថព្ពំ សិយា។ ឯត្ថកា ហិ
សំខិចិត្វា ទស្សិតាតិ។ យេ បន ចាឡិយំ វិត្តាវិតំ អវិត្តាវិតញ្ច សព្ពំ សង្កហេត្វា
វុត្ថន្តិ វុត្ថន្តិ, តេសំ “ឥមេ តេវីសតិ បច្ចយា” តិ ចាបេន ភវិតព្ពំ។ អាទិម្ហិ បន
តយោ បច្ចយេ វិត្តាវិតេ វុត្ថោ យតោ បកុតិ សង្កេតោ អារទ្វោ, តតោ
ចតុត្ថតោ បកុតិ សំខិត្តំ វិត្តាវិតញ្ច សហ គហេត្វា “ឥមេ តេវីសតិ បច្ចយា” តិ
វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

វិភាគវិវត្តន៍និងជំនាញ

(២) សង្គ្រាម

៧៣. តថា បុរេជាតិបច្ចុប្បន្ន យថា អញ្ញមញ្ញបច្ចុប្បន្ន វិសេសោ វិភាគ អត្ថិ, តថា បុរេជាតិបច្ចុប្បន្ន អត្ថិ អត្ថោ។ “វត្ថុ បុរេជាតិបច្ចុប្បន្ន” តិ ហិ តត វិសេសោ បដិសន្ធិអភារោ ចាតិ។ វិចារកានិ ចេវ វិចិចិត្តានិ ច លត្តន្តិ ឯតេន “កិរិយាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ចា” តិ អាទិកេ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣) វិភាគ វិចារកាព្យាកតាភារំ កិរិយាព្យាកតេ ច អជ្ឈនស្ស សព្ពេន សត្តំ អលត្តមានតំ វិសេសំ ឧស្សតិ។

៧៤. ឯកមូលកេ ឧស្សតាយ ឧសនាយ លត្តមានគណនញ្ញោ អាទាយាតិ ឥទំ ឯតស្មី អនុលោមេ សុទ្ធិកនយេ ឧស្សតគណនតោ តតោ បរេសុ នយេសុ អញ្ញស្ស អភារំ សន្ធាយ វត្ថុំ។ អពហុគណនេន យុត្តស្ស តេន សមានគណនតា ច ឥមស្មី អនុលោមយេវ ឧដ្ឋញ្ញា។ បច្ចនីយេ បន “នហេតុបច្ចុប្បន្ន ឆារម្ពណេ ឯក” តិ អាទិ (បដ្ឋា. ១.១.១០៤) វត្ថុតិ តិ។

៧៥-៧៩. តេ បន សង្ខិបិត្វា តេវីសតិមូលកោវេត្ថ ឧស្សតោតិ ឯត្ថ បច្ចាជាតិវិចារកានំ បរិហិនត្តា “ឆារីសតិមូលកោ” តិ វត្ថុតំ សិយា សាសេវនសវិចារកានំ វសេន។ ធុរិធម្មិ បន ឆារីសតិមូលកំ សហ គហេត្វា សង្ខហិតេ តស្មី ឧភយសញ្ញាវតោ “តេវីសតិមូលកោ” តិ អាហាតិ ឧដ្ឋតំ។ អាសេវនវិចារកានំ វាវិរោធាភារេ សតិ បុច្ឆាយ ឧស្សតនយេន តេវីសតិមូលកេន ភវិតតំ, តស្ស ច នាមំ ឆារីសតិមូលកេ អាហេបេត្វា “តេវីសតិមូលកោ” តិ វត្ថុតំ អយមេត្ថ វុធិ។

អារម្មណ៍បទេ ចេវាតិ ឯតេន ឯកមូលកេ អញ្ញបទានិ វុដ្ឋេតិ។ ន ហិ
 ឯកមូលកេ ហេតាធីសុ តយោវាតិ អធិប្បាយោ។ សុទ្ធិកនយោ បន
 អារម្មណមូលកាធីសុ ន លព្ពតីតិ អារម្មណមូលកេ “នវា”តិ ឯតាយ
 អធិកគណនាយ អភាវទស្សនត្ថំ “អារម្មណោ បិតេន សព្ពត្ថ តីណោវ បញ្ញា”តិ
 វុត្ថំ។ តត្ថ កាតព្វាតិ វចនសេសោ។ តីណោវាតិ ច តតោ ឧទ្ធចំ គណនំ និវាវេតិ, ន
 អនោ បដិក្ខិបតិ។ តេន “វិចាកេ ឯក”ន្ត គណនា ន និវាវេតាតិ ទដ្ឋញ្ញា។ តីសុ
 ឯកស្ស អន្តោគធិតាយ ច “តីណោវា”តិ វុត្ថន្តិ។ ឥតីតិអាទិនា “សព្ពត្ថ
 តីណោវា”តិ វចនេន អត្ថនោ វចនំ ទទ្ធិំ ករោតិ។

៨០-៨៥. យេ ...បេ... តំ ទស្សេតុន្តិ ឯត្ថាយមធិប្បាយោ - យទិបិ អវិគតានន្តរំ
 “អារម្មណបច្ចយា ហេតុយា តីណី”តិ វុត្ថេបិ ឧនតរគណនេន សុទ្ធិ សំសន្តនេ
 យា គណនា លព្ពតិ, សា ទស្សិតា ហោតិ, តថាបិ ឧនតរគណនេហិ
 សមាគណនេហិ ច សុទ្ធិ សំសន្តនេ ឧនតរា សមាទា ច ហោតិ, ន ឯវំ
 អវិករណាវសេន ទស្សិតា ហោតិ, វិបល្លាសយោជនាយ បន តថា ទស្សេតិ។
 វចនេន វា ហិ លីដ្ឋេន វា អត្ថវិសេសាវិករណំ ហោតីតិ។ តេនេតំ អវិករោតីតិ
 ឯត្ថាបិ ឯវមេវ អធិប្បាយោ យោជេតញ្ញោ។ បច្ចនីយាធីសុបិ បន
 “នារម្មណបច្ចយា នហេតុយា ឯកំ...បេ... នោវិគតបច្ចយា នហេតុយា
 ឯក”ន្តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.១០៧) មូលបទំ អាទិម្ហិយេវ វេបេត្វា យោជនា កតា, ន
 ច តត្ថ ឯតំ លក្ខណំ លព្ពតិ, តស្មា មូលបទស្ស អាទិម្ហិ វេបេត្វា យោជនមេវ
 កមោ, ន ចក្កពន្ធនន្តិ “អារម្មណបច្ចយា ហេតុយា តីណី”តិអាទិ យោជិតំ, ន ច
 វិញ្ញាតេ អត្ថេ វចនេន លីដ្ឋេន ច បយោជនមត្ថីតិ។

បច្ចយានុលោមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បដិច្ចវារោ

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណានា

៨៦-៨៧. “អហេតុកំវិចាកាព្យាកតន្ត្រី ឥទំ រូបសមុដ្ឋាបកវសេនេវ
វេទិតត្ថ”ន្ត្រី វុត្ថំ, សព្វសង្គាហកវសេន បនេតំ ន ន សក្កា យោជេតុ។

៩៣. សហជាតបុរេជាតបច្ចយា សង្កបំ កច្ចន្តិតិ ឯត្ថ ច សហជាតា ច
ហេតាធយោ បុរេជាតា ច អារម្មណាធយោ បច្ចយា សង្កបំ កច្ចន្តិតិ អត្ថោ
ធញដ្ឋព្ពោ។ ន ហិ នបច្ឆាជាតបច្ចយា ឧប្បជ្ឈមាណ ធ្វើហេវ
សហជាតបុរេជាតបច្ចយេហិ ឧប្បជ្ឈន្តិ, អថ ខោ បច្ឆាជាតវដ្ឋេហិ សព្វេហិតិ។

៩៤-៩៧. នាហារបច្ចយេ ឯកច្ចំ រូបមេវ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នន្តិ យំ បដិច្ច
ឧប្បជ្ឈតិ, សោ បច្ចយោ រូបមេវាតិ កត្វា វុត្ថំ។ យស្មា បន បច្ចយា ឧប្បជ្ឈតិ, សោ
អរូបម្មំ ហោតិ យថា កម្មំ កជត្តារូបស្ស។

៩៩-១០២. នមគ្គបច្ចយេ យទិបិ ចិត្តសមុដ្ឋានាធយោ សព្វេ រូបកោដ្ឋាសា
លត្ថន្តិ, តថាបិ យំ មគ្គបច្ចយំ លភតិ, តស្ស បហ៍នត្ថា “ឯកច្ចំ រូបំ
បច្ចយុប្បន្ន”ន្ត្រី វុត្ថំ, ឯវមេវ បន នហេតុបច្ចយាទីសុបិ ឯកច្ចរូបស្ស
បច្ចយុប្បន្នតា ធញដ្ឋព្ពោ។

១០៧-១៣០. នាហារនត្រ្រ័យនលាននមគ្គបច្ចយា សព្វត្ថ
សទិសវិស្សន្ននាតិ ឥទំ ឯតេសុ មូលភាវេន បិតេសុ គណនាយ សមាទតំ
សន្ធាយ វុត្ថំ។ មូលានញ្ចំ ឥធិវិស្សន្ននំ គណនាយេវ, ន សរូបទស្សន្តិ។
នសហជាតាធិចតុក្កំ ឥធាបិ បរិហ៍នមេវាតិ សុទ្ធិកនយេ វិយ មូលេសុបិ
បរិហ៍នមេវាតិ អត្ថោ។

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បច្ចយានុលោមបច្ចនីយវណ្ណានា

១៣១-១៨៩. ហេតាធិបតីមគ្គបច្ចយេសុ អនុលោមតោ បិតេសុ... បេ... អដ្ឋ
បច្ចនីយតោ នលព្ពន្ធិតិ តិណ្ណាម្បិ សាធារណានំ បច្ចនីយតោ អលព្ពមាណំ
សព្វេសំ សង្កហវសេន វុត្តំ, តស្មា មគ្គបច្ចយេ ឥតវេហិ សាធារណា សត្តេវ
យោជេតញ្ចា។ អធិបតីបច្ចយេ អនុលោមតោ បិតេ ហេតុបច្ចយេហិ
បច្ចនីយតោ នលព្ពតិ, សោ បន មគ្គេន អសាធារណាតិ កត្វា នវុត្តាតិ
ទដ្ឋញ្ចា។ យេហិវិនា អរូបំ នឧប្បជ្ជតិ, តេ ឯកន្តិកត្តា អរូបជ្ជានិកាតិ ឥធ
វុត្តាតិ ទដ្ឋញ្ចា, តេន បុរេជាតាសេវនបច្ចយា តេហិវិនាហិ អរូបស្ស ឧប្បត្តិតោ
វជ្ជិតា ហោន្តិ។ សព្វជ្ជានិកា អញ្ញមញ្ញាអាហារិទ្ធិយា ច តេហិវិនា អរូបស្ស
អនុប្បត្តិតោ សង្កហិតាតិ។ ឧនតរគណានំយេវ វសេនាតិ យទិ
អនុលោមតោ បិតា ឯកកាធយោ ធូរវិសតិបរិយោសានា ឧនតរគណានា
ហោន្តិ, តេសំ វសេន បច្ចនីយតោ យោជិតស្ស តស្ស តស្ស គណានា វេទិតញ្ចា។
អថ បច្ចនីយតោ យោជិតោ ឧនតរគណានោ, តស្ស វសេន អនុលោមតោ
បិតេសុហិ គណានា វេទិតញ្ចាតិ អត្ថោ។ “អញ្ញមញ្ញបច្ចយា នាវម្ពណោ
ឯក”ន្តិអាធិវចនតោ (បដ្ឋា. ១.១.១៤៦) បន ន ឥទំ លក្ខណំ ឯកន្តិកំ។

បច្ចយានុលោមបច្ចនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បច្ចយបច្ចនីយានុលោមវណ្ណានា

១៩០. សព្វត្ថេវាតិ នកេវលំ ហេតុម្ហិយេវ, អថ ខោ សព្វេសុ បច្ចយេសុ
បច្ចនីកតោ បិតេសុតិ អត្ថោ។ បុរេជាតំ អាសេវនញ្ចា អលភន្តំ កញ្ចិ
និទស្សនវសេន ទស្សន្តោ “បដិសន្ធិវិចារកោ បនា”តិអាធិមាហា។

“បុរេជាតបច្ឆាជាតាសេវនវិចារកវិប្បយុត្តសុ បច្ឆនីកតោ ឋិតេសុ ឯកំ
ឋេបេត្វា អវសេសា អនុលោមតោ លព្ពន្ធិ” តិ ឥទំ អវសេសានំ លាភមត្តំ សន្ធាយ
វុត្តំ។ ន សព្ពេសំ អវសេសានំ លាភន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យទិបិ ហិ បច្ឆាជាតេ បសង្កោ នត្តិ
“អនុលោមតោ សព្ពេត្តវំ ន លព្ពន្ធិ” តិ អបវាទស្ស កតត្តា, បុរេជាតោ បន
វិប្បយុត្ត បច្ឆនីកតោ ឋិតេ អនុលោមតោ លព្ពន្ធិ តិ ឥទម្បិ អវសេសា សព្ពេតិ
អត្ថ គយ្ហមាទេ អាបន្នេយ្យ។ យម្បិ កេចិ “វិប្បយុត្តបច្ឆយវហិតេ អារុប្បេបិ
អារម្មណបុរេជាតស្ស សម្ពុំ ញាបេតុំ ឯវំ វុត្ត” តិ វទន្តិ, តម្បិ តេសំ វុចិមត្តមេវ។
ន ហិ យត្ថ វុត្តបុរេជាតំ ន លព្ពន្ធិ, តត្ថ អារម្មណបុរេជាតភាវេន ឧបការកំ
ហោតីតិ ទស្សិតោយំ នយោតិ។ យុដ្ឋមានកវសេនាតិ បច្ឆនីកតោ ឋិតស្ស
ឋេបេតត្តត្តា វុត្តំ, យុដ្ឋមានកបច្ឆយុប្បន្នវសេន វាតិ អត្ថោ។ “មគ្គបច្ឆយេ
បច្ឆនីកតោ ឋិតេ ហេតុបច្ឆយោ អនុលោមតោ ន លព្ពន្ធិ” តិ បុរិមចាថោ,
អធិបតិបច្ឆយោបិ បន ន លព្ពន្ធិ តិ “ហេតាធិបតិបច្ឆយា អនុលោមតោ ន
លព្ពន្ធិ” តិ បឋន្តិ។ អធិបតិបច្ឆយេ បច្ឆនីកតោ ឋិតេ បច្ឆាជាតតោ អញ្ញោ
អនុលោមតោ អលព្ពមាទោ នាម នត្តិ តិ នវិចារិតំ។ អញ្ញមញ្ញោ បច្ឆនីកតោ
ឋិតេ “អរូចានំយេវា” តិ វុត្តា នវ អនុលោមតោ ន លព្ពន្ធិ, តម្បិ បច្ឆនីកតោ
ឋិតេហិ អារម្មណបច្ឆយាធិហិ សទិសតាយ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ នវិចារិតំ
កវិស្សតីតិ។

១៩១-១៩៥. យាវ អាសេវនា សព្ពំ សទិសន្តិ ន អញ្ញមញ្ញេន យទិតស្ស
មូលស្ស វិត្តាវិតត្តា តតោ បរាទិ មូលានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេសុ ហិ អនុលោមតោ
យោជេតព្ពបច្ឆយា ច បញ្ញា ចាតិ សព្ពំ សទិសន្តិ។

ឥមស្មី បច្ឆនីយានុលោមេតិ ឯតស្ស “ឥមេសម្បិ បកិណ្ណាកានំ វសេនេត្ត
គណានវារោ អសម្មោហតោ វេទិតញោ” តិ ឯតេន សហ សម្ពុន្នោ។ តត្ថ ឯត្តាតិ

ឯតេសុ បច្ចយេសូតិ អត្ថោ វេទិតញោ។ ឥមស្មី បច្ចនីយានុលោមេ លព្ពមាណេសុ
 បច្ចយុប្បន្នធម្មេសុបីតិ វា យោជេតព្ពំ។ តត្ថ បិ-សន្នេន ឥមមត្តំ ធីបេតិ - ន
 កេវលំ បច្ចយេស្វេវ កិស្មិញ្ចា បច្ចនីកតោ បីតេ កេចិ អនុលោមតោ ន លព្ពន្តិ,
 អថ ខោ បច្ចយុប្បន្នធម្មេសុបិ កោចិ ឯកច្ចំ បច្ចយំ លកមាណោ កញ្ចា បច្ចយំ ន
 លកតីតិ។ តត្ថ កម្មបច្ចយំ លកមាណោ យេភុយ្យេន ឥន្ទ្រិយបច្ចយំ លកតិ,
 មគ្គបច្ចយំ លកមាណោ យេភុយ្យេន ហេតុបច្ចយំ, តថា ច ឈានបច្ចយំ
 លកមាណោ មគ្គបច្ចយន្តិ ឯតេស្វេវ លាភាលាភាវិចារិតា។ យត្ថាតិ
 បញ្ចវោការបវត្តេ អសញ្ញេសុ ច។ រូបធម្មាតិ យថាវុត្តានិ កជត្តារូចានេវ
 សន្ធាយ វេទិតិ។ ន ហិ បញ្ចវោការបវត្តេ សញ្ញេ រូបធម្មា ហេតាធិនិ ន លកន្តីតិ។
 “ហេតាធិបតិវិចារិកន្ទ្រិយបច្ចយេ ន លកន្តី”តិ បុរិមចាហោ, ឈានមគ្គេបិ បន ន
 លកន្តីតិ “ហេតាធិបតិវិចារិកន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយេ ន លកន្តី”តិ បឋន្តិ។ យេ
 រូបធម្មានំ បច្ចយា ហោន្តិ, តេសុ អរូបជ្ជានិកវន្នេសុ ឯតេយេវ ន លកន្តីតិ
 អធិប្បាយោ។ បច្ឆាជាតាហារវិប្បយុត្តបច្ចយេបិ ហិ បវត្តេ កជត្តារូបំ
 លកតីតិ។ លព្ពមាណលព្ពមាណបច្ចយទស្សនមត្តញោតំ, ន តេហិ បច្ចយេហិ
 ឧប្បត្តិអនុប្បត្តិទស្សនន្តិ។ ឯវំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយាលាភោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ សន្ធាយ វុត្តោ
 សិយា។ យថាវុត្តេសុ ហិ ធម្មវសេន បច្ឆាជាតាទិត្តយម្បិ អលកន្តំ នាម
 កជត្តារូបំ នត្តិ។ កោ បន វាទោ សព្ពជ្ជានិកកម្មេសុ។ ឥន្ទ្រិយំ បន អលកន្តំ
 អត្ថិ, កិន្តំ? ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ។ យទិ ឯវំ ឧចាទារូចានិ សន្ធាយ អញ្ញមញ្ញបច្ចយម្បិ ន
 លកន្តីតិ វត្តព្ពំ, តំ បន ចាកជន្តិ ន វុត្តំ សិយា។ អរូបិន្ទ្រិយាលាភំ វា សន្ធាយ
 ឥន្ទ្រិយបច្ចយាលាភោ វុត្តោតិ ទដ្ឋញោ។

១៩៦-១៩៧. នារម្មណមូលកេសុ ទុក្ខាធិសុ ហេតុយា បញ្ចាតិ យទិបិ
 តិកាធិសុ “ហេតុយា បញ្ចា”តិ ឥទំ នត្តិ, តថាបិ ទុក្ខាធិសុ សព្ពត្ថ អនុត្តានំ
 វត្តកាមោ “ទុក្ខាធិស្វ”តិ សព្ពសង្គហវសេន វត្វា តត្ថ យំ អាទិទុកេ វុត្តំ

“ហេតុយា បញ្ចា”តិ, តំ និទ្ទាវេតិ។ កេចិ បន “នាវម្ពណាមូលកេ ហេតុយា បញ្ចា”តិ ចាបំ វេទន្តិ។ “អញ្ញមញ្ញោ ឯកន្តិ ភូតរូបមេវ សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ បុរិមចាហោ, វុត្តបិ បន លព្ពតីតិ “ភូតរូបាធិ ចេវ វុត្តញ្ច សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ បឋមន្តិ។ តិមូលកេតិ ឥធាបិ ធុមូលកំ តិមូលកន្តិ វេទន្តិ។

២០៣-២៣៣. នកម្មមូលកេ ហេតុយា តីណីតិអាធិសុ ចេតនាវ បច្ចយុប្បន្នាតិ ឥទំ “ហេតុយា តីណី”តិ ឯវំបកាវេ ចេតនាមត្តសង្គាហកេ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អាធិ-សន្នោ ហិ បកាវត្តោវ ហោតីតិ។ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយាហារអត្តិអវិគតេសុ បន រូបម្បិ លព្ពតីតិ។

បច្ចយបច្ចនីយានុលោមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បដិច្ចវាវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សហជាតវាវវណ្ណានា

២៣៤-២៤២. កុសលំ ធម្មំ សហជាតោ, កុសលំ ឯកំ ខន្ធំ សហជាតោតិអាធិសុ សហជាតសន្នេន សហជាតបច្ចយករណំ សហជាតាយត្តការាគមនំ វា វុត្តន្តិ តស្ស ករណាស្ស គមនស្ស វា កុសលាធិនំ កម្មការតោ ឧបយោគវចនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ បច្ចយវាវាធិសុបិ។ តត្រាបិ ហិ បច្ចយសន្នេន ច និស្សយបច្ចយករណំ និស្សយាយត្តការាគមនំ វា វុត្តំ, សំសជ្ជសន្នេន ច សម្បយុត្តបច្ចយករណំ សម្បយុត្តាយត្តការាគមនំ វាតិ តំកម្មការតោ ឧបយោគវចនំ កុសលាធិសុ កតន្តិ។ សហជាតម្បិ ច ឧបាទារូបំ ភូតរូបស្ស បច្ចយោ ន ហោតីតិ “បដិច្ចា”តិ ឥមិនា វចនេន ធិបិតោ បច្ចយោ ន ហោតីតិ អត្តោ។ “ឧបាទារូបំ ភូតរូបស្ស”តិ ច និទស្សនវសេន វុត្តំ។

ឧបាទាន្តបស្សបិ ហិ ឧបាទាន្តបំ យថាវុត្តោ បច្ចយោ ន ហោតិ, វុត្តវុត្តាទិ រូបាទិ ច អរូបាទន្តិ។

សហជាតវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ក. បច្ចយវាវណ្ណានា

២៤៣. បច្ចយាតិ ឯត្ថ បតិ អយោ បច្ចយោ។ បតិ-សន្នោ បតិជ្ជត្ថំ ធិបេតិ, អយ-សន្នោ ភតី, បតិជ្ជាភូតា ភតិ និស្សយោ បច្ចយោតិ វុត្តំ ហោតិ, តតោ បច្ចយា, បច្ចយ ករណតោ តទាយត្តភាវគមនតោ វាតិ អត្តោ។

“មហាភូតេ បច្ចយា ចិត្តសមុជ្ជានំ រូប”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.២៤៥) ភូតុបាទាន្តាទិ សហ សង្កណ្ហាត្វា វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន ចិត្តសមុជ្ជានេ ច មហាភូតេ និស្សយ ចិត្តសមុជ្ជានំ ឧបាទាន្តបន្តិ សយំ និស្សយោ អហុត្វា និស្សយេ ឧប្បជ្ឈមានេន ឧបាទាន្តបេន និស្សនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។

២៤៥. អសញ្ញ...បេ.... កដត្តារូបំ ឧបាទាន្តបន្តិ ឯត្ថ យោ បដិច្ចវារេ សហជាតេ កម្មឧតុដានំ, កម្មេ ច ឯកន្តានេកន្តកម្មដានំ វសេន អត្តោ វុត្តោ, សោ នាធិប្បតោ ឯវ “កដត្តារូប”ន្តិ កម្មសមុជ្ជានរូបស្សេវ សព្វស្ស ច គហិតត្តាតិ តំ បហាយ យថាគហិតស្ស កដត្តារូបស្ស វិសេសនវសេន “ឧបាទាន្តបសម្ពាទំ កដត្តារូប”ន្តិ អត្ថមាហា។ មហាភូតេ បន បដិច្ច បច្ចយា ច មហាភូតានំ ឧប្បត្តិ ន និវារេតព្ពាតិ ឧបាទាន្តបគ្គហណេន កដត្តារូបគ្គហណំ អវិសេសេត្វា ឧបាទាន្តាទិ និវត្តេតព្ពានំ អត្ថិតាយ កដត្តារូបគ្គហណេនវ ឧបាទាន្តបគ្គហណស្ស វិសេសនំ ទដ្ឋព្ភំ។

២៦៩-២៧៦. “អព្យាកតេន អព្យាកតំ, កុសលំ, អកុសល”ន្តំ វុត្តព្កេ
“អព្យាកតេន កុសលំ, អកុសលំ, អព្យាកត”ន្តំ, “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ
ច អកុសលោ ច ធម្មា កុសលស្សាតិ អនាមសិក្ខា”តិ ច បុរិមចារេ
បមាទលេខា ទដ្ឋព្វា។

២៨៦-២៨៧. នហេតុបច្ចយា នបុរេជាតេ ទ្វេតិ ឯត្ថ អដ្ឋកថាយំ “អារុប្ប
បន អហេតុកមោហាស្ស អហេតុកកិរិយស្ស ច វសេន ទ្វេតិ វុត្តា, នវិប្បយុត្តេ
ទ្វេតិ អារុប្ប អហេតុកាកុសលកិរិយវសេនា”តិ វុត្តំ, តំ លព្ពមាទេសុ
ឯកទេសេន និទស្សនវសេន វុត្តន្តំ ទដ្ឋព្វំ។ អារុប្ប បន អហេតុកមោហាស្ស
អហេតុកកិរិយាយ អហេតុកបដិសន្ធិយា ឯកច្ចស្ស ច រូបស្ស វសេន ទ្វេ
វុត្តាតិ, នវិប្បយុត្តេ ទ្វេតិ អារុប្ប អហេតុកាកុសលកិរិយាឯកច្ចរូបាទំ
វសេនាតិ វុត្តន្តំ។ “នោនត្ថិនោវិគតេសុ ឯកន្តិ សព្វរូបស្ស វសេនា”តិ វុត្តំ,
នហេតុមូលកត្តា ឥមស្ស នយស្ស ហេតុបច្ចយំ លភន្តំ ន លព្ពតីតិ “ឯកច្ចស្ស
រូបស្ស វសេនា”តិ ភវិតព្វំ។ ចក្ខាទិធម្មវសេន បន
ចិត្តសមុជ្ជានាទិកោជ្ជាសវសេន វា សព្វំ លព្ពតីតិ “សព្វរូបស្ស”តិ វុត្តំ សិយា។

២៨៩-២៩៦. អាគតាធាគតន្តិ បញ្ញាវសេន វុត្តំ, លព្ពមាធាលព្ពមាទន្តិ អាគតេ
ច បញ្ញោ លព្ពមាធាលព្ពមាទធម្មវសេន។

បច្ចយវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. និស្សយវារវណ្ណានា

៣២៩-៣៣៧. បច្ចយវារេន និស្សយបច្ចយការវន្តិ និស្សយវារេ វុត្តស្ស
និស្សយបច្ចយការំ និយមេតុន្តិ អត្ថោ។

និស្សយវាវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. សំសជ្ជវាវវណ្ណានា

៣៥១-៣៦៨. សំសជ្ជវាវេ បច្ឆនីយេ “និវប្បយុត្តេ បដិសន្ធិ នត្ថិ” តិ ឥទំ
វុត្តិវិវហិតាយ បដិសន្ធិយាវិសុំ អនុទ្ធវណតោ វុត្តំ។ បដិច្ចវាវាទីសុ ហិ
សហជាតស្ស បច្ឆយការទស្សនត្ថំ សវត្ថុកា បដិសន្ធិ ឧទ្ធិជា, សា ឥធាបិ
អធិបតិបុរេជាតាសេវនេសុ នកម្មនិចាកនលាននិវប្បយុត្តេសុ នលព្ពតិ,
អញ្ញេសុ ច អនុលោមតោ បច្ឆនីយតោ ច លព្ពមានបច្ឆយេសុ លព្ពតីតិ ឥមស្ស
វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ ឧទ្ធិជាតិ។ សេសា តេវស នលព្ពន្ធិតិ ឯត្ថ “សេសា
ចុទ្ធិសា” តិ ភវិតព្ពំ។ នលានេ ឯកន្តិ អហេតុកបញ្ចវិញ្ញាណាវសេនាតិ
បញ្ចវិញ្ញាណានំ ហេតុបច្ឆយវិវហិតមត្តទស្សនត្ថំ អហេតុកគ្គហណំ កតន្តិ
ទដ្ឋព្ពំ, “នមត្ថេ ឯកន្តិ អហេតុកកិរិយវសេនា” តិ វុត្តំ,
“អហេតុកិចាកកិរិយវសេនា” តិ ភវិតព្ពំ។

៣៦៩-៣៨១. ហេជ្ជា វុត្តនយេនេវាតិ បដិច្ចវាវេ អនុលោមបច្ឆនីយេ
វុត្តនយេន។ “នហេតុបច្ឆយុប្បន្នេសុ អហេតុកមាហោវ លានមគ្គបច្ឆយំ
លភតិ, សេសា នលភត្ថិ” តិ វុត្តំ, សេសេសុ បន បញ្ចវិញ្ញាណាវជ្ជាហេតុកក្ខន្ធា
តំសមុជ្ជានា បច្ឆយុប្បន្នធម្មា លានបច្ឆយំ លភត្ថិ, ន បច្ឆនីយានុលោមេ ទិដ្ឋំ
បច្ឆយានំ អនុលោមេន សហ យោជនា អត្ថីតិ លានមគ្គបច្ឆយំ សហិតំ
លភតីតិ ច ន សក្កា វុត្តំ, តស្មា “អហេតុកមាហោវ មគ្គបច្ឆយំ លភតី” តិ
វុត្តព្ពំ។

សំសជ្ជវាវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. សម្បយុត្តវាវវណ្ណានា

៣៩២-៤០០. សធិសំ សម្បយុត្តំ សំសជ្ជំ វោកិណ្ណាញា សំសជ្ជំ ន ហោតីតិ
ឧកយំ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខំ វុច្ឆមាណំ អញ្ញមញ្ញាស្ស និយាមកំ ហោតីតិ។

សម្បយុត្តវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. បញ្ញាវាវិក្កវណ្ណានា

៤០១-៤០៣. យេហិ បច្ឆយេហិ កុសលោ កុសលស្ស បច្ឆយោ ហោតិ, តេ
បច្ឆយេ បដិចាដិយា ទស្សេតុន្តិ យថាគ្គមេន អាគតាគតបដិចាដិយា
ទស្សេតុន្តិ អត្ថោ។ កុសលោ កុសលស្សាតិ និទស្សនមត្តមេតំ, តេន កុសលោ
កុសលាធិនំ, អកុសលោ អកុសលាធិនំ, អព្យាកតោ អព្យាកតាធិនំ,
កុសលាព្យាកតា កុសលាធិនន្តិអាទិកោ សព្វោ បភេទោ និទស្សិតោ ហោតីតិ
យថានិទស្សិតេ សព្វេ គហេត្វា អាហា “តេ បច្ឆយេ បដិចាដិយា ទស្សេតុ”ន្តិ។

៤០៤. ទត្វាតិ ឯត្ថ ធា-សន្នោ សោធនត្ថាបិ ហោតីតិ មន្វា អាហា “វិសុទ្ធុ
កត្វា”តិ។ តេសញ្ញា តំ ចិត្តន្តិ តេសន្តិ វត្តព្ភតារហំ
សកធាតាមិមគ្គាធិបុរេចារិកំ តំ គោត្រភុចិត្តន្តិ អធិប្បាយោ។
វិបស្សនាកុសលំ បន កាមាវចរមេវាតិ បច្ឆយុប្បន្នំ ភូមិតោ វត្តបេតិ។
តេនេវាតិ ធម្មវសេនេវ ទស្សនតោ, ទេសនន្តវត្តាតិ អធិប្បាយោ។

៤០៥. អស្សាទនំ សរាគស្ស សោមនស្សស្ស សសោមនស្សស្ស រាគស្ស ច
កិច្ចន្តិ អាហា “អនុភវតិ ចេវ វជ្ជតិ ចា”តិ។ អភិនន្តំ បីតិកិច្ចសហិតាយ
តណ្ហាយ កិច្ចន្តិ អាហា “សប្បីតិកតណ្ហាវសេនា”តិ។ ទិដ្ឋាភិនន្តនា ទិដ្ឋិយេវ។
ឯត្ថ បន បច្ឆមត្តមេវ គហេត្វា “អភិនន្តស្ស អត្តា
អត្តនិយន្តិអាទិវសេន...បេ.... ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្ថំ។ អភិនន្តនា បន
ទិដ្ឋាភិនន្តនាយេវាតិ ន សក្កា វត្ថុ “ភាវនាយ បហាតព្វោ ធម្មោ ភាវនាយ

បហាតព្ភស្ស ធម្មស្ស អារម្មណ... បេ... ការនាយ បហាតព្ភំ រាគំ អស្សាទេតិ
អភិនន្តតិ" តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៧២) វេទនតោ, តស្មា បុរិមោបិ អត្ថោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។
ទ្វីសុ បន សោមនស្សសហគតចិត្តេសុ យថាវុត្តេន សោមនស្សេន រាគេន ច
អស្សាទេន្តស្ស តេសុយេវ សប្បីតិកតណ្ហាយ ចត្វសុបិ ទិដ្ឋាភិនន្តនាយ
អភិនន្តស្ស ច ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ឈតីតិបិ សក្កា យោជេតុំ។ ជាតិវសេនាតិ
សុចិណ្ឌាសាមញ្ញវសេនាតិ អត្ថោ។

៤០៦. តទារម្មណតាតិ តទារម្មណភារេន។ វិភត្តិលោហោ ហេតុ កតោតិ។
ការវន្តតោ វា អញ្ញោ ភារោ នត្ថិតិ ភារេនេវ វិចាកំ វិសេសេតិ, វិចាកោ
តទារម្មណភារវត្ថោតិ អត្ថោ។
វិញ្ញាណញ្ញាយ តនេវ សញ្ញាណសញ្ញាយ តនវិចាកានំ វិយ ន
កាមាវចរវិចាកានំ និយោគតោ វវត្ថិតំ ឥទេញ កម្មំ អារម្មណន្តំ តំ
លព្ភមានម្មិ ន វុត្ថំ។ តទារម្មណេន បន កុសលារម្មណភារេន
សមាបន្តលក្ខណតាយ កម្មារម្មណា បដិសន្ធិអាទយោបិ ទស្សីតាយេវាតិ
ទដ្ឋព្ពោ។ បដិលោមតោ វា ឯកន្ត្រិកវសេន វាតិ វេទនេន អនុលោមតោ
សមាបន្តនេ យេកុយ្យេន អាសន្នសមាបត្តិយា អារម្មណភារោ ទស្សីតោតិ
ទដ្ឋព្ពោ។ យថា បន បដិលោមតោ ឯកន្ត្រិកវសេន ច សមាបន្តស្ស
អនាសន្នាបិ សមាបត្តិ អារម្មណំ ហោតិ, ឯវំ អនុលោមតោ សមាបន្តស្សបិ
ភវេយ្យាតិ។ “ចេតោបរិយញ្ញាណស្សាតិអាទិនិ បរតោ អារជ្ជនាយ
យោជេតព្ពានី” តិ វត្វា “យា ឯតេសំ អារជ្ជនា, តស្សា” តិ អត្ថោ វុត្តោ, ឯវំ សតិ
“ឥទ្ធវិចញ្ញាណស្ស” តិបិ វត្ថុព្ភំ សិយា។ យស្មា បន កុសលា ខន្ធា អព្យាកតស្ស
ឥទ្ធវិចញ្ញាណស្ស អារម្មណំ ន ហោន្តិតិ តំ ន វុត្ថំ, ចេតោបរិយញ្ញាណាទិនញ្ញា
ហោន្តិតិ តានិ វុត្តានិ, តស្មា កិរិយានំ ចេតោបរិយញ្ញាណាទិនំ យាយ កាយចិ

អាវុធជាមួយ ច កុសលាវម្ពណាយ កុសលា ខន្ធា អាវម្ពណាបច្ចយេន បច្ចយោតិ
ឯវមត្តោ ទដ្ឋព្ពោ។

៤០៧-៤០៨. វិប្បជិសារាទិវសេន វាតិ អាទិ-សន្តេន អាទិនវនស្សនេន
សភាវតោ ច អនិដ្ឋតាមត្ថំ សង្កណ្ឌាតិ, អក្ខន្តិភេទា វា។

៤០៩. រូបាយតនំ ចក្កវិញ្ញាណស្សាតិអាទិនាវិញ្ញាណកាយេហិ
និយតារម្ពណេហិ អព្យាកតស្ស អព្យាកតានំ អាវម្ពណាបច្ចយភាវំ
និទស្សេតិ។ សត្តស្ស ហិ វត្ថុំ អសក្កុណោយ្យត្តា ឯកស្មី សន្តានេ ធម្មានំ
ឯកទេសេន និទស្សនំ ករោតីតិ។

៤១០-៤១១. ចតុក្កមកំ កុសលំ អាវម្ពណាធិបតិបច្ចយភាវេន ទស្សិតំ,
បច្ចយុប្បន្នំ បន កាមាវចរមេវ។

៤១២. អបុព្វតោ ចិត្តសន្តានតោ វុដ្ឋានំ ភវន្តមេវ, តំ បន
មូលាគន្ធកកវន្តសង្ខាតំ តទារម្ពណំ បកតិភវន្តព្ពោ។ អនុលោមំ សេក្ខាយ
ជលសមាបត្តិយាតិ ឯត្ថ កាយចិ សេក្ខជលសមាបត្តិយា អវន្តេតព្ពត្តា វត្ថព្ធំ
នត្ថិតិ នេវសញ្ញាណសញ្ញាយតនកុសលំ ជលសមាបត្តិយាតិ ឥមំ និព្វិសេសនំ
ជលសមាបត្តិ ឧទ្ធវិទ្ធា ទស្សេន្តោ អាហា “ជលសមាបត្តិយាតិ
អនាគាមិជលសមាបត្តិយា”តិ។ កាមាវចរកិរិយា ធុរិយស្សបិ វុដ្ឋានស្សាតិ ឯត្ថ
កិរិយានន្តរំ តទារម្ពណវុដ្ឋានេ យំ វត្ថព្ធំ, តំ ចិត្តប្បទកណ្តោ វត្ថមេវ។

តា ឧកោបិ...ខេ... ធានសន្និដ្ឋន្តិ ឥទំ
សោមនស្សសហគតមនោវិញ្ញាណធាតុវសេន វុត្ថំ, ឧបេក្ខាសហគតា បន
យថាវុត្តានំ ទសន្នំវិញ្ញាណធាតុនំ វេដ្ឋព្ពនកិរិយស្ស មនោធាតុកិរិយស្ស
ចាតិ ធានសន្និ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

២២៣. ធានាធិបុញ្ញកិរិយាយត្តា សព្វសម្បត្តិយោ បដិវិជ្ជិត្វាតិ សម្ពុត្តោ។
ន បនេតំ ឯកន្តេន គហេតព្ពន្ធិ “ពលវេចតនាវ លព្ពតិ, ន ទុព្ពលា” តិ ឯតំ ឯកន្តំ
ន គហេតព្ពំ, ទន្ធា វា ន គហេតព្ពន្ធិ អធិប្បាយោ។ កី ការណ៍ន្តិ? ពលវេតោ
ទុព្ពលស្ស វា កតោកាសស្ស អន្តរាយំ បដិពាហិត្វាវិបច្ឆនតោ “យំកញ្ចិ យទិ
វិចាកំ ជនេតិ, ឧបនិស្សយោ ន ហោតី” តិ នវត្ថុព្ពត្តា ចាតិ ទស្សន្តោ
“កតោកាសញ្ញី” តិ អាទិមាហា។ វិចាកត្ថិកេ បន បញ្ញាវាវបច្ឆនីយេ
“វិចាកធម្មធម្មា វិចាកស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ឆយេន បច្ឆយោ,
ឧបនិស្សយបច្ឆយេន បច្ឆយោ, កម្មបច្ឆយេន បច្ឆយោ” តិ (បដ្ឋា. ១.៣.៩៣)
កម្មបច្ឆយស្ស វិសុំ ឧទ្ធទត្តា, វេទនាត្ថិកេ ច បញ្ញាវាវបច្ឆនីយេ “នហេតុបច្ឆយា
នអារម្មណបច្ឆយា នឧបនិស្សយេ អដ្ឋា” តិ (បដ្ឋា. ១.២.៨៧) វុត្ថត្តា
“វិចាកជនកម្មិ កិញ្ចិ កម្មំ ឧបនិស្សយបច្ឆយោ ន ហោតី” តិ សក្កា វុត្ថន្តិ។

តស្មី វា វិរុទ្ធាតិ តំនិមិត្តំ វិរុទ្ធា, វិរុទ្ធន្តិ វា ចាហោ។ ឱមានន្តិ បរស្ស
បវត្ថុឱមានំ។ រាគោ រញ្ជនវសេន បវត្តា កាមរាគតណ្ហា, “ឥតិ មេ ចក្កំ សិយា
អនាគតមទ្ធានំ, ឥតិ រូចា” តិ អប្បដិលទ្ធស្ស បដិលាភាយ
ចិត្តបណ្ឌិទបាទតណ្ហា បត្តនាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

តេសុ អញ្ញម្បីតិ តេសុ យំកិញ្ចិ បុព្វេ ហនិតតោ អញ្ញម្បី ចាលំ ហនតីតិ
អត្ថោ។

បុនប្បុនំ អាណាបនវសេន វាតិ មាតុយាតកម្មេន សទិសតាយ បុព្វេ
បវត្តាយបិ អាណាត្ថចេតនាយ មាតុយាតកម្មនាមំ អាហេបេត្វា វេទន្តិ។ ឯស
នយោ ធូរិហិ បហារេហីតិ ឯត្តាបិ។

យលេវ ហ៊ី... បេ... ឧប្បាទេតិ នាមាតិ រាគំ ឧបនិស្សយ ទានំ ទេតីតិ រាគំ
ឧបនិស្សយ ទានវសេន សទ្ធិំ ឧប្បាទេតីតិ អយមត្ថោ វុត្ថោ ហោតីតិ ឥមិនា
អធិប្បាយេន វេទតិ។ យថា រាគំ ឧបនិស្សយ ទានំ ទេតីតិ ឯវមាទិ ហោតិ, ឯវំ
រាគាទយោ សទ្ធាទីនំ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ ឥទម្បិ ហោតីតិ ទស្សេតិ។
កាយិកំ សុខន្តិអាទីនំ ឯកតោ ទស្សនេន វិសុយេវ ន ឯតេសំ បច្ចយភារោ, អថ
ខោ ឯកតោបីតិ ទស្សិតំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ភំ។

៤២៥. ឧបត្ថម្ភកត្តេន បច្ចយត្តាយេវាតិ ឯតេន ឥទំ ទស្សេតិ - ន
បុរិមវាវេសុ វិយ ឥមស្មី បច្ចយេន ឧប្បត្តិ វុច្ចតិ, អថ ខោ តស្ស តស្ស
បច្ចយុប្បន្នស្ស តេសំ តេសំ ធម្មានំ តំតំបច្ចយភារោ, ន ច បច្ឆាជាតក្ខន្ធា
ឧបត្ថម្ភកត្តេន បច្ចយា ន ហោត្តិ, តេនេស បច្ឆាជាតបច្ចយោ ឥធ អនុលោមតោ
អាគតោតិ។

៤២៧. ចេតនាវត្ថុស្សបិ បច្ចយោតិ អត្តនោ បតិជ្ជាភូតស្សបិ
កម្មបច្ចយោតិ អធិប្បាយោ។

កស្មា បនេត្ត បច្ចយវាវេ វិយ និស្សយអត្តិអវិគតេសុ
ទុម្ពលកទុក្កាវសានា បញ្ញា ន ឧទ្ធជាតិ? អលព្ពមានត្តា។ តត្ថ ហិ
បច្ចយុប្បន្នប្បធានត្តា ទេសនាយ កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា ឯកតោ
ឧប្បជ្ឈមានា កុសលាព្យាកតបច្ចយា លព្ពន្តីតិ “កុសលព្វា អព្យាកតព្វា ធម្មំ
បច្ចយា កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា ឧប្បជ្ឈន្តី”តិ (បដ្ឋា. ១.១.២៤៦) វុត្ថំ។
យតោ តតោវា ឧភយបច្ចយតោ បច្ចយុប្បន្នស្ស ឧប្បត្តិមត្តំយេវ ហិ តត្ថ
អធិប្បេតំ, ន ឧភយស្ស ឧភិន្នំ បច្ចយភារោតិ។ ឥធ បន បច្ចយប្បធានត្តា
ទេសនាយ កុសលាព្យាកតា កុសលាព្យាកតានំ ឧភិន្នំ និស្សយាទិភូតា ន

លត្តន្តិតិ “កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច
ធម្មស្ស និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ” តិអាទិន វុត្តំ។

បញ្ញាវារីកន្ត្រវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បញ្ញាវារស្ស យជនេ អនុលោមគណនា

៤៣៨. “ឯតុ បន បុរេជាតម្បីលត្តតិ” តិ វុត្តំ, យទិ ឯវំ កស្មា “តថា” តិ វុត្តន្តិ?
“តីណី” តិ គណនមត្តសាមញ្ញតោ។

៤៤០. “អធិបតិបច្ចយេ វេបេត្វា វីមសំ សេសាធិបតិនោ វិសភាគា” តិ
បុរិមចាថោ និទស្សនវសេន ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា បន ហេតុបច្ចយស្ស វិសភាគេន
ឯកេន អារម្មណេន និទស្សនំ អកត្វា អនន្តរាទិនិ វទន្តោ សព្ពេ វិសភាគេ
ទស្សេតិ, តស្មា ឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយា ច វិសភាគា ទស្សេតព្ពាតិ
“អធិបតិឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយេសុ វេបេត្វា បញ្ចំ សេសា ធម្មា វិសភាគា” តិ បឋន្តិ។
តថា ភាវភាវតោ ហេតុបច្ចយភាវេ សហជាតាធិបច្ចយភាវតោ។ ននុ យថា
អមោហវដ្ឋានំ ហេតុនំ ហេតុបច្ចយភាវេ អធិបតិឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយភាវោ នត្តិតិ
បញ្ញាវដ្ឋានំ អធិបតិបច្ចយាទិនំ វិសភាគតា, ឯវំ កុសលាទិហេតុនំ
ហេតុបច្ចយភាវេ វិចាកបច្ចយភាវភាវតោ ហេតុវដ្ឋានំ វិចាកានំ
វិសភាគតាយ ភវិតព្ពន្ធ? ន ភវិតព្ពំ, ឧភយបច្ចយសហិតេ
ចិត្តចេតសិករាសិម្ហិ ហេតុបច្ចយភាវេ វិចាកបច្ចយត្តាភាវភាវតោ។ យថា
ហិ ហេតុសហជាតបច្ចយសហិតរាសិម្ហិ សតិបិ ហេតុវដ្ឋសព្ពាវេ ហេតុនំ
ហេតុបច្ចយភាវេ សហជាតបច្ចយត្តាភាវោ នត្តិតិ ន ហេតុវដ្ឋានំ
សហជាតានំ ហេតុស្ស វិសភាគតា វុត្តា, ឯវមិធាបីតិ។ ឯស នយោ
វិប្បយុត្តបច្ចយេបិ។ អបិច បច្ចយុប្បន្នស្សេវ បច្ចយា វុច្ឆន្តិតិ បច្ចយុប្បន្នកូលោ

តថា ភាវាភាវវសេន សភាគតាយ វុច្ចមានាយ នាណក្ខណាវសេន
វិសភាគតា តស្សេវ ន វត្ថុញ្ញាតិ។

កុសលាវីមំសាតិ ឥទំ “កុសលាវីមំសាធិបតី”តិ ឯវំ វត្ថុញ្ញំ។ ន ហិ
អនធិបតីក្ខតាវីមំសា អធិបតីបច្ចយោ ហោតីតិ។

៤៤៤-៤៤៣. “សចេ បនវិប្បយុត្តបច្ចយោ បរិសតិ, ឥតរាជិ ទ្វេលភតី”តិ
បុរិមចាថា, “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ចា”តិ ឥទំ បន ន
លព្ពតីតិ “កុសលោ អព្យាកតស្ស, អព្យាកតោ អព្យាកតស្សាតិ ទ្វេលភតី”តិ
បឋន្តិ។ ឧនតរគណនេស្វតិ យេសុ បរិជ្ជេសុ ឧនតរា គណនា ហោតិ, តេស្វតិ
អត្ថោ។ តីណិ ទ្វេ ឯកន្តិ ឯវំ ឧនតរគណនេសុ វា អញ្ញមញ្ញាធិសុ បរិសន្តេសុ
តេសំ វសេន តិកតោ ឧនំ យថាលទ្ធព្វា ឯកន្តិ គណនំ លភតីតិ អត្ថោ។

អវិចាកានីតិ អនាមជ្ឈវិចាកានីតិ អត្ថោ, នវិចាកហេតុរហិតានីតិ។

តត្ថ សព្ពេបិ សហជាតវិចាកា ចេវាតិ តត្ថ យេ សហជាតា បច្ចយុប្បន្នា
វុត្តា, តេ សព្ពេបិ វិចាកា ចេវ វិចាកសហជាតរូចា ចាតិ អត្ថោ។
តំសមុដ្ឋានរូចា ចាតិ ឯត្ថ បដិសន្ធិយំ កជត្តារូបម្បិ តំសមុដ្ឋានគ្គហណេន
សង្កល្ហាតីតិ វេទិតញ្ញំ។ “តំសមុដ្ឋានរូបកជត្តារូចា ច លព្ពតី”តិបិ បឋន្តិ។
ចតុត្ថេ វិចាកចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវាតិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។
“កជត្តារូបញ្ចា”តិបិ បន បឋន្តិ។

ឯវម្បីតិ “ឯតេសុ បន យជនេសុ សព្ពបឋមាជី”តិ អាទិនា វុត្តនយេនបិ។
យជនេសុ បន យោ យោ បច្ចយោ មូលភាវេន បីតោ, តំបច្ចយធម្មានំ
និវសេសឧនឧនតរឧនតមលាភក្កមេន យជនា វុច្ចតិ, និវសេសលាភេ ច

បច្ចុប្បន្ននឹងរសេសលាភក្តីមេន។ តថា ឧទលាភាជីស្វតិ អយំ កមោ
វេទិតត្តោ។

ហេតុមូលកំ និដ្ឋិតំ។

៤៤៥. វត្ថុវសេន សនិស្សយំ វត្តតីតិ ន ឥទំ លព្ពមានស្សបិ វត្ថុស្ស វសេន
យជនន្តិ អធិប្បាយេនាហ “អារម្មណវសេនេវ វា”តិ។

៤៤៦. សហជាតេន បន សទ្ធិ អារម្មណាធិបតិ, អារម្មណាធិបតិនា ច សទ្ធិ
សហជាតំ ន លព្ពតីតិ ឥទំ យថា សហជាតបុរេជាតា ឯកោ និស្សយបច្ចយោ
អត្ថិបច្ចយោ ច ហោន្តិ, ឯវំ សហជាតារម្មណាធិបតីនំ ឯកស្ស
អធិបតិបច្ចយការ្យស្ស អការ្យតោ វុត្តំ។ និស្សយភារោ ហិ អត្ថិអវិគតភារោ ច
សហជាតបុរេជាតនិស្សយាធិនំ សមាធនោ, ន បនេវ
សហជាតារម្មណាធិបតិភារោ សមាធនោ។ សហជាតោ ហិ អារម្មណការ្យ
អនុបគន្ធា អត្តនា សហ បវត្តនវសេន អធិបតិ ហោតិ, ឥតរោ អារម្មណំ
ហុត្វា អត្តនំ និន្នតាករណេន។ សហជាតោ ច វិជ្ជមានភារេនេវ ឧបការ្យតោ,
ឥតរោ អតីតាធាតុតោបិ អារម្មណភារេនេវ, តស្មា សហជាតារម្មណាបច្ចយា
វិយ ភិន្នសភារា សហជាតារម្មណាធិបតិនោតិ ន តេ ឯកតោ ឯវំ
អធិបតិបច្ចយការ្យ ភជន្តិ, តេនេវ បញ្ញាវារិកដ្ឋេ ច “កុសលោ ច អព្យាកតោ ច
ធម្មា កុសលស្ស ធម្មស្ស អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ ន វុត្តន្តិ។

៤៤៧-៤៥២. សាហារកយជនានំ បុរតោ វិរយចិត្តវីមំសានំ
សាធារណវសេន អនាហារកាមគ្គកានិ សឥន្ទ្រិយយជនានិ វត្តព្ពានិ សិយុំ
“អធិបតិសហជាតនិស្សយឥន្ទ្រិយអត្ថិអវិគតន្តិ សត្ត។
អធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយឥន្ទ្រិយសម្មយុត្តអត្ថិអវិគតន្តិ តីណី។

អធិបតិសហជាតនិស្សយន្ត្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតន្តិ តីណី។
 អធិបតិសហជាតនិស្សយវិចាកន្ត្រិយអត្ថិអវិគតន្តិ ឯកំ។
 អធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិចាកន្ត្រិយសម្មយុត្តអវិគតន្តិ ឯកំ។
 អធិបតិសហជាតនិស្សយវិចាកន្ត្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតន្តិ ឯក"ន្តិ។
 កស្មា តានិ ន វុត្តានីតិ? ឥន្ទ្រិយភូតស្ស អធិបតិស្ស អាហារមគ្គេហិ អញ្ញស្ស
 អភាវា។ ចិត្តាធិបតិ ហិ អាហារោ, វីរិយវីរិមសា ច មគ្គោ ហោតិ, ន ច អញ្ញោ
 ឥន្ទ្រិយភូតោ អធិបតិ អត្ថិ, យស្ស វសេន អនាហារកាមគ្គកានិ
 សឥន្ទ្រិយយជនានិ វត្តញ្ញានិ សិយុំ, តស្មា តានិ អវត្ថា ចិត្តាធិបតិអាជីនំ
 ឯកន្តេន អាហារមគ្គការីនស្សនត្ថំ សាហារកសមគ្គកានេវ វុត្តានិ។ តេសុ ច
 សមគ្គកេសុ ទ្វេ បច្ចយធម្មា លព្ពតិ, សាហារកេសុ ឯកោយេវាតិ សមគ្គកានិ
 បុព្វេ វត្តញ្ញានិ សិយុំ។ សឥន្ទ្រិយកានិ បន យេហិ អាហារមគ្គេហិ ភិទ្ធិតញ្ញានិ,
 តេសំ កមវសេន បច្ឆា វុត្តានិ។ អដ្ឋកថាយំ បន សធិសត្តាតិ សមគ្គកត្តេន
 សមាទត្តា, អនន្តរូបត្តាតិ វា អត្តោ។

៤៥៧-៤៦០. កុសលាព្យាកតោ អព្យាកតស្សាតិ ចត្តាវីតិ

អព្យាកតសហិតស្ស កុសលស្ស បច្ចយការីនស្សនវសេន
 កុសលមូលកេស្វេវ ធុមូលកម្មិ អាហារិត្វា វុត្តំ។ អព្យាកតេ វត្ថុរូបម្បីតិ ៩ធំ
 “កដត្តារូបម្បី”តិ ឯវំ វត្តព្ពំ។ “ធុតិយយជនេ អព្យាកតវិស្សជ្ជនេ រូបេសុ វត្ថុមេវ
 លព្ពតិ”តិ បុរិមចាហោ, ភូតរូបម្បី បន លព្ពតិ តិ “វត្ថុញ្ញ ភូតរូបញ្ញ លព្ពតិ”តិ
 បឋន្តិ។ “ចតុត្ថេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវា”តិ វុត្តំ, “ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ បធិសន្និក្ខណោ
 កដត្តារូបញ្ញា”តិ បន វត្តព្ពំ។ សវិចាកេសុ បឋមេវិចាកា ចេវ
 វិចាកចិត្តសមុដ្ឋានរូបញ្ញាតិ ឯត្ថ ចតុត្ថេវិចាកចិត្តសមុដ្ឋានមេវាតិ ៩ធ ច
 កដត្តារូបម្បីវិចាកចិត្តសមុដ្ឋានគ្គហណោន គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។
 “កដត្តារូបញ្ញា”តិបិ បន បឋន្តិ។ ឯត្ថ បន

សហជាតិអញ្ញាមញ្ញនិស្សយវិចាកសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិ អវិគតមូលកេសុ
យជនេសុ ហេតុកម្មឈានមគ្គហិ យជនានិ ន យោជិតានិ, យថាវុត្តេសុ
អត្ថិអវិគតមូលវុត្តេសុ អាហារវេន, និស្សយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវុត្តេសុ
អធិបតីសង្គ្រិយេហិ ច។ កស្មាតិ? តេសុ ហិ យោជិយមាណេសុ
តំតំចិត្តប្បាទេកទេសភូតា ហេតុអាទយោ អរូបធម្មាវ បច្ចយភាវេន លព្ពន្ធិ។
តេន តេហិ យជនានិ ហេតុមូលកាធិសុ វុត្តសទិសានេវ រូបមិស្សកត្តាភាវេន
សុវិញ្ញយ្យានីតិ ន វុត្តានិ។ អត្ថិអវិគតេហិ បន យោជិយមាណោ អាហារោ
និស្សយាធិហិ អធិបតីសង្គ្រិយានិ ច រូបមិស្សកានិ ហោន្តីតិ
អធិបតាហារិស្គ្រិយមូលកេសុ វុត្តសទិសានិបិ យជនានិ អត្ថិអវិគតមូលកេសុ
និស្សយាធិមូលកេសុ ច អាហារវេន អធិបតីសង្គ្រិយេហិ ច សុចាកជភាវុត្តំ
យោជិតានីតិ ធម្មញ្ញានីតិ។

៤៦២-៤៦៤. និស្សយមូលកេ “ធម្មេ តីណីតិ កុសលាធិនិ
ចិត្តសមុជ្ជានស្ស” តិ បុរិមចាហោ, ចក្ខាធិនិ បន ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនំ លព្ពន្ធិតិ
“អព្យាកតស្ស ចក្ខាយតនាធិនិ ចា” តិ បឋន្តិ។

៤៦៦. ឧបនិស្សយមូលកេ បកតូបនិស្សយវសេន វុត្តេសុ ធ្វីសុ បឋមេ
“លោកិយកុសលាកុសលចេតនា បច្ចយភាវតោ គហោតញ្ញា” តិ វុត្តំ,
លោកុត្តរាបិ បន គហោតញ្ញាវ។

៤៧៣-៤៧៧. កម្មមូលកេ បជិសន្ធិយំ វត្ថុបីតិ ឯត្ថ ន បវត្តេ វិយ ខន្ធាយេវ
បច្ចយុប្បន្នភាវេន គហោតញ្ញាតិ អធិប្បាយោ។ វិចាកាវិចាកសាធារណាវសេន
វុត្តេសុ ចត្វសុ បឋមេ “អរូបេន សធ្វី ចិត្តសមុជ្ជានរូបំ លព្ពតី” តិ វុត្តំ,
កជត្តារូបម្បិ បន លព្ពតេវ។ ឥមស្មី បន កម្មមូលកេ “កម្មបច្ចយា អារម្មណោ
ទ្វេ” តិ, អារម្មណមូលកេ ច “អារម្មណបច្ចយា កម្មេ ទ្វេ” តិ កស្មា ន វុត្តំ, ននុ

កុសលាកុសលចេតនា កម្មារម្មណានំ បដិសន្ធិយាទីនំ កម្មបច្ចយោ
 អារម្មណបច្ចយោ ច ហោតិ។ យថា ច អារម្មណភូតំ វត្ថុ
 អារម្មណនិស្សយបច្ចយភាវេន វុច្ចតិ, ឯវំ កម្មម្យិ អារម្មណបច្ចយភាវេន
 វត្ថុពុទ្ធិ? ន, ទិដ្ឋំ បច្ចយភាវានំ អញ្ញមញ្ញបដិក្ខេបតោ។ បច្ចុប្បន្នញ្ចំ វត្ថុ
 និស្សយភាវំ អបរិច្ឆជិត្វា តេនេវាការេន តន្តិស្សិតេន អាលម្ពិយមាណំ
 និស្សយភាវេន ច និស្សយបច្ចយោតិ យុត្តំ វត្ថុ។ កម្មំ បន តស្មី កតេ
 បវត្តមាណំ កតូបចិត្តភាវេន កម្មបច្ចយោ ហោតិ, នារម្មណាការេន,
 វិសយមត្តតាវសេន ច អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ, ន សន្តានវិសេសំ កត្វា
 ផលុប្បាទនសន្តាតេន កម្មបច្ចយាការេន, តស្មា កម្មបច្ចយភាវោ
 អារម្មណបច្ចយភាវំ បដិក្ខេបតិ, អារម្មណបច្ចយភាវោ ច កម្មបច្ចយភាវន្តិ
 “កម្មបច្ចយោ ហុត្វា អារម្មណបច្ចយោ ហោតី”តិ, “អារម្មណបច្ចយោ ហុត្វា
 កម្មបច្ចយោ ហោតី”តិ ច ន សក្កា វត្ថុន្តិ ន វត្ថុ។ ឯស ច សភាវោ វត្តមាណនញ្ច
 អារម្មណបុរេជាតានំ វត្ថុចក្ខាទីនំ, យំ អារម្មណបច្ចយភាវេន សហ
 និស្សយាទិបច្ចយោ ហោតីតិ វត្ថុពុទ្ធិ, អតីតស្ស ច កម្មស្ស អយំ សភាវោ, យំ
 អារម្មណបច្ចយភាវេន សហ កម្មបច្ចយោ ហោតីតិ នវត្ថុពុទ្ធិ។ យថា
 សហជាតបុរេជាតនិស្សយានំ សហ និស្សយបច្ចយភាវេន វត្ថុពុទ្ធិ សភាវោ,
 សហជាតារម្មណាធិបតីនញ្ច សហ អធិបតិបច្ចយភាវេន នវត្ថុពុទ្ធិ,
 ឯវមិធាបីតិ។

៤៧៨-៤៨៣. និរាធិបតិវិញ្ញាណាហារវសេនាតិ អនាមជ្ជាធិបតិការស្ស
 វិញ្ញាណាហារស្ស វសេនាតិ អធិប្បាយោ។ វត្ថុ បរិហាយតីតិ អញ្ញមញ្ញម្យិ
 លកន្តស្ស វត្ថុស្ស វសេន សព្ពស្ស កដត្តារូបស្ស បរិហានំ ទស្សេតិ។

៤៨៤-៤៩៥. “តតិយេ អរូបិន្ត្រិយានិ រូចាន” ត្តិ វុត្តំ, ចក្ខាធីនិ ច បន
ចក្ខុវិញ្ញាណាធីនំ លព្ពន្ធិ។ តតោ វិរិយវសេន មគ្គសម្មយុត្តានិ ឆាតិ ឯត្ត
យធិបិ វិមំសា លព្ពតិ, វិរិយស្ស បន វសេន តំសមានគតិកា វិមំសាបិ
គហិតាតិ “វិរិយវសេនា” តិ វុត្តំ។

៥០០-៥០៤. វិប្បយុត្តមូលកេ “និសមេ កុសលាធមោ ចិត្តសមុដ្ឋានាន” ត្តិ
វុត្តំ, បដិសន្ធិយំ បន “ខន្ធា កដត្តារូចានំ វត្ថុ ច ខន្ធាន” ត្តិ ឥនម្បិ លព្ពតិ។
“ឯកានិសមេ បដិសន្ធិយំ វត្ថុ ខន្ធាន” ត្តិ វុត្តំ, តំ វិចាកបច្ចយស្ស អគ្គហិតត្តា
យស្ស វត្ថុស្ស វសេន យជនំ កតំ, តស្ស ធស្សនវសេន វុត្តំ។ “ខន្ធា ច
វត្ថុស្ស” តិ ឥនម្បិ បន លព្ពតេវ។ “ឆ្វានិសមេ បដិសន្ធិយំ ខន្ធា កដត្តារូចាន” ត្តិ
បុព្វចាហោ, ចិត្តសមុដ្ឋានានិ បន ន វដ្ឋេតព្ពានីតិ “ឆ្វានិសមេ ខន្ធា បវត្តេ
ចិត្តសមុដ្ឋានរូចានំ បដិសន្ធិយំ កដត្តារូចានញា” តិ បឋន្តិ។

៥០៥-៥០៨. អត្ថិបច្ចយមូលកេ បឋមយជនេ
“អរូបវត្ថាវម្ពណាមហាភូតឥន្ត្រិយាហារាវនំ វសេន
សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតបច្ចយា លព្ពន្ធិ” តិ វុត្តំ, “អាហារិន្ត្រិយបច្ចយា
ចា” តិបិ បន វត្តព្ពំ។ ន ហិ ឥន្ត្រិយាហារាវនំ វសេន សហជាតាធមោ លព្ពន្ធិតិ។
“ធុតិយេ បច្ឆាជាតកតធឿ ការាហារាវ ន លព្ពន្ធិ” តិ វុត្តំ, សព្ពានិបិ បន
អលព្ពមាធានិ ធស្សេតុ
“បច្ឆាជាតកតធឿ ការាហារាវរូបជីវិតិន្ត្រិយរូចានិ អារម្មណានិ ច ន លព្ពន្ធិ” តិ
បឋន្តិ, ធម្មំ សព្ពេសំ ឥន្ត្រិយានំ វសេន វុត្តំ។ សត្តមេ តតោ រូបជីវិតិន្ត្រិយមត្តំ
បរិហាយតីតិ ឯវមេតេសំ វិសេសោ វត្តញោ។ តតោ ឯកានិសមេតិ ឯត្ត
តតោតិ នវមតោតិ អត្តោ។ តេវសមេ វត្ថាវម្ពណាតិ ឯត្ត វត្ថុគ្គហណេន
ចក្ខាធិវត្ថុនិបិ គហិតានិ, តថា ចុទ្ធសមេ វត្ថុមេវាតិ ឯត្តាបិ។ “សត្តវសមេ បន

តទៅ អារម្មណ៍បតិភាវេន, អដ្ឋាសមេបិ តទៅ
អារម្មណ៍បតិស្សយវសេនា" តិ បុរិមចាថា, "អារម្មណ៍បតិស្សយវសេនា" តិ
អយំ បន សត្តរសមតោ វិសេសោ ន ហោតិ, វត្តារម្មណានំ បន សត្តរសមេ
អដ្ឋាសមេ ច វត្ថុស្សេវ បច្ចយភាវោ វិសេសោតិ "សត្តរសមេ បន
អារម្មណ៍បតិភាវេន ចក្ខាធិនំ ច, អដ្ឋាសមេ វត្ថុស្សេវ
អារម្មណ៍បតិស្សយវសេនា" តិ បឋន្តិ។

៥១៩. សហជាតានិ វិយ សហជាតេន កេនចិ ឯកេន បច្ចយេន
អនិយមិតត្តា តានិ បកិណ្ណកានីតិ វុត្តានីតិ ឯត្ថ
បុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិទ្ធិយានិ សហជាតេន អញ្ញាមញ្ញញ្ច អសាមញ្ញវសេន
វិប្បកិណ្ណានិ វុត្តានិ។ អារម្មណមូលកេ អនន្តរសមនន្តរបុរេជាតាតិ ឯត្ថ
ឧបនិស្សយោបិ បឋិតតោ។

យេសុ ចាកជា ហុត្វា បញ្ញាយន្តិ, តានិ ទស្សេតុំ
"ហេតុមូលកានីន" តិ អាទិមាហ។ អលោកានិ តំ តំ នាមវសេន បន
ហេតុអារម្មណ៍បតិ អាហារិទ្ធិយលានមគ្គបច្ចយធម្មា ឯវំ ចាកជា ហុត្វា ន
បញ្ញាយេយ្យន្តិ តេ បរិច្ឆេទវសេន ទស្សេន្តោ "ទ្វាទសេវ ហិ
ហេតុ" តិ អាទិមាហ។ តេន "ឯត្ថកាយេវ បច្ចយធម្មា" តិ និច្ចយំ កត្វា ចាកជា
ហុត្វា អបញ្ញាយមាណោបិ តេស្វេវ មគ្គិតតោតិ ទស្សេតិ។ តត្ថ ធម៌ អារម្មណាតិ
ឯតេន អារម្មណ៍បតិ រូបាទិអារម្មណាភាវតោ សង្កហិតោតិ តំ អគ្គហេត្វា
"ចត្តារោ អធិបតយោ" តិ វុត្ថំ។ ឯកន្តេន កុសលវិចាកាតិ ៩ទំ ៩ទ្រិយេសុ
អញ្ញាទ្រិយវសេន លព្ពតិ។ ឯកន្តេន អកុសលវិចាកាតិ ៩ទំ បន ន សក្កា លទ្ធាំ។
លានធើស្វបិ ហិ ទុក្ខំ អកុសលមេវ វិចាកស្ស អលានធើត្តា។ ចិត្តដ្ឋិតិបិ
អកុសលវិចាកកិរិយា ហោតិ តិ។ អកុសលស្ស វិចាកា អកុសលវិចាកាតិ

ឯវំ បន អត្ថ គយ្ហមាណ ឥន្ទ្រិយេសុ ទុក្ខិទ្ធរិយវសេន លព្ពយ្យ,
កុសលវិចារកាកុសលវិចារកវិសេសេន បន បច្ចយយោជនា នត្ថិតិ អយមត្ថោ
អធិប្បតោតិ សក្កាវុត្ថន្តិ។

បញ្ញាវាស្ស យជនេ អនុលោមគណនា និដ្ឋិតា។

បច្ចនីយុទ្ធាវល្លាណា

៥២៧. ឯកេន លក្ខណេនាតិ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស
នហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ហេតុបច្ចយតោ អញ្ញេន បច្ចយេន បច្ចយោតិ
អត្ថោ។ ហេតុបច្ចយតោ ច អញ្ញេ បច្ចយា អគ្គហិតគ្គហាលោន អជ្ឈ ហោន្តិ,
តេសុ កុសលោ កុសលស្ស ភីហិ បច្ចយេហិ បច្ចយោ, អកុសលស្ស ទ្វីហិ, ឯវំ
តស្មី តស្មី បច្ចយេ បច្ចនីយតោ បិតេ តតោ អញ្ញេ បច្ចយា ឥមេស្វេរ
អារម្មណាទីសុ អជ្ឈសុ បច្ចយេសុ យថាយោគំ យោជេតញ្ញាតិ ឥនេមត្ត លក្ខណំ
វេទិតព្ពំ។ ឯតេសុ ច អជ្ឈសុ បច្ចយេសុ បុរិមបុរិមេហិ អសង្កហិតេ សង្កហិតោ
បច្ចិមបច្ចិមា វុត្ថាតិ អារម្មណតោ អញ្ញេសំ ទ្វិន្នំ វសេន ឧបនិស្សយោ,
វុត្ថបុរេជាតស្ស វសេន បុរេជាតំ, សហជាតតោ ឧបនិស្សយតោ ច, អញ្ញស្ស
ចេតនាយ វសេន កម្មំ, សហជាតតោ អញ្ញស្ស កតទ្ធិ កាវហារស្ស វសេន
អាហារោ, សហជាតតោ បុរេជាតតោ ច អញ្ញស្ស រូបជីវិតិទ្ធរិយស្ស វសេន
ឥន្ទ្រិយំ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ញោ កត្វា “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស
អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, សហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ច្នេវ
(បដ្ឋា. ១.១.៤០៤, ៤១៩, ៤២៣) វុត្ថំ, តទញ្ញាភាវា ន វុត្ថំ
“កម្មាហារិទ្ធរិយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ, តស្មា “អារម្មណាធិបតិ
អារម្មណបច្ចយេ សង្កហំ គច្ឆតី”តិ ឯវំ វុត្ថព្ពំ។ យំ បន បរិត្តតិកេ
បញ្ញាវាបច្ចនីយេ “អប្បមាលោក ធម្មោ អប្បមាលាស្ស ធម្មស្ស

សហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ២.១២.៦៦, ៧៤) ឯត្ថ
អារម្មណស្ស អវចនំ, តំ បុរិមេហិ អសង្កហិតវសេន វុត្តានំ
សង្កហិតវិវដ្ឋនាការតោ ឧបនិស្សយតោ អញ្ញារម្មណាការតោ ច, ន បន
អារម្មណាបនិស្សយស្ស អារម្មណោ អសង្កហិតត្តា។

អត្ថិអវិគតបច្ចយា យទិមិ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិទ្ធិយានំ
វសេន បញ្ចវិដាវ, សហជាតបុរេជាតានំ បន បច្ឆាជាតាហារានំ
បច្ឆាជាតិទ្ធិយានញ្ច សហាបិ អត្ថិអវិគតបច្ចយភារោ ហោតិ, ន តិណ្ណំ
វិប្បយុត្តតាវិយ វិសុយេវាតិ “អត្ថិអវិគតេសុ ច ឯកេកស្ស វសេន ធម្មា
ភេទេហិ ឋិតា”តិ អត្ថិអវិគតបច្ចយលក្ខណេសុ ឯកេកំ សង្កហេត្វា វុត្តំ។

“រូបិទ្ធិយបច្ចយោ បន អដ្ឋត្ថពហិទ្វារេនតោ ធុរិដោ”តិ វុត្តំ, តំ
“អដ្ឋត្ថិកពាហិរេនតោ”តិ ឯវំ វុត្តព្ពំ។

ចតុរិសតិយាបីតិ ន សោឡសន្និយេវ, នាបិ អដ្ឋន្និយេវ, អថ ខោ
ចតុរិសតិយាបីតិ អត្តោ។ អារម្មណភូតានំ អធិបតិឧបនិស្សយបច្ចយានំ
ឧបនិស្សយេ និស្សយបុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានញ្ច បុរេជាតេ សង្កហោ
អត្ថិតិ អារម្មណបច្ចយំ អារម្មណបច្ចយភារេយេវ វេបេត្វា តទេកទេសស្ស
តេសញ្ច ឧបនិស្សយាធិសុ សង្កហំ វុត្តកាមោ “អារម្មណបច្ចយេ
អារម្មណបច្ចយោវ សង្កហំ ភក្ខតិ, ន សេសា តេរិសតិ”តិ អាហា។ ចតុត្ថ
បុរេជាតបច្ចយេតិ ឯត្ថ យថា “ឧបនិស្សយបច្ចយេ អធិបតិភូតោ
អារម្មណបច្ចយោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ “បុរេជាតភូតោ អារម្មណបច្ចយោ”តិ ឋិ វុត្តព្ពំ, តំ
បន តត្ថ វុត្តនយេន គហេតុំ សក្កាតិ កត្វា ន វុត្តំ សិយា។ អថ បន
“អារម្មណតោ អញ្ញំ បុរេជាតគ្គហណេន គហិត”ន្តិ ន វុត្តំ, ឯវំ សតិ
ឧបនិស្សយគ្គហណេនបិ អារម្មណតោ អញ្ញស្ស គហិតតាយ ភវិតព្ពន្ធិ

“អធិបតីភូតោ អារម្មណបច្ចយោ ឧបនិស្សយេ សង្កបំ ភក្ខតី” តិ ន វត្ថុតំ
សិយាតិ។

យេសុ បញ្ចេសុ... បេ... ឯកោវ បច្ចយោ អាគតោតិ ឯត្ថ អាគតោវាតិ ឯវំ
ឯវសន្តោ អានេត្វា យោជេតព្ពោ។ តេន ធានសមច្ចុទ្ទសមេសុ បញ្ចេសុ
សហជាតបុរេជាតេសុ ឯកេកោ បច្ចយោ ន អនាគតោ ហោតិ, អថ ខោ
អាគតោវាតិ តេសុ អញ្ញាតរបដិក្ខុបេ តេបិ បញ្ញា បរិហាយន្តីតិ ទស្សិតំ
ហោតីតិ។ យស្មី បន បញ្ចេតិ ទុតិយនដ្ឋបញ្ចេសុ ឯកេកវសេន គហេត្វា
ឯកវចនេន និទ្ទិសីយតិ។ ឯវន្តិ អារម្មណឧបនិស្សយវសេនាតិ អត្ថោ។ តេន
ធានសមច្ចុទ្ទសមេ និវត្តតិ។ តេសុបិ ហិ ទ្វេ បច្ចយោ អាគតា, ន បន
អារម្មណឧបនិស្សយវសេនាតិ។ អវសេសានំ វសេនាតិ អវសេសានំ
លត្តមានានំ វសេនាតិ ទដ្ឋតំ។ ន ហិ តេសមបន្ទរសមេសុ បច្ឆាជាតេបិ
បដិក្ខុត្ថេ អាហារិទ្ធិយានំ វសេន តេ បញ្ញា លត្តន្តិ, អថ ខោ សហជាតស្សេវ
វសេនាតិ។ ឥទមេវ ចេត្ត លក្ខណន្តិ អដ្ឋន្នំ បច្ចយានំ សព្វបច្ចយសង្កាហកត្តំ,
ឧក្កជ្ឈវសេន បញ្ញាបរិច្ឆេទោ, តេ តេ បច្ចយេ សង្កហេត្វា
ទស្សិតបច្ចយបរិច្ឆេទោ, តស្មី តស្មី បច្ចយេ បដិក្ខុត្ថេ តស្ស តស្ស បញ្ចេស្ស
បរិហរាធិបរិហរានីតិ ឯតំ សត្តំ សន្ធាយ វត្ថុន្តិ ទដ្ឋតំ។ តេនេវ “ឥមិនា
លក្ខណេន” តិ វត្ថុ។

តត្រាតិ បកេនបរិហរានីសុ។ តីហិ បច្ចយេហិ ឯក្ខនីសតិ បច្ចយោ
ទស្សិតាតិ “នហេតុបច្ចយោ” តិ ឯត្ថ លត្តមានបច្ចយេ សន្ធាយ វត្ថុ។ អយំ បន
បច្ចយុទ្ធារោ សព្វបច្ចនីយស្ស សាធារណលក្ខណវសេន វត្ថោ, ន
“នហេតុបច្ចយោ” តិ ឯត្ថេវ លត្តមានបច្ចយទស្សនវសេន។ ឯវញ្ញា កត្វា
ហេតុទុក្ខកបញ្ញាវាវបច្ចនីយេ “ហេតុធម្មោ ហេតុស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន

បច្ចយោ, សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ, ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា.
៣.១.៤៣) វុត្ថំ, អញ្ញថា “នហេតុបច្ចយា”តិ ឯត្ថ លព្ពមានបច្ចយទស្សនេ
“សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ន វុត្ថុពុំ សិយា, តស្មា ឥធាបិ
សព្ពលព្ពមានបច្ចយសង្កហវសេន បច្ចយុទ្ធារស្ស វុត្ថុត្តា តិហិ បច្ចយេហិ វិសតិ
បច្ចយា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ យំ វុត្ថំ “តត្រាយំ វិត្តារកថា”តិ, តត្រ បកេនេ
វិត្តារកថំ វត្ថា បរិហានីយំ ទស្សន្តោ “តស្មី បន បច្ចយេ...បេ.... តេ បរតោ
វត្តាមា”តិ អាហា។

៥២៨. តថា អកុសលាទិកេសុបិ ចត្វសុ បញ្ញេសុ តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ
តេ តេយេវ បច្ចយា ទស្សិតាតិ កុសលាទិកេសុ ទស្សិតេហិ អញ្ញេសំ អភារំ
សន្ធាយ វុត្ថុន្តិ វេទិតពុំ។ ន ហិ “អកុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស”តិ ឯត្ថ
ទិហិ បច្ចយេហិ តយោ បច្ចយា ទស្សិតា, អថ ខោ ទ្វេយេវ, អព្យាកតស្សបិ
អកុសលោ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ន ហោតីតិ។

៥៣០. សហជាតបច្ចយា បន ន ហោន្តិ វុត្ថុមិស្សកត្តាតិ
អសហជាតបច្ចយេន វុត្ថុនា សហជាតបច្ចយភាវេន គហិតត្តា តេន សទ្ធិ
សហជាតបច្ចយា ន ហោន្តិ ទស្សិតិ, ន បន សុទ្ធានំ សហជាតបច្ចយភារំ
និវារេតិ។ វុត្ថុនា បន សទ្ធិ យេន និស្សយាទិនា បច្ចយា ហោន្តិ, តមេវ និស្សយាទិ
វិសេសេតុំ សហជាតន្តិ វុត្ថុន្តិ ទស្សន្តោ “តស្មា តេស”ន្តិអាទិមាហា។

តមស្មី បន បច្ចយុទ្ធារេ អារម្មណឧបនិស្សយ កម្មអត្ថិបច្ចយេសុ ចត្វសុ
សព្ពបច្ចយេ សង្កណ្ឌិត្វា កស្មា តេសំ វសេន បច្ចយុទ្ធារេ ន កតោតិ?
មិស្សកាមិស្សកស្ស អត្ថិបច្ចយវិភាគស្ស ធុរិញ្ញេយ្យត្តា។ ន ហិ “អវិភាគេន
អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្ថុ សក្កាវិញ្ញាតុំ “កី សុទ្ធនេ
សហជាតអត្ថិបច្ចយេន បុរេជាតបច្ចាជាតាហាវិន្ត្រិយអត្ថិបច្ចយេន វា, អថ

សហជាតបុរេជាតមិស្សកេន បច្ឆាជាតាហារមិស្សកេន
បច្ឆាជាតិទ្រិយមិស្សកេន វា"តិ។ អត្ថិបច្ឆយវិសេសេសុ បន សហជាតាធិសុ
សរុបតោ វុច្ឆមានេសុ យត្ថ សុទ្ធានំ សហជាតាធិនំ បច្ឆយភារោ, តត្ថ
“សហជាតបច្ឆយេន បច្ឆយោ”តិអាធិនា សុទ្ធានំ, យត្ថ ច មិស្សកានំ
បច្ឆយភារោ, តត្ថ “សហជាតំ បុរេជាត”ន្តិអាធិនា មិស្សកានំ គហណតោ
សុវិញ្ញយ្យតា ហោតិ, តស្មា អត្ថិបច្ឆយវិសេសេសុនត្ថំ សហជាតាធិយោ
គហិតា, តេន ច សព្វបច្ឆយានំ ចត្វសុ បច្ឆយេសុ សង្កហោ ធម្មវិសោ ហោតិ។

កស្មា បន សហជាតបុរេជាតេ អគ្គហេត្វា និស្សយោ, បុរេជាតបច្ឆាជាតេ
អគ្គហេត្វា វិប្បយុត្តោ វា អត្ថិបច្ឆយវិសេសភារេន ន វុត្តោតិ? អវុត្តព្ពត្តា,
និស្សយោ តាវ ន វុត្តព្ពោ សហជាតបុរេជាតានំ សុទ្ធានំ មិស្សកានព្វា
និស្សយបច្ឆយភារោតោ វិភជិតត្ថតាយ អត្ថិបច្ឆយេន អវិសិដ្ឋត្តា,
វិប្បយុត្តបច្ឆយោ ច សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតភារោតោ អត្ថិបច្ឆយោ វិយ
វិសេសិតព្ពោតិ សោ វិយ ន វុត្តព្ពោ។ សហជាតបុរេជាតានព្វា មិស្សកានំ
អត្ថិបច្ឆយភារោ ហោតិ, ន វិប្បយុត្តភារោ។ តថា សហជាតបច្ឆាជាតានព្វា
មិស្សកានំ អត្ថិបច្ឆយភារោ ហោតិ។ វុត្តតិ ហិ “អនុចាធិន្ទអនុចាធិនិយោ
ធម្មោ ឧចាធិន្ទចាធិនិយស្ស ច អនុចាធិន្ទអនុចាធិនិយស្ស ច ធម្មស្ស
អត្ថិបច្ឆយេន បច្ឆយោ សហជាតំ បច្ឆាជាត”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៨៤), ន បន
វិប្បយុត្តបច្ឆយភារោ, តស្មា វិប្បយុត្តគហណេន មិស្សកានំ
អត្ថិបច្ឆយភារោស្ស អគ្គហណតោ ន សោ អត្ថិបច្ឆយវិសេសោ ភវិតុំ យុត្តោតិ
ភិយ្យោមិ ន វុត្តព្ពោ។

ននុ ច សហជាតបច្ឆយោ ច ហេតុអាធិហិ វិសេសិតព្ពោតិ សោមិ
និស្សយវិប្បយុត្តា វិយ អត្ថិបច្ឆយវិសេសភារេន ន វុត្តព្ពោតិ? ន,

វិវត្តបច្ច័យហិរិសេសិតព្ពត្តា។ និស្សយវិប្បយុត្តា ហិរិអត្ថិបច្ច័យោវិយ
ឧប្បត្តិកាលវិវត្តេហិ បច្ច័យហិរិសេសិតព្ពា, ន បន សហជាតោ។
ហេតុអាទយោ ហិ សហជាតា ឯវ, ន ឧប្បត្តិកាលវិវត្តាតិ។

បច្ច័យុទ្ធាវល្លាណា និដ្ឋិតា។

បច្ច័យកណ្តាលវល្លាណា

នហេតុមូលកវល្លាណា

៥៣២. សុទ្ធា អារម្មណបច្ច័យោ បរិហាយតីតិ ឯត្ថ សុទ្ធក្កហណោន ន
កិញ្ចិ បយោជនំ។ អារម្មណោ ហិ បច្ច័យតោ បិតេ អធិបតិបច្ច័យាធិក្ខតោ
អារម្មណបច្ច័យោ បរិហាយតិយេវាតិ។ សុទ្ធាតិ វា អដ្ឋសុ បច្ច័យេសុ កេវលំ
អារម្មណបច្ច័យោ បរិហាយតិ, ន សេសាតិ ធស្សេតិ។ ឯកាទសន្និសហជាតេ
សង្កបំ គច្ឆន្តេសុ បន្ទសសុ អញ្ញមញ្ញវិចាកសម្បយុត្តវិប្បយុត្ត វដ្ឋេត្វា
ឯកាទសន្និវសេន។ តេតិ តេ សហជាតេ អន្តោគធាយេវ តស្មី បដិក្ខត្ត
អញ្ញោណាការេនវិស្សន្ននំ ន លក្ខន្តិទិ ធស្សេតិ, អន្តោគធា បន
អារម្មណាធិបតិបុរេជាតនិស្សយាទយោ អារម្មណាធិអាការេន លក្ខន្តិទិ។

កិញ្ចិ បិ សហជាតបច្ច័យោយេវ នត្ថិទិ តស្មី បដិក្ខត្ត ឥមេ វាវា ន
លព្ពេយ្យំ, អថ ខោ និស្សយអត្ថិអវិគតានំ វសេន ឯតេ លភិតព្ពា សិយុន្តិ
អធិប្បាយោ។ យស្មា បនាតិអាទិនា យធិបិ សហជាតបច្ច័យោ នត្ថិ, យស្មា បន
សហជាតបច្ច័យធម្មេ បិតា ឯតេ ន និស្សយាទយោ ន ហោន្តិ, យស្មា ច
សហជាតេ បដិក្ខត្ត យេ បដិក្ខត្តា ហោន្តិ, តេ ឥធសហជាតបដិក្ខត្តបេន
បដិក្ខត្តា, តស្មា តេបិ វាវា ន លក្ខន្តិទិ ធស្សេតិ។

ឋបេត្វា សហជាតបច្ចយន្តិ ឯតេន និស្សយាទិភូតញ្ច សហជាតបច្ចយំ
ឋបេត្វាតិ វុត្តន្តិ ធន្ទតំ។ កុសលតោ បវត្តមាទេសុ កុសលាព្យាកតេសុ
កុសលស្ស កុសលោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតីតិ ឥមមត្តំ សន្ធាយាហ
“អញ្ញមញ្ញបច្ចយធម្មវសេន បវត្តិសញ្ញាវតោ”តិ។ យេ ធម្មា
អញ្ញមញ្ញបច្ចយសង្កហំ គតាតិ តេសំ តេសំ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយភាវេន
វុច្ចមាណ យេ ធម្មា អត្ថនោ បច្ចយុប្បន្នភាវេន វុច្ចមាណំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោតិ
សង្កហំ គតាតិ អត្ថោ។ កុសលោ ច កុសលស្ស អញ្ញមញ្ញបច្ចយោតិ កត្វា
កុសលាព្យាកតានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយសង្កហំ គតេហោវ ធម្មេហិ បច្ចយោ
ហោតិ, សមុទាយភូតោ ឯកទេសភូតេហិតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ កុសលោ
បន កុសលស្ស អញ្ញមញ្ញបច្ចយភូតេហោវ កុសលាព្យាកតានំ
សហជាតាទីហិ, ន អញ្ញថាតិ អញ្ញមញ្ញោ បដិក្ខិត្តេ សោ វារោ បរិហាយតីតិ
វុត្តតំ។

ចតុន្នំ ខន្ធនំ ឯកទេសោវាតិ សហជាតេ សន្ធាយ វុត្តំ។ អសហជាតា ហិ
អាហារិទ្ធិយា រូបក្ខន្ធកេសោវ ហោន្តិ។ តេតិ តេ វិប្បយុត្តបច្ចយធម្មា។

៥៣៣. “ធុម្ភលកាទិវសេន បច្ចយគណនំ ទស្សេតុ”ន្តិ លិខិតំ,
“បច្ចនីយគណនំ ទស្សេតុ”ន្តិ បន វុត្តតំ។ បច្ចនីយវារគណនា ហិ ទស្សិតាតិ។

“វិចាកំ បនេត្ត នឧបនិស្សយបច្ចយេន សទ្ធិ យជិតត្តា ន លព្ពតិ”តិ វុត្តំ,
វិចាកស្សបិ បន កម្មំ ឧបនិស្សយោ អហុត្វាបិ កម្មបច្ចយោ ហោតីតិ
វិចាកត្តិកេ ទស្សិតមេតន្តិ។

នហេតុម្ភលកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥៣៤. សត្វ បញ្ចា តីណិ ទ្វេ ឯកន្តិ បរិច្ឆេទ្ទកណាធានីតិ សត្តាទិបរិច្ឆេទេហិ
បរិច្ឆេទ្ទកណាធានីវិស្សន្ត្រនាទិ ហេតុមូលកេ ទស្សតានីតិ អាហា។

៥៣៨. ននិស្សយបច្ចយា នឧបនិស្សយបច្ចយា នបច្ឆាជាតេ តីណីតិ
មូលកំ សន្តិបិទ្វា ទសមូលកេ “នបច្ឆាជាតេ តីណី”តិ វុត្តំ កណាទំ ឧទ្ធករតិ។
“តេសុ កដត្តារូបញ្ចា អាហារសមុជ្ជានញ្ចា បច្ចយុប្បន្ន”ន្តិ វុត្តំ, ដ្ឋិសុ បនវិចារកោ
តតិយេ តេសមុជ្ជានិកកាយោ ច បច្ចយុប្បន្នោ ហោតិយេវ។

៥៤៥. អព្យាកតោ ច សហជាតអព្យាកតស្សាតិ “អរូចាព្យាកតោ
អរូចាព្យាកតស្ស, រូចាព្យាកតោ ច រូចាព្យាកតស្ស”តិ ឯតំ ទ្វយំ សន្ធាយ
វុត្តំ។ រូចាព្យាកតោ បន អរូចាព្យាកតស្ស, អរូចាព្យាកតោ ច រូចាព្យាកតស្ស
សហជាតបច្ចយោ ហោន្តោវិប្បយុត្តបច្ចយោ ហោតិយេវ។ “អព្យាកតោ
សហជាតាហារិទ្ធិយវសេន អព្យាកតស្សាតិ ឯវំ បញ្ចា”តិ បន វុត្តព្វំ។

៥៤៦. នោអត្ថិបច្ចយា នហេតុយា នវាតិ ឯតុ “ឯកមូលកេការសាធា
អនន្តរបកត្វបនិស្សយវសេន លព្ពន្ធិ”តិ វុត្តំ, អត្ថិបច្ចយេ បន បដិក្ខិត្តេ អជ្ឈសុ
បច្ចយេសុ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិទ្ធិយានិ បដិក្ខិត្តានិ,
អារម្មណឧបនិស្សយកម្មានិ ឋិតានីតិ តេសំ តិណ្ណំ ឋិតានំ វសេន លព្ពន្ធិតិ
វុត្តព្វំ។ សព្ពត្ត ហិ អជ្ឈសុ បច្ចយេសុ យេ យេ បដិក្ខិត្តា, តេ តេ អបនេត្វាយេ
យេ ឋិតា, តេសំ វសេន តេ តេ វាវា លព្ពន្ធិតិ ឥនមេត្ត លក្ខណានិ។ យាវ
និស្សយម្បីតិ ន កេវលំ នារម្មណាយេវ ឋិតា, អថ ខោ យាវ និស្សយំ, តាវ
ឋិតាបិ នឧបនិស្សយេ ទ្វេ កាតញ្ញាតិ អត្តោ។ នឧបនិស្សយតោ ហិ បុរិមេសុ ច
នវបិ លព្ពន្ធិ, នឧបនិស្សយេ បន បវត្តេ អត្ថិអារម្មណឧបនិស្សយបដិក្ខិបេន
សត្វ បច្ចយា បដិក្ខិត្តាតិ អវសិជ្ឈស្ស កម្មស្ស វសេន ទ្វេយេវាតិ។

បច្ចនីយគណនវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណានា

៥៥០. សទិសវារាតិ អនុបវារាតិ អត្តោ។ នអញ្ញមញ្ញេ លទ្ធសុ ហិ
ឯកាទសសុ “កុសលោ កុសលស្ស អកុសលោ អកុសលស្ស”តិ ឥមេ
ហេតុយា លទ្ធសុ សត្តសុ ឥមេហេវ ធ្វើហិ សមាធិ ហោន្តិ, អត្តាការតោ បន ន
អនុបចាតិ។ អថ វា វចនតោ អត្តតោ ច ឧទ្ទេសតោ យថាយោគំ និទ្ទេសតោ
ចាតិ សព្វថា សមាទតំ សន្ធាយ “សទិសវារា”តិ អាហា។

៥៥១. បទិសន្ធិនាមរូបំ សន្ធាយាតិ បទិសន្ធិយំ ហេតុនាមបច្ចយំ វត្ថុរូបញ្ច
បច្ចយុប្បន្នំ សន្ធាយ។ តីណិ កុសលាទិនិ ចិត្តសមុជ្ឈានុបស្សាតិ ឯត្ថ
“អព្យាកតោ កដត្តារូបស្ស ចា”តិ ឥទម្បី វត្ថុតំ។

៥៥២. អធិបតិមូលកេ នហេតុយា ទសាតិ ទ្វិន្ទម្បី អធិបតីនំ វសេន វុត្ថំ,
នារម្មណេ សត្តាតិ សហជាតាធិបតិស្ស, នសហជាតេ សត្តាតិ
អារម្មណាធិបតិស្សាតិ ឯវំ សព្វត្ថ តស្មី តស្មី បច្ចយេ បទិក្ខិត្តេ យជនេសុ ច
តស្មី តស្មី បច្ចយេ យជិតេ មូលភាវេន វិតេ បច្ចយេ យេ ធម្មា បរិហាយន្តិ, យេ
ច តិដ្ឋន្តិ, តេ សាធុកំ សល្លក្ខេត្វា យេ ធម្មា វិតា យេសំ បច្ចយា ហោន្តិ, តេសំ
វសេន គណនា ឧទ្ធវិភព្វា។ អនុលោមេ វុត្ថយជិតេ ហិ មូលភាវេន វេបេត្វា
យជិតាវសេសា បច្ចយា បច្ចនីយតោ យោជិតាតិ តត្ថ លទ្ធាយេវ បច្ចនីយតោ
វិតបច្ចយានំ វសេន សមាធិ ឧនា ច សក្កាវិញ្ញាតុន្តិ។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បច្ចនីយានុលោមវណ្ណានា

២៣០. ឧនតរគណនេន សទ្ធិ អតិរេកគណនស្សបិ គណនំ
បរិហារេត្វាតិ ឯត្ថ អនុលោមតោ យោជិយមាណេន បច្ឆយេន សទ្ធិ បច្ឆនិយតោ
បិតស្ស អតិរេកគណនស្សបិ គណនំ បរិហារេត្វាតិ អធិប្បាយោ។
បរិហារបនគណនាយ ឧនតរគណនេន សទ្ធិ សមាទត្តញ្ច ន ឯកន្តិកំ។
នហេតុនាវម្ពណាទុកស្ស ហិ គណនា អធិបតិបច្ឆយេន យោជិយមាណេន
ឧនតរគណនេន សទ្ធិ បរិហារាបិ អធិបតិបច្ឆយេ លទ្ធកណនាយ ន សមាទា,
អថ ខោ តតោបិ ឧនតរា ហោតីតិ អាហា “ន បនេតំ សព្ពសំសន្ននេសុ
គច្ឆតី”តិ។

និស្សយេ បច្ឆនិយតោ បិតេ សហជាតេ ច អនុលោមតោ អតិជ្ជមាណំ
ហេតុអាទិនំ សហជាតស្ស ច អជ្ជានំ ចាកជន្តិ អចាកជមេវ ទស្សន្តោ
“វត្ថុបុរេជាតោ អនុលោមតោ ន តិជ្ជតី”តិ អាហា។ អាហារេ វាតិអាទិនា ឥទំ
ទស្សតិ - សហជាតេ បច្ឆនិយតោ បិតេ អនុលោមតោ អតិជ្ជមាណា
ឈានមគ្គសម្បយុត្តា អាហារេ វា ឥន្ទ្រិយេ វា បច្ឆនិយតោ បិតេ តិជ្ជតិ
ហេតុអាទយោបិ តិជ្ជតិ។ សព្ពឈានមគ្គហិ បន ចតុក្កន្ធករេសក្ខតានំ
សម្បយុត្តេន ច ចតុក្កន្ធក្ខតានំ សព្ពេសំ តេសំ អនុលោមតោ វានំ ទស្សតិ
ទដ្ឋព្ពំ, ឥតរេសុ វត្ថុព្ពមេវ នត្ថិ។ អធិបតិឧបនិស្សយាតិ អាវម្ពណាមិស្សានម្បិ
អនុលោមតោ វានំ ទស្សតិ។

“ឥន្ទ្រិយេ ឯកន្តិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយវសេនា”តិ វុត្ថំ, “ចក្កន្ទ្រិយាទិនំ
រូបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ច វសេនា”តិ បន វត្ថុព្ពំ។ កមេន គន្ធាវិប្បយុត្តេ តីណីតិ ឥទំ
ចាកជការវុត្ថំ “នវម្ពលកាទិនុ វិប្បយុត្តេ តីណី”តិ ឯវំ កេសុចិ ចោត្តកេសុ
ឧទ្ធពំ។ ឥមាទិ ច ទ្វេ បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយវសេនាតិ ឥទំ “ឥមាទិ ច ទ្វេ
បច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយវសេនា”តិ ច វត្ថុព្ពំ។

និហេតុមូលករវណ្ណានិដ្ឋិតា។

៦៣៦. នអញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហេតុយា តីណីតិ កុសលាធិនិ
ចិត្តសមុដ្ឋានានន្តិ ឯត្ថ “បដិសន្ធិយំ កជត្តារូចានញ្ចា” តិបិ វត្ថុតំ។ ហេតុយា
វុត្តហិ តីហិ វាសាមញ្ញមេវ សន្ធាយ វទតិ, តថា កម្ម តីណីតិ ហេតុយា
វុត្តានេវាតិ ច។ បច្ចយេសុ បន សត្តត្ថ វិសេសោ សល្លក្ខេតញ្ចា។ អធិបតិយា
តីណីតិ នអញ្ញមញ្ញនិហេតុនាមមូលាបច្ចយា អធិបតិយា តីណីតិ ឯតានិ
ហេដ្ឋា ហេតុយា វុត្តានេវាតិ។

៦៤៤. យថា ច ហេដ្ឋាតិ យថា និហេតុមូលកេ យាវ នវិចាកា, តាវ គន្ធា
នាហារិទ្ធិយេសុ ឯកេកមេវ គហិតំ, តថា ឥធាបិ នាមមូលាមូលកាធិសុ
ឯកេកមេវ គហិតន្តិ អធិប្បាយោ។

៦៤៨. នាតាក្ខណិកា កុសលាកុសលចេតនា កម្មសមុដ្ឋានរូបស្សតិ ឯត្ថ
“វិចាកាន” តិបិ វត្ថុតំ។ អាហារិទ្ធិយេសុ តីណី សហជាតសទិសានិ រូបស្សបិ
បច្ចយភាវតោ, លាណមគ្គាធិសុ តីណី ហេតុសទិសានិ អរូចានំយេវ
បច្ចយភាវតោតិ អធិប្បាយោ ធន្តញ្ចា។ អាទិ-សទ្ធន ច
“និប្បយុត្តនិហេតុនាមមូលាបច្ចយា អធិបតិយា តីណី” តិអាធិនិ (បដ្ឋា.
១.១.៦៤៩) សង្គណ្ហាតិ។

៦៥០. យំ បនាតិ យំ បច្ចយំ សកដ្ឋានេ អនុលោមតោ លភន្តម្បិ អគ្គហេត្វា
តតោ បរេតរា បច្ចនីយតោ គយ្ហន្តិ, សោ បច្ចយោ បច្ឆា អនុលោមតោវ យោជនំ
លភតីតិ អត្តោ។ យថា បន និហេតុមូលកាធិសុ នាហារេ យជិតេ
ឥន្ទ្រិយវសេន, និទ្ធិយេ ច យជិតេ អាហារវសេន បញ្ចលាកោ ហោតីតិ តេសុ
អញ្ញតរំ បច្ចនីយតោ អយោជេត្វា អនុលោមតោ យោជិតំ, ឯវំ

នោអត្ថិនោអវិកតមូលកេសុ ឧបនិស្សយេ យជិតេ កម្មវសេន, កម្មេ ច
យជិតេ ឧបនិស្សយវសេន បញ្ចលាភោ ហោតីតិ តេសុ អញ្ញតរំ បច្ចនីយតោ
អយោជេត្វា អនុលោមតោ យោជិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯវមេតស្មី បច្ចនីយានុលោម
សព្ពានិ មូលានិ ទ្វេធា ភិន្នានិ នាហារនិស្រ្តិយានិ នឧបនិស្សយនកម្មានិ ច
បត្វាតិ។

បច្ចនីយានុលោមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កុសលត្ថិកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. វេទនាត្ថិកវណ្ណានា

១. វេទនារូបនិព្វានានិ បន តិកមុត្តកានិ បដិច្ចាទិនិយមំ
បច្ចយុប្បន្នវចនញ្ច នលភន្តិ។ បដិច្ចវារាទីសុ បន ធនុ យតោ
ហេតុបច្ចយាទិតោ តិកធម្មានំ ឧប្បត្តិ វុត្តា, តត្ថ យថានុរូបតោ
អារម្មណាទិបច្ចយភាវេន លព្ពន្ធិតិ វេទិតព្ពានីតិ។

១០. សព្ពអរូបធម្មបរិក្កាហកា បន សហជាតាធយោ បច្ចយាតិ ឥមិនា
កុសលត្ថិកេបិ បរិហីនំ សហជាតំ រូចារូបធម្មបរិក្កាហកត្តា អាទិម្ហិ ឋបេត្វា
អាទិសន្នេន សព្ពារូបធម្មបរិក្កាហកវចនេន ច បច្ចយុប្បន្នវសេន
សព្ពអរូបធម្មបរិក្កាហកានំ អារម្មណាទីនំ បរិហានី ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេន
កុសលត្ថិកបរិហីនានំ សព្ពដ្ឋានិកានំ ចតុន្នំ សព្ពតិកាទីសុ បរិហានិ ទស្សិតា
ហោតិ។ បច្ឆាជាតបច្ចយញ្ចវិរាវ ឧប្បត្តិតោតិ ឯតេន បន
បច្ឆាជាតបច្ចយស្ស អនុលោមេ បរិហានី, បច្ចនីយេ ច លាភំ ទស្សេតិ។
សហជាតាធយោតិ វា សហជាតមូលកា សហជាតនិពន្ធនា បដិច្ចាទី ជវន្តេហិ
សហជាតធម្មេហិ វិរា បច្ចយា អហោន្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កស្មា បន

សហជាតិនិពន្ធនា សញ្ញាបធម្មបរិក្ខាហកា ច យេ, តេវ បរិហាយន្តិ, ន បន
យោ សហជាតិនិពន្ធនា សញ្ញាបធម្មបរិក្ខាហកា ច ន ហោតិ, សោ
បច្ឆាជាតោតិ តត្ថ ការណំ វេទន្តោ “សហជាតាធិហិវិនា អនុប្បត្តិតោ
បច្ឆាជាតបច្ចយញ្ចវិនាវ ឧប្បត្តិតោ”តិ អាហា។ តត្ថ សហជាតាធិហិវិនាតិ
សហជាតិនិពន្ធនេហិ សញ្ញាបធម្មបរិក្ខាហកេហិ ច វិនាតិ អត្ថោ។ អថ វា
សហជាតិនិពន្ធនាមេវ បរិហានិ, ន បច្ឆាជាតស្ស សហជាតិនិពន្ធនស្សាតិ
ឯត្ថេវ ការណំ វេទន្តោ “សហជាតាធិហិវិនា អនុប្បត្តិតោ បច្ឆាជាតបច្ចយញ្ច
វិនាវ ឧប្បត្តិតោ”តិ អាហា។ សហជាតិនិពន្ធនាបិ បន
សត្តអរូបធម្មបរិក្ខាហកាយេវ បរិហាយន្តិតិ ទស្សិតមេតន្តិ។

១៧. នវិចារកេបិ ឯសេវ នយោតិ នយទស្សនមេវ ករោតិ, ន ច
បច្ចយបច្ចយុប្បន្នសាមញ្ញទស្សនំ។ សុខាយ ហិ អនុក្ខមសុខាយ ច វេទនាយ
សម្បយុត្តេ ធម្មេ បដិច្ច តាហិ វេទនាហិ សម្បយុត្តា អហេតុកកិរិយធម្មា
វិចិត្តិក្ខន្ធនុសហជាតមោហោ ចាតិ អយញ្ញោត្ត នយោតិ។ នវិប្បយុត្តេ ឯកន្តិ
អាវុប្បេ អាវុជ្ជនវសេន វុត្តន្តិ ឥទំ អាវុជ្ជនាហេតុកមោហានំ វសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

២៥-៣៧. អនុលោមបច្ចដិយេ យថា កុសលត្តិកំ, ឯវំ គណោតព្ពន្ធិ
ហេតុមូលកាធិនំ នយានំ ឯកមូលកទ្ធិមូលកាធិវសេន ច យោដេត្វា
គហោតព្ពតាសាមញ្ញំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន គណនសាមញ្ញំ។ ឥតោ បរេសុបិ
ឯវុបេសុ ឯសេវ នយោ។ អហេតុកស្ស បន ចិត្តប្បាទស្សាតិអាទិ
នហេតុមូលកំ សន្ធាយ វុត្តំ, “អហេតុកស្ស បន ចិត្តប្បាទស្ស មោហាស្ស
ចា”តិ បនេត្ត វុត្តព្វំ។ មោហាស្ស ចាបិ ហិ អហេតុកស្ស អធិបតិអការតោ
អធិបតិនោ នហេតុមូលកេ អនុលោមតោ អដ្ឋានន្តិ។ បរិវត្តត្វាបីតិ

នហេតុបច្ចយា នអធិបតិបច្ចយា អារម្មណេ ភីណីតិ ឯវំ បុរេតា ឋិតិម្បិ
អារម្មណាទី បច្ចតោ យោជេត្វាតិ អត្ថោ។

៣៩. បញ្ញាវារេ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតីតិ ឯតេន តំសម្បយុត្តេ ទស្សេតិ។
ឧបនិស្សយរិកន្ត្រៃ “សទ្ធាបញ្ចកេសុ មាណំ ជប្បេតិ ទិដ្ឋិ គណ្ណាតីតិ កត្តព្ពំ,
អវសេសេសុ ន កត្តព្ពំ”ន្តិ ឥទំ ចាប្បកតិទស្សនត្ថំ វុត្ថំ, ន បន រាគាទីហិ
មានទិដ្ឋនំ អនុប្បត្តិតោ។ កុសលត្ថិកេបិ ហិ រាគាទីសុ “មាណំ ជប្បេតិ ទិដ្ឋិ
គណ្ណាតី”តិ ចាឡិ ន វុត្ថោ, “រាគោ ទោសោ មោហោ មាណោ ទិដ្ឋិ បត្តនា រាគស្ស
ទោសស្ស មោហស្ស មាណស្ស ទិដ្ឋិយា បត្តនាយ ឧបនិស្សយបច្ចយេន
បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.២.៥៣) បន រាគាទីនំ មានទិដ្ឋិឧបនិស្សយភារោ វុត្ថោ។
តថា ឥធាបិ ទដ្ឋព្ពន្ធិ។ “សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តេន បន ចិត្តេន កាមយាតំ
និកមយាតំ ករោតី”តិ សោមនស្សសម្បយុត្តលោភសហគតចិត្តេន
កាមនិកមវិលុប្បនំ សន្ធាយ វុត្ថំ។

៦២. សុទ្ធានន្តិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នបទានំ អនញ្ញត្ថំ ទស្សេតិ។
បុរេជាតបច្ឆាជាតា បនេត្ត នវិជ្ជន្តិ។ ន ហិ បុរេជាតា បច្ឆាជាតា វា អរូបធម្មា
អរូបធម្មានំ បច្ចយា ហោន្តិ ឯត្ថ បុរេជាតាតិ ឥមស្មី តិកេ វុច្ចមានា
អធិការប្បត្តា សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តាទយោវ អរូបធម្មានំ បុរេជាតា
ហុត្វា បច្ចយា ន ហោន្តិ បុរេជាតត្តាភាវតោតិ អធិប្បាយោ, តថា
បច្ឆាជាតត្តាភាវតោ បច្ឆាជាតា វា ហុត្វា ន ហោន្តិ ឯត្ថ។

៦៣-៦៤. សាធិបតិអមោហាវសេនាតិ អធិបតិភាវសហិតាមោហាវសេនាតិ
អត្ថោ។

៨៣-៨៧. នហេតុបច្ចយា...បេ... នឧបនិស្សយេ អដ្ឋាតិ នហេតុបច្ចយា
នាវម្ពណាបច្ចយា នឧបនិស្សយេ អដ្ឋាតិ ឯវំ សន្និច្ចាតិ ឧទ្ធច្ចាតិ។
នាណក្ខណ៍កកម្មបច្ចយវសេន វេទិតញ្ញាតិ ៩ទំ “ឧក្ខាយ វេទនាយ
សម្បយុត្តោ សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តស្ស” តិ ឯតំ វុដ្ឋេត្វា អវសេសេសុ
អដ្ឋសុបិ នាណក្ខណ៍កកម្មបច្ចយសម្ពុំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ន ហិ
សហជាតបច្ចយោ អដ្ឋសុបិ លត្តតិ, អថ ខោ តិស្សេវាតិ។

វេទនាត្ថិកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. វិចាកត្ថិកវណ្ណានា

១-២៣. វិចាកត្ថិកេ វិចាកធម្មំ បដិច្ចាតិ វិចាកំ ធម្មំ បដិច្ច។ សមាសេនបិ
ហិ សោយេវត្ថោ វុត្តោតិ ចាឡិយំ សមាសំ កត្វា លិខិតំ។

២៤-៥២. “នេវិចាកនិចាកធម្មធម្មំ បដិច្ច នេវិចាកនិចាកធម្មធម្មោ
ឧប្បជ្ជតិ និចាកបច្ចយា” តិ ឯតស្ស វិភង្គេ “មហាភូតេ បដិច្ច ចិត្តសមុជ្ជានំ រូបំ
ឧបាទារូប” ត្ថិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “កជត្តារូប” ត្ថិ។ តំ ខន្ធបដិច្ច
ឧប្បជ្ជមានស្ស មហាភូតេ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្តត្តា ន វុត្តំ។ ន ហេតុ
កជត្តារូបស្ស ខន្ធបដិច្ច ឧប្បត្តិ អត្ថិ, យស្ស មហាភូតេ បដិច្ច ឧប្បត្តិ វត្តញ្ញា
សិយា។ បវត្ថិយំ បន កជត្តារូបំ “អសញ្ញាសត្តានំ...បេ... មហាភូតេ បដិច្ច
កជត្តារូបំ ឧបាទារូប” ត្ថិ ឯតេនេវ ទស្សិតំ ហោតិ។ ឯវញ្ញោ កត្វា អសញ្ញាសត្តានំ
រូបសមាធនគតិកត្តា នាហារបច្ចយេ ច បវត្ថិយំ កជត្តារូបំ ន ឧទ្ធចំ។ តម្បិ ហិ
ឧប្បាទក្ខណោ អាហារបច្ចយេន វិចា ឧប្បជ្ជតិ ឧទ្ធច្ចាតិ តំ សិយាតិ។

វិចាកត្ថិកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ឧបាទិដ្ឋត្តិកវណ្ណា

១៥. ឧបាទិដ្ឋត្តិកេ អនុបាទិដ្ឋអនុបាទានិយំ ធម្មំ បដិច្ច

អនុបាទិដ្ឋអនុបាទានិយោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នាធិបតិបច្ចយាតិ ឯតេន សយំ
អធិបតិភូតត្តា អវិរហិតារម្មណាធិបតីសុបិ អធិបតិ ធុរិយេនបិ
អធិបតិបច្ចយេន ឧប្បជ្ជតីតិ ន វត្ថុញ្ញោ, អយមេតស្ស សភាវោតិ ធស្សេតិ។

៧២. ឧបាទិដ្ឋបាទានិយោ កតឡី កាវហារោ ឧបាទិដ្ឋបាទានិយស្ស
កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯត្ថ កម្មជាតំ រូបាតំ អព្ពន្ធកតា ឌីជា
តស្សេវ កម្មជកាយស្ស រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ វិយ កជត្តារូបាតំ
អនុបាលនុបត្តម្ពនវសេន បច្ចយោ, ន ជនកវសេនាតិ អយមត្ថោ អដ្ឋកថាយំ
វុត្តោ។ ឯតស្មី បន អត្ថ សតិ ឧបាទិដ្ឋបាទានិយោ ច អនុបាទិដ្ឋអនុបាទានិយោ
ច ធម្មា ឧបាទិដ្ឋបាទានិយស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយន្តិ
ឯត្ថ “អាហារ”ន្តិបិ វត្ថុញ្ញំ, យទិ ច កម្មជា ឌីជា សកលាបរូបាទមេវ
អាហារបច្ចយោ ហោតិ, ឯវំ សតិ “ឧបាទិដ្ឋបាទានិយោ កតឡី កាវហារោ
អនុបាទិដ្ឋបាទានិយស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ន វត្ថុញ្ញំ
សិយា, វុត្ថញ្ញំ, តម្បិ អនុដ្ឋេហជាយ សសន្តានកតាយ ឧបាទិដ្ឋោជាយ
អនុបាទិដ្ឋបាទានិយស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយំ សន្ធាយ វុត្ថំ។ ឯវញ្ញ សតិ
“ឧបាទិដ្ឋបាទានិយោ ច អនុបាទិដ្ឋអនុបាទានិយោ ច ធម្មា
អនុបាទិដ្ឋបាទានិយស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៨៥)
អយម្បិ បញ្ញោ បច្ឆាជាតាហារវសេន ឧទ្ទិវតញ្ញោ សិយា, តស្មា អនុដ្ឋេហជាយ
ឧបាទិដ្ឋាហារស្ស លោកុត្តរក្ខណោ អភាវតោ ធុម្ពលកេសុ បឋមបញ្ញោ
“អាហារ”ន្តិ ន វុត្ថំ។ ធុតិយបញ្ញោ ច ន ឧទ្ធដោ, ន ឥតរស្ស ឧបាទិដ្ឋាហារស្ស
កាមភវេ អសម្ពាភាវតោតិ អនុដ្ឋេហជាមេវ មណ្ឌកាទិសីរកតំ

ឧបាទិដ្ឋាហារំ សន្ធាយ “ឧបាទិដ្ឋាទានិយោ កតត្ថី ការាហារោ
ឧបាទិដ្ឋាទានិយស្ស ច អនុបាទិដ្ឋាទានិយស្ស ច កាយស្ស
អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៧៤) វេទន្តានំ វាទោ ពលវត្ថរោ។ ន ហិ
អន្លោបាជមត្តាវ មណ្ឌកាធិយោ កុច្ឆិវិត្តតំ ន ករោត្តិ, ន ច ពលំ ន ឧបជាយត្តិ,
ន ច រូបវិសេសោ ន វិញ្ញាយតីតិ។

“អនុបាទិដ្ឋាអនុបាទានិយោ ធម្មោ ឧបាទិដ្ឋាទានិយស្ស ច
អនុបាទិដ្ឋាអនុបាទានិយស្ស ច ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ សហជាតំ
បច្ឆាជាត”ត្ថិ (បដ្ឋា. ១.៤.៨៣) ឯវមាទីហិ ឥធ វុត្តហិ
ឯកមូលកកុកតិការាសានបញ្ញាវិស្សន្ននេហិ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច
អព្យាកតស្ស ច ធម្មស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ សហជាត”ត្ថិអាទិនា ឥធ
ទុតិយទុកការាសានេវិយ វិស្សន្ននំ លព្ពតីតិ វិញ្ញាយតិ។ សុខាវោរោជនត្ថំ បន
តត្ថ សហជាតវសេនេវិស្សន្ននំ កតំ។ បច្ចដិយេ បន សហជាតស្សេវ
អបដិក្ខេបេ លាភតោ, បដិក្ខេបេ ច អលាភតោ សហជាតបច្ចយវសេនេវ
ឯកមូលកកុកតិការាសានា តត្ថ ឧទ្ធជា, ឥធ បនេតេហិវិស្សន្ននេហិ ឯកោ ធម្មោ
សហជាតាទីសុ អត្ថិបច្ចយវិសេសេសុ អនេកេហិបិ អនេកេសំ ធម្មានំ ឯកោ
អត្ថិបច្ចយោ ហោតីតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ ឯកោ ហិ ធម្មោ ឯកស្ស ធម្មស្ស
ឯកេនេវ អត្ថិបច្ចយវិសេសេន អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ, ឯកោ អនេកេសំ
ឯកេនបិ អនេកេហិបិ, តថា អនេកោ ឯកស្ស, អនេកោ អនេកេសំ
សមាទត្តេ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ, អត្ថិបច្ចយវិសេសេសុ បន បញ្ចសុ សហជាតំ
បុរេជាតេនេវ សហ អត្ថិបច្ចយោ ហោតិ, អនញ្ញធម្មត្តេ បច្ឆាជាតេន ច, ន
នាទាធម្មត្តេ។

យទិ សិយា, “ឧបាទិដ្ឋថាទានិយោ ច អនុបាទិដ្ឋអនុបាទានិយោ ច ធម្មា
 ឧបាទិដ្ឋថាទានិយស្ស ធម្មស្ស អត្ថិបច្ឆយេន បច្ឆយោ បច្ឆាជាតំ ឥន្ទ្រិយ”ន្តិ ឯត្ថ
 “សហជាត”ន្តិបិ វត្ថុតំ សិយា។ កម្មជាតិញ្ចា ភូតានំ សហជាតានំ
 បច្ឆាជាតានញ្ចា លោកុត្តរានំ ឯកក្ខណោ លព្ពមាធានម្បិ ឯកោ
 អត្ថិបច្ឆយភារោ នត្ថិ សហជាតបច្ឆាជាតានំ ធានាធម្មានំ វិវុទ្ធសភាវត្ថាតិ តំ
 នវត្ថុន្តិ វេទិតតំ។ ឯវញ្ច កត្វា បច្ឆនិយោ ច “នឥន្ទ្រិយេ ពារីសា”តិ វត្ថុំ។ អញ្ញាថា
 ហិ ឥន្ទ្រិយបដិក្ខេបេបិ សហជាតបច្ឆាជាតវសេន តស្ស បញ្ញាស្ស លាភតោ
 “តេរីសា”តិ វត្ថុតំ សិយាតិ។ បុរេជាតំ សហជាតេនេវ សហ អត្ថិបច្ឆយោ
 ហោតិ, ន ឥតវេហិ, តម្បិ វត្ថុ តំសហិតបុរេជាតមេវ, ន ឥតវំ។ កុសលត្ថិកេ
 ហិ បញ្ញាវារេ “នវិប្បយុត្តបច្ឆយា អត្ថិយា បញ្ចា”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៦៤៩) វត្ថុំ,
 សនិទស្សនត្ថិកេ បន “វិប្បយុត្ត ពារីសា”តិ។ យំ បន តត្ថ អត្ថិវិភង្គេ
 បច្ឆយុទ្ធារេ ច តិម្ភលកេការសានំ ឧទ្ធចំ, តំ វត្ថុសហិតស្ស
 អារម្មណបុរេជាតស្ស សហជាតេន, សហ បច្ឆយភាវតោតិ បច្ឆាជាតំ
 អាហារិន្ទ្រិយេហោវ, អនញ្ញធម្មត្ថេ ច សហជាតេន ច, អាហារេ
 បច្ឆាជាតិន្ទ្រិយេហោវ, ឥន្ទ្រិយំ បច្ឆាជាតាហារេនាតិ ឯវមេតំ អត្ថិបច្ឆយវិភាគំ
 សល្លក្ខេត្វា អនុលោមេ បច្ឆនិយាទីសុ ច លព្ពមាធា បញ្ញា ឧទ្ធវិតញ្ចា។

ឧបាទិដ្ឋត្ថិកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. វិភក្តត្ថិកវណ្ណានា

២២. វិភក្តត្ថិកេ បដិច្ចវារាណុលោមេ អធិបតិយា តេរីសាតិ សត្តសុ
 មូលកេសុ យថាក្ខមំ សត្ត បញ្ចា តីណិ ឯកំ តីណិ តីណិ ឯកន្តិ ឯវំ តេរីស,
 អញ្ញាមញ្ញេ អជ្ឈីស សត្ត បញ្ចា បញ្ចា តីណិ ចត្តារិ តីណិ ឯកន្តិ ឯវំ, បុរេជាតេ

ឯកាធស តីណិ ចត្តារិ ទ្វេ ទុតិយតតិយទុម្ពលកេសុ ឯកំ ឯកន្តិ ឯវំ, តថា
អាសេវនេ។ អញ្ញានិ គណនានិ ហេតុអារម្មណសទិសានិ។

៣៧. បច្ចនីយេ នាធិបតិបច្ចយេ បឋមបញ្ញោ “អវិតក្កវិចារមត្តេ ខន្ធបដិច្ច
អវិតក្កវិចារមត្តា អធិបតី” តិ វត្ថា បុន “វិចាកំ អវិតក្កវិចារមត្តំ ឯកំ ខន្ធ
បដិច្ចា” តិ អាទិនា វិស្សជ្ជនំ កតំ, ន បន អវិសេសេន។ កស្មា? វិចាករជ្ជានំ
អវិតក្កវិចារមត្តក្ខន្ធានំ ឯកន្តេន សាធិបតិការតោ។ វិចាកានំ បន
លោកុត្តរានមេវ សាធិបតិការោ, ន ឥតវេសន្តិ តេ វិសុំ និទ្ធាវេត្វា វុត្តា។
លោកុត្តរវិចាកាធិបតិស្ស ចេត្ត បុរិមកោដ្ឋាសេយេវ សង្គហោ វេទិតញ្ញោ។

៣៨. នាសេវនម្ពលកេ អវិតក្កវិចារមត្តំ វិចាកេន សហ គច្ឆន្តេនាតិ ឯតំ
មូលំ អវិតក្កវិចារមត្តអវិតក្កវិចារបទេហិ អវិតក្កហិ សហ យោជេន្តេន
នបុរេជាតសទិសំ ចាឡិកមនំ កាតព្វន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សទិសតា ចេត្ត
យេតុយ្យេន វិសទិសតា ច ទដ្ឋញ្ញា។ តត្ថ ហិ អារុប្ប អវិតក្កវិចារមត្តំ ឥធ
វិចាកំ អវិតក្កវិចារមត្តន្តិ អាទិ យោជេតព្វន្តិ អយមេត្ត វិសេសោ។ ឥទញ្ញា
នាសេវនវិគង្គានន្តរំ លិខិតព្វំ, ន ឈានានន្តរំ, កេសុចិ ចោត្តកេសុ លិខិតំ។

បច្ចយវារេ បឋមយជនេ បវត្តិបដិសន្ធិយោតិ ទុម្ពលកេសុ បឋមេ
សត្តសុចិ បញ្ញេសុ បវត្តិញ្ច បដិសន្ធិញ្ច យោជេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

៤៩. បច្ចនីយេ សត្តសុ ហានេសុ សត្ត មោហា ឧទ្ធវិតញ្ញា មូលបទេសុ ឯវាតិ
សវិតក្កសវិចារាទិបទេសុ មូលបទេមេវ អវសានការេន យេសុ បញ្ញេសុ
យោជិតំ, តេសុ សត្តសុ បញ្ញេសុ សត្ត មោហា ឧទ្ធវិតញ្ញាតិ អត្ថោ។

បញ្ញាវារបច្ចនីយេ “អវិតក្កវិចារមត្តោ ធម្មោ អវិតក្កវិចារមត្តស្ស ធម្មស្ស
អារម្មណសហជាតឧបនិស្សយកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ កេសុចិ ចោត្តកេសុ

ចាហៅ ធិស្សតិ, ឧបនិស្សយេន បន សង្ក័ហិតត្តា “កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ ន
 សក្កា វុត្តំ។ ឧបាទិដ្ឋត្តិ កបញ្ញាវារបច្ចនិយេ ហិ “អនុចាទិដ្ឋអនុចាទានិយោ
 ធម្មា អនុចាទិដ្ឋអនុចាទានិយស្ស ធម្មស្ស សហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេន
 បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ១.៤.៥៨, ៦២) ឯត្ថកមេវ វុត្តំ។ បរិត្តត្តិ កបញ្ញាវារបច្ចនិយេ ច
 “មហាគ្គតោ ធម្មា មហាគ្គតស្ស ធម្មស្ស
 អារម្មណសហជាតឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ២.១២.៥៧, ៦៥,
 ៧៣) ឯត្ថកមេវ វុត្តន្តិ។ ឯត្ថកមេវ ច អវិតក្កវិចារមត្តំ កម្មំ អប្បមាណំ
 មហាគ្គតញ្ច, តញ្ច ទុព្ពលំ ន ហោតីតិ ឯតេហិយេវ វចនេហិ វិញ្ញាយតីតិ។

វិតក្កត្តិ កវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. ធិស្សនេនបហាតព្ពត្តិ កវណ្ណានា

ធិស្សនេនបហាតព្ពត្តិកេ ធិស្សនេន បហាតព្ពោ ធម្មា ភាវនាយ
 បហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស ឯកេនបិ បច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតីតិ វេទំ
 បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេវិចារិតនយេន វិចារេតព្ពន្តិ។

ធិស្សនេនបហាតព្ពត្តិ កវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បុច្ឆាគណនកាថាយោ

កុសលាទិ ឯកកត្តយ-មថាទិ អន្តេន មជ្ឈីមន្តេន;
 អាទិ ច មជ្ឈេន ទុកា, តយោ តិកេកោ ច វិញ្ញេយ្យេ។

តេស្វេកេកំ មូលំ កត្វា, តំ សត្តសត្តកា បុច្ឆា;
 ឯកេកបច្ចយេ យថា, ភវន្តិ ឯក្ខនបញ្ញាស។

ធនតត្ថតាធិកសតំ, សហស្សមេកញ្ច សុទ្ធិកេ បុច្ឆា;
ឯស ច នយោនុលោមេ, បច្ឆន្ទិយេ ចាតិ នាញ្ញត្ថ។

រាសិគុណិតស្ស រាសិស្សឡំ, សហ រាសិកស្ស បិណ្ឌោ សោ;
រាសិស្ស វា សហោកស្សឡំ, បុន រាសិនា គុណិតំ។

ឥតិ ហេតុម្ហលកាទុក-តិកាធយោ ធម្ម សត្តតិសតា ទ្វេ;
ចតុវិសតេត្ថ បុច្ឆា, អឡ្ហឡសហស្សនហុតញ្ច។

តាសំ យស្មា សុទ្ធិក-នយោ ន បច្ចេកបច្ចយេ តស្មា;
ចតុវិសតិគុណិតានំ, សសុទ្ធិកានំ អយំ គណនា។

លក្ខត្តយំ ធិនហុតំ, បញ្ច សហស្សនិ សត្ត ច សតានិ;
ធាបញ្ញាសា ឯតា, អនុលោមេ បិណ្ឌិតា បុច្ឆា។

អនុលោមសទិសគណនា, ភវន្តិ បុច្ឆានយេ ច បច្ឆន្ទិយេ;
ហាបេត្វា បន សេសេ, នយទ្វយេ សុទ្ធិកេ លទ្វា។

ធម្មញ្ញាស ភវន្តិ បុច្ឆា, ធនតសហិតញ្ច លក្ខតេសកំ;
បុច្ឆានយេសុ គណិតា, បដិច្ចវារេ ចតុស្វបិ។

សត្តហិ គុណិតា កុសលត្តិកេ ទ្វយំ, នវុតិញ្ចោវ បញ្ចសតា;
ចត្តាវិ សហស្សនិ ច, តថេកនវុតេ ច លក្ខកា។

នាទ្វាវិសតិ គុណិតា, តិកេសុ សព្វេសុ វិសតិ ច កោដិ;
លក្ខត្តយំ សហស្សំ, ចតុវិសតិ ចាបិ វិញ្ញេយ្យា។

តិកបដ្ឋានំ។

ឯកកបច្ច័យេ បន, នវ នវ កត្វា សសោឡសទ្ធិសតំ;
ហេតុទុកបឋមវារេ, បឋមនយេ សុទ្ធិកេ បុច្ឆា។

ហេតាទិមូលកនយេ-ស្វេកេកស្មី ទុកាទិកេធយុតេ;
ចតុរាសីតិចតុសត-សហិតំ សហស្សទ្ធិយំ បុច្ឆា។

តា ចតុរីសតិគុណិតា, សសុទ្ធិកា ឯត្ថ ហោន្តិ អនុលោមេ;
ទ្ធិស្រ្គសតាធិក-សហស្សនវកឡលក្ខកា។

ឯវំ បច្ចដិយេ ទ្វេ, សុទ្ធិកវហិតា ចតុស្វតោ ហោន្តិ;
ធន្នវត្ថស្រ្គសត-តិសសហស្សទ្ធិលក្ខកានិ។

តា បន សត្តគុណា ទ្វេ, សត្តតិសតទ្ធិយំ សហស្សានិ;
ទ្វាសត្តតិ ហោន្តិ តតោ, សោឡស លក្ខានិ ហេតុទុកេ។

តា សតគុណា ទុកសតេ, សតទ្ធិយំ សត្តរីសតិ សហស្សា;
ទ្វាសត្តតិលក្ខានិ ច, សោឡសកោជិ តតោ បុច្ឆា។

ទុកបដ្ឋានំ។

ទុកតិកបដ្ឋានេ តិក-បក្ខេចោ ហោតិ ឯកមេកទុកេ;
តស្ស ធន្នវត្ថគុណានតេ, ធន្នវត្ថសតំ ទុកា ហោន្តិ។

ហេតុទុកលទ្ធិបុច្ឆា, គុណិតា តេហិ ច ហោន្តិ តិកបធមេវ;
ទុកបដ្ឋានេ បុច្ឆា, តាសំ គណានា អយំ ព្រាយ្យា។

ទ្វាបញ្ញាស សតានិ ច, នវេវ នហុតានិ នវ ច សដ្ឋិញ្ច;
លក្ខានិ តិហិ សហិតំ, សតំ សហស្សញ្ច កោជិនំ។

ទុកតិកបដ្ឋានំ។

តិកទុកបដ្ឋានេ តិក-មេកេកំ ទ្វិសតភេទនំ កត្វា;
ទ្វាវីសទ្វិសតគុណា, ព្រាយ្យា កុសលត្ថិកេ លទ្វា។

បុច្ឆា អជ្ឈសតាធិក-ចតុសហស្សទ្វិលក្ខយុត្តានំ;
កោដិនំ ឆក្កមថោ, កោដិសហស្សានិ ចត្តាវិ។

តិកទុកបដ្ឋានំ។

តិកតិកបដ្ឋានេ, តេសជ្ឈិវិធកេកភេទនា តុ តិកា;
តេហិ ច គុណិតា កុសល-ត្ថិកបុច្ឆាបិ ហោន្តិ បុច្ឆា តា។

ទ្វាទស បញ្ចាសតា ចតុ-សដ្ឋិសហស្សានិ នវុតិ ចេក្ខនា;
លក្ខានមេកសដ្ឋិ, ទ្វាទសសតកោដិយោ ចេវ។

តិកតិកបដ្ឋានំ។

ទ្វយហ័នទ្វយសតគុណា, ឯកកោ ទុកទុកេ តេហិ;
ហេតុទុកេ លទ្វា សង្ខ្យ-ភេទេហិ ច វង្ខិតា បុច្ឆា។

ឆសតយុតានិ បញ្ចា-សីតិសហស្សានិ លក្ខនវកញ្ច;
ឯកាទសាបិ កោដិ, បុន កោដិសតានិ តេត្ថិស។

ទុកទុកបដ្ឋានំ។

សម្ម័ណ្ឌិតា តុ បុច្ឆា, អនុលោមេ ឆត្ថិធម្មិ បដ្ឋានេ;
ឆត្ថិសតិសតសហស្ស-ជ្ជកយុតសត្តនហុតានិ។

លក្ខានិពន្ធចត្តាលីសេវនវាចកោជិយោទសច្ចៈ
សត្តកោជិសតេហិច, កោជិសហស្សនិវហោន្តិ។

តាចតុគុណិតាបុច្ឆា, ចតុប្បភេទសមន្តបដ្ឋានេ;
ចតុចត្តាលីសសតត្ថយំ, សហស្សនិតេវសច។

សត្តាសីតិចលក្ខានំ, កោជិនព្វាសត្តសត្តតិយោ;
ហោន្តិជ្ជសតានិជ្ជតីសសតសហស្សនិវតីគណានា។

បដ្ឋានស្សបុច្ឆាគណនកាថា។

បដ្ឋានបករណ-មូលដីកាសមត្តា។

វតីភទន្តអាណន្ទាចរិយកេនកតាលីនត្ថបធរណ្ណាន

អភិធម្មស្សមូលដីកាសមត្តា។

